

Logic of Our Age: The Individual and Society in the Market's Grasp

Editors

Şevket Alper Koç

Makbule Şiriner Öner

Logic of Our Age:
The Individual and Society
in the Market's Grasp

Edited By

Şevket Alper Koç

Kocaeli University, Kocaeli/Turkey

Makbule Şiriner Öner

Kocaeli University, Kocaeli/Turkey

“Logic” of Our Age: The Individual and Society in the Market’s Grasp

First Edition, April 2015, London / UK

IJOPEC Publication (London / United Kingdom, İstanbul / Turkey)

International Journal of Politics & Economics

IJOPEC Publication

London, England

Web: www.ijopec.com

E-mail: info@ijopec.com

Phone.: (+44) 73 875 2361 (England)

(+90) 262 303 1567 (Turkey)

ISBN: 978-0-9932118-0-5

No part of this book may be reproduced, stored in a retrieval system, transmitted in any form or by any means electronically without author’s permission. No responsibility is accepted for the accuracy of information contained in the text, illustrations or advertisements. The opinions expressed in these chapters are not necessarily those of the editors or publisher.

A catalogue record for this book is available from Nielsen BookData and the British Library, Library of Congress Cataloguing in Publication Data Available

CONTENTS

Preface.....	V
“Logic” of Our Age: The Individual and Society in the Market’s Grasp	VII

PART I: ECONOMICS AND FINANCE

1. Business Cycles and Economic Crises in the Turkish Economy	9
<i>Kenan Lopcu, Selim Çakmaklı</i>	
2. Banking Applications in Financialization Era: 2008 Crisis and Repo Markets	27
<i>Ömer Tuğsal Doruk</i>	
3. New Generation Crises: Is It End of Neoliberalism?	43
<i>Ozan Gönüllü</i>	
4. The Effect of Service Quality on Creating Loyalty (A Survey in Transportation Sector).....	59
<i>Şenol Hacıfendioğlu</i>	

PART II: STATE, POLITICS AND URBANIZATION

1. Sustainability of Sustainable Development in Market Economy Model.....	71
<i>Metin Duran</i>	
2. Urban Transformation and Delphi Technique	79
<i>Ayşegül Kanbak</i>	
3. Consumption-Focused Change in Cities and Space	95
<i>Makbule Şiriner Önver</i>	

PART III: LABOR, EMPLOYMENT AND WORK

1. Subjective Conditions: Examples of Turkey Manufacturing Industry 107
Aslı Kayhan
2. Reconsidering the Migration and Immigration with
the New Market Dynamic 123
Duygu Şenbel Eser, Günay Gönüllü
3. Influence of Ethic and Sectarian Origins On Political Choices Of The
Immigrants From Turkey in London 133
Tuncay Bilecen, Mustafa Saygın Araz
4. A Qualitative Research about the Effects of Immigration and Externality
over Turkish and German Economy: The Case of Bonn Province..... 153
Murat Aydın, Hıdır E. Çelik
5. Gender Diversity in Board of Directors: Women in The Board of Directors
in BIST 100 Companies 177
Meltem Akca

PART IV: CONFLICT, TRANSITION AND HEGEMONY

1. Conversion of Military Bureaucracy in The Process of Capital Stock..... 189
Seydi Çelik
2. Recognizing The Transformation of Hegemony Relationship:
A Neo Gramscian Analysis..... 209
Yeliz Sariöz Gökten
3. Utopian Socialism and Communist Manifesto in the Daylight in of
Capitalist Development: An Attempt to Comparison 221
Tolga Tören

Preface

This book consists of the selected papers presented at the International Conference of Political Economy, the fifth in a series of political economy conferences. As the previous four, the fifth conference was held in Kocaeli, on October 23-24, 2013 and organized by Kocaeli University in collaboration with the University of Westminster, UK, Silesian University in Opava, Czech Republic, Institute for Economic & Social Research of Piedmont (IRES), Italy, Ostrava Technical University, Czech Republic, Pontifical Catholic University of Peru, Lima/Peru. The conference has been supported by Turkish Social Sciences Association, The Journal of Industrial Relations and Human Resources, Work & Society Journal, International Journal of Politics & Economics, Research in Political Economy, Academia Social Sciences Index, IJOPEC Publishing and financially assisted by The Scientific & Technological Research Council of Turkey, Central Bank of Turkey, Isbank, Kocaeli Chamber of Industry, Greatest Municipality of Kocaeli, United Metal Workers' Union, Union of Petroleum Chemical and Rubber Workers of Turkey, turkey Cooperatives, Commerce and Office Workers' Trade Union, Union of Cement, Glass, Earthen-Ware and Ceramic Industry Workers of Turkey and Public Services International.

We would like to thank all supporters and contributors to the conference, including the invited speakers and the scientific committee, as well as other participants.

Introduction

“Logic” of Our Age: The Individual and Society in the Market’s Grasp

This year’s conference aims to revisit neoliberalism as a discourse by focusing on the new mindset it has created to understand the world in the last few decades. During this process, while resource allocation has been left to the market dynamics, on the basis of the idea of efficiency, social preferences have been shaped by the supply-demand mechanism rather than by politics. The rightist mind, which has always been skeptical of reason, used to consider traditions; now the New Right relies merely on the market. While a sense of solidarity has been abandoned even in the basic realms of life, decision making mechanisms have been increasingly based upon market logic. Though it is open to all areas of investigation, the focal point of the conference will be to explore the logic of the New Right in all realms of society. Rather than discussing neoliberalism within the limits of debates related to governmentality, hegemony and ideology, and only in terms of economics, this conference intends to generate a ground through which the new mind-set of the neoliberal age is explored as the driving force in overall transformation of the individual and society. The new mentality has been ingrained in the individual and society so deeply that it needs to be deciphered and discussed within all possible paths. Other related topics and session proposals are welcomed as they would enrich the conference and expand the ground for further discussion.

1

BUSINESS CYLES AND ECONOMIC CRISES IN THE TURKISH ECONOMY¹

Kenan Lopcu², Selim akmaklı³

Abstract

The purpose of this study is to examine economic fluctuations and the business cycles that have taken place in the Turkish economy and to perform a comparative analysis of crises that have occurred during these cycles. For this purpose, fluctuations in the Turkish economy were determined and statistical tests allowing for single and multiple breaks were employed to reveal the breaks in the GDP series. Economic fluctuations and cycles observed in the Turkish economy are in line with developments in the world economy. Crises, on the one hand, are mostly caused by developments in the world economy, and on the other hand, blockages in capital accumulation models arising out of the country's own internal dynamics. Economic policies implemented in the face of crises are essentially aimed at removing these blockages that appear in the process of capital accumulation. The development and industrialization approach adopted before 1980 when the state had been playing an active role in the process of capital accumulation was abandoned step-by-step as a result of decisions from January 24th1980. Series of analyses conducted in this study reveal that the current model of capital accumulation cannot be maintained without bearing certain costs, such as lower growth potential, lower (and unstable) growth rates, high unemployment and rising social inequality.

Keywords: Turkish Economy, Long Waves, Business Cycles, 1980 Transformation, Structural Breaks

1 This is an adapted, updated and condensed version of an earlier work with E. Yıldırım from "Economic fluctuations and crises in the Turkish Economy: A comparative analysis on pre and post 1980." In Şahinkaya, S. & Ertuğrul, N. E. (Eds.), Tribute to Bilsay Kuruç. Ankara: Mülkiyeliler Birliği, 2011 (in Turkish, see Yıldırım, Lopcu & Çakmaklı, 2011b).

2 Cukurova University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Econometrics, 01330, Sarıçam-Adana,+90 322 338 72 54 / Extension: 172, klopcu@cu.edu.tr

3 Mersin University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Economics, 33340, Yenişehir-Mersin,+90 324 361 00 01/ Extension: 5316, selimcakmakli@mersin.edu.tr

Business Cycles and Economic Crises in The Turkish Economy

Introduction

The aim of this study is to perform a comparative analysis of economic fluctuations and crisis-causing factors in the Turkish economy and economic policies implemented in response to crises. Economic fluctuations and crises of the Turkish experience typically arise from blockage in the prevailing capital accumulation model which basically depends on the country's own internal dynamics, along with the development of the world economy. Economic policies implemented in response to crises are essentially intended to pave the way for the process of capital accumulation. In this context, we first examine each cycle and crisis within the compass of specific formation, and then focus on the commonalities of and differences between the cycles and crises that occurred before and after 1980.

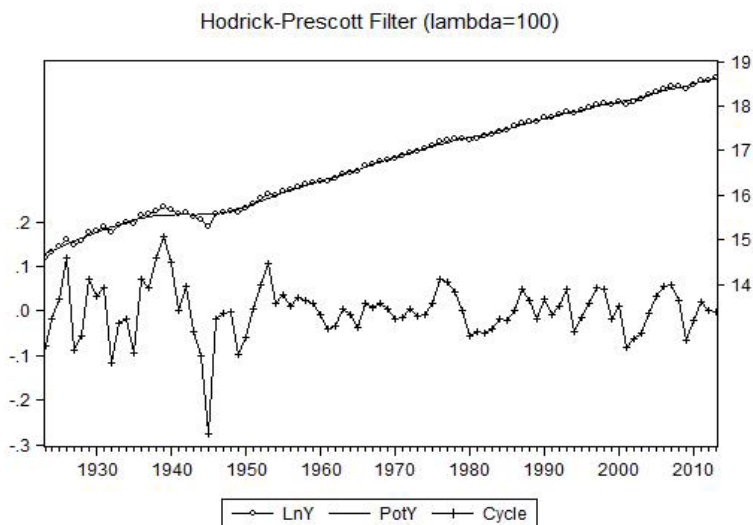
In this study, the development process of the capitalist mode of production in Turkey over 90 years was investigated taking into account internal and external dynamics. The capitalist system(mode) of production are evolving in the form of economic fluctuations within which macroeconomic variables typically increase - for a certain period - then continue to increase at slower rates, and eventually decrease. These economic fluctuations encompass the entire capitalist system, but may vary from one country to another due to each country's own internal dynamics. Therefore, in this study we examine whether the economic fluctuations observed in the Turkish economy since 1923 are in tune with the long waves of the world economy and business cycles contained in them.

Our study consists of four parts following this short introduction. In the second part the waves observed in the Turkish economy are statistically analyzed and the extent of compatibility of these fluctuations with the observed long waves of the world economy is assessed. In the third part, the economic fluctuations and business cycles in Turkey, the causes of crises that occurred during the business cycles, and implemented policies and their outcomes are analyzed. Finally, the last part is devoted to a general evaluation and concluding remarks.

Economic Fluctuations in the Turkish Economy

The term economic fluctuation is defined as the difference between the real Gross Domestic Product (hereinafter GDP) and the potential GDP. This section is dedicated to measuring and determining the fluctuations in GDP series at constant prices (1998=100) in order to characterize the ruling stages that the Turkish economy has experienced since the proclamation of the Republic. In our study, we use the harmonized GDP series provided by the State Planning Organization of Turkey (SPO) based on surveys conducted by the Turkish Statistical Institute (Turk-Stat), which have been extended to 2013 by the authors. Firstly, we take the natural logarithm of the annual GDP series (LnY) covering the period of 1923-2013, and then we separate this series into two main components: the long-term trend (PotY) and fluctuations around this trend (the output gap) (Figure 1). Long term trend is obtained using Hodrick-Prescott (HP) filter. This trend can be defined as the potential output (PotY). The output gap is defined as $\text{LnY} - \text{PotY}$. Figure 1 shows that the long-term trend followed a horizontal path from 1939-1940 to 1945, and then turned up again in 1945 while the growth rate (slope) decreased at the end of the 1970s and in the middle of the 1990s. However, fluctuations around the trend are observed to become smaller after 1945 except for 1953 and 1976 while they seem to have become slightly larger since the mid-1990s.

Figure 1
Fluctuations in the real GDP, 1923-2013

In order to determine possible structural breaks in the LnY and PotY series, we

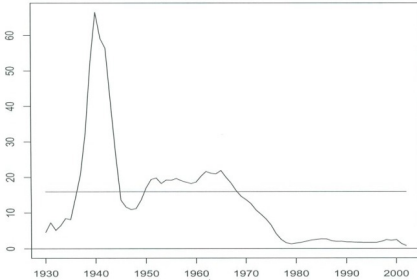
first conduct a regression of each of these series on both a constant and a deterministic time trend, and then apply a one-time break SubF tests of Quant-Andrew type allowing for a simultaneous change in both parameters. A deterministic trend in addition to a constant term is added to the regression model in order to reflect the cumulative increase in LnY and PotY. 1940 emerges as a break year in both series.⁴ When the same tests are applied for the period 1941-2010 after dividing our sample, 1978 and 1969 are identified as structural break points for LnY and PotY, respectively. Test results for LnY are in Figure 2. Moreover, when we repeat the tests for the period 1950-2010, excluding the World War II period, the structural break point for LnY remains unchanged, while it shifts to 1973 for PotY. According to these results, we conclude that the Turkish economy has experienced two major structural breaks in keeping up with the world conjuncture: one in the early 1940s and the other in the period from the late 1960s to the early 1970s. The break in LnY series shifting to the late 1970s can be attributed to Turkey's outstanding efforts and ability to attract foreign resources from 1974 and to postpone the shrinkage in the real GDP for a while. When similar tests are applied to determine whether or not any structural break appears in levels of output gap, economic growth and potential growth after regressing these variables on a constant, the hypothesis that no structural break exists in economic growth and output gap could not be rejected; however, the year 1933 is identified as a break point for potential output growth. On the other hand, applying the same test for each variable for the period of 1950-2010 similarly generates only one break point for potential GDP growth: the year 1975.⁵

4 The procedure that we follow in this context can be summarized as follows: First, we trim the sample by 10% from the bottom and the top, rounding corresponding observations to the closest integer. Then, we calculate Chow-type test statistics for each observation between the bottom and top 10% of the sample, and choose the observation that gives the largest test statistic as the break point. For more information about these tests, see Andrews (1993), Hansen (1997) and Hansen (2000).

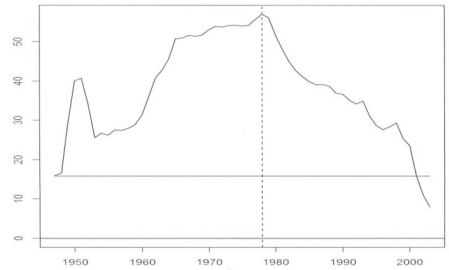
5 Graphs generated from these tests are not included herein due to space constraint. For details, see: Yıldırım, Lopcu & Çakmaklı (2011b). Technical details of the tests used in the study can be obtained from the authors upon request.

Figure 2
Test for Breaks in the real GDP Series

(a) Break Point in the real GDP, 1923-2010

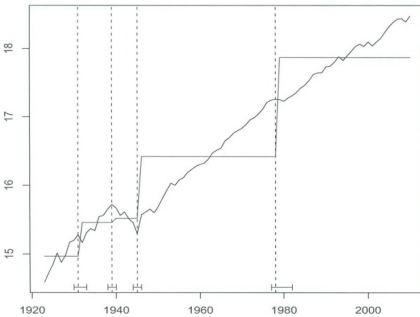
(b) Break Point in the real GDP, 1941-2010

When Bai-Perron (1998 and 2003) tests allowing for multiple breaks are applied to the entire sampling period, multiple breaks are determined in each of the above variables. Taking into account the years of World War II, we allow the minimum time intervals between break points to be six years, and then determine the optimum number of break points from potential ones by employing the Bayesian Information Criterion. The findings are summarized in Figures 3 and 4. Steps between break periods, indicated in the figures, represent the average value of the relevant variable between the break points.

Figure 3

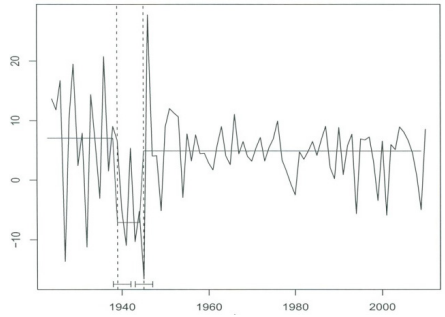
(a) Breaks in the real GDP

Years of Breaks: 1931, 1939, 1945, 1978

95% Confidence Intervals: 1930-33, 1938-40, 1944-46, 1977-82

(b) Breaks in the real GDP Growth Rate

Years of Breaks: 1939, 1945

95% Confidence Intervals: 1938-42, 1943-47

Before starting to evaluate each cycle in its own formation, a few points should be emphasized. Mandel (1986) evaluates the main developments in the world economy by taking into account growth rates and concludes that there have been four long waves in the world economy. Periods of these waves are as follow:⁶

<i>1st Long Wave(1793-1847):</i>	<i>1793-1825 Expansion Phase</i>	<i>1826-1847 Recession Phase</i>
<i>2nd Long Wave(1847-1893):</i>	<i>1847-1873 Expansion Phase</i>	<i>1874-1893 Recession Phase</i>
<i>3rd Long Wave (1894-1939):</i>	<i>1894-1913 Expansion Phase</i>	<i>1914-1939 Recession Phase</i>
<i>4rd Long Wave (1940-...):</i>	<i>1940/45-1967 Expansion Phase</i>	<i>1968-... Recession Phase</i>

First of all, in the third long wave of the capitalist world economy, the period 1914-1939 represents a recession phase while the period 1923-1939 is an expansion phase for the Turkish economy (see Figure 1).⁷ This mismatch between the third long wave in the world economy and its counterpart in Turkey can be resolved by paying attention to the following question: which dates should be taken as beginning and end points while approaching growth rates in the first years of the Turkish Republic? To make it clear, it must be noted that prior to 1923, Anatolia was pushed into and remained in a circle of wars for a period of 10 years, which bore witness to the Balkan wars, World War I and the War of Independence. In 1923 per capita income in Turkey was lower than that of 1913 by about 40 percent. The economy of the Turkish Republic could merely catch up with the 1913 per capita income level in 1929(Pamuk, 2003, p.391).

The upward trend in the fourth long wave of the capitalist world economy stopped in 1968, while it continued up to 1976 in the Turkish economy. Although the peak in 1953 is higher than the value denoted for 1976, as indicated in Figure 1, it is possible to clarify this. The period 1950-53 is a time during which the mechanization process swiftly expanded the Turkish agricultural sector, and the size of planted areas enlarged accordingly. Favorable weather conditions and speculative increases in prices of agricultural products caused by the Korean War also contributed to a rapid increase in agricultural production. Conversely, the end of the Korean War and unfavorable weather conditions in 1954 led to a 14% decrease in

⁶ Periodization made by Madison is different from Mandel's above-mentioned periodization. Madison takes the period 1870-1913 as a single wave, and therefore disregards the protracted depression of 1873-93. Apart from exclusion of the period 1826-1973, Madison's periodization is conformable with the one set forth in Mandel (1986, p.16). However, in Madison's periodization, the recession starting with 1973 comes to an end in 1992. While it seems necessary to divide the post-1973 period into sub-periods, it should be noted that a sufficient time has not yet passed to establish the actual turning points of such a division.

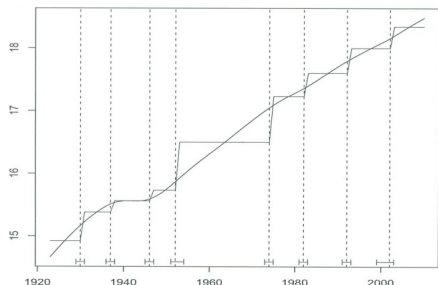
⁷ These dates were determined on the basis of peaks and troughs in the observed output gap.

agricultural production (Kazgan, 2005, p. 104). These developments resulted in a considerable deviation of actual real GDP from potential GDP in 1953.

The end of the expansion phase for the fourth long wave of the capitalist world economy is specified as 1968 by Mandel and as 1973 by Madison; whereas, this date seems to be 1976 for the Turkish economy. This deviation originates in specific conditions of Turkey. The Turkish economy fell under the influence of the depressive conditions of the world economy beginning from 1974. Nevertheless, the fact that Turkish governments demonstrated an outstanding “ability” to attract foreign resources postponed the explicit reflections of the depression into the country until 1977-78 (Boratav, 1984, p. 69). Military intervention of 1971, a significant increase in workers’ remittances as a result of the devaluation in 1970, and the Convertible Turkish Lira Deposits (CTLD)⁸ contributed to the said postponement of the crisis. Beginning from 1978, the Turkish economy re-started to act in line with the downward trend of the fourth long wave of the world economy. The above assertions are supported by the fact that SupF tests applied for the period after 1941-50 identify the year 1978 as a break point for LnY, as indicated in Figure 2(b). Furthermore, in Figure 4, the year 1974 is identified as a break year in PotY. It is possible to argue that dates of break in PotY denote the prospective break in LnY.

Figure 4

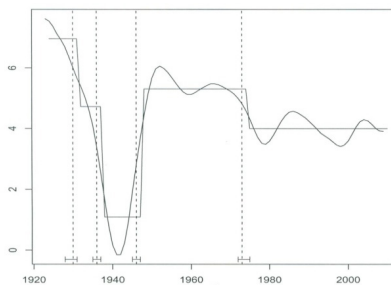
(a) Breaks in Potential GDP

Years of Break: 1930, 1937, 1946, 1952, 1974, 1982, 1992, 2002

95% Confidence Intervals: 1929-31, 1936-38, 1945-47, 1951-54, 1973-75, 1981-83, 1991-93, 1999-2003

(b) Breaks in Potential GDP Growth

Years of Break: 1931, 1937, 1947, 1974

95% Confidence Intervals: 1929-32, 1936-38, 1946-48, 1973-76

⁸ The CTLD was first introduced in 1967 for residents and Turkish workers abroad. In 1975 it was revitalized to attract foreign exchange and alleviate foreign exchange shortages, allowing non-residents to open deposit accounts with commercial banks in Turkey. According to some researchers the CTLD scheme played a major role in the aggravation of the crisis in Turkey (Uygun, 1991, p. 16-19).

Business Cycles and Crises

During the period under consideration, economic fluctuations observed in the Turkish economy are in harmony with the long waves of the world economy. However certain oscillations in the form of business cycles are apparent in each long wave. Peak and trough points in the output gap have been taken as the basis while determining turning points of cycles. These cycles are presented in Table 1.

The Republic of Turkey took over an economy characterized by subsistence farming that used primitive technology and a dominant rural population representing 81.6% of the overall population. The share of agriculture in GDP was 45% on average. Industry was at a primitive level both in terms of horse power, i.e. machinery and equipment, and product range. According to the 1927 industry inventory 79.03% of the industrial enterprises were employing less than four workers. The total number of enterprises employing more than one hundred workers was only 155, and 33 of these enterprises were engaged in mining (Tekeli & İlkin, 1977, p. 40). In 1927, 44.3% and 23.83% of industrial enterprises were producing food and weaving products, respectively (Yerasimos, 1976, p.1293). In spite of all these adverse conditions inherited from the war period, the agricultural sector achieved a favorable growth performance from 1923 to 1926, compensating the disadvantageous post-war conditions. Over the expansion stage of the *1923-1932 cycle* (1924-1929) the growth rate of agricultural production was 15.92% on average, being the main contributor of the 10.8% average GDP growth rate in the same period.

Table 1
Cycles and Average Growth Rates By Sector (1923-2013)

Cycles	Phases of Cycle	Agriculture	Industry	Services	GDP
1923-1932	1923-1929 Expansion	15.9	8.0	8.1	10.8
	1930-1932 Recession	-6.1	14.9	7.7	0.0
1933-1945	1933-1939 Expansion	11.2	10.3	7.9	8.5
	1940-1945 Recession	-7.5	-6.7	-5.9	-6.6
1946-1961	1946-1953 Expansion	14.2	9.6	10.6	10.1
	1954-1961 Recession	1.8	7.8	4.3	3.7
1962-1982	1962-1976 Expansion	2.6	9.2	7.5	6.2
	1977-1982 Recession	0.5	2.7	1.5	1.7
1983-1994	1983-1987 Expansion	0.7	9.2	7.4	6.5
	1988-1994 Recession	1.4	4.0	3.1	3.0

1995-2001	1995-1997 Expansion	1.2	9.8	8.5	7.2
	1998-2001 Recession	0.8	-1.0	1.5	0.2
2002-2009	2002-2007 Expansion	1.9	7.4	7.2	6.8
	2008-2009 Recession	3.9	-3.3	-1.0	-2.1
2010-....	2010-2011 Expansion	4.2	11.3	8.6	8.9
	2012	3.1	1.6	2.6	2.1
	2013	3.1	4.0	5.4	4.0

During the great depression years of 1930-1932, the growth rate of agricultural output was negative. In parallel with the deceleration in agricultural production, the growth rate of GDP was recorded as 2.5%, 8.2% and -10.6% in 1930, 1931 and 1932, respectively. Having occurred in the downfall stage of the cycle, these years are also detected in Figure 3 (LnY, 1931) and Figure 4 (PotY, 1930 and PotY growth, 1931). During the Great Depression of the 1930s, the capitalist system could not maintain its international integrity. Capitalist core countries preferred to adopt the policies aimed at protecting their national interests rather than those devoted to maintaining the integrity of the international capitalist system. With the opportunity to readily adapt itself to a self-enclosed position, Turkey took advantage of deliberate price distortions to the detriment of the agricultural sector and launched an import-substitution industrialization process in care of the state (Tekeli, 1984, p. 230). It was the Five Year Industrialization Plan I (FYIP I), which determined the investment agenda of the state sector which was ready to lead the import-substitution industrialization strategy. By the end of this period, planned targets seem to have been achieved on a large scale. Industrial production had increased quite slowly until 1936 with an annual average growth rate of 2.7%. However, after 1936, the development process gained accelerated and the annual growth rate of added value was calculated as 9.8% in 1937, 16.9% in 1938 and 17% in 1939 (on the basis of producer prices of 1938). The share of manufacturing in GDP also increased from 13.5% in 1933 to 14.7% in 1939 at current prices (Sönmez, 1998, p. 57-58).

Over the uptrend path of the *1933-1945 cycle* (1933-1939), GDP achieved a favorable average growth at the rate of 8.52%. Investments initiated by the state played a considerable role in the enlargement of agricultural production during this period. Mostly devoted to irrigation projects, those investments were continuously expanded until 1940. The value of public investments in the field of agriculture increased from 7 million Turkish lira (TL) in 1930 up to 50 million TL in 1950 at 1948 constant prices (Tezel, 1982. p. 386). Thus, the capital accumulation process accelerated in the Turkish economy as a consequence of resources transferred from agriculture to industry on the one hand and increases in the number of public in-

vestments and in the number of firms who took advantage of the Promotion of the Industry Act of 1927 on the other hand.

Over the downfall phase of the 1933-1945 *cycle*, Turkey did not take part in World War II but did suffer from the detrimental conditions of the war. The adverse impacts of this period can be clearly seen in Figures 1, 3, 4 and Table 1. During this period, the level variables followed a horizontal course (Figures 1, 3(a) and 4(a)), while the rate variables were represented by the lowest figures of the history of Republic (Figures 3(b), 4(b) and Table 1). Nevertheless, over the course of the war-time, the high inflation rate caused by the recession in all sectors of the economy enabled the bourgeoisie, notably commercial bourgeoisie, to achieve an increase in capital accumulation by way of black-marketeering and hoarding, while the same conditions significantly reduced the real income of workers, small-sized producers, villagers, and public employees, who were forming a large segment of the society.

Upon the cessation of the war, with the combined effect of the re-participation of men drafted during the war back into the labor force and favorable weather conditions, agricultural production achieved a 54.2% increase in 1946. In 1948, Turkey started to import tractors in line with the Marshall Aid Plan, and the extensive usage of tractors brought about a significant increase in agricultural production. The size of planted areas increased from 14.5 million hectares in 1950 to 19.6 million, 22.4 million and 23.2 million hectares in 1954, 1956 and 1960, respectively (Avcioglu, 1971, p.402). With the effect of speculation over agricultural products caused by the Korean War, prices of agricultural products scaled up for a short time but this increase ended in 1953 and the 1946-1961 *cycle* reached its peak in 1953. Bad weather conditions in 1954 led to a 14% decline in agricultural production. Due to the decreasing growth rates and gradually-worsening foreign payments problem, the devaluation of 1958 consisting of a series of stability-oriented decisions was put into practice in the second half of this period. The Turkish economy was dragged along a crisis through the late 1950s, and therefore adopted a set of brand-new of economic policies from the early 1960s through the late 1970s.

The 1962-1982 *cycle* occurred between the later uptrend phase and early downtrend phase of the fourth long wave of the world economy. During the second half of the 1950s, the recovery in the world economy, which had started after World War II, started to decelerate, and the Fordist capital accumulation regime based on mass production began to be stonewalled in the core capitalist countries. The core countries overcame the bottleneck in capital accumulation by internationalizing the capital. During this period, the efforts of capital originating in core countries to seek new revaluation areas coincided with the efforts of the Turkish economy to find new opportunities for import-substitution industrialization. From 1963, a

planned development process was run, and as a result, an average GDP growth rate of 6.19% was recorded during the period of 1962-1976. The main source behind the growth rate in the GDP was the increase in industrial production which reached an average of 9.17% during this period.

In the context of the industrialization model adopted over the course of this period, the import-substitution process was successfully implemented including durable consumer goods and related intermediate goods with the contribution of the public sector. During the period of 1963-1973, import substitution rates were 77.4%, 9.1% and 28% for consumer goods, intermediate goods and investment goods, respectively. Despite the negative import substitution rates for consumer goods (-18%) during the period of 1973-1977, import substitution was achieved for intermediate (38%) and investment goods (33.5%) to a great extent (Yıldırım, 1984, pp.113-118). The fact that the rate of import substitution for investment goods fell behind that of intermediate goods, the resulting excessive burden of imports gave rise to deficits in the balance of payments. As a result, the crisis conditions within which the Turkish economy fell manifested themselves in the form of ever-growing chronic foreign trade deficits.

Crisis tendencies in the Turkish economy that had appeared from 1971 in company with decreased rates of profit in manufacturing and deceleration in capital accumulation led to deep crisis in 1978-79 after preventive actions such as credit expansion, external borrowing and funds from workers' remittances failed (Altıok, 1998, p. 252). Thus, the Turkish economy started to align with the downtrend of the fourth long wave of the world economy subsequent to a certain time lag. The bottleneck in capital accumulation regime that appeared simultaneously with the advanced capitalist countries was challenged with neoliberal structural adjustment and stability policies, which were declared on January 24, 1980, and put into practice immediately after the military coup d'état dated September 12, 1980. Those policies were aimed at bringing the economy to equilibrium, eliminating the obstacles to operation of the price mechanism with the exception of the labor market, and accelerating the process of integration with the world economy. Therefore, the 1980 decisions symbolized a structural disengagement from the prior period's import-substitution industrialization model (Altıok, 2002, p. 89). The primary principle of the economic policies followed during the years 1981-82 and 1983-87 within the framework of this "brand-new" mode was constricting domestic demand by reducing wages, and thus creating a surplus that could be exported to markets abroad. Real wages swiftly fell back due to legal restrictions on unionization and prohibition of union movements by the military regime. The share of labor wages in added value of the manufacturing sector was reduced from 27.5% to 17% in 1987 in the private sector and from 25% to 13% in the public sector during this period (Köse

&Yeldan, 1998, pp. 50-53).

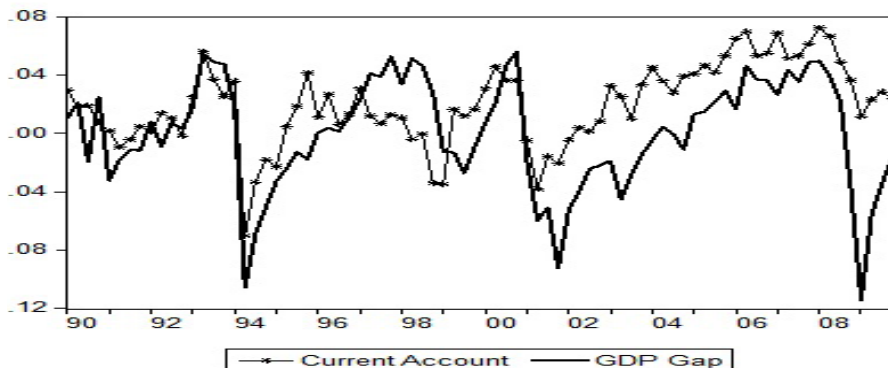
GDP grew at the rate of 4.5% on average over the period of 1980-1988. This sub-period witnessed an increase in the capacity utilization rate in manufacturing from 55.2% in 1980 to 60.3% and 78.8% in 1983 and 1987, respectively. Both savings and fixed capital investments rose between 1980 and 1988. However, savings and fixed capital investments could catch up with their respective 1977 levels only in 1986 and 1988, respectively. The share of tangible production in fixed capital investments decreased considerably. In contrast, fixed capital investments were intensified in the services sector, notably in transportation and housing. When considering the overall picture of the economy, it can be safely argued that the rise of exports was basically achieved by suppression of real wages, constriction of domestic demand, and certain incentives such as tax rebates on exports. Activation of the idle capacity was the main contributor to increases in production and exports in this period. Nonetheless, this approach could not be transferred into a sustainable strategy due to the fact that fixed capital investments needed for increasing the volume of production and exports were not launched, and even worse fixed capital investments in the tangible production sectors were reduced. Due to deceleration in the growth rate, escalation of inflation, overvaluation of domestic currency, and cutbacks in export subsidies, the post-1980 process clogged up (Yeldan, 2001), and the expansion process that had started in 1983 reached its peak in 1987.

The contraction stage of the cycle from 1988 to 1994 also corresponds to the initial years of financial liberalization in the Turkish economy, which was put into effect based on Government Decree Number 32 and its annexes dated August 1989. It is a direct outcome of this decree that the Turkish economy was turned into an environment where speculative hot money flows. This hot money is, in general, managed by those who seek new revaluation areas – where the money can freely enter and exit – for their financial capital in advanced capitalist countries. This policy was accompanied by the policies designed to guarantee the rate of return on hot money – high interest rates and an overvalued TL. Nevertheless, appreciation of the TL and deceleration in the rate of growth of exports directed the government to pursue an expansionary monetary policy aimed at increasing domestic demand. These policies ensured an increase in the GDP during 1992-1993. This period's growth was financed by capital inflows and the main factor that stimulated the growth was the increase in consumption expenditures and imports of intermediate and investment goods caused by the excessive appreciation of the exchange rate (Altıok, 2002, p.105). This period of expansion was maintained until 1994. However, there was gradually increased pressure on the Central Bank's sources due to public deficits, and the resulting excess liquidity reached considerably high levels by the third quarter of 1993. Under these conditions, the inclination of government

towards a low interest rate policy led the way to the 1994 crisis (Yıldırım, 1999, p. 188). In short, the peak of the 1983-1994 cycle in 1987 was superseded by the trough point in 1994, marking the end of this cycle. With the period of financial liberalization, the Turkish Economy has started to experience an adaptation process, characterized by demand expansion triggered by capital inflows (and growth of this type), and considerable increase in current accounts deficit, manifested by an unfavorable balance of foreign trade (Boratav, 2003, pp.191-192). Figure 5 below indicates the relationship between current account deficits and output gaps for the period of 1990-2009. The figure reveals the tight association between economic dynamics and capital inflows explicitly.

Figure 5

Current Accounts Deficit and Output Gap, 1990-2009

Source: Yıldırım, Lopcu. &Çakmaklı (2011a, p. 39)

Immediately after the crisis of 1994, the government passed the April 5th 1994 decisions and then a Stand-By Agreement was signed with the IMF. This Agreement covered the period from July 1994 to September 1995. The primary principles of the economic policies to adapt the economy to the 1994 crisis included constricting the domestic demand by monetary tightening and suppression of wages (Yeldan, 2001, p. 51). Subsequent to a short-term recovery, expansionary economic policies were launched as of the third quarter of 1995 in a political environment characterized by upcoming early elections, and the economy re-entered its growth trend, accordingly. Growing public deficits and, hot money inflows attracted by high rates of return were the fundamental determinants of this expansion period (Yıldırım, 1999, pp. 196-197). As a consequence of these expansionary policies, the economy reached its peak level by the end of 1997.

The business cycle that had started by the end of 1998 in the Turkish economy saw its trough point in the last quarter of 2001. On the other hand, the peak point

of the cycle that commenced in 2002 was recorded in 2007. Growth in the post-2002 period rests upon intensive capital inflows largely attracted by high rates of return offered by the domestic market (Figure 5). With the decline in the world interest rate, idle funds in the world—abundance of liquidity—headed towards developing countries such as Turkey—the Turkish Lira tended to appreciate; domestic credit volume expanded; the overall demand increased; and high rates of growth in GDP were achieved. In this way, the expansion phase of the cycle gave rise to an accumulation process driven by external sources. However, the economy's dependence on short-term hot money increased the risks and weaknesses, placing the Turkish economy among the most fragile countries that have been affected the most by the world economic crisis.

In a related paper where we studied business cycles for the post-1980 period on the basis of quarterly data, we identified breaks in the PotY and growth of PotY in the first quarter of 2007, while breaks in the LnY and output gap were detected in the second quarter of 2008 (Yıldırım, Lopcu & Çakmaklı, 2011b). BSB⁹(2011, pp. 226-227) defines the period from October 2008 to October 2009 as a thirteen-month-period of crisis. The economic crisis in the Turkish economy started to escalate in October 2008, and the crisis erupted with the combined effect of a drastic decrease in exports and shrinkage of domestic demand, which arose out of the reversal of capital movements. It was not a financial crisis such as the crisis of 2001 but an economic crisis that adversely affected the output, capacity utilization, national income and employment (BSB, 2009, p. 97). The period of 2008-2009 which corresponds to the contraction stage of the 2002-2009 cycle has some specific characteristics different from other contraction stages. First of all, considering the entire history of the republic; i.e., 1923-2013, 2008-2009 is the only period that has witnessed negative rates of growth for the real GDP with the exception of the World War II period. Industrial production suffered the largest setback since World War II (Table 1). Manufacturing output fell by 25% in annual terms in February 2009. The declines in the same measure were recorded as 16.3%, 10.2% and 11.4% in the crisis of 1994, 1999 and 2001, respectively. Moreover, private sector fixed capital investments, an indicator of capital accumulation, decreased by almost a third in the first quarter of 2009 (Savran, 2013, p. 272).

Even though the Turkish economy stands as one of the most-affected countries from the global crisis, it did not result in any financial collapse. It is possible to put forward three reasons for this outcome: Firstly, a decrease in industrial production cut back import requirements, which in turn gave rise to a reduced level of current account deficits that needed to be financed. Secondly, failing to sufficiently

9 Bağımsız Sosyal Bilimciler (BSB) (Independent Social Scientists in Turkish).

benefit from external financing opportunities during the crisis period, the country could close the gap in the balance of payments by utilizing \$5 billion of reserves, which had been accumulated during the period of 2002-2007. Third, but probably the most striking point originated in the abnormalities of the balance of payments accounts. In recent years, the net errors and omissions item has indicated billions of dollars of surplus (Savran, 2013, p. 282). This inflow whose origin is unknown created a funding opportunity amounting to \$14.3 billion over thirteen months of the crisis period (BSB, 2011, p. 226).

The Turkish economy has weathered the storm very fast. The average rate of growth of GDP was recorded at a considerably high level i.e. 8.9%, during the expansion period of 2010-2011. The main contributor to this growth performance was the revival of demand, which was driven by speculative capital inflows, just as in the case of the post-1990 period. However, as pointed out by Cömert and Çolak (2013), the failure of advanced capitalist countries to serve as a “safe harbor” over the course of the global crisis facilitated the recovery of countries such as Turkey from the crisis in a relatively non-damaged manner. Nevertheless, the true quality of the financial sector could not be tested during the crisis period. In addition, as noted by Savran (2013, p. 285) the Turkish economy still ranks number one among the countries that would be the most-affected in case of a sudden stop of capital inflows.

General Evaluation and Concluding Remarks

In the present study, economic fluctuations in the Turkish economy and breaks in the GDP series have been analyzed by employing contemporary statistical methods. It is possible to summarize the findings that we obtain within the meaning of this paper as follows:

- i. The Turkish economy experienced a rapid development process during the period of 1946-1978, which also reflects the rapid economic growth rates of the planned period. However, the post-1980 period represents the lowest growth rates in terms of both potential and actual average GDP growth performance with the exception of the World War II period.
- ii. Expansion and recession stages observed during the cycles between 1923 and 1961 indicate a similar length of time. The period 1962-1976 corresponds to the longest period of expansion in the history of the Republic. Nevertheless, business cycles for the post-1980 period have become more frequent, and the balance between the periods of expansion and those of recession has been dete-

riorating in favor of recession in general. Notably in recent years, the frequency of business cycle occurrences has increased gradually, and what's worse, the swinging between the peak and the trough has tended to gain an impetus.

- iii. The high level of integration of the Turkish economy to the capitalist world economy makes it increasingly more delicate and open to the direct effects of global crises. Considering the Turkish economy's own structural risks and fragility, it is possible to foresee more severe cycles in the forthcoming period.

In general, we can safely argue that the Turkish economy, throughout its 90-year-history of development, has followed the transformations experienced in the world economy in spite of the time lags caused by internal dynamics. It is seen that the periods 1933-1939 and 1962-1976 witnessed both dominant industrialization efforts and more equitable distribution relations in favor of a broad range of social layers. The neoliberal capital accumulation model, implemented step by step in the post-1980 period to overcome the bottlenecks of import-substitution accumulation models, has conclusively reorganized production, consumption and income distribution relations. While the income distribution has been reorganized to the detriment of employees, the linkages between the real and financial sectors of the economy have become increasingly uncertain.

References

- Altıok, M. (1998). 1980 sonrası Türkiye'de sermaye birikimi ve kriz. *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 25(2), 245-274.
- Altıok, M. (2002). Yeni liberal istikrar ve yapısal uyum programları: Türkiye ekonomisinde sermaye birikimi ve kriz. *Praksis*, 5, 77-130.
- Andrews, D.W.K. (1993). Tests for parameter instability and structural change with unknown change point. *Econometrica*, 61(4), 821-856.
- Avcıoğlu, D.(1971). *Türkiye'nin düzeni*. Ankara: Bilgi Yayınevi (Volume 2, the 5th ed.).
- Bai, J. & Perron, P.(1998). Estimating and testing linear models with multiple structural changes. *Econometrica*, 66, 47-78.
- Bai, J. & Perron, P. (2003). Computation and analysis of multiple structural change models. *Journal of Applied Econometrics*, 18, 1-22.
- BSB (Bağımsız Sosyal Bilimciler) (2009). *Türkiye'de ve dünyada ekonomik bunalım, 2008-2009*. İstanbul:Yordam Kitap.
- BSB (Bağımsız Sosyal Bilimciler) (2011). *Ücretli emek ve sermaye: derinleşen küresel kriz ve Türkiye'ye yansımalar*. İstanbul: Yordam Kitap

- Boratav, K. (1983). *İktisat politikaları ve bölüşüm sorunları*. İstanbul: Belge Yayınları.
- Boratav, K. (2003). *Türkiye iktisat tarihi: 1908-2002*. Ankara: İmge Yayınları.
- Cömert, H. & Çolak, S.(2013). Gelişmekte olan ülkelerdeki kriz sırasında ve sonrasındaki trendleri açıklamakta “güvenli liman faktörü” ve finansal şokların boyutunun önemi: Türkiye örneği. *ERC Working papers in Economics*, 13/09.
- Hansen, Bruce E. (1997). Approximate asymptotic p values for structural-change tests. *Journal of Business and Economic Statistics*, 15(1), 60-67.
- Hansen, Bruce E. (2000). Testing for structural change in conditional models. *Journal of Econometrics*, C.97, S.1, s.93-115.
- Kazgan, G.(2005). *Türkiye ekonomisinde krizler (1929-2001)*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Köse, A. H.&Yeldan, E. (1998). Dışa açılma sürecinde Türkiye ekonomisinin dinamikleri: 1980-1997. *Toplum ve Bilim*, 77.
- Mandel, E.(1986). *Kapitalist gelişmenin uzun dalgaları*. (D. Işık, Trans.). İstanbul:Yazın Yayıncılık.
- Mandel, E. (2008). *Geç kapitalizm*. (C. Badem, Trans.). İstanbul:Versus Yayınları.
- Pamuk, Ş. (2003). Karşılaştırmalı açıdan Türkiye’de iktisadi büyüme, 1880-2000. A.H. Köse, F. Şenses & E. Yeldan (Eds.) *Küresel Düzen: Birikim, Devlet ve Sınıflar*. İstanbul:İletişim Yayınları.
- Savran, S. (2013). *Üçüncü büyük depresyon: kapitalizmin alacakaranlık kuşağı*. İstanbul: Yordam Kitap.
- Sönmez, M. (1998). Sermaye Birikiminin 75 yıllık gelişimi: kilometre taşları. M. Sönmez (Ed.), *75 Yılda Para’nın Serüveni* . İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayını.
- Tekeli, İ. & İlkin, S.(1974). *Savaş sonrası ortamında 1947 Türkiye iktisadi kalkınma planı*. Ankara: O.D.T.Ü. Yayını.
- Tekeli, İ. & İlkin, S. (1977). *1929 dünya buhranında Türkiye’nin iktisadi politika arayışları*. Ankara: O.D.T.Ü. İdari İlimler Fakültesi Yayınları No.30.
- Tekeli, İ. (1984). Ekonomik bunalımın ve bunalımdan çıkmak için izlenen politikaların toplumsal sonuçları. *Türkiye’de ve Dünyada Yaşanan Ekonomik Bunalım*. İstanbul: Yurt Yayınları.
- Tezel, Y. S. (1982). *Cumhuriyet dönemi iktisat tarihi (1923-1950)*. İstanbul:Yurt Yayınları.
- Uygur, E. (1991). *Policy, trade and growth in Turkey: 1970-1990*. Discussion Paper No:

9103 Research Department, The Central Bank of the Republic of Turkey.

Yeldan, E. (2001). *Küreselleşme sürecinde Türkiye ekonomisi: bölüşüm, birikim ve büyüme*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Yerasimos, S.(1976). *Az gelişmişlik sürecinde Türkiye*. İstanbul:Gözlem Yayınları.

Yıldırım, E. (1985). İthal ikamesine dayalı sanayileşme stratejisi ve Türkiye uygulaması (Doctoral Dissertation). *Cukurova University, Institute of Social Sciences.*

Yıldırım, E. (1999). *Çevrim kuramları ve Türkiye ekonomisinde iktisadi dalgalanmalar*. Adana: Çukurova Üniversitesi Araştırma projesi, No: İ.İ.B.F. 96.

Yıldırım, E. Lopcu, K. & Çakmaklı, S. (2011a). An open economy new keynesian macroeconomic model: the case of Turkey. *İktisat İşletme ve Finans*, 26(301), 37-56.

Yıldırım, E. Lopcu, K. & Çakmaklı, S. (2011b).Türkiye ekonomisinde iktisadi dalgalanmalar ve krizler:1980 öncesi ve sonrası üzerine karşılaştırmalı bir inceleme. (S. Şahinkaya, & N. E. Ertuğrul, Eds.), *Bilsay Kuruça Armağan* . Ankara: Mülkiyeliler Birliği.

2

FİNANSALLAŞMA ÇAĞINDA BANKACILIK UYGULAMALARI: 2008 KRİZİ VE REPO PİYASALARI

Ömer Tuğsal Doruk¹

Özet

1990'li yıllardan sonra dünyada finansal piyasaların küresel düzeydeki aktivitelerinin yükselen bir ivme kazanması beraberinde bankacılık uygulamalarının çeşitlenmesini ve finansal inovasyonları getirmiştir. Neoliberal politikalar ile gelişen finansallaşma aktiviteleri sonrasında genel yapısı ve çehresi değişen bankacılık sistemi, finans kapitalin cazibesi sonucunda finansal piyasalara ve menkul kıymetleştirmeye olan talep artışına neden olmuştur. Çalışmada finansallaşma döneminde repo piyasaları ve bankacılığın finansallaşma döneminde yaşanan en büyük krize nasıl neden olduğu incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Finansal inovasyonlar, finansallaşma, bankacılık uygulamaları, repo piyasaları, finansal piyasalar

¹ Öğr.Gör, Üsküdar Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri MYO ve Kadir Has Üniversitesi Ekonomi Doktora Programı
Doktora Öğrencisi, e-mail: tugsal_doruk@yahoo.com.tr

BANKING APPLICATIONS IN FINANCIALIZATION ERA: 2008 CRISIS AND REPO MARKETS

Abstract

After the 1990s, financial markets have been taking an important part in the economies, and have had progressive path in the world and domestic financial markets. Due to the financialization activities which is developed by neoliberal policies the structure and facets of banking system have been changed, thus appeal of the finance capital had caused to an increment of demand for financial activities and securities. In this paper, how the repurchase/repo markets and the changing structure of banking system caused to the biggest crisis in the financialization era.

Keywords: Financial innovations, financialization, banking applications, repo markets, financial markets

Finansallaşma Çağında Bankacılık Uygulamaları: 2008 Krizi ve Repo Piyasaları

Giriş

1970'li yıllardan itibaren gelişme içerisinde olan finansallaşma çağı, ülke ekonomilerinde finansal sektörün payının artması, istihdamın finansal piyasalara doğru kaymasına neden olmuştur. Ancak finansallaşmanın getirdiği en çarpıcı yenilik, reel sektörde yatırımın azalması ve finans kapitalin yükselmesidir. Finansallaşma, reel sektördeki yatırımların azalmasına neden olmakta ve iktisadi ajanlar tarafından kısa vadede kar elde etme amacı güdülmesine neden olmaktadır.

Neoliberal politikalar ile yükselen yapıda olan finansallaşma döneminde genel yapısı ve çehresi değişen bankacılık sistemi, finans kapitalin cazibesi sonucunda finansal piyasalara ve menkul kıymetleştirmeye olan talep artışına neden olmuştur. Çalışmada finansallaşma döneminde repo piyasaları ve bankacılığın değişen yapısı etrafında repo piyasaları ve finansallaşma döneminde yaşanan en büyük krize nasıl neden olduğu incelenmektedir. Çalışma repo piyasaları ile finansallaşma arasındaki ilişkiyi inceleyen ilk ve erken düzeydeki çalışmalardan birisidir. Bu anlamda literatüre katkıda bulunması beklenmektedir.

Finansallaşma:

Finansal Sektörün Reel Sektördeki Payının Artışı

Finansallaşmanın, literatürde net bir tanımı olmamakla birlikte genel olarak finansal piyasaların, ülke ekonomisinde önemli bir yer tutması anlamında kullanılmaktadır. Orhangazi (2008a) finansallaşmanın literatürdeki farklı anlamlarını özetlemektedir. Finansallaşmanın literatürde finansal sektörün, finansal aktörlerin, finansal motivasyonların ve finansal kurumların ülke ekonomisi ve uluslararası piyasalarda etkin rol oynamasının artması en genel tanımıdır.

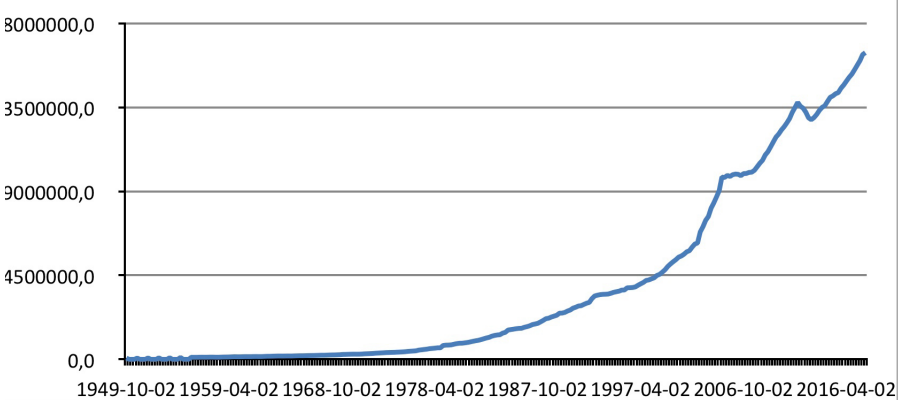
Onaran, Stockhammer ve Grafl (2011) finansallaşma perspektifinden ABD'de gelir dağılımını araştırmıştır. Finansallaşmanın, gelir dağılımı ve refah üzerine önemli bir etkide bulunduğu sonucuna ulaşmıştır. Finansallaşmanın, toplam talebe (aggregate demand) ciddi bir etkisinin bulunmadığı sonucuna ulaşmıştır. Aynı zamanda finansallaşma nedeniyle ülke ekonomisinde sabit sermaye yatırımının az boyutlarda olması, riskli ve kırılgan bir ekonomi oluşmasına neden olmaktadır. Orhangazi (2008b) 1973 ile 2003 yılları arasında ABD'de reel ekonomik yatırımların, finansal yatırımlar tarafından daha yüksek getiri nedeniyle bir

anlamda bir dışlama etkisine (crowding out) sahip olduğuna ulaşmıştır. Tobin (1965), finansal yatırımların, reel yatırımların bir alternatifi olduğunu ve bu durumun portföy seçiminden kaynaklandığını belirtmektedir (Tobin, 1965'ten Akt: Akkemik ve Özen, 2014)

Akkemik ve Özen (2014) çalışmalarında Türkiye'de finansallaşmanın kurumsal bazdaki etkisini araştırmışlardır. Maroekonomik anlamda belirsizliğin, finans dışı kurumların finansal yatırımlara yönelmesine neden olduğu sonucuna 1990 ile 2012 yılları arasında Türkiye'de panel veri analizi vasıtasıyla ulaşmışlardır. Stockhammer (2004) finansallaşmanın reel yatırım üzerine olan etkisini Birleşik Krallık, Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Fransa ve Almanya için farklı periyotlarda araştırmıştır. Stockhammer, finans dışı kurumların finansal aktivitelerinin artması nedeniyle sermaye birikiminin azaldığı sonucuna ulaşmıştır.

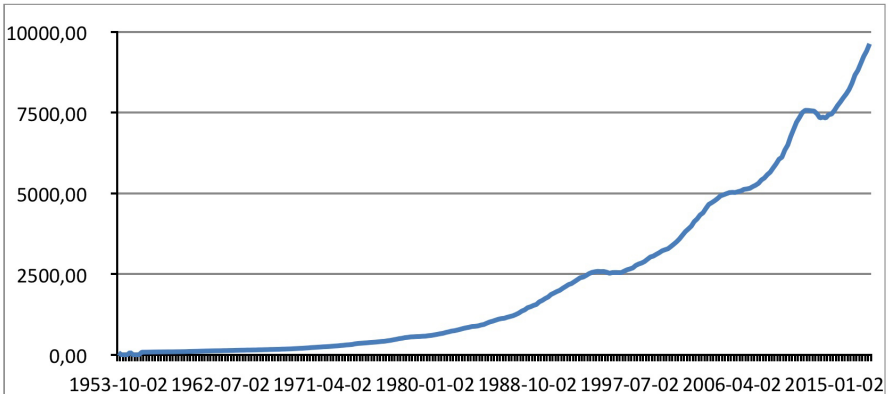
Skott ve Ryoo (2008) finansallaşmanın bir dizi değişimler ile birlikte ortaya çıktığını belirtmektedir. Bu gelişmeler; merkez bankası politikalarının fiyat istikrarı odaklı olması, uluslararası ve ulusal finansal piyasalarda finansal akımların geniş çapta yükselmesi, kredi odaklı büyüme, hanehalkının finansmanındaki ve tüketim araçlarında/elementlerinde artış, kurumsal yönetimdeki değişim, finansal kurumların ve kurumsal yatırımcıların etkisinin artması olarak sıralanabilir.

Van Treeck (2009) finansallaşmanın politik iktisadi çerçevesini incelemiştir. Van Treeck, finansal sektördeki değişimlerin, bunu tetikleyen unsurları ya da gelişmiş ülkelerde kapitalizmin gelişimi içerisinde finansal sektörün değişimini inceleyen hipotezi finansallaşma olarak adlandırmaktadır. Akkemik ve Özen (2014, s. 75)'e göre hisselerin geri alınması ve temettü (dividend) dağıtımları, finans dışı kurumların kazançlarını, finansal piyasalara transfer etmesine neden olmaktadır. Aglietta ve Bretton (2001, s. 434)'a göre finansal liberalizasyonun artması, finansal sektörün ekonominin geri kalan sektörleri ile olan ilişkisini değiştirmiştir (Aglietta ve Bretton, 2001'den Akt: Skott ve Ryoo, 2008).

Şekil 1**Finans dışı kurumların sahip olduğu finansal varlıklar, milyar \$, 1945-2013**

Kaynak: Federal Reserve Economic Data, St. Louis FED (FRED 2), 2014

Şekil 1'de finans dışı kurumların sahip olduğu finansal varlıkların ABD'de 1945 ile 2013 yılları arasında gelişimi görülmektedir. Finans dışı kurumların sahip olduğu finansal varlıkların 1970'li yıllardan sonra ciddi bir yükseliş gösterdiği görülmektedir. Bu durum ABD'de finansallaşmanın 1970 sonrasında ciddi bir düzeyde arttığını göstermektedir.

Şekil 2**Finans dışı Kurumların sahip olduğu Kredi Piyasası Enstrümanları, Özkaynaklar, 1949-2013, milyar \$**

Kaynak: Federal Reserve Economic Data, St. Louis FED (FRED 2), 2014

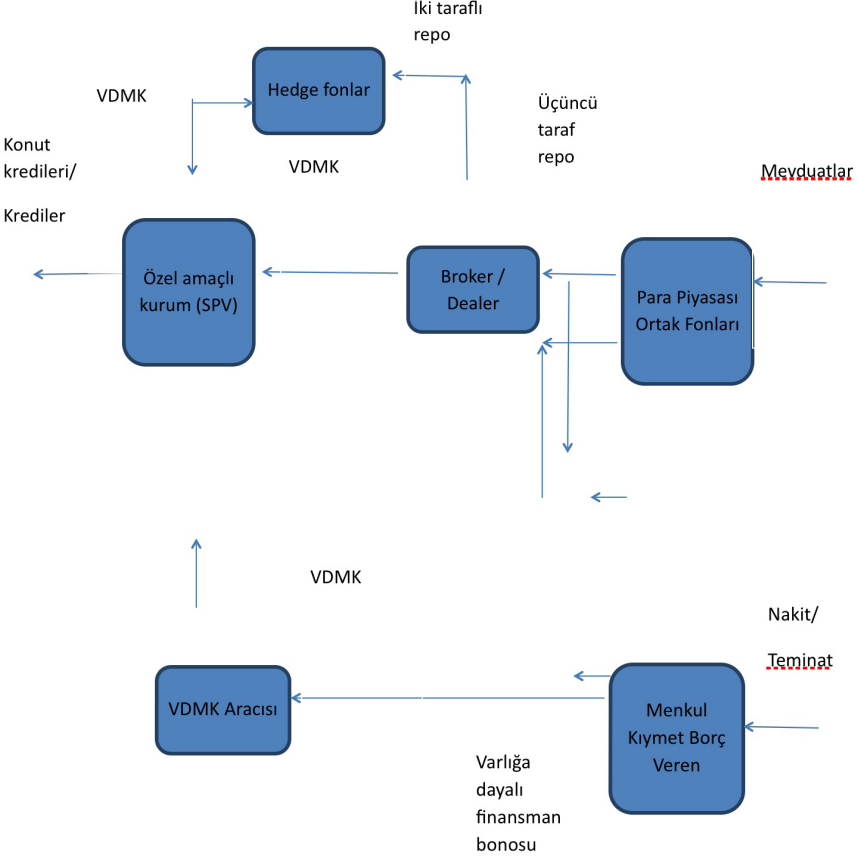
Şekil 2'de finans dışı kurumların kredi piyasası enstrümanlarının 1950'li yılların başından itibaren yükselişe geçtiği, 1990'lı yıllardan sonra inişli çıkışlı bir grafiğe sahip olduğu görülse de 2008 yılında 7567.24 milyar \$ düzeyinde olduğu görülmektedir. 2008 finansal krizi döneminde ise 2014 yılı başında finans dışı kurumların 9630.47 milyar \$'lık kredi piyasası enstrümanlarına sahip olduğu görülmektedir. 2008 finansal krizi sonrasında bile finans dışı kurumların kredi piyasasına enstrümanlarına, kriz öncesindeki döneme nazaran daha fazla sahip olduğu görülmektedir.

Repo Piyasaları: Finansal Krizi Tetikleyen Mekanizma

Bankalar, bilançolarında yer alan uzun vadeli konut kredilerini tekrar verebilmek için likidite ihtiyaçlarını gidermek amacıyla repo piyasalarını kullanmaktadırlar. Repo piyasaları, bankalar için bilançolarında yer alan uzun vadeli vade uyumsuzluğunu (maturity mismatch) ortadan kaldırma ya da bu uyumsuzluğu minimize etme imkânını hızlı ve nakit olarak sunulması anlamına gelmektedir. Repo piyasalarında konut kredilerine dayanan menkul kıymetler işlem görmektedir. Bankalar tarafından konut kredilerine dayanan menkul kıymetler, teminat olarak gösterilmektedir ve bankaların nakit ihtiyaçları gecelik olarak karşılanmaktadır.

Bankalar, kısa vadeli borçlanma (repo vasıtasıyla ve genellikle gecelik olarak) ile zehirli varlık (toxic assets) olarak tabir edilen varlıkları, bilançolarından temizlemektedir. Repo borç alanlar yatırım bankaları, hedge fonları gibi birimler iken, repo borç verenler ise para piyasası ortak fonları ve finansal kurumlar olmaktadır.

Şekil 3 Repo Piyasasının İşleyiş Mekanizması

Kaynak: Krishnamurty vd., 2013, s. 46

Repo piyasasının işleyiş mekanizması, Şekil 3'te yer almaktadır. Üçüncü taraf repo işlemleri arada yer alan broker/dealerlar vasıtasıyla özel amaçlı kurum (SPV)'a kadar uzanmaktadır. Özel amaçlı kurum, konut kredisi ihraç eden bankanın sponsor olduğu (o çatı altında yer alan) ve konut kredilerini bankalardan devralarak, belirli dilimlere ayırıp, menkul kıymetleştiren daha sonrasında da yatırım bankalarına satan bir yapıya sahiptir.

Bankalar tarafından menkul kıymetlerin teminat gösterilerek alınan kısa vadeli repo işlemlerine dayalı borçlar, teminat olarak kullanılan menkul kıymetlerin kriz dönemine kısa bir süre kala riskli hale gelmiştir. Bu durumda repo işlemleri için teminat gösterilen menkul kıymetlerin teminat olarak gösterilmesi borç veren için cazip olma özelliğini kaybetmiştir. Bu durum için özellikle risk marjı olarak adlandırabileceğimiz haircut, finansal piyasalarda ve özellikle gölge bankacılık işlemlerinde önem kazanmaya başlamıştır. Risk marjı (haircut) teminatın değer kaybetme ihtimaline karşılık borç verene ödenen risk premiumu olarak tanımlanabilir.

Risk marjı, teminat olarak kullanılan varlık ve varlığa dayalı menkul kıymetler (VDMK)'lerin değer kaybına karşılık verilen, VDMK'nın değerinin belli bir yüzdesi olarak fazladan karşı tarafa ödenmektedir. Risk marjı, piyasada VDMK'lar ve VDMK'ların dayandığı varlıkların değer kaybı ile ters orantılı bir yapıdadır. Örneğin, piyasada risk ve varlıkların/VDMK'ların değer kaybı olasılığının yüksek olduğu yatırım ikliminde risk marjı yükselmektedir. Kriz döneminde marjının %100'e kadar yükseldiği görülmektedir (Şekil 9). Repo piyasaları, genel yapısı itibariyle regüle edilememekte ve kayıt altına alınamamaktadır. Genellikle bankaların nakit ihtiyacını hızlı (gecelik) ve yüksek riskli yapıda gidermektedir.

Gorton (2010), finansal piyasalarda risk marjına yönelik, kriz öncesinde yaşanan durumu anlatmak amacıyla aşağıdaki işlemi örnek göstermektedir;

[F]idelity Bear Stearns'a 500 milyon dolar borç vermektedir. Öncelikle şu hususu bilmekte fayda vardır; Fidelity Stearns'ın iflas etmesinden endişe duymamaktadır. Nitekim repo piyasası ABD'deki 11. İflas Yasası'na tabi değildir. Ancak gelecekte teminatın değer kaybedeceğinden endişe duymaya başlamaktadır. Fidelity Stearns'a yalnızca 400 milyon dolar borç verebileceğini karşılığında ise 500 milyon dolarlık teminat istediğini belirtmektedir. Yani Fidelity Stearns'tan %20 risk primi talep edilmektedir. Fidelity kendisini teminatın değer kaybından korumak için 100 milyon dolarlık bir risk primine sahiptir. Eğer Bear Stearns zor duruma düşüp aldığı borcu ödeyemezse, teminat olarak verilen menkul kıymet değer kaybederse ya da Bear Stearns iflas ederse Fidelity kendi zararını bu risk priminden de yararlanarak karşılamaya çalışacaktır. Bearn aldığı borcu geri ödese bile sadece 400 milyon dolarını geri alabilmektedir(s. 171).

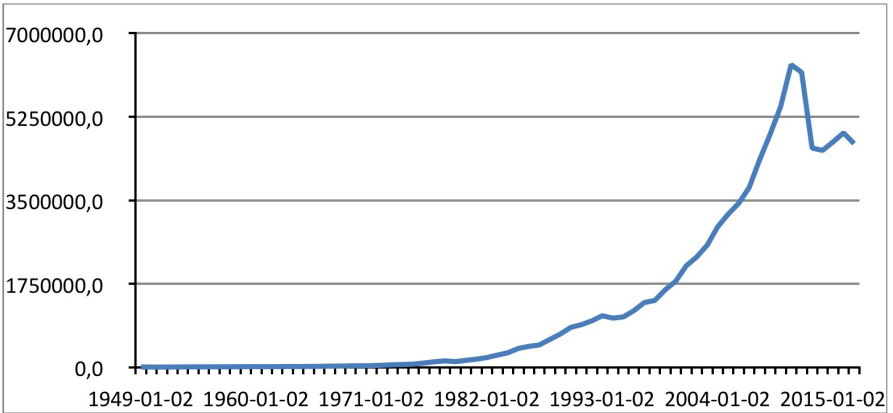
ABD'de kredi derecelendirme kurumları tarafından verilen kredi derecelerinin de etkisiyle büyük çoğunluğu AA derecesi olan VDMK, repo piyasasında teminat olarak gösterilmiştir. Uzun vadeli konut kredisi veren bankalar, bilançolarında yer alan vade uyumsuzluğunu (uzun vadeli konut kredisi verip, kısa vadeli nakit ihtiyacından doğan) gidermek amacıyla repo piyasasını kullanmıştır.

Repo piyasasında üçüncü taraf repo işlemleri son zamanlarda ABD’de ciddi düzeyde önem kazanan bir uygulama olmuştur. Doruk (2014, s.46) üçüncü taraf repo işlemlerinin gelişimini aşağıda yer aldığı şekilde belirtmektedir;

(...) Üçüncü tarafta yer alan kurum ya da iktisadi ajan, teminatın yeterli ve istenilen niteliklere sahip olup/olmadığını ölçen ve teminatı yöneten taraf özelliğindedir. Üçüncü parti aktörler, ABD’de yalnızca 2 bankadan oluşmaktadır; bu bankalar Bank of New York Mellon ve JP Morgan Chase’dir (Acharya ve Öncü, 2010: 325). Üçüncü taraf repolara ait teminat olarak gösterilen menkul kıymetlerin (genellikle CDO’lar) 9 Nisan 2010 itibariyle toplam 1.710.500.000 dolar gibi bir boyuta ulaştığı görülmektedir. Aynı zamanda üçüncü taraf repolara gösterilen teminatlara ait risk marjı ortalama %2 ile %8 arasında yer almaktadır (Acharya ve Öncü, 2010: 333). Repo piyasasında yaşanan sorunlar, yatırımcı tarafından panik anında gerçekleştirilen ani varlık satışları ve bu varlıklar satışlarından kaynaklanan kayıplar ve risk marjının ani yükselişidir (Gorton, 2010).

Şekil 4

Finansal işletmelerde kısa vadeli kurumsal borçlanma (repo işlemleri dahil), düzey, milyon \$, Yıllık

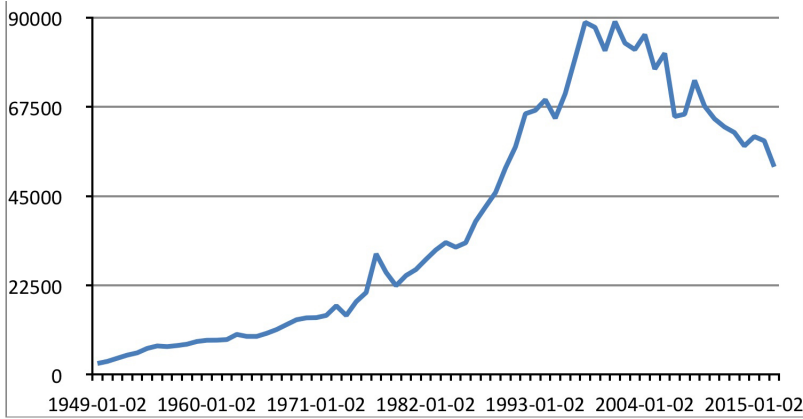
Kaynak: Federal Reserve Economic Data, St. Louis FED (FRED 2), 2014

Şekil 4’te finansal kurumların kısa vadeli kurumsal borçlanması görülmektedir. Kısa vadeli kurumsal borçlanmanın 1990 ve sonrasında ciddi bir ivme kazandığı, 2008 finansal krizine kadar da ciddi şekilde yükseldiği görülmektedir. Kısa vadeli

finansman, finansal işletmeler arasında 2008 finansal krizine kadar önemli bir yer tutmaya başlamıştır. Finansal işletmeler açısından kısa vadeli finansman 2008 finansal krizi öncesinde 2007 yılı başında 6342597 milyon \$ seviyesindedir.

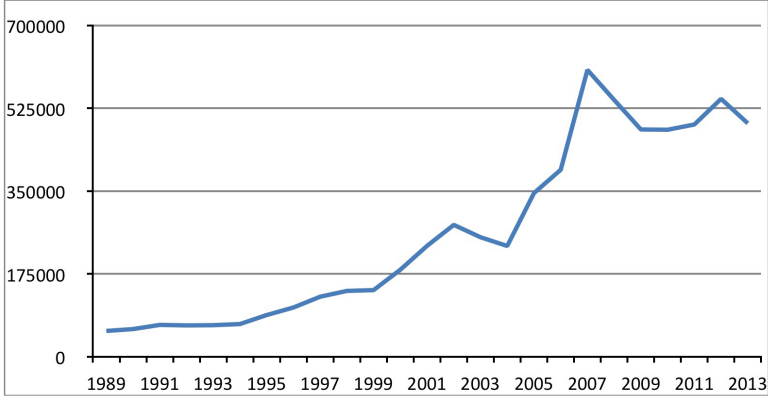
Şekil 5

Finans dışı kurumların varlıklarında kısa vadeli borçlar (menkul kıymet repo işlemleri),1945-2013

Kaynak: Federal Reserve Economic Data, St. Louis FED (FRED 2), 2014

Şekil 5'te finans dışı kurumların menkul kıymet repo işlemlerinin de içerisinde yer aldığı kısa vadeli borçları görülmektedir. 1970'li yıllardan itibaren finans dışı kurumların varlıklarında yer alma açısından ciddi bir ivmeye sahip olan kısa vadeli borçlanmanın, 1994 yılı sonrasında düşüşe geçtiği görülmektedir. 2008 finansal krizi öncesi finans dışı kurumların varlıklarında kısa vadeli borçlanmanın 2005 yılı sonrasında düşüşe geçtiği görülmektedir.

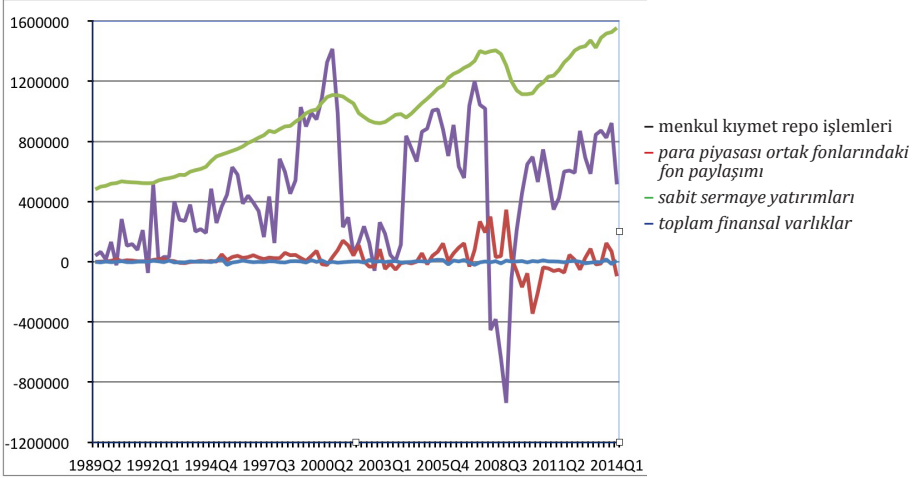
Şekil 6**Para Piyasası Ortak Fonları Tarafından Federal Fonlar ve Menkul Kıymet Repo İşlemleri, milyon \$, 1989-2014**

Kaynak: Federal Reserve FRB, Flow of Funds Data, 2014

Şekil 6'da para piyasası ortak fonları tarafından gerçekleştirilen kısa vadeli işlemler ve repo işlemleri özellikle 2007 yılında zirveye ulaştığı görülmektedir. Ancak kriz sonrasında bu işlemlerin azaldığı görülmektedir. 2008 finansal krizi öncesinde repo işlemlerinin para piyasası ortak fonları tarafından kısa vadeli ve likit olarak kullanılmıştır.

Şekil 7

Finans dışı kurumların 1989-2014 yılı arasındaki sabit sermaye yatırımları(cari), toplam finansal varlıkları, para piyasası ortak fonlarındaki menkul kıymet repo işlemlerinin gelişimi, milyon \$,

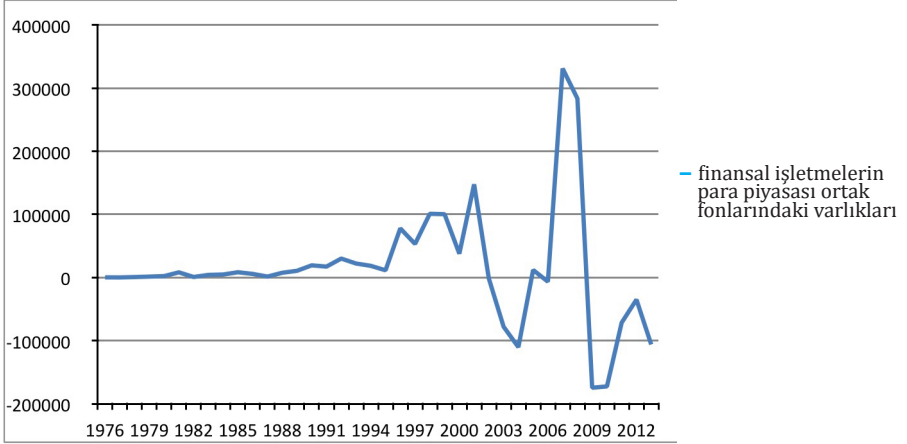

Kaynak:Federal Reserve (FRB), Flow of Funds Data, 2014.

Şekil 7'de Finans dışı kurumların toplam finansal varlıkları, 1999 ile 2000 yılları arasında sabit sermaye yatırımlarını geçtiği görülmektedir. Finans dışı kurumların, para piyasası ortak fonlarındaki fonları/varlıkları 2008 finansal krizi öncesine kadar değişken bir seyir izlemiştir. Menkul kıymet repo işlemleri ise genel olarak sabit bir sürece sahip olmuştur. Kriz sonrası dönemde finans dışı kurumların toplam finansal varlıkları ciddi bir yapısal kırılma geçirmiştir. Ancak daha sonrasında finans dışı kurumların finansal varlıklarında kriz dönemine nazaran bir artış görülmektedir. Para piyasası ortak fonlarındaki fonların kriz öncesinde, özellikle 2007 yılı başında yükseliş gösterdiği, hatta 1989 sonrası dönemin zirvesine sahip olduğu görülmektedir. Ancak kriz sonrasında finans dışı kurumların para piyasası ortak fonlarındaki fonlarında ciddi bir azalma söz konusudur.

Şekil 8

Finansal kurumların para piyasası ortak fonlarındaki varlıkları, milyon \$, 1976-2012

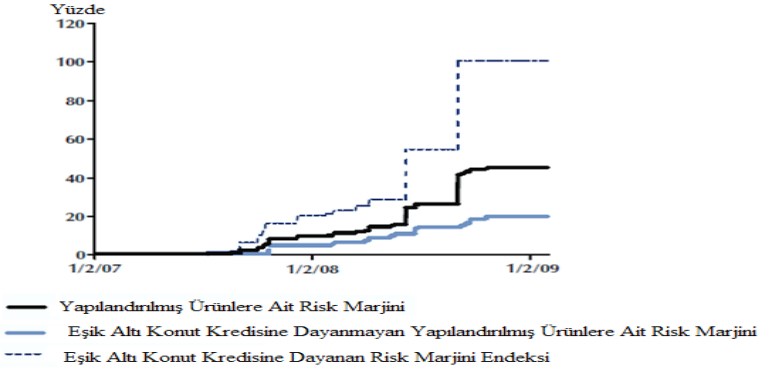
Kaynak: Federal Reserve (FRB), Flow of Funds Data, 2014

Şekil 8'de Finansal kurumların para piyasası ortak fonlarındaki varlıklarında kriz öncesinde ciddi bir artış olduğu görülmektedir. Ancak kriz sonrasında ciddi bir azalma meydana geldiği görülmektedir. 2008 finansal krizi sonrasında ise finansal kurumların para piyasası ortak fonlarındaki payının olumsuz/negatif düzeyde olduğu görülmektedir.

Bankalar tarafından menkul kıymetler teminat gösterilerek alınan borçlar, menkul kıymetlerin riskli hale gelmesi üzerine borç veren tarafından menkul kıymetlerin teminat olarak gösterilmesi cazip durumdan çıkmıştır. Bu durumdan dolayı repo piyasasına 'haircut' adı verilen risk marjı girmiştir.

Şekil 9

Repo piyasası risk marjının (haircut) 2007 ile 2009 yılı arası gelişimi

Kaynak: Gorton, G. ve Metrick, A. 2010: 513

Bankacılık paniklerinde (bank run) repo piyasasında işlem gören ve aynı zamanda bankaların bilançolarında yer alan varlıkların hızlı satışı, bu varlıkların piyasa değerinin altında satılmasına neden olmaktadır. Kriz dönemine kadar olan dönemde haircut'ların ciddi yükselişi Şekil 9'da görülmektedir. Haircut'ların hızlı yükselişi, repo piyasalarında işlem hacminin azalmasına neden olmaktadır. Repo piyasasında haircutların yükselmesi sonrasında bankalar, repo piyasasından kısa vadeli fonlama ihtiyacını karşılayamaz hale gelmiştir.

Sonuç

Finansallaşma, finansal piyasaların, ülke ekonomilerinde önemli bir yer tutması, geri kalan ekonomik ajanlara göre sistemde daha baskın olması olarak tanımlanabilir. Finansallaşma, finans dışı kurumların finansal yatırımlarının, reel yatırımlara oranla artmasına neden olabilmektedir. Bu durum sermaye birikiminin ve reel çıktının azalmasına dolayısıyla ülke ekonomilerinde büyümenin istikrarsızlaşmasına neden olmaktadır.

Repo piyasaları, finansallaşma döneminde ortaya çıkan ve finansal inovasyonlar vasıtasıyla giderek gelişen bir yapıya sahip olmuştur. 2008 finansal krizinde üçüncü taraf repo işlemlerine likidite/nakit kaynağı sağlayan para piyasası ortak fonları, risk marjının da etkisiyle ekonomiye ciddi bir zarar vermiştir. Repo piyasalarının, finans dışı sektöre olan etkisinin, finansal kuruluşlara olan etkisinden daha az olduğu görülmektedir. Ancak bu durum, finansal piyasalardaki repo

piyasalarının daha baskın olduğu ve para piyasası ortak fonlarının finansal piyasalar ile olan ilişkisinin, finans dışı piyasalara oranla daha fazla olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda repo piyasalarının, bu süreçte finans dışı kurumlara da olan etkisinin bu kurumlar için ciddi sonuçların nedeni olduğu görülmektedir.

Kaynakça

- Akkemik, A. ve Özen, Ş. (2014). Macroeconomic and institutional determinantsof financialisation of non-financial firms: Case study of Turkey. *Socio-Economic Review*, 12, pp.71–98.
- Doruk, Ö.T. (2014). *Gölge bankacılık ve Türkiye*. Yayın no.300, İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği Yayınları.
- Federal Reserve Bank (FRB),(2014). Flow of funds data. Erişim Tarihi: 17.06.2014, URL:<http://www.federalreserve.gov/econresdata/default.htm>
- FRED 2, Federal reserve economic data. St.Louis FED, Erişim Tarihi: 16.06.2014, URL: <http://research.stlouisfed.org/fred2/>
- Gorton, G. (2010). E-coli, repo madness, and the financial crisis. *Business Economics*, 45: 3, pp.164-173.
- Gorton, G. ve Metrick, A.(2010). Haircuts.*Federal Reserve Bank of St. Louis Review*, Nov/December, pp. 507-520.
- Krishnamurty,A., Nagel,S. veOrlov, D.(2013). *Sizing up repo*. Erişim Tarihi:15.06.2014, http://www.kellogg.northwestern.edu/faculty/krisharvind/papers/repo_aggregate.pdf,
- Orhangazi, Ö.(2008a). *Financialization and The US economy*.Cheltenham, UK and Northampton, MA, USA: Edward-Elgar.
- Orhangazi, Ö. (2008b). Financialisation and capital accumulation in the non-financial corporate sector: A theoretical and empirical investigation on the US economy: 1973–2003.*Cambridge Journal of Economics*,32,pp.863–886.
- Onaran,Ö.; Stockhammer,E. ve Grafl, L.(2011).Financialisation, income distribution and aggregate demand in the USA.*Cambridge Journal of Economics*,35,pp.637–661
- Stockhammer, E. (2004). Financialisation and the slowdown of accumulation. *Cambridge Journal of Economics*,28, pp. 719–741.
- Skott, P. and Ryoos,S.2008. Macroeconomic implications of financialisation.*Cambridge Journal of Economics*, 32,pp.827–862.

van Treeck, T. (2009). The political economy debate on 'financialization'-
A macroeconomic perspective. *Review of International Political Economy*,
16:5, pp.907-944.

3

NEW GENERATION CRISES: IS IT END OF NEOLIBERALISM?

Ozan Gönüllü¹

Abstract

World Economic System has opted for tight fiscal policies and Keynesian approach in order to overcome 1929 Economic Crisis. It had to bear the burdens of state interventions by 70s. High inflation, high rates of public debt and chronic budgetary deficit were indications for the inadequacy of the policies implemented up to that period. Such policies had proposed that inflation and economic recession could not be simultaneous; however, stagflation, which came out after cost-push inflation in 70s, disproved this proposition. During this period, we witness the raise of Neoliberalism that employed the tenets of old economic liberalism.

Neoliberalism had been implemented in the US by R. Reagan and G. Bush, in the UK by M. Thatcher, and in Turkey by T. Ozal. Liberalisation policies implemented throughout Ozal and post-Ozal period has caused to the deterioration of the immune system of Turkish economy in the face of global crises. As a result, Turkey had been remarkably shocked by the crises in 1994, 2001 and 2008. We witness that, pace Neoliberal approach, state interventions and Keynesian policies are on rise particularly after 2008 crisis.

This paper will focus on the free movement of the capital and its concomitant tendency to spread a regional crisis to other parts of the globe, which we experience as a result of deregulations and the recognition of uncontrolled release for the capital in 1980s. Drawing upon the recent crises that Neoliberalism could not tackle with, it will discuss the regulations implemented throughout the world.

Keywords: Crises, regulations, deregulations, neoliberalism.

¹ Kocaeli University

New Generation Crises: Is it end of Neoliberalism?

Introduction

The spark in Wall Street in October 1929 in the United States of America started a long-term crisis that had an influence on the whole world. The crisis, which created millions of unemployed persons and swept away billions of dollars in a week, spread into other countries before long. In this way, the world became acquainted with a crisis with global effects, which had never been seen before. The definition and structure of crisis changed a lot since those days until present times. The crisis starting in developed countries and then spreading to developing countries developed the skill of moving in a single direction and then crisis became bi-directional and spread from region to region.

Keynesian policies were perceived as the solution of the economic shrinkage, which affected the world by the end of 1920's and continued until the end of 1930's. It could be said that developing policies against crisis had been less complicated when compared with today's world since the process of financial integration did not start until the Second World War. Increase of international capital movement and financial deregulations decreased barriers between countries and allowed crisis to jump from the country of origin to other countries instantly.

The last quarter century that we lived set the stage for implementation of a social engineering experience, which does not have an example in history. The IMF and the World Bank founded after World War II were transformed into global actors of economy with the purpose of implementing a system in the world economy. The experts that the above mentioned actors spread to the world through their corporate channels made efforts to adjust local economic regimes harmonious with the global market system by implementing structural adaptation policies through neoliberal reforms. The purpose of this process referred to as "Market reforms" was to provide adaptation of local markets with the world markets by freeing local markets. The method for this was to get rid of factors outside the markets, which interfered the local markets and to eliminate the difference between local prices and world prices in this way. It would be possible to free the markets and to create a globalized Neoliberal trade regime if a local price regime equivalent with world prices could be established (Çalışkan, 2007, p. 52).

The structure of the crises started to change as the above-mentioned regime was integrated to almost all developing countries until the beginning of the 90's. The concept of nation – state started to disappear with neoliberal globalization and

almost all countries became foreign dependent. It is obvious that a foreign dependent country will be influenced from crises those will occur in the countries with which it has relations.

As the immune system of countries against crises weakened with neoliberal integration, they had an attempt to reverse the deregulations made. Countries that opened to foreign countries thoughtlessly realized that this process of extreme integration had brought more harm than benefits to developing countries and attempt to strengthen their immune systems with the financial regulations they have made.

This could be perceived as a return to the beginning. The world, which got rid of the Great Depression by tightly implemented financial discipline policies, became flexible or completely gave up those policies and the penalty of liberalization in a thoughtless manner had been losing the immune system against global crises. Return to the tight policies before the liberal period increased extensively especially after the crisis of 2008. As the new generation crises could not be overcome with neoliberal economic solutions, this brought to ones mind the question of “Has the end of these policies come?”

Crisis Models

Models Explaining Economic Crises are Basically Divided Into Three:

According to the model suggested by Krugman, the logi of monetary crises is similar to speculative attacks for any goods. As the monetary authority finances budget deficits by printing manner continuously and in uncontrolled manner, this leads to the impression that the reserves in the market will be depleted and the speculators direct their investments to foreign currency before depletion of reserves, which speeds up the process of depletion (Sen, 2000, p. 4). The model describing the crisis in this manner is called the “Canonic Crisis Model” suggests that they are caused by the inconsistency between financing budget deficits by printing money and keeping the exchange rates fixed.

Banks transform deposits into long-term assets that provide high returns. However, turning these assets into liquid in a short time causes additional costs for banks (Çakmak, 2007, p. 19). The crises caused by the banking and finance sector are explained with second generation crisis models.

One of the most important reasons of crises when compared with third generation crisis models is the problem of ethic risk. The state warranty provided to the financial system caused banks to transfer their assets to risky areas; which led to significant macroeconomic imbalances. Risk bearing loans granted with the state

warranty were directed to asset markets and therefore extreme increases took place in the prices of assets. Especially borrowing from foreign markets increased in the absence of capital controls. This brings along crisis with it (Krugman, 1998, p. 22).

The crises those occurred in the world in general in the past were explained with these three models. However, the crisis models remain insufficient especially for explaining the crises that occurred in the 2000's.

Neoliberal Period

There are many regional and global crises that have left a mark in the world economy. This calendar started with the economic depression of 1929 and still continues with the debt crisis of 2010, the effects of which are still present.

The crisis of 1929, which mostly effected the industrialized countries with North America and Europe at first created an army of unemployed and homeless people and it lead to decrease in production, decline of demand, stagnation in the residence sector, large falls in the prices of agricultural products and foreign trade deficits (Açıkgöz, 2009, p. 136). This crisis, which started during the most intense times of capitalism spread to Europe shortly with capital flows. The world recovered from the crisis with the policies offered by Keynes and the world stuck to these policies strictly until the petroleum crisis in 1973.

As 70's arrived, the difference between real economy and virtual economy caused a new crisis as in 1929. The crisis started when the money in virtual economy was no longer able to measure the value of assets in real economy in a correct manner (Eğilmez, 2009, p. 64). Until the beginning of 80's, the world economy was unable to find a solution for the current crises and stagflation, which was a brand new concept. When 80's arrived, high inflation, insufficiency of savings and weakness of the private sector were the biggest problems. According to the neoliberal policies, which started to become dominant gradually, it was necessary for the state to stay away from the private sector, the resistance of the working class to be broken, privatizations to be carried out and savings to be encouraged by increasing interest rates.

The negative influences of neoliberalism on the society were disregarded and developed countries started to impose their policies to developing countries through global finance institutions. Liberal politicians, who came to the power one after another, took courageous steps to transform the private sector into the main actor of the economy. High interest rates caused the inflation to decrease but rate of unemployment also started to increase and the balance between capital and labor

was distorted. Deregulations and financial liberalization continued with full speed.

This model required the state to leave its position in the markets to the private sector and to channel all savings to the private sector through capital markets. Domestic savings would not be sufficient for many countries. There are two significant conditions to draw foreign investments to developing countries. One of them is to remove all barriers in front of capital through deregulations and achieve financial integration with the whole world while the other one is to undertake the highest possible returns for the capital. Adaptation of developed and developing countries to the neoliberal system in such a fast manner and the concessions made in the meantime, the freedom provided damaged the defense systems of countries against financial crises and the new generation crises rapidly spreading from one region to another started to take place.

Continuous crises in capitalist economies are caused by the nature of the capitalist system and its rules of implementation rather than wrong policies implemented by governments. Serious recession periods following the growth periods of capitalist economies drag the world economy into crises and bring along increased unemployment and poverty. The mechanisms of the capitalist system repeat the past mistakes like a vicious circle. If no intervention is made to this capitalist mechanism, the system finds its way out of the crises and continues. However, the capitalist economy that seems to have overcome the crisis and starts to grow then suffers a new crisis, which is much bigger (Öniş and Erdoğan, 2002, p.15). As a matter of fact, the crisis in the US catches attention as it put forward those countries which are the leader of neoliberal globalization are also effected eventually in a direct and adverse manner (Durusoy, 2009, p. 370).

Many financial crises took place in the neoliberal period from the petroleum crisis until the beginning of 2000's. A debt crisis occurred especially in South America as insufficient domestic savings and undeveloped capital markets led countries to financing by foreign debt in the beginning of the 80's. Serious aid and interest discounts were granted to the South American countries in exchange for the condition of liberalization. In return, the countries engaged in serious privatization and financial deregulation activities as they have promised.

A crisis also took place in South America in 1994. The policies implemented since the beginning of 80's had weakened the economy of the country and it became impossible to continue with the fixed exchange rate system. The current account deficit was also much higher than the sustainable levels during the same year because of liberal policies and there was one other country that was on the verge of crisis: Turkey.

As international grading institutions decreased its credit note, Turkey was faced with the risk of losing foreign investors. This was unacceptable for Turkey, which had an economy fed with hot money because of neoliberal policies. Then, a stand-by agreement causing the implementations to be referred to as economic decisions of April 5 was signed. This created a serious burden for public banks and devaluation of Turkish Liras became inevitable.

The Asian countries with high rate of development, referred to as Asian Tigers, were the favorite of the world capital in 90's. Capital, flowing into economies from which they generate high returns, weakened resistance of countries against crises. The growth of Asian Tigers, which were in close relations with each other, led to balloons both in the stock exchange and the real estate sector. Following this growth without any basis, Baht, the currency of Thailand was devaluated and a crisis occurred, which spread to all Asian Tigers through capital flows. The sudden crisis in these countries where global banks and multinational companies had made significant investments disrupted the world economy. The crisis then spread to Russia, which did not have a capital market infrastructure and was making attempts to adjust to capitalism.

As 2000's arrived, Brazil, one of the most popular developing countries, had a crisis. Brazil, having the burden of extremely high foreign debt was trying to recover from the crisis by providing confidence in the markets and with high amounts of direct foreign investments and thereafter, Argentina and Turkey, other popular developing countries were going to suffer economic crisis in 2001.

After 2000's, deregulations were implemented as the way out of crisis in the world economy. The idea that certain restrictions should be imposed to overcome the new generation crisis with new financial tools was accepted widely in the world. This led to the impression that the end of neoliberal policies had arrived.

New Generation Crises?

Today, the world is going through the worst crisis after the Great Depression of 1929. The first serious reaction against Global Crisis was through monetary policy, but the results requested could not be obtained. Thereupon, attention was drawn to fiscal policy (Bocutoğlu and Ekinçi, 2009, p. 66). The first generation crises were caused by high public expenditures and printing of money by the central bank to cover budget deficits and they were mostly observed in 1970's. The second generation crises on the other hand were caused by sudden distortion of financial statements as private finance institutions (banks) took extreme risks under insufficient

audit of the finance sector (Yeldan, 2008, p. 1). The 3rd generation crisis models by the end of the 20th century, developed by Krugman emphasized the adverse effects of extreme and risky foreign debts and suggested that the negative effects of foreign debts had been the principal reasons of money and banking crises (Yay, 2001, p. 1239-1240). Financial vulnerability also increased as the open positions of the banking sector increased. As the exchange rates increased as a consequence, the banks started to suffer payment difficulties and these economies were drifted into a crisis of liquidity and foreign currency. Mexico in 1994, Asia in 1997, Turkey and Argentina in 2001 are all examples of these kinds of crises (Yeldan, 2008, p. 1).

The banking system is obliged to get more foreign debt until it becomes unable to pay its debts. As flow of capitals stop with the crisis, the situation is suddenly reversed and the balance of payments is influenced seriously from this. This deepens the crisis even further. Growth after the crisis depends on drawing foreign capital back to the country once again. Reliability and efficiency should be provided in order to create this area of pulling (Dekle and Kletzer, 2001, p. 3).

The basic emphasis of Third Generation Crises, also referred to as twin crises is focused on discrepancies of maturities and money in the banking sector. As domestic banks grant long term loans to investors with the national currency, financing these loans from international markets in term of foreign currency and with shorter maturity dates causes problems of discrepancies of maturities and money in the banking sector. The crises in the second half of 1990's have shown that intensive discrepancies of maturity and money in the banking and finance sectors of developing countries lead to crises of money, foreign currency and banking in general (Çakmak, 2007, p. 23).

It is observed that the financial statements of the banking sector are audited more closely and debts are also monitored closely in today's world. However, there isn't any audit mechanism on foreign debts of institutions and companies that are not in the finance sector. Companies get extreme risks as they aspired by low prices of foreign currency and as a result, their foreign debts increase rapidly. The existing government does not intervene to this process and neglects this matter with the mumbo jumbo of "decisions of the market forces are the most rational decisions" and almost encourages them with the assessment of "healthy finance flows in from abroad". When the "credit card debts" of private households are also added to this process, it is inevitable that the indebtedness of the sectors outside finance will create a significant vulnerability. The concept of this type of a crisis is different from the two crises typologies referred to above and notes to formation of structural conditions of a third general crisis caused directly by the real sector in the developing market economies. It is observed that countries such as Turkey, which have

high current deficits and have high foreign debts are in such a historical turning point (Yeldan, 2008, p. 1).

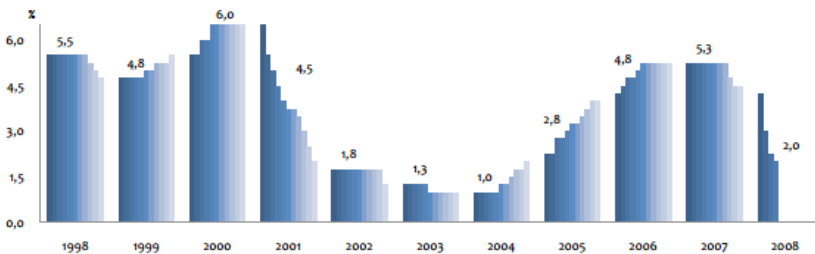
Neoliberal policies, making countries vulnerable to new generation crises are abandoned partially with the regulations implemented by many countries. Returns to Keynesian policies those saved the world economy from the Great Depression of 1929 are observed frequently.

Global Crises of the Last Era

The economic crisis, which gave its first signs in the middle of 2007 and gradually got deeper has been evaluated as the crisis caused by the capitalist system, by also being inspired from Marxist analysis. Rapid increase of production capacity in the capitalist system, imbalanced demand against mass production due to uneven income distribution, competition in the market and indefiniteness of the future cause crises from time to time. Crises are the natural economic result of capitalist order according to this approach (Akgüç, 2009, p. 7).

The problems, which started in the residence market in the US by the middle of 2007 increased gradually and spread from developed economies to developing economies and became global. We can cite increased liquidity and careless loans granted as a consequence, extreme securitization, lack of transparency, insufficiency of effectiveness of grading institutions and delay of intervention of regulatory and auditing authorities as the reasons of the crises. After bankruptcy of banks, consolidations in the financial system and nationalizations, the global financial crisis was also reflected to the real sector and global growth rates decreased, which had an inflationist effect and caused demands for regulations to be emphasized more strongly (Alantar, 2008, p. 1).

Figure 1
Change of FED Indicator Interest Rates

Source: BDDK (Bank Regulation Authority).

The volume of low level, long term residential loans (subprime mortgages) in-

creased up to 1.5 trillion dollars in the middle of 2008. Since interest rates had been at very low levels in the US also in the past, as seen in the figure above, low income groups having used these loans preferred loans with changing interest rates to a large extent. People were unable to pay the loans they have taken due to continuous increase of interest rates by the American Central Bank and decrease of prices of houses (Eğilmez, 2009, p. 66).

The loss of value of USD in parallel with the economic developments in the crisis period also had an adverse effect on global financial markets. Interest rates and relative exchange rate values are the two most important indicators of international short-term capital movements. For this reason, markets are closely interested in the current deficit of US and how this deficit will be financed. The current deficit of the US reached its highest value and was recorded as 811.5 billion dollars by the end of 2007. The current deficit, corresponding to 5.9% of GDP is quite high also for a big economy like USA. Ratios above 4% are considered to be high according to IMF criterion. Within the framework of generally accepted theories, funding such a big current deficit is possible only through devaluation of the dollar (Banking Regulation and Supervision Authority, 2008, p. 35).

Table 1
Critical Indicators of the US Economy

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008/Q1
Industrial Production Index	99,5	101,3	104,6	108,6	111,7	113,8	111,8
Unemployment ($\Delta\%$)	5,7	5,7	5,4	4,8	4,4	5,0	5,1
Inflation (%)	1,6	1,9	2,7	3,4	2,5	4,1	4,0
Current Deficit (Mil. \$)	384,6	459,4	522,1	640,1	754,9	811,5	
Current Deficit / GDP	3,7	4,2	4,5	5,1	5,7	5,9	

Source: BDDK (Bank Regulation Authority).

Results of the risk environment caused by neoliberal policies can be understood from table 1. Loans granted to low-income groups caused an increased liquidity in the market. As the balloon inflated as consequence of this situation exploded, the whole world with US in the lead, was faced with a financial crisis. The center of the crisis was the US and it easily spread to Europe and developing countries through freedom of capital flows between countries.

It is believed that the reason of this freedom in using loans is lack of audits and deregulations. Not only lack of limits in granting loans but also lack of limits on export of financial derivative products are among the leading factors that caused the crisis. The banks that granted housing loans presented to the market derivative

products as securities based on assets. The extremely high prices of real properties and also the derivative transactions conducted based on these loans are at the basis of the 2008 global crisis. Derivative products are agreements that make the risks of companies from other transactions, the subject matter of dealings. These agreements provide the opportunity for the party having granted the mortgage loan to transfer the risk of nonpayment to third parties, to hedge funds for instance. The loan institutions having assigned the risk undertook bigger risks and naturally the derivative products market grew like a snowball. The housing loans used in the US in 2007 and the total derivative products based on these loans reached 10 trillion dollars and formed the largest loan market in the world (Göçer, 2012, p. 20).

It is obvious that the new generation crises are more effective when compared with other crises in the neoliberal period. The reason of this effect is the fact that there is no drawback preventing the spread effect. The drawbacks preventing such spreads were removed gradually during the period from the second world war until the beginning of the 21st century and free circulation of capital started. Since many developing countries need hot money, portfolio investments and most importantly direct investments, they could not resist implementation of neoliberal policies and gave many concessions. The adverse effects of these policies were much higher than the positive effects on the development of these countries with capital markets that were not developed.

Neoliberal policies have a significant role in pushing countries to extreme use of forging debt and privatization and bringing domestic production to the level of extinction. This liberalization of markets brings many developing countries including Turkey to the verge of crises in certain periods and makes them sign stand-by agreements and be dependent to foreign debt continuously. Many countries try to implement deregulations and impose restrictions on the market and control their economies in order to get rid of this situation.

Solution Methods for New Generation Crises: Has End of Neoliberalism Come?

Probably IMF has made the first significant call about requirement of a fiscal policy in order to get rid of Global Crisis. Authors Spilimbergo, Symansky, Blanchard and Cottarelli noted in their study dated 29 December 2008 with heading "Fiscal Policy for the Crisis" that the two traditional policies that the countries use to support total demand are less effective in the global crisis environment. The first one of these policies is based on the assumption that each country should act alone,

adopt the alternative of economic improvement with exports but this is far from being a solution in today's world where there is an economic slowing down in the whole world and the foreign trade volume of the whole world is decreasing. The second policy is the monetary policy. However, the natural structure of financial crises weakens the mechanism of money transfer. Furthermore, monetary expansion has already been used in many countries and the areas of movement of central banks from the perspective of policy, interest rate deductions have narrowed. During the G-20 summit held in London in April 2009, leaders of countries agreed on an extensive fiscal policy as a means to get out of crisis. It was decided in the Summit that the IMF resources be increased by 1,1 trillion USD and that the participant countries implement a financial incentive program about 5 trillion USD. Furthermore, it was emphasized that various measures should be taken to provide a healthy financial system after the crisis (Bocutoğlu and Ekinci, 2009, pp. 76-77). The above mentioned measures can be considered as giving up neoliberal policies and returning to the fiscal policies recommended by Keynesian thought.

It is observed that both monetary and fiscal policies are implemented faster in the Global Crisis when compared with the Great Depression of 1929. Notwithstanding the foregoing, emphasizing that effectiveness of monetary policies on economic activities has decreased especially on these types of deep crisis periods shifted attention to the traditional Keynesian approach that fiscal policies are the best solutions of crises in the short run. Notwithstanding the foregoing, it should be noted that the economic infrastructure of the Global Crisis is much different that the Great Depression of 1929. The Global Crisis took place in an infrastructure where the state is a factor providing stability in the economy. In that case, the solution of the crisis should not be sought regulations and implementations radically increasing the weight of the public sector as in the time of the Great Depression in 1929. With this in mind, although it can be understood that states can use fiscal policies as a tool to get out of the crisis in a short time, it should be expected that the world should progress towards fiscal policies with certain restrictions in the long run (Bocutoğlu and Ekinci, 2009, s. 80).

Turkey, like other developed and developing countries, has also taken certain measures in order to develop an immune system against global crises. These measures include partial elimination of deregulations, which started in the 80's and continued until 2000's and implementation of new regulations.

Many regulation programs were implemented and various rules were imposed on regulation institutions in order to prevent crisis similar to the ones lived in Turkey in 1994, 2000 November and February 2001. After the Capital Markets Committee, the Banking Regulation and Supervision Authority was established in 1999

as a second financial regulation institution. With establishment of the Banking Regulation and Supervision Authority, the chaos of management in implementation of financial policies were eliminated and policy implementations were collected under management of the Bank Regulation and Supervision Authority (Bahar and Erdoğan, 2011, p. 1).

The movement of liberalization, which started in 80's in Turkey was then followed by the first serious regulations in the middle of 90's. After 1993, Turkey was faced with traditionalized crisis scenarios. Within this framework, budget deficits increased, general level of prices increased, the balance between imports and exports were distorted in favor of imports, use of foreign debts pushed the country into the process of crisis, which had an infrastructure ready for this. A new stability program was announced on 5 April 1994 in order to overcome the crisis. The main goal of this program was to provide stability for the foreign balance in the short run and the foreign currency markets. Notwithstanding the foregoing, decreasing public deficits, which had been the fundamental reason of instability in financial markets and to decrease inflation in the medium run and to achieve sustainable developments in the long run became the basic goal of the program (Karaçor and Alptekin, 2006, p. 311).

Turkey overcame the crisis of 1994 in a very short time with the stability programs implemented. A serious increase occurred in entry of foreign capital during 1995-1997 and a fall started following the crisis in Russia, which started in 1998 (Bahar and Erdoğan, 2011, pp. 10-11). These developments in the period that passed from the crisis of 1994 until 2000 are given in Table 2.

Table 2
Relation between Current Account Balance – Rate of Growth after the Crisis of 1994

Year	Foreign Capital /GDP	CIB/ GDP	Growth (%)	Foreign Hot-Money (Mil. \$)	Total Foreign Capital (Mil. \$)
1994	-0,048	0,02	-6,1	-5,913	-6,259
Cumulative 1995-1997	0,049	-,013	7,8	5,705	27,173
1998	0,018	0,009	3,9	2,267	3,677
1999	0,046	-,007	-6,4	3,479	8,466

Source: Bahar and Erdoğan, 2011.

According to the table 2, the rate of growth, which was calculated as -6.1% in the crisis year increased to 7.8% in 1995 – 1997. Following the crises in Asia and Russia in 1998, policies controlling domestic demand were implemented and private consumer expenditures were decreased. The economic instability after the crisis also caused consumption expenditures to be decreased dramatically and to pull back economic growth. Growth rate in GDP, which was 8.3% in 1997 started to fall significantly after the crisis in Russia in 1998 and it was recorded as 3.8% by the end of 1998 (Güloğlu and Altunoğlu, 2002, p. 126).

The wave of liberalization and deregulation, which became dominant in the markets during the last quarter of the 20th century not only in Turkey but also in the whole world, was replaced with tightened economic policies and deregulations after 2000's. This points out the fact that the Neoliberal economy policies implemented as a means out of the petroleum crisis of 1970 were gradually ending.

Conclusion and Assessment

The British economist Keynes found the solution for the economic crisis in 1929, referred to as the Great Depression, which had a devastating effect on the world economy. According to Keynes, the most reliable and suitable way to provide economic stability is based on fiscal policies with adjustments in public expenditures and making necessary tax adjustments. This opinion appeared to be very logical with such high rate of unemployment and stagnation of investments in those years.

However, the structure of the crisis was different in 70's and the world economy was introduced with the concept of "Stagflation". The world economy could get over cost inflation with the demand-based inflation solutions of Keynes and gradually the Keynesian policies were left and neoliberal solutions were implemented.

The wave of liberalization, which spread rapidly during the last quarter of the 20th century, removed many barriers due to its structure and prepared grounds for growths without base. As the crises especially by the end of the 20th century and the beginning of the 21st century changed their type and spread rapidly due to rapid transfer of capital between countries, the end of the liberalization movement came and partial return to the Keynesian policies, considered as the solution of the economic depression of 1929 was triggered.

Many economies implement regulations in extensive areas in order to develop an immune system against crisis and to prevent losses it may suffer due to the effect of spread from other countries. Many significant signals were given with regard to

these returns during the economy summits held since the beginning of the 21st century. Especially the US Mortgage and European Debt Crisis, which affected the whole world, were caused due to the fact that neoliberal economy had become dysfunctional.

Fiscal policy was considered as an alternative that will rapidly increase the total demand in the short run as a solution for these crises. Many countries, including the industrialized countries, which have been effected from the crisis most, started to give more emphasis on extensive fiscal policies, IMF announced to the countries in the world that the most effective way to get out of crisis had been financial extension and lastly the countries, having attended the G-20 summit in April 2009 reached an agreement for fiscal extension for economic growth.

The decisions adopted and the new generation crises have shown that neoliberal policies are not policies that solve crises, on the contrary they create more crises. Although Neoliberal economic policies don't seem to be applicable in today's world, replacement of the public sector by the private sector should not be considered as a solution as it was recommended in 1929 however, fiscal policies and financial regulations should be implemented again in order to make the economies immune to crises.

References

- Açıkgöz Ö., Özkan B. (2009). 1929 Dünya ekonomik buhranı ve Türkiye Ekonomisi'ne etkileri. *Mevzuat Dergisi*. Yıl: 12, Sayı: 136.
- Akgüç Ö. (2009). Kriz nedeni ve çıkış yolları. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*. Sayı: 42.
- Alantar D. (2008). Küresel finansal kriz: Nedenleri ve sonuçları üzerine bir değerlendirme, Türkiye Finans Yöneticileri Vakfı Online Yayını, 2008, http://www.finanskulup.org.tr/assets/maliyefinans/81/Dogan_Alantar_Kuresel_Finansal_Kriz_Nedenleri_Sonuclari_MFY81.pdf (Access Date: 06.06.2013)
- Bahar O. and Erdoğan E. (2011). 1994 ve 2000 Krizleri sonrasında Türkiye'de uygulanan finansal regülasyon politikaları. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Güz, Sayı 27.
- Bocutoğlu E. and Ekinçi A. (2009). Genel teori, küresel krizler ve yeniden maliye politikası. *Maliye Dergisi*. Sayı: 156.
- Çakmak U. (2007). Para krizi modellerine ilişkin bir değerlendirme. *Ekonomik Yaklaşım*. cilt: 18, sayı:62.

- Çalışkan K. (2007). Neoliberal piyasa nasıl işler? Pamuk, iktidar ve fiyat. *Toplum ve Bilim*. No: 108.
- Dekle R. and Kletzer K. (2001). Domestic bank regulation and financial crises. *IMF Working Papers*,001/63.
- Durusoy S. (2009). Kriz sonrası küresel kapitalizmin geleceği. *Alternatif Politika*. Cilt: 1, Sayı: 3.
- Eğilmez M. (2009). *Küresel finans krizi*. (5th ed.). Ankara: Remzi Yayıncılık.
- Göçer İ. (2012). 2008 Küresel ekonomik krizin nedenleri ve seçilmiş ülke ekonomilerine etkileri: Ekonometrik bir analiz. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*. Sayı: 17.
- Güloğlu B., Altunoğlu E. (2002). Finansal serbestleşme politikaları ve finansal krizler: Latin Amerika, Meksika, Asya ve Türkiye krizleri. *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*. No:27.
- Karaçor Z. and Alptekin V. (2006). 1980 Sonrası istikrar politikaları ışığında Türkiye ekonomisinin trend analizi yardımıyla değerlendirilmesi. *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*. Sayı:11.
- Krugman P. (1998). Currency crises, <http://web.mit.edu/Krugman/www/crises.html>, (Access Date: 01.06.2013)
- Öniş Z. and Erdoğan M.(2002). 11 Eylül ve dengeli küreselleşme. *Foreign Policy* (Turkish Edition), January/February, Vol: 19.
- Sen P. (2000). Non-uniqueness in the first generation balance of payments crisis models, <http://www.econometricsociety.org/meetings/wc00/pdf/1182.pdf>, (Access Date: 21.05.2013)
- Yay G.G. (2001). 1990'lı Yıllardaki finansal krizler ve Türkiye krizi. *Yeni Türkiye Dergisi, Ekonomik Kriz Özel Sayısı*. Yıl 7, Sayı 42.
- Yeldan E. (2008). Kapitalizmin yeni nesil krizleri ve Türkiye gerçeği. Cumhuriyet Newspaper, 20 November 2008.

Biography

Having completed his undergraduate degree in Marmara University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Economics, the author also completed his graduate degree in the Kocaeli University's Department of Business and Administrations with his dissertation titled "Using Economic Value Added (EVA) Method in Porfolio Selection and ISE (IMKB) Application" in 2008. He has been studying on Merger and Acquisitions for his Phd at Istanbul University, Faculty of Business, Department of Finance. The author has been working at Kocaeli University as an Research Assistant.

Contact: mail@ozangonullu.com, ozangonullu@kocaeli.edu.tr

4

BAĞLILIK YARATMADA HİZMET KALİTESİ UYGULAMALARININ ETKİSİ (ULAŞIM SEKTÖRÜNDE BİR ARAŞTIRMA) HİZMET KALİTESİ BOYUTLARI

Şenol Hacıfendioğlu

Özet

Bu araştırmada, hizmet kalitesi uygulamalarının bağlılık yaratmadaki etkisinin ortaya çıkartılması amaçlanmıştır. Hizmet kalitesinde müşteri bağlılığı yaratmada etkili olabilecek faktörler ve bu faktörlerin etkililik düzeyi araştırılmıştır. Buna göre, araştırmada, hizmet kalitesinin önemi ve ulaşım sektöründe müşteri bağlılığı yaratmadaki etkisi üzerinde durulmuştur. Araştırma, uygulamada ele alınan seyahat firmalarının 474 müşterisi ile yüz yüze görüşme yöntemi ile anket yapılmış ve veriler elde edilmiştir. Seyahat firmalarının müşterileri arasında bağlılık yaratmada etkili olan hizmet kalitesi uygulamalarının etki derecesi çoklu regresyon modeli kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırmadan ortaya çıkan sonuçlara göre; uygun ortam koşulları, empati kurma ve firmaya güven faktörlerinin bağlılık üzerinde etkili oldukları ortaya çıkmıştır. Sonuç olarak, seyahat firmalarının müşteri bağlılığı yaratmada başarılı ve etkili hizmet uygulamaları gerçekleştirebilmeleri için öncelikli olarak söz konusu bu faktörler üzerinde durmaları gerektiği belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hizmet kalitesi, güven, bağlılık, müşteri, seyahat firması

THE EFFECT OF SERVICE QUALITY ON CREATING LOYALTY (A SURVEY IN TRANSPORTATION SECTOR)

Abstract

The purpose of the study is to reveal the effect of service quality applications on creating loyalty. The factors that affecting customer loyalty in service quality and the level of this effectiveness was investigated. According to this, in the study, importance of service quality and effect of creating customer loyalty in transportation sector was elaborated. Face to face survey was applied to 474 customers of travelling corporation to collect data. Multiple regression analysis was used in order to determine the effectiveness of service quality on creating loyalty among travelling company customer. The results of the study showed that suitable ambient conditions, empathy and trust to corporation factors are effective on loyalty. Consequently, travelling company must emphasize on these factors to conduct succesfull loyalty among customers and to implement effective service applications.

Keywords: Service quality, trust, loyalty, customer, travelling company

Bağlılık Yaratmada Hizmet Kalitesi Uygulamalarının Etkisi (Ulaşım Sektöründe Bir Araştırma)

Giriş

Günümüz rekabet koşulları, özellikle hizmet sektöründeki hızlı gelişim, hizmet kullanıcılarının çok daha bilgili olması, alternatif hizmet ve hizmet alma seçeneklerinin artması, hizmet alanların tutum ve davranışlarındaki değişim vb. faktörler hizmet kalitesi uygulamalarının gözden geçirilmesini ve çok daha hızlı hizmet stratejileri geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır. Hizmet sunan kurumlar hizmet alanların istek, ihtiyaç ve beklentileri doğrultusunda çok daha kaliteli hizmet sunarak hizmetin kalite düzeyini arttırmak ve kolaylıkla ortadan kaldıramayacak bir rekabet avantajı elde etme çabası içindedirler. Bu amaçla, hizmet alanlarla uzun süreli iyi ilişkiler geliştirerek firmaya karşı bağlılık yaratabilmek hayati derecede önemli olacaktır.

Bu çalışmada, hizmet kalitesi uygulamalarının bağlılık yaratmadaki etkinlik düzeyi uygulamalı bir araştırma ile ortaya konulmuştur. Bağlılık yaratmada hizmet kalitesi uygulamalarının her bir faktör itibarıyla etkili olup olmadıkları, etkinlik düzeyinin ne olduğu ve faktörler arasındaki birebir ilişkiler tespit edilerek sunulmuştur.

Hizmet Kalitesi ve Bağlılık

Hizmet sektörünün dünya ekonomisindeki payı ve rekabet avantajı sağlamadaki etkisi firmalar açısından son derece önemli hale gelmiştir. Özellikle, hizmet sektöründe faaliyet gösteren firmaların hizmet strateji, politika ve uygulamalarını çok daha hassasiyetle geliştirip yürütmeleri gerekmektedir.

Hizmet kalitesinin tanımı ile ilgili farklı anlayışlarda söz etmek mümkündür. Dolayısıyla, bu anlayışlara göre, çeşitli hizmet kalitesi tanımları geliştirilmiştir. Burada, kaliteden ne anlaşıldığı cevaplanması gereken bir sorudur. Yani, hizmeti kullanan müşterilerin sunulan hizmet ile ilgili algılamaları önemlidir. Hizmet kalitesinin bir tanımı olarak Lewis ve Booms'a göre, sunulan hizmetlerin müşterilerin beklentilerinin ne düzeyde karşılandığını gösteren bir ölçüdür (Ham, Johnson, Weinstein, Plank and Johnson, 2003, ss. 197-198). Genel anlamda hizmet kalitesinden anlaşılması gereken, müşteri istek, ihtiyaç ve beklentilerinin karşılanması ve müşterilerin bu hizmet karşılımasına vereceği tepkilerdir.

Hizmetleri mallardan farklı kılan başlıca özellikleri vardır. Bunlar (Shamdasami and Balakrishnan, 2000, ss. 400-401);

- Soyutluk,
- Dayanıksızlık,
- Ayrılmazlık,
- Türdeş olmama,
- Sahiplik.

Hizmetlerin bu gibi başlıca özellikleri itibariyle hizmet kalitesi ve dolayısıyla, pazarlama faaliyetleriyle ilgili bazı sorunlar yaşanmaktadır. Parasuraman, Zeithaml ve Berry (1988) hizmet kalite boyutlarını beş faktör olarak ele almışlardır (O'Sullivan, Edmond and Hofstede2002, ss. 126-127);

- Somutluk (fiziksel unsurlar)
- Tutarlılık
- İsteklilik
- Güvence
- Empati

Firmalar, hizmet kalite boyutları itibariyle müşterilere hizmet sunmak suretiyle müşteri memnuniyeti sağlamaya çalışmaktadırlar. Müşteri odaklı hizmet anlayışında da öncelikle müşteri memnuniyeti gelmektedir. Mevcut müşterileri elde tutmak ve yeni müşteri peşinde koşmak firmaların faaliyetleri süresince hep olacaktır. Ancak, burada öncelikle mevcut müşterilerin elde tutulması firmalar açısından çok önemlidir. Mevcut müşterileri de elde tutmanın en önemli yolu onlara kaliteli hizmet sunarak ve tatmin ederek bağlılık yaratmaktır.

Firmalar, müşterileriyle iyi ilişkiler kurarak uzun süreli ilişkiler geliştirmek suretiyle bağlılık yaratmak çabası içinde olurlar. Bir firmaya bağlı olan müşteri tercihlerini bağlı olduğu firmadan yana kullanmak isteyecektir. Dolayısıyla, müşterilerde firma bağlılığı yaratmak rekabet avantajı sağlamada firmalar açısından çok önemlidir.

Bu araştırmada da hizmet kalitesi uygulamaları ile bağlılık arasındaki ilişkiler araştırılmıştır.

Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

Bu araştırmanın amacı, bağlılık yaratmada hizmet kalitesi uygulamalarının etkisinin ortaya çıkartılmasıdır. Araştırmada, ulaşım sektöründe faaliyette bulunan seyahat firmalarının hizmet kalitesi uygulamaları incelenmiştir. Söz konusu bu seyahat firmalarının hizmet kalitesi uygulamalarının işletme bağlılığı yaratmada etkili olup olmadığı ve hangi unsurların müşteriler üzerinde bağlılık yarattığı yine araştırmanın temel amaçlarını oluşturmaktadır.

Araştırma, söz konusu seyahat işletmelerinin Kocaeli'ndeki müşterilerini kapsamaktadır.

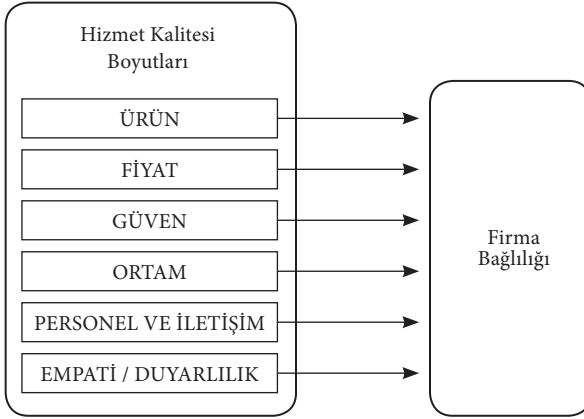
Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada hizmet kalitesi ile ilgili değişkenler geniş bir literatür incelemesi (Morgan and Hunt, 1994; Wetzels, Ruyter and Birgelen, 1998; Jap and Ganesan, 2000; Anderson and Weitz, 1992; Selnes, 1998; Sharma and Patterson, 2000; Cronin and Taylor, 1992) sonucunda ve ulaşım sektörüne gerekli uyarlamalar yapılarak belirlenmiştir.

Araştırma ölçeğinde 37 değişken yer almaktadır. Anket formunun ilk bölümünde cevaplayıcıların seyahat ettikleri işletmelerle ne kadar sıklıkla seyahat ettikleri sorgulanmıştır. Buna göre, cevaplayıcıların araştırmanın amacına uygun olarak sıklıkla seyahat ettikleri firmalarla ilgili verilen anket formları analize dahil edilmiştir. İşletme bağlılığı ve hizmet kalitesi değişkenleri 5'li Likert Ölçeği ile değerlendirilmiştir. Araştırma ölçeğinin son bölümünde ise cevaplayıcıların demografik özelliklerini belirlemeye yönelik sorulara yer verilmiştir.

Araştırma söz konusu bu firmaların müşterilerine yüz yüze görüşme yöntemine göre anket yapılmıştır. Araştırma örneklerinin seçiminde kolayda örnekleme yöntemi kullanılarak veri ve bilgiler elde edilmiştir. Araştırmada 526 cevaplayıcı ile anket yapılmıştır. Elde edilen anket formları incelenmiş, eksik, hatalı ve araştırma amacına uygun olmayan anketler çıkartıldıktan sonra 474 uygun anket formu değerlendirmeye alınmıştır.

Şekil 1 Araştırmanın Modeli

Şekil-1’de araştırma modeli gösterilmiştir. Modele göre, firma bağlılığı yaratmada etkili olduğu varsayılan hizmet kalitesi değişkenlerinin etkisi irdelenmiştir. Şekil-1’de de gösterildiği üzere araştırmanın modelinde ulaşım sektöründe firma bağlılığı yaratmadaki hizmet kalitesi boyutları ve bu boyutların bağlılık yaratmadaki etkinlik düzeyi irdelenmiş ve araştırma hipotezleri bu çerçevede oluşturulmuştur.

H1: Ürün ve hizmet uygulamalarının firma bağlılığı üzerinde olumlu etkisi vardır.

H2: Fiyatlandırma uygulamalarının firma bağlılığı üzerinde olumlu etkisi vardır.

H3: Firmaya duyulan güvenin firma bağlılığı üzerinde olumlu etkisi vardır.

H4: Uygun ortam koşullarının firma bağlılığı üzerinde olumlu etkisi vardır.

H5: Personel ve iletişim uygulamalarının firma bağlılığı üzerinde olumlu etkisi vardır.

H6: Empati/Duyarlılık kurmanın firma bağlılığı üzerinde olumlu etkisi vardır.

Araştırmanın Bulguları ve Verilerin Analizi

Araştırmanın verileri SPSS 15.0 istatistik yazılımı kullanılarak değerlendirilmiştir. Öncelikle, araştırmada kullanılan ölçeklerin güvenilirlik analizi yapılmış, daha sonra araştırma amacına uygun olarak değişkenlerin ortalamaları ve standart sapmaları tespit edilmiş ve korelasyon analizi yapılmıştır. Araştırma hipotezlerinin test edilmesinde çoklu regresyon analizinden yararlanılmıştır.

Araştırma Örneğinin Demografik Özellikleri

Araştırma örneğinin %60'ını kadınlar, %40'ını erkekler oluşturmaktadır. Cevaplayıcıların %94,7'sinin 18-25 yaş grubunda olduğu, %5,4'ünün ise 25 yaşından büyük olduğu tespit edilmiştir. Araştırma örneği, eğitim düzeyi yüksek ve genç cevaplayıcılardan oluşmaktadır. Cevaplayıcıların ailelerindeki birey sayılarına bakıldığında, %14,2'sinin 3 ve daha az, %48,8'inin 4, %37,1'inin ise 5 ve daha fazla kişiden oluştuğu belirlenmiştir. Öte yandan, cevaplayıcıların ailelerinin aylık gelirleri sorgulanmış ve %8,9'unun 1000 TL'den az, %31,1'inin 1000-2000 TL, %26'sının 2001-3000 TL, %34'ünün ise 3000 TL'den fazla bir gelire sahip oldukları ortaya çıkmıştır.

Güvenilirlik ve Korelasyon Analizleri

Araştırma ölçeğinde yer alan tüm değişkenler ile ilgili korelasyon, ortalama ve standart sapma değerleri ile güvenilirlik katsayıları hesaplanmıştır. Araştırma ölçeğinin güvenilirliğini test etmek için Cronbach Alpha testleri yapılmıştır. Ölçeğin Cronbach Alpha değerinin 0,96 olduğu tespit edilmiştir. Araştırmanın ortalama ve standart sapma değerleri ve güvenilirlik katsayıları tablo-1'de gösterildiği gibidir.

Tablo 1
Değişkenlerin Ortalama Değerleri, Standart Sapma Değerleri ve Güvenilirlik Katsayıları

Değişkenler	Ortalama	Standart Sapma	Güvenilirlik
Ürün	3,24	,772	0,81
Fiyat	2,60	,971	0,80
Güven	3,03	,791	0,78
Ortam	3,10	,775	0,79
Personel ve iletişim	3,18	,726	0,80
Empati/Duyarlılık	3,01	,726	0,81
Bağlılık	2,86	,800	0,88

Güvenilirlik analizleri sonuçlarına göre; araştırma ölçeğinin hem bir bütün olarak (0,96) hem de değişkenler (ürün, 0,81; fiyat, 0,80; güven, 0,78; ortam, 0,79; personel ve iletişim, 0,80; empati/duyarlılık, 0,81 ve bağlılık, 0,88) itibariyle oldukça güvenilir olduğu tespit edilmiştir.

Öte yandan, araştırmanın değişkenleri arasındaki ilişkiler korelasyon analizi yapılarak incelenmiş ve tablo-2'deki sonuçlara göre, değişkenler arasında istatistiksel olarak %1 anlamlılık düzeyinde ve olumlu yönde ilişkiler olduğu belirlenmiştir.

Tablo 2
Değişkenlerin Korelasyon Matrisi

Değişkenler	Ürün	Fiyat	Güven	Ortam	Personel ve İletişim	Empati/Duyarlılık	Bağlılık
Ürün	1,000						
Fiyat	,454**	1,000					
Güven	,636**	,582**	1,000				
Ortam	,682**	,532**	,761**	1,000			
Personel ve İletişim	,657**	,461**	,708**	,681**	1,000		
Empati / Duyarlılık	,645**	,532**	,747**	,755**	,627**	1,000	
Bağlılık	,576**	,481**	,697**	,724**	,582**	,704**	1,000

**p < 0,01 seviyesinde anlamlı (çift yönlü)

*p < 0,05 seviyesinde anlamlı (çift yönlü)

Regresyon Analizi ve Hipotezlerin Test Edilmesi

Araştırmanın bu aşamasında regresyon analizi yapılmış ve araştırma hipotezleri test edilmiştir. Araştırmanın hipotezlerinin test edilmesinde çoklu regresyon modeli kullanılmıştır. Araştırmanın “firma bağlılığı” adlı bağımlı değişkeni ile “ürün”, “fiyat”, “güven”, “ortam”, personel ve iletişim” ve “empati/duyarlılık” adlı altı bağımsız değişkeni bulunmaktadır. Araştırmanın regresyon analizi sonuçları tablo-3’de gösterilmiştir.

Tablo 3:
Firma Bağlılığını Etkileyen Değişkenlerin Regresyon Analizi

Bağımsız Değişkenler	β	t	Anlamlılık (p)
Ürün	,034	,685	0,494
Fiyat	,027	,656	0,512
Güven	,213**	3,495	0,001
Ortam	,316**	5,281	0,000
Personel ve iletişim	,019	,369	0,712
Empati/Duyarlılık	,258**	4,589	0,000

Bağımlı Değişken: Firma Bağlılığı

***01 düzeyinde anlamlı*

**05 düzeyinde anlamlı*

Araştırmanın regresyon analizi sonucunda; R değeri 0,844, R2 değeri ise 0,596 olarak belirlenmiştir. Yine, regresyonun F değerinin %1 anlamlılık düzeyinde 92,805 olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçlara göre; regresyonun güvenilir olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, araştırma sonuçlarının bu bağlamda değerlendirilmesi önemli olacaktır.

Tablo-3’de gösterilen ve hipotezlerin test edilmesinde kullanılan regresyon analizi sonuçlarına göre; «güven», «ortam» ve «empati/duyarlılık» adlı bağımsız değişkenlerin (faktörlerin) firma bağlılığını anlamlı bir şekilde etkilediği, “ürün”, “fiyat” ve “personel ve iletişim” adlı bağımsız değişkenlerin ise firma bağlılığı üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı görülmüştür.

Araştırma hipotezlerinin regresyon analizi sonuçları göstermiştir ki; ürün ve

hizmet uygulamalarının firma bağlılığı üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla, H1 hipotezi kabul edilmemiştir. Yine, fiyatlama uygulamalarının da firma bağlılığı yaratmada anlamlı bir etkisi görülmemiştir. Yani, fiyatlama uygulamalarının firma bağlılığı üzerinde olumlu bir etkisi vardır şeklinde oluşturulan araştırma hipotezi de kabul edilmemiştir (H2). Regresyon analizi sonucunda; firmaya duyulan güvenin firma bağlılığı üzerinde olumlu bir etkisinin olduğu ve bu etkinin %1 anlamlılık düzeyinde 0,213 β katsayısı ile ve olumlu yönde gerçekleştiği ortaya çıkmış olup araştırmanın H3 hipotezi kabul edilmiştir. Yine, uygun ortam koşullarının firma bağlılığı üzerinde olumlu bir etkisi vardır şeklinde geliştirilen araştırma hipotezi kabul edilmiştir (H4). Söz konusu bu etkinin %1 anlamlılık düzeyinde, olumlu yönde ve 0,316 β katsayısı ile olduğu tespit edilmiştir. Personel ve iletişim uygulamalarının firma bağlılığı üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı görülmüş ve H5 adlı araştırma hipotezi kabul edilmemiştir. Öte yandan, empati/duyarlılık kurmanın firma bağlılığı üzerinde olumlu bir etkisinin olduğu ve bu etkinin %1 anlamlılık düzeyinde gerçekleştiği belirlenmiştir (β 0,258). Bu sonuca göre, araştırmanın H6 hipotezi kabul edilmiştir.

Sonuç ve Değerlendirme

Müşterilerde bağlılık yaratma çabaları son yıllarda işletmelerin üzerinde önemle durdukları bir konu haline gelmiştir. Bu sadeye önemli bir rekabet avantajı elde etmek ve bunu sürdürülebilir hale getirmek sureti ile de sağlanan bu avantajı kalıcı kılmak amaç edinilmiştir.

Bu çalışmada, bağlılık yaratmada hizmet kalitesi uygulamalarının etkisi irdelenmiştir. Hizmet uygulamaları çeşitli faktörler olarak belirlenmiş ve bu faktörlerin ulaşım sektöründeki firma bağlılığı üzerindeki etkileri uygulamalı olarak araştırılmıştır.

Araştırma Sonuçlarına Göre

Firmaya duyulan güvenin firma bağlılığı üzerinde olumlu bir etkisinin olduğu belirlenmiştir. Dolayısıyla, müşteride güven duygusu yaratmalı, onların güvenle seyahat edebilmeleri sağlanmalı, müşterilerin de çıkarlarının gözetildiği onlara gösterilmeli ve müşterilere kendilerinin özel oldukları hissettirilmelidir. Bu gibi güven oluşturacak uygulamalar bağlılık yaratmada önemli olacaktır.

Araştırmadan ortaya çıkan sonuçlardan biri de, uygun ortam koşullarının firma bağlılığı yaratmada oldukça güçlü bir etkiye sahip olduğudur. Buna göre, müşteri profiline uygun bir seyahat ortamı sağlanmalıdır. Müşteriyi rahatsız edecek herhangi bir olaya izin verilmemelidir. Temizlik ve bakıma önem verilmeli ve müşteriye kendi ev ortamı havasında seyahat olanağı sağlanmalıdır. Dolayısıyla, bu uygulamalar gibi uygun ortam koşulları oluşturmanın bağlılık oluşturmada old-

ukça etkili olduğu anlaşılmaktadır.

Yine, empati/duyarlılık faktörünün de firma bağlılığı üzerinde önemli bir etkisinin olduğu araştırmadan ortaya çıkan sonuçlardan biridir. Ürün ve hizmetler ile ilgili müşteriyle işbirliği yapabilmek, müşterilerin duygu, düşünce ve fikirlere önem vermek, onların da çıkarlarını düşünmek bağlılık yaratmada etkili olmaktadır. Ayrıca, iyi bir imaj yaratmanın ve müşteriye rakiplerden farklı olunduğunun hissettirilmesi de firma bağlılığı yaratmada etkili olmaktadır.

Bununla birlikte, ürün ve hizmet, fiyatlandırma ve personel ve iletişim uygulamalarının firma bağlılığı üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı yine araştırmada ortaya çıkan sonuçlardır.

Araştırma sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde; firma bağlılığı yaratmada en önemli faktörün uygun ortam koşulları olduğu, ikinci derecede önemli faktörün empati/duyarlılık olduğu görülmektedir. Yine, güven faktörünün de bağlılık yaratmada önemli bir etkisinin olduğu belirlenmiştir. Dolayısıyla, bağlılık yaratmada hizmet kalitesi uygulamaları yapacak firmaların araştırmadan ortaya çıkan sonuçları bu anlamda değerlendirmeleri ve etkili stratejiler geliştirmeleri rekabet avantajı sağlamada son derece önemli olacaktır.

Kaynakça

- Anderson, E. and Weitz, B. (1992). The use of pledges to build and sustain commitment in distribution channels, *Journal of Marketing Research*, V.xxix (February).
- Cronin, J.J. and Taylor, S. A. (1992). Measuring service quality: a reexamination and extension, *Journal of Marketing*, 56 (July), pp.55-68.
- Ham, C. L., Johnson, W., Weinstein, A., Plank, R. and Johnson, P. L. (2003). Gaining competitive advantages: analyzing the gap between expectations and perceptions of service quality, *International Journal of Value-Based Management*, 16, pp.197-203.
- Jap, S. D. And Ganesan, S. (2000), Control mechanism and the relationship life cycle: implications for safeguarding specific investments and developing commitment, *Journal of Marketing Research*, V. XXXVII (May), pp. 227-245.
- Morgan, R. M. and Hunt, S. D. (1994). The commitment-trust theory of relationship marketing, *Journal of Marketing*, V.58 (July), pp.20-38.
- O'Sullivan, J., Edmond D. and Hofstede, A. T. (2002). What's in a service? Towards accurate description of non-functional service properties, *Distributed and Parallel Databases*, 12, pp.117-113.

- Selnes, F. (1998). Antecedents and consequences of trust and satisfaction in buyer-seller relationships, *European Journal of Marketing*, V.32, N.3/4.
- Shamdasani, P. N. and Balakrishnan, A. A. (2000). Determinants of relationship and loyalty in personalized services, *Asia Pasific Journal of Management*, 17, pp. 399-422.
- Sharma, N. and Patterson, P. G. (2000). Switcs costs, alternative attractiveness and experience as moderators of relationship commitment in profesional, consumer services, *International Journal of Service Industry Management*, V.11. N.5.
- Wetzels, M., Ruyter, K. D. and Birgelen, M. V. (1998). Marketing service relationships: the role of commitment, *Journal of Industrial and Business Marketing*, V.13, N.1, pp.406-423.

Özgeçmiş

Yrd. Doç. Dr. Şenol Hacıefendioğlu 10.07.1971 tarihinde Trabzon'un Köprübaşı ilçesinde doğdu. İlk öğrenimini Köprübaşı'nda, orta ve lise öğrenimini ise Trabzon'da tamamladı. Lisans eğitimini 1993 tarihinde Uludağ Üniversitesi İ.İ.B.F. Uluslararası İlişkiler bölümünde tamamladı. 1994 tarihinde Kocaeli Üniversitesi SBE Üretim Yönetimi ve Pazarlama anabilim dalında araştırma görevlisi olarak göreve başladı. Yüksek lisans eğitimini 1997 tarihinde Kocaeli Üniversitesi SBE Üretim Yönetimi ve Pazarlama anabilim dalında, doktora eğitimini ise, 2004 tarihinde Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü Genel İşletme dalında tamamladı. 2005 tarihinde, Kocaeli Üniversitesi İ.İ.B.F. İşletme Bölümü Üretim Yönetimi ve Pazarlama anabilim dalında yardımcı doçent oldu. Yrd.Doç.Dr. Hacıefendioğlu'nun yayımlanmış birçok bilimsel makale, bildiri, kitap bölüm yazarlığı ve çeşitli projelerde aldığı görevler ile idari görevleri bulunmaktadır.

İletişim: senolhefendi@gmail.com

5

SUSTAINABILITY OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN MARKET ECONOMY MODEL

Metin Duran¹

Abstract

This study, as it is related to the “Environmental” Logic of Our Age theme of the conference, discusses how the concept of “sustainable development” –first defined by the United Nations’ World Commission on Environment and Development in their *Our Common Future* report published in the early 1987– takes such radically different meanings in the developed Northern nations and underdeveloped Southern nations when it comes to its application within the market economy dynamics. The main objective is to look at the current economic conditions in the North and South and question whether a true sustainable development is ultimately possible within the New World Order.

Keywords: Sustainability, development, globalization, environment.

¹ Villanova University.

Sustainability of Sustainable Development in Market Economy Model

Introduction

Rapid technological developments and related industrialization taking place particularly in the second half of the 20th Century brought with it the environmental degradation and increasing demand on nonrenewable resources such as fossil fuel. In the developed nations, public awareness of environmental deterioration started in the early 1970s. The first international acknowledgement of the issue was the Stockholm Conference, aka the United Nations Conference on the Human Environment, which took place in 1972 with 113 nations participating in a discussion of environmental pollution and possible solutions. Public dissent towards environmental pollution reached a grass root status in the 1980s and mainstream political groups subsequently noticed it as a venue for increasing their support base. In order to study the environmental issues and develop a framework for possible solutions, the World Commission on Environment and Development was established in 1983 by the United Nations. The commission's work by 1987 resulted in the *Our Common Future* report, more commonly known as the Brundtland Report, and it formally defined the concept of "sustainable development" (SD), although similar thoughts had been circulating around since the 1970s.

In the most broad and general terms, the Brundtland Report defined SD as the means of development for the present generation without sacrificing the needs of future generations. Implied in the definition is some mechanism to incorporate environmental concerns into economical decision making. As a concept SD brings a rational approach to limit the rapid decrease in nonrenewable sources and protect the environment for the future generation and as such it is difficult to argue against it. However, the inherent vagueness it carries about development, i.e. meeting the needs of current generation, and lack of tangible models for its application have simply kept the SD as a sentimental wish and it has not slowed down the environmental degradation. In fact, what has happened in the last four decades is merely improved environmental conditions in the developed Northern nations at the expense of underdeveloped parts of the world to which the sources of environmental pollution is outsourced. Thus, it is imperative to look at the very definition of development within the market economy model that, in the author's opinion, is the primary of cause of widening socioeconomic gap between the North and South and that is incompatible with the very ideal of sustainable future.

What is Development?

Development is defined within the context of market economy model as the increase in gross domestic product per capita. The main assumption is that increased purchasing power of individuals is the primary driving force for the economy. Implied in that definition is the projection that economic growth will eventually lead to improvement in individuals' living conditions. In other words, economic growth and thus development as it is defined within the market economy is tied to ever increasing production and ever increasing consumption, however implicit that may be.

From the environmental pollution perspective, such development is incompatible with the core idea of sustainability in the sense that ever-increasing production and consumption require unlimited natural resources as well as unlimited capacity to absorb the pollution generated by extracting raw material and production of goods. This is where the concept of SD becomes incompatible with the market economy as the former require a tangible definition and through consideration of "needs" whereas the latter depends on ever increasing production and consumption without any reference to the limited natural resources and the Earth's capacity to absorb pollution.

Globalization and Environment

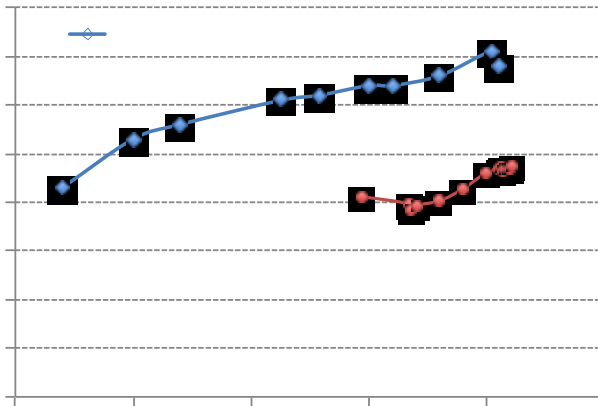
Globalization, as the post Cold War era New World Order, relies solely on the market economy model without national boundaries. As such it has important social, economical, and ecological impacts that go beyond national boundaries and affect everybody in the world. Since the end of the Cold War, the globalization trend has resulted in multinational corporations making investments in the underdeveloped countries mostly due to the lower cost of labor and lack of comprehensive regulatory framework for environmental protection². Increased mobility for these transnational corporations has two major implications from the environmental degradation perspective; movement of raw material to geographical locations where labor cost is low and thus depriving locals from access to their national resources; and decoupling environmental pollution and production that cause the pollution, i.e. nations where labor cost is low bear the environmental pollution burden without necessarily having the benefits of goods they produce.

International organizations such as World Bank and International Monetary

² Multinational corporations have grown five times faster than the growth in the global trade while their growth is 10 times faster than the global productivity. Daily foreign exchange transactions of those corporations grew from \$10 to \$20 billion (US) in 1973 to \$60 billion in 1983 and to \$1.300 billion in 1995 (The World Bank Data, 1994).

Fund have been forcing structural adjustment policies on the underdeveloped world in order to ensure that there are no national regulatory barriers to the free flow of capital. Although these programs are intended to reduce the financial imbalances in the borrowing countries, the ultimate effect has been the exponential growth in inequality globally and regionally. Net increase in South's debt to North is an indication that increased mobility of capital is increasing poverty in the underdeveloped world. Between 1982 and 1990, the Southern nations paid \$1.345 trillion (US) while their overall debt increased from \$0.900 trillion to \$1.470 trillion during the same period and reached \$4.076 in 2010 (The World Bank, 2012, p. 2). Growing inequality caused by this new world order is also evident in Figure 1, which shows the historical trends in GINI index³.

Figure 1 :
Trends in GINI showing the growing disparity in income distribution

Data from The World Bank (2013).

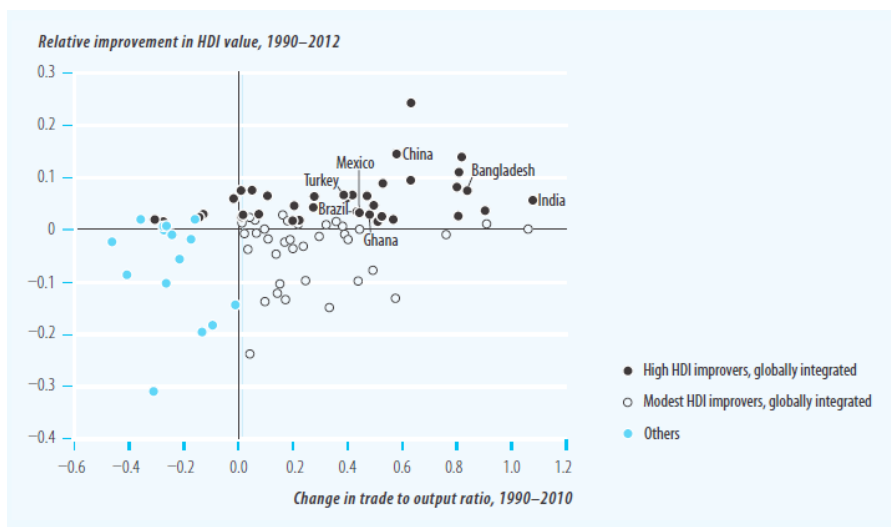
Similarly, Figure 2 shows that although the trade to output ratio in the South has increased substantially between 1990 and 2000 (x-axis on the figure), change in Human Development Index (y-axis) either decreased or improved less than 10% in most southern countries.⁴

³ GINI index measures the extent to which the distribution of income or consumption expenditure among individuals or households within an economy deviates from a perfectly equal distribution. A Lorenz curve plots the cumulative percentages of total income received against the cumulative number of recipients, starting with the poorest individual or household. The GINI index measures the area between the Lorenz curve and a hypothetical line of absolute equality, expressed as a percentage of the maximum area under the line. Thus a GINI index of 0 represents perfect equality, while an index of 1 implies perfect inequality (<http://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI>; accessed October 6, 2013).

⁴ Human Development Index (HDI) is a composite measure of living standards that take into account life expectancy, educational attainment, and a country's ability to command over the resources needed for a decent living (Unites Nations

Growing debt of underdeveloped countries and increasing income inequality have two significant social and environmental impacts; increasing indirect transfer of natural resources from South to North and outsourcing industrial production to South due to cheap labor and relaxed environmental regulations. International trade agreements such as The General Agreement on Tariffs and Trade (GATT) and North American Free Trade Agreement (NAFTA) provide the legal framework for the movement of resources and goods from South to North while moving the cost of environmental degradation in the opposite direction.

Figure 2:
Relative change in trade output and Human Development Index in the Southern countries between 1990 and 2002

Adopted from Unites Nations Development Programme (2013, p. 44).

Obviously both trends have negative ecological consequences. Firstly, extraction of natural resources in countries with relaxed or non-existing environmental regulations rely on cheap energy source as well as extraction technologies and thereby lead to greater degree of pollution per unit resource extracted. Secondly, industrial production gravitates towards more polluting technologies to minimize cost of the goods, i.e. more environmental pollution is created per unit amount of goods when the production takes place in countries with relaxed environmental

regulations.

The international trend in hazardous waste management is a good indicator of shifting the cost of environmental pollution to South while maintaining the per capita income growth in the North. The cost of landfilling one ton of hazardous waste in the US and Canada increased from about \$10 (US) to \$250 between 1976 and 1991. The cost of incinerating such waste in those two countries during the same period increased from \$50 to \$2,600 (Asante-Duah et al., 1992). Interestingly, the cost of hazardous waste disposal during the same period remained in the \$5 to \$50 per ton range, including the cost of transportation, in the African countries (Asante-Duah et al, 1992). Since the early 1990s, there had been several international attempts, such as Basel Convention, to ban trans-boundary movements of hazardous wastes. However, there is currently no binding and enforced international agreement controlling the movement of hazardous waste from North to South. That is perhaps not surprising when one looks at a confidential inter-office memorandum by Lawrence H. Summers, then the chief economist at the World Bank that read,

(...) Just between you and me, shouldn't the World Bank be encouraging more migration of the dirty industries to the LDCs [Least Developed Countries]? ... I've always thought that under-populated countries in Africa are vastly under-polluted, their air quality is probably vastly inefficiently low compared to Los Angeles or Mexico City... The demand for a clean environment for aesthetic and health reasons is likely to have very high-income elasticity. The concern over an agent that causes a one in a million change in the odds of prostrate cancer is obviously going to be much higher in a country where people survive to get prostrate cancer than in a country where under 5 mortality is 200 per thousand. Also, much of the concern over industrial atmosphere discharge is about visibility impairing particulates. These discharges may have very little direct health impact. Clearly trade in goods that embody aesthetic pollution concerns could be welfare enhancing. While production is mobile the consumption of pretty air is a non-tradable.⁵

Although Summers claimed, after his memorandum was leaked, that it was drafted by a junior economist at the bank and meant to be satirical, it is indicative of looking at environmental issues solely within economical terms, as the Brazil's then-Secretary of the Environment Jose Lutzenberger replied back to Summers:

⁵ Summer's December 12, 1991 dated memorandum was later leaked and became public in February 1992 through articles in many newspapers and magazines including *The Economist* (February 8, 1992) and *Financial Times* (February 10, 1992).

“Your reasoning is perfectly logical but totally insane... Your thoughts [provide] a concrete example of the unbelievable alienation, reductionist thinking, social ruthlessness and the arrogant ignorance of many conventional ‘economists’ concerning the nature of the world we live in...”

An Alternative Definition of Development for True Sustainability

As shown by the data presented in Figure 1 and 2, the New World Order championing a global free market economy has simply worsened the conditions in the underdeveloped countries by creating a consumption economy and externalizing the ecological consequences of infinite production and consumption, i.e. development defined solely on economical terms. Then it is fair to argue that what is implicit in the SD concept is the concern that increase in population (mostly in the underdeveloped) and inefficient use of natural resources (again mostly by the underdeveloped nations) are to blame for ecological degradation. Thus, sustainability defined mostly around economical growth, rather than a concept that is centered around human development indexes such as health, education, and human rights, has been reduced SD a policy that advocates a shift to environmentally friendly, i.e., green, technologies. Then what is needed is an alternative definition of development that will improve living conditions for all and maintain it for the generations to come.

References

- Asente-Duah, D.K., Saccomanno, F.F., Shortreed, J.H. (1992). The Hazardous waste trade: can it be controlled?, *Environmental Science and Technology*, 26(9), pp. 1684-1693.
- Unites Nations Development Programme. (2013). *The 2013 Human Development Report*, Washington, D.C.
- The World Bank. (2013). *GINI Index*. Accession date: October 6, 2013. <http://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI>.
- The World Bank. (2012). *Global Development Finance: External Debt of Developing Countries 2012 Report*. Washington, D.C.
- The World Bank Data. 1994. Published in *Le Monde*, 20-21 March 1994.

Biography

Dr. Metin Duran received his undergraduate degree in Environmental Engineering from Technical University of Istanbul, Turkey. He went to graduate school at Vanderbilt University where he earned a Ph.D. in 1996. Currently he is a professor in the Civil and Environmental Engineering Department at Villanova University. His research concentrates in application of biological processes for wastewater treatment and microbial water quality control. He has over 65 publications including 33 peer-reviewed journal articles and a book in Turkish. His work on microbial source tracking received the Best Masters Thesis Award from the Association of Environmental Engineers and Science Professors. Lately, he has been making use of genomic tool such as PCR and gene expression to better understand the biological processes of environmental engineering.

Villanova University
Department of Civil and Environmental Engineering
Villanova, PA 19085-1681
Phone (w): (610) 519 4963 / Fax: (610) 519 6754
metin.duran@villanova.edu

6

URBAN TRANSFORMATION AND DELPHI TECHNIQUE¹

Ayşegül Kanbak²

Abstract

Recently, urban transformation is one the most debated issue. Particularly, the concept of urban transformation has been defined as a reconstruction dynamism in the latest legal regulations related to cities. This study aims to establish a framework for urban transformation practices free from the grip of neo-liberal politics. Firstly, in this research Delphi technique was used. The Delphi method is based on structural surveys and makes use of the intuitive available information of the participants, who are mainly experts. Therefore, it delivers qualitative as well as quantitative results and has beneath its explorative, predictive even normative elements.

Keywords: Urban, urban transformation, Delphi Technique

¹ This research was carried out within Kocaeli University Scientific Research Project Unit. Project No: 2013/87.

² Kocaeli University.

Urban Transformation and Delphi Technique

Introduction

Spatial transformation seems to be based upon two principles in both Turkey and the world as of 1980s. Within the frame of neo-liberal politics understanding, which is the first principle, the relationship between government and capital is reshaped and the changes in urban areas start to take place for the benefit of the upper classes. The second principle is the commoditization of urban areas. In this commoditization process, the cities that get exposed to the limitless interruptions of the capital are perceived as profitable investment areas and marketed in the sense of capital accumulation. Whereas significant transformations take place within the scope of these principles which present cities to the taste of investors with the encouragement of the public actors, too; several urban areas such as historic areas, slums and public areas are wiped out with the motive of unjust enrichment and inhabitants of such areas are displaced. In this context, one of the most practiced politics is urban transformation. Even though the concept of urban transformation appears to have lots of positive meanings in consideration of especially the urban areas with unplanned expansion, it materializes completely different scenarios in company with legalizing expressions when we look at the projects carried out.

It has been one of the most debated issues of Turkey since the mid-2000s. Particularly the central and local mainstream political actors who have accepted urban transformation as a significant process in the development of cities and thus made and implemented regulations in this direction have caused a complete change in the meaning of urban transformation. Especially, the concept of urban transformation has been defined as a reconstruction dynamism in the latest legal regulations related to cities (Balaban, 2013, p.52). In other words, urban transformation areas are approached merely in relation to their physical and location properties and the social and historical contents of such areas are completely ignored. As a matter of fact, the mutual effort in this process which is governed by the neo-liberal mentality is to ensure the transfer of proprietary and usage rights such as public resources to a specific social class. Therefore, it has become even more and more inevitable to develop a multidimensional scientific perspective to innovation, vitalization, improvement and development projects and practices carried out under the name of “urban transformation” (Kurtulus, 2006, p.11).

This has been based upon the question of how urban transformation practices should be without ruling out the human factor in order to work up such a scientific perspective. From this point of view, the objective is to find a middle ground

on the urban transformation qualifications gathered from the views of researchers who are experts on urban transformation and to establish a framework for urban transformation practices free from the grip of neo-liberal politics. First of all, the Delphi Technique, which is not commonly used in this area, is used as a method in this research. Delphi Technique is a decision-making and reconciliation technique based on the principle of “multiple views and ideas on a specific issue that is more significant than a single idea” (Simpson and Brown, 1977, p.209). Using this technique, the research studies on the qualifications that the experts arrive at agreement regarding how the urban transformation should be and a consensus is tried to be built regarding the qualifications settled on. The research first addresses to the urban transformation practices within the frame of neo-liberal understanding and then mentions about the said technique and analyzes the results gathered using such technique.

Transformation in Space Created by Neo-liberalism

Certain circles that embrace liberal approach prefer trusting in the justice of the market. However, this preference is very inclined to produce injustices as long as the market is not a perfect competition market attained through organization and education. Cities are among the spaces where such injustices occur most. Urbanized environments have always been significant in terms of the continuity of capital accumulation which is one of the key concepts of capitalist urbanization. According to Harvey, there is a relationship between “capital accumulation” and “the movement of capital among cycles, and the extreme limitless profit motive results in the transfer of capital to the production of urbanized environment within this relationship while government plays a regulative role in this process (Harvey, 1989 citation Penpecioglu, 2011, p.63). Even though capital portrays an image of a fixed state of investment until a more profitable place is found, it is actually in a state of continuous flow. When a more profitable place is found, it gets moving again. Therefore, urban space grows into a commodity produced for capital. It is hard to say that such circumstance, which Harvey interprets as the transfer from the first cycle to the second and third cycles, applies to Turkey as it is. There is no doubt that there is a change in the capital accumulation processes in Turkey, as well; yet, this change is not same as the changes realized in western developed capitalist countries. In Turkey, capital is synchronously transferred to second and third cycles before the first cycle ends. To put it in another way, businesses such as real estate, construction and tourism provide new dynamics to capital while the industry still subsists (Penpecioglu, 2011, p.66). In this sense, urban transformation is one of the most used urban policies.

Becoming apparent in 1980s through neo-liberal politics and getting more powerful in 1990s thanks to globalization, the concept of urban transformation amounts to more than a transformation to take place in a physical environment, in fact. The concept of urban transformation which has come to the fore in Turkey with the reconstruction of slums and historic areas in cities is defined as “an extensive vision and action that solves urban problems and is intended to find a permanent solution to the economical, physical, social and environmental conditions of a region subject to change” (Ökten and Türkün, 2014, p.19). This deep-rooted concept has undergone a change with neoliberal policies and globalization which have a triggering effect in all aspects. Whereas decrease in the obstacles in international commerce, acceleration of capital movements and increase in the economic dependency among countries due to new communication means bring along the formation of a new-scale geography, the national scale is replaced with supranational organizations and subnational scales such as cities and regions in this process (Ökten and Türkün, 2014, p.20). Thus, it has caused cities to become even more significant. The principal function of urban transformation associated with urban economics in this period is defined as the revitalization of cities and city centers. In most of the urban transformation projects suggested for this function, the assumption that the new commercial buildings to be constructed and the urban growth around such buildings will promote urban economics drives the motion. Therefore, the fundamental goal of these projects has been to attract more investors to cities and renew the image of cities (Balaban, 2013, p.54). The prevailing political expression here purports that supporting urban transformation will revitalize many businesses, increase business opportunities in cities due to the domino effect created by such momentum and therefore the prosperity level of all segments of the society will increase. Considering the urban transformation policies implemented, it is seen that most of them aim for the living spaces of the low-income groups. The purpose is to open the living spaces of low-income groups to housing, place middle class and upper class groups in these spaces and therefore enliven cities. The projects as they are aim at yielding money to their investors rather than offering public benefits and present attractive opportunities for capital. As a matter of fact, such projects make space for capital accumulation. In this sense, it is believed that the expected increase of welfare in cities will decrease spatial disintegrations. However, the projects which are realized contrary to the dominant political expression have caused low-income groups to get worried about losing their homes, impoverishment and losing their properties while triggering spatial disintegration at the same time (Ökten and Türkün, 2014, p.20-21).

Neoliberal political authority not only serves its urban areas to the capitalist segment on a silver platter but also leads the “way” for them. The favoritism re-

relationships between the capitalist segment who carries out the major urban investments of this era and the central/local political authority is one of the basic determiners of this process. Nevertheless, the necessity of urban transformation projects, which issues will be solved through which approaches and how the different segments of the society will participate in the process have never been considered. Today, the logic of basic solidarity has been abandoned with the rise of neo-liberal policies and the mentality of making decisions based on market logic has started to develop. Within the frame of this mentality, while the distribution of resources has been left to the market forces for operational reasons, the mentality suggests that the market is to be shaped rather than politics within the frame of supply-demand mechanism in terms of social preferences. Urban transformation practices are the manifestation of this understanding in cities.

Today, most countries in the world conduct works to transform cities into fairer and more habitable places. Urban transformation among such works is not only used as a means of attracting capital to cities but also as an urban policy tool, which tends to be predominantly used, to help solve the economic, social and environmental issues in cities (Balaban, 2013, p.75). In Turkey, we need to reach a consensus on how urban transformation should be so that we can develop such an understanding. Accordingly, we will study on what Delphi Technique that forms the method of our research is, how it works and what its features are at this stage of our research where we try to arrive at a consensus.

Delphi Method

The Delphi method was originally developed in the 50s by the RAND Corporation in Santa Monica, California. It is a widely used and accepted method for collecting data from respondents within their domain of expertise. The Delphi process has been used in various fields of study such as program planning, policy determination, and resource utilization. The Delphi technique is well suited as a means and method for consensus-building by using a series of questionnaires to collect data from a panel of selected subjects (Hsu and Standford, 2007, p.1-3). Delphi is an expert survey in two or more 'rounds' in which in the second and later rounds of the survey the results of the previous round are given as feedback.

Round 1: In the first round, the Delphi process traditionally begins with an open-ended questionnaire. The open-ended questionnaire serves as the cornerstone of soliciting specific information about a content area from the Delphi subjects (Custer, Scarcella, & Stewart, 1999, p.50-53). After receiving subjects' responses, investigators need to convert the collected information into a well-structured

questionnaire. This questionnaire is used as the survey instrument for the second round of data collection.

Round 2: In the second round, each Delphi participant receives a second questionnaire and is asked to review the items summarized by the investigators based on the information provided in the first round. In this round, consensus begins forming and the actual outcomes can be presented among the participants' response.

Round 3: In the third round, each Delphi panelist receives a questionnaire that includes the items and ratings summarized by the investigators in the previous round and is asked to revise his/her judgments or "to specify the reasons for remaining outside the consensus. This round gives Delphi panelists an opportunity to make further clarifications of both the information and their judgments of the relative importance of the items (Hsu and Standford, 2007, p. 3).

One of the major characteristics and advantages of the Delphi process is subject anonymity which can reduce the impression of dominant individuals which often is a concern when using group-based processes used to collect and synthesize information. Moreover, the issue of confidentiality is facilitated by geographic dispersion of the subjects as well as the use of electronic communication such as e-mail to solicit and exchange information. Actually, certain downsides associated with group dynamics such as manipulation or coercion to conform or adopt a certain viewpoint can be minimized (Adams, 2001, p.27).

Urban Generation and Delphi Method

Delphi Technique which is generally used to solve a problem or to reach a consensus on an issue has been used as a tool to define the qualifications of urban transformation in this study. Today, urban transformation projects and policies implemented by the central government or local governments are conducted contrary to the opinions of many experts and inhabitants.³ The fact that policy makers

3 The inhabitants object to the practice of transformation during the urban transformation process in Ayazma; however, the transformation takes place anyway. Right now, the platform organized as Ikitelli Ayazma-Tepeustu Urban Transformation Project Victim Families conducts its activities (<http://ayazmamagdurlari.wordpress.com/>, 26.06.2014).

- With the urban transformation practiced in Sulukule, new villas are constructed in the area vacated by means of the displacement of the Sulukule residents from their homes. Thus, Sulukule, one of the earliest Roman villages, is destroyed. Several platforms, experts and groups has objected to the project which was put into practice in 2005. Sulukule Platform which has been founded to follow the process and held victim families continues its activities (<http://www.bianet.org/konu/sulukule-platformu>, 25.06.2014).

- "Basibuyuk Inhabitants Claim their Housing Right", inhabitants of Basibuyuk District of Istanbul/Maltepe object to the urban transformation which has started in the area. (<http://www.bianet.org/bianet/toplum/105775-basibuyuk-halki-barinma-hakkina-sahip-cikiyor>, 25.06.2014).

and implementers of such policies practice urban transformation without paying attention to the opinions of experts and inhabitants of such areas and that they do this by legalizing it within the understanding of neo-liberal policy only increase the number of people who suffer from urban transformation. Not showing regard to the rightful objections of the experts to the projects driven by unjust enrichment rather than human factor has resulted in the necessity to investigate how urban transformation should actually be or which qualifications it should possess.

With this necessity, we aimed at putting forward the ideas of people who are involved in this issue one way or another such as experts of urban transformation, activists, academicians, inhabitants and implementers all of whom have different opinions.

First Delphi questionnaire

At this stage of research, a panelist group of 100 people comprised of the above-mentioned group are sent an invitation letter that explains the technique used and the purpose of the research. Later, 43 panelists who have accepted the invitation letter are asked the open-ended question “In your Opinion, what Qualifications should an Urban Transformation Practice which does not Rule out the Human Factor have so that it can be Successful and Effective” and requested to list their answers from 1 to 10 qualification items. The experts are given two months to complete the first survey, and the first round of the Delphi practice is completed with the participation of 37 experts who have answered the question at the end of this period. The surveys sent in the first round have yielded an 86.04% return.

Second Delphi questionnaire

In the preparation of the second Delphi survey, the opinions of all panel members are listed item by item and a total of 175 qualifications are derived. Among these, same opinions are combined and the second Delphi survey consisting of 80 items is prepared. Each item is rated in 5-point Likert Scale from “1” “I Strongly Agree” to “5” “I Strongly Disagree”. For this survey, an electronic media and a database are created where these questions can be easily answered. The prepared standard scale is sent back to the same academicians. Therefore, every expert is provided with the opportunity to evaluate the opinions of other experts in the group in addition to that of their own. The second Delphi survey has yielded 16 results. The return rate of this survey is 43.24%.

The second round of the questionnaire analysis and determination of standards

For the analysis of the data gathered through Delphi Technique, median, first quarter (Q1), third quarter (Q3) and range (third quarter-first quarter=interquartile range) measures are used; and it is studied whether a consensus is reached in relation to each item listed in the survey using these measures. Median is the point that corresponds to the center of the series. In other words, it indicates the 50th percentile in a range. Since this measure of central tendency which divides the data gathered into two does not get affected by the extreme values in the range, it is seen as more useful than other measures (Kan, citation from 2009; Gençtürk and Akbas, 2013, p.346). The first quarter indicates 25% of the data gathered from the range whereas the third quarter represents its 75%. The range is the difference between the 75th percentile and the 25th percentile. Little difference between quarters is generally considered that the participants agree on an item whereas greater difference indicates that participants do not arrive at a consensus on such item. According to Zelif and Heldenbrand (1993), the items having a range less than 1.2 between quarters can be considered as agreed on (Citation.; Şahin, 2001, p.219). Therefore, median, first quarter, third quarter and range are calculated for all of the 80 items listed in the survey. The deviation between the first quarter and the third quarter is used as a measure whether there is a consensus among panelists. Since the analysis table is very long and not suitable for showing within the text, it is presented in the attachment. The results of the analysis suggest that the panelists reach a high level of consensus on most of the items. None of the experts participating in the survey has checked off “I disagree” and “I strongly disagree”. Therefore, a 3rd Delphi practice is not considered necessary and the standards are given their final form.

Results/Findings:

Many large cities in the world are more and more exposed to interventions in line with the requirements of the neo-liberal economy. Nowadays, among such interventions, the projects carried out as transformation and renovation have become one of the most debated issues due to their practices that separate certain parts of cities, especially areas where the poor community dwell, from their inhabitants. These projects are generally implemented in slums, neighborhoods which are defined as urban collapse areas located in city centers and populated by low-income class, and deindustrialized areas (Yalçıntaş and Çavuşoğlu, 2013, p.87). In neo-liberal understanding, fighting against poverty and creating economic resources by interfering in the areas populated by lower classes has been the

legitimizing statement of the urban transformation policies intended for such areas. However, results of the practices and such expressions contradict with one another, and the economic vitalization of cities through transformation does not work in favor of the transformed low-income neighborhoods. On the contrary, the level of spatial and social disintegration increases. It is necessary to see urban transformation practices not only as an intervention to the space but also as a change of space which has socioeconomic aspects. Therefore, how the transformation should take place is important.

We have gathered 80 qualification items as a result of the analysis performed using Delphi Technique in this research that is focused on how transformations should be. In another saying, the research describes through 80 qualifications how urban transformation should be. 80 qualification items gathered are ranked in an ascending sort according to their consensus ranges. There is a “high level” of consensus on the first 21 items which have 0 to 0.75 distribution ranges. In other words, these items are the qualifications which are accepted by everybody and which should definitely be in every urban transformation. The following 46 items indicate that the panelists have arrived at a “consensus”. 13 items having a range greater than 1.50 is crossed out from the list since no consensus has been reached. According to Table 1, the first 67 items gathered as a result of the research have been defined as the qualifications which an urban transformation practice should possess so that it does not rule out the human factor. Considering these items, we can say in conclusion that the panelists have reached a consensus that an urban transformation practice should be transparent, it should rule out social exclusion, it should be intrinsic to areas, environment friendly and caring about ecological balance, open to participation and outside of capital accumulation processes, it should be practiced exclusively by the government, it should protect urban identity, ensure the participation of all parties in relation to urban transformation, not allow for unjust enrichment, care for not only the construction of new buildings but also social life, not trigger spatial disintegration and it should prioritize the housing right. However, it should be pointed out that those 13 items which are crossed out from the qualifications list are not views that are completely disagreed by the experts. Yet, the consensus is not as high as it is for the other items. Panelists, in general, cannot come to an agreement on whether urban transformation should be implemented along with opportunities for employment, houses should be kept in public possession and should not be sold, the decision of transformation should be made by local governments instead of the central government and, above all, the name of these practices should be urban transformation or urban betterment.

Comparing these results with the urban transformation practiced today, it is obvious that most of such practices do not take into account the majority of these items and they are rather focused on unjust enrichment. Most of all, these practices ignore the human factor and urban transformation is merely perceived as construction of buildings.

References

- Adams, S. J. (2001). Projecting the next decade in safety management: A Delphi technique studies, *Professional Safety*, 46 (10), 26-29.
- Balaban, O.(2013). Neoliberal yapılanmanın Türkiye kentleşmesine bir diğer armağanı: Kentsel dönüşümde güncelin gerisinde kalmak, (A. Çavdar and P. Tan, Eds.). *İstanbul: Müstesna Şehrin Hali*. İstanbul: Sel Publishing
- Custer, R. L, Scarcella, J. A, Stewart, B. R. (1999). The modified Delphi technique: A rotational modification. *Journal of Vocational and Technical Education*. 15 (2), 50-58.
- Gençtürk E, and Akbaş Y. (2013). Sosyal bilgiler öğretmenliği coğrafya alan standartlarının belirlenmesi: Delphi tekniği uygulaması. *GEFAD / GUJGEE*, 33(2), pp.335-353.
- Hsu, C and Standford, B. (2007). The Delphi technique: making sense of consensus. *Practical Assessment Research and Evaluation*. 12 (10), 1-8, ISSN 1531-7714.
- Kurtuluş, H. (2006). Kentsel dönüşümde modern kent mitinin çöküşü çerçevesinden bakmak. *Journal of Planning*.V.2, pp.7-11.
- Şahin, A.E. (2001). Eğitim araştırmalarında Delphi tekniği ve kullanımı. *H. U. Journal of Education*. 20, pp. 215-220.
- Ökten, B and Türkün, A. (2014). Neoliberal kentsel dönüşüm kentsel alanlarda sınıfsal tahliye, yoksullaşma ve mülksüzleşme, (A.Türkün, Ed). *Mülk, mahal, insan İstanbul'da kentsel dönüşüm*. İstanbul: Bilgi University Publishing
- Simpson R.D and Brown D.R. (1977). Validating science teaching competencies using the Delphi method. *Science Education*. 61 (2), pp. 209-219.
- Yalçıntaş, M.C and Çavuşoğlu, E. (2013). Kentsel dönüşümü ve kentsel muhalefeti kent hakkı üzerinden düşünmek. *Kentsel dönüşüm ve insan hakları*. İstanbul: Bilgi University Publishing
- Zeliff, N.D. and Heldenbrand S.S.(1993). What has being done in the international

business curriculum. *Business Education Forum*, 48 (1), pp. 23-25.

<http://ayazmamagdurlari.wordpress.com/>, (26.06.2014).

<http://www.bianet.org/konu/sulukule-platformu>, (25.06.2014).

<http://www.bianet.org/bianet/toplum/105775-basibuyuk-halki-barinma-hakkina-sahip-cikiyor>, (25.06.2014).

Biography

Ayşegül Kanbak received her undergraduate degree in Urbanization and Environmental Problems from the Faculty of Economics and Administrative Sciences at Kocaeli University in 2007. She received her Ph. D degree in Public Administration from Istanbul University in 2011. Since 2003, she is a member of the Kocaeli University, Kandira Vocational School. Currently her academic works.

Table 1
The Result of Delphi Questionnaire.

Item Number	Items	Median	Quarter Range	Q1-25%	Q3-75%
1	Urban transformation areas should be bicycle-friendly.	1	0	1	1
2	Security of life and property should be the priority in urban transformation areas, and implementations should be put into effect in order to eliminate unfavorable conditions such as earthquake risk, etc.	1	0	1	1
3	Barrier-free city should be targeted; disabled and elderly people, women and children should be offered convenience for using the areas.	1	0	1	1
4	Urban transformation projects should focus on human factor instead of "unjust enrichment".	1	0	1	1
5	All practices and projects which may trigger social exclusion should be abandoned.	1	0	1	1
6	Urban transformation projects should include arrangements specific to areas.	1	0	1	1
7	Actions and practices should be transparent and announced via mass communication in urban transformation projects.	1	0	1	1
8	Urban transformation projects should be implemented through an integrated policy covering all aspects such as social, economic and environmental, etc. rather than only physical aspects.	1	0	1	1

9	Effective participation processes should be ensured in urban transformation practices.	1	0	1	1
10	Infrastructure and transportation services should be designed before buildings and the planning should not disrupt the infrastructure and transportation services of the city in urban transformation areas.	1	0,5	1	1,5
11	Urban transformation projects should consider ecologic balances and they should be environment friendly.	1	0,5	1	1,5
12	Each stage of urban transformation projects should be transparently carried out, and citizens should be able to access the information they desire at any time.	1	0,5	1	1,5
13	Environmental impact assessments should be performed for urban transformation practices.	1	0,5	1	1,5
14	In urban transformation projects, social and spatial measures which will reproduce neighborhood relationships should be taken in new living environments.	1	0,5	1	1,5
15	Public utilities should be procured in a manner enabling the inhabitants of the transforming or transformed areas to maintain their daily lives in a healthy way.	1	0,5	1	1,5
16	The areas where urban transformation practices are being implemented should respect the inhabitants' property rights and their rights to live.	1	0,5	1	1,5
17	The decision of transformation should not be made "in spite of the inhabitants" and without their participation.	1	0,5	1	1,5
18	The experiences in areas previously transformed (experiences of planners, decision makers and society) should be taken into account in decision-making and implementation processes for new transformation projects.	1	0,5	1	1,5
19	An urban services area considering all special-need groups of the society should be created.	1	0,5	1	1,5
20	Cultural heritage should be preserved with priority. It should be kept in mind that not only buildings but also social relations are heritage.	1	0,5	1	1,5
21	Tenders, costs and decision making aspects in urban transformation practices should be transparent and accounted for.	1	0,5	1	1,5

22	Urban transformation should protect the urban identity that is created during the relationship process of society and the space.	1	0,75	1	1,75
23	Urban transformation should not be the reason of a speculation on city soils.	1	0,75	1	1,75
24	Legal proceedings should be pursuable against the implementation stages of urban transformation projects (indictment, suspension of execution, etc.).	1	0,75	1	1,75
Item Number	Items	Median	Quarter Range	Q1-25%	Q3-75%
25	Transformation projects should not only be intended for "construction of buildings" but also be a tool for creating social life areas.	1	0,75	1	1,75
26	Urban transformation practices should not reinforce the segregation between social classes.	1	0,75	1	1,75
27	In urban transformation practices, tenants should be given the right to speak and the opportunity of equal participation along with property owners.	2	1	1	2
28	Urban transformation should be carried out by the government and outside capital accumulation processes.	1,5	1	1	2
29	Urban transformation practices should focus on the betterment of socioeconomic conditions of the residents of a neighborhood rather than its physical aspects.	2	1	1	2
30	Opinions of experts and academicians should be consulted in urban transformation projects.	1	1	1	2
31	Issues such as disaster risks, etc. should not be used as a thread to the housing rights of people.	1	1	1	2
32	Coercive sanctions such as cutting "electricity, natural gas and water utilities" should be banned in urban transformation projects.	1	1	1	2
33	Habitats of stray animals and migration routes of migratory species should be taken into account in urban transformation projects.	1	1	1	2
34	Social housing phenomenon should have an important place in urban transformation practices.	1	1	1	2
35	Integrity of urban and rural life should be taken into consideration.	1	1	1	2
36	Urban transformation projects should not damage the architectural and cultural heritages of cities.	1	1	1	1
37	In urban transformation projects, property owners should be properly enlightened.	1	1	1	2

38	In urban transformation practices, legal regulations should be introduced in order to avoid unjust enrichment over lands and properties.	1,5	1	1	2
39	Planning and transformation goals should be defined with public housing laws.	2	1	1	2
40	Mechanisms must be developed in order to improve individuals' quality of life.	1	1	1	2
41	Urban transformation practices should be formulated as a social policy beyond being an investment policy.	1	1	1	2
42	Projects should not destroy the built relationships, cultural and local richness in the society.	1	1	1	2
43	Urban transformation should not cause economic fragility and unemployment.	1	1	1	2
44	The physical transformation of an urban transformation area should be maintained in coordination with the social and economic transformation.	1	1	1	2
45	Mechanisms that consider the future needs rather than today's needs should be developed.	1	1	1	2
46	Urban transformation projects should create safe living environments for people in both spatial and criminological sense.	2	1	1	2
47	Urban transformation practices should produce projects that ground on intrinsic value instead of transformation value.	1	1	1	2
48	Areas with inadequate infrastructure and unplanned urbanization should be preferred for urban transformation projects instead of areas which become attraction centers due to their strategic locations.	1	1	1	2
49	All aspects of the budget to be used in urban transformation projects should be taken into consideration and the budget expenditures should be shaped by the suggestions and demands of the residents of such areas.	1	1	1	2
Item Number	Items	Median	Quarter Range	Q1-25%	Q3-75%
50	Urban transformation should reestablish the metabolic relationship between the nature and the urban area which deteriorates in the process of rapid and unplanned urbanization based upon unjust enrichment.	1	1	1	2
51	Community-based approaches and people-oriented urban transformation perspective should be adopted in order to ensure the sustainability of area-based improvements.	2	1	1	2

52	Discriminations arising from social stratification and causing certain groups to remain on the sidelines in the decision-making mechanisms of the process should be stopped.	1	1	1	2
53	Planning and implementation should be done in certain stages and feedback from the public should be received at each stage.	1	1	1	2
54	Urban transformation projects should not contradict with the city's integrated structure.	1	1	1	2
55	Urban transformation should be extended over a period of time.	1	1	1	2
56	Decision-making processes should be fragmented as much as possible for a fair, transparent and accountable urban transformation.	2	1	1	2
57	Uniting under the umbrella of associations should be ensured in urban transformation areas.	3	1	2	3
58	For the physical housing in urban transformation areas, the buildings should preferably be not very high.	1	1	1	2
59	International experiences on urban transformation should be benefited from.	2	1	1	2
60	In urban transformation practices, an architectural style suitable for the area of transformation should be preferred.	1	1	1	2
61	Urban transformation implementations should not be a political decision but a social demand.	2	1	1	2
62	In urban transformation areas, environment-friendly products such as solar energy, thermal insulation, etc. should be used.	1	1	1	2
63	Opinions of artists and men of culture should be received in addition to the opinions of the experts of the city for urban transformation practices.	1	1	1	2
64	Urban transformation projects should be planned in consideration of social, cultural and psychological relationships.	1	1	1	2
65	Urban transformation projects should be based upon public norms instead of market expectations.	1	1	1	2
66	Urban transformation processes should not be approached in terms of property but the housing right.	1	1	1	2
67	Urban transformation practice should be supported and nurtured with its local social and economic programs.	1	1	1	2

70	Inhabitants of the area to be transformed should be given priority in employment in the works to be performed during transformation.	2	1,50	1	2,50
71	The name of the practice should not be “urban transformation” but “urban betterment”.	2	1,50	1,5	3
72	Houses built within the frame of urban transformation should be kept in the possession of government and should not be sold.	3	1,50	1,5	3
73	In urban transformation projects, residential areas should be designed together with the functions that will create businesses and employment opportunities.	2	1,50	1	2,5
74	Urban transformation practices should be carried out on a local scale and the central government should not take part in the decision-making mechanism in these processes.	2	1,50	1	2,5
75	For a proper urban transformation, the transformation should happen by itself and in-place.	2	1,50	1,5	3
76	Urban transformation should be a practice that pays attention to the individual usage forms of urban areas and structures.	2	1,75	1	2,75
77	Industrial heritage should not be ignored in urban transformation practices, and implementations which will trivialize the heritage should be avoided.	1,5	1,75	1	2,75
Item Number	Items	Median	Quarter Range	Q1-25%	Q3-75%
78	Urban transformation should never include the option of displacement of residents.	1	1,75	1	2,75
79	Urban transformation should be implemented by the government and only in order to renew the old urban spaces and to intervene in the space in favor of the losers of the unequal relationship (the poor).	1	1,75	1	2,75
80	In urban transformation areas; housing, commerce, culture and arts, etc. should be together.	2	2	1	3

7

CONSUMPTION-FOCUSED CHANGE IN CITIES AND SPACE

Makbule Şiriner Öner¹

Abstract

Historical emergence of shopping centers and their world-wide expansion is closely related to capitalist economic conditions. While creating a solution to the crisis of capitalism, shopping centers serve as an important tool for formatting the society both ideologically and spatially. Shopping centers play an essential role in creating a consumption-oriented lifestyle. Now, shopping centers are presented like “living centers”: a life based on just consuming. Capitalist mode of production, increases the alienation based on production processes by consumption and considers the use of consumption as a major substitution for alienation. Alienation is a condition generated by the system and consumption is one of the tools used for alienation. The .construction of shopping centers instead of parks and public squares in cities cause major transformations within urban spaces. However, public squares are locations for gatherings for social problems, places for individuals and groups to come together and express themselves, places of exchange and opposition. Shopping centers not only destroy urban spaces of public places, but also destroy social relations existing in these places.

Keywords: Shopping center, capitalism, consumption, space, city.

¹ Kocaeli University

Consumption-Focused Change in Cities and Space

Introduction

Beginning with 1980s, changes in cities are related to capitalism rediscovering the cities worldwide. Cities offer significant opportunities to overcome the crisis of capitalism. Besides that, capitalism makes use of spatial effect to format and route the society. Political actors as well as the practitioners shape social relationships at the same time. The dialectical relationship between urban space and human is a mutual relationship between the determined and the determining. Lefebvre (1971, p.4) emphasizes the relationship as follow: “the people of Dublin have moulded their surroundings which mould them in turn.”

One can say that shopping centers now form the basis of capital-oriented urban space. Historical emergence of shopping centers and their world-wide expansion is closely related to economic conditions. While creating a solution to the crisis of capitalism, shopping centers also serve as an important tool for formatting the society ideologically. Shopping centers play an essential role in creating a consumption-oriented lifestyle as well as a consumption-based competition between individuals on the one hand. On the other hand, public spaces where citizens socialize, gather, and realize various activities are being destroyed. The destroyed public spaces are replaced by shopping malls. Thus, the spatial gathering of people is only possible within shopping centers. Besides the shopping, fun, arts, leisure activities are carried out in these centers. Downsizing and destroying of existing public spaces in cities, and building shopping centers instead, fuels consumption, hinders the citizens to come together, destroys solidarity and sharing. Because now, the streets and alleys of the town are arranged according to vehicle traffic only, the encounters and gathering of citizens are only possible in “consumption centers”.

The capitalist system now reorganizes any space with a shopping center logic. People appear with their consumer identities (Yırtıcı, 2009, p.134) and emphasis is put on their emancipation. Shopping centers and voting booths, presented as the locations where freedom is realized, are in fact “the two feeding breasts of the system” (Baudrillard, 1998, p.83). Shopping malls, suggesting freedom to people if they do their shopping and spend their time in these centers, actually limit people’s freedom. Because apart from imprisoning people within the borders of consumption, shopping centers, design social relations as desired, controlled and limited by the system. They serve the formation and spreading of the consumer culture. Cities, once known for factories, industry, production and classes are now referred to

as shopping centers for their consumers, consumption and consumption locations.

Shopping malls are the subject of this work. It argues that shopping centers express the social as well spatial dimensions of today's dominant neoliberal understanding. It observes the relationship between shopping centers and the creation of a "consumer society", as well as the power of locations in determining social relations. For this reason, the first part deals with the historical development of shopping centers in the context of their relations with the capitalist system. In the second part, the definition of the consumer society is discussed and demonstrated how shopping centers modify the texture of urban space and how they affect social relations. The conclusion part is an assessment of the above.

Development of Shopping Centers and Turkey

Shopping centers are building complexes offering various goods and services, such as cinemas, shops, markets, cafés, playgrounds, bakeries within a specific framework of businesses, bringing together (Mucuk, 2001, p.45) various areas of commercial activities (Akgün, 2010, p.154) in their wide premises. These centers apply contemporary marketing techniques, developed to encourage consumption, to direct consumers, changing/determining their habits, in order to increase the amount of consumption.

Shopping centers are presented like "living centers" that embrace all areas of life, designed to include these areas into consumption. Shopping centers organize and arrange their architecture, social activities and the nature of shops according to the socio-economic situation of their location. A unique shopping center is created for each social class. As an essential part of the system designed to increase consumption in all areas and sections of life, the number of shopping centers increases in urban areas.

The first example of today's shopping malls has been operated in the United States in the 1950s. The years following World War II, show the influence of Keynesian policies applied in the economy. Solutions presented as means to exit from the crisis of capitalism, such as increase in spending, increase in social expenses of the state, result in the increase in consumption. Exit from the crisis has been associated with an increase in demand. Apart from the state becoming an actor demanding to increase public spending, the aim was to increase the welfare situation of the people and to increase the level and diversity of their demands (Şahin, 2010, p.4). Promoting car consumption, the establishment of settlements on the urban periphery, highway construction are processes that triggered each other. These processes,

along with the new economic policy have shaped urban space and society. Shopping centers came into service enabling residents of the suburbs to shop and spend time, at accessible distances by car, without being affected by climatic conditions. So, people who spend long hours on highways between work and home, can enjoy activities like eating, drinking, dressing up, having fun without losing time at a location where all these activities are offered together and save time. With such an arrangement, focusing only on the conveniences provided by shopping centers, the process may be overlooked. Although considered as a functional arrangement for the people and designed as a “living center”, the shopping centers’ primary goal is not necessarily functionality, regarding the conveniences they provide to the consumers.

The main target is to increase capital mobility and speed. Shopping centers are functional and increase the profitability of capital facilitating the circulation of the latter in the national and international levels. Functionality, as considered by those called “consumers” is one of the secondary outcomes (Yırtıcı, 2009, p. 134).

In order to meet all the needs of the consumers of our age, malls seen as “modern, dynamic and vibrant lifestyle centers” (Akgün, 2010, p.154) spread all over the world with globalization starting from the USA (United States of America) and the UK (United Kingdom). Starting from the 1970s, capital has become more global with advances in science and technology. Shopping centers spread all over the world, due to political and economic policies gaining functionality, enabling the elimination of time and space constraints for the capital, increasing its movement. The industrialization policy implemented in Turkey until 1980, based on import substitution, has been abandoned and the regulations known as the “January 24 decisions” have been implemented. In order to adapt to the new world order, the neo-liberal policies, such as export-oriented industrialization, liberalization of markets, reduction of government intervention in the economy, privatization were initiated. As a result of these policies, the road was paved for multi-partner and multi-national foreign capital investment (Arslan, 2009, p.152).

With globalization, shopping centers play an important role in spreading the consumption patterns of developed countries, presenting and communicating these consumption patterns. After the 1980s, following the neoliberal policies implemented in Turkey, Galeria, the first shopping center in Istanbul opened in 1987, followed by many other shopping centers. Kahraman (2005) describes Galeria, the first shopping center opened in Istanbul, as follows;

People entered the first opened mall, Galeria, with a little awe similar

to the pyramids of Egypt. I know that people from Anatolia came to see it. It was a matter of prestige to dine in the fast-food restaurants downstairs. Then, Akmerkez opened in Etiler and the story continued.

While the shopping centers were rare buildings seen in Turkey in 1980s, their importance was discovered in the 2000s by many sectors from the consumer sector to the construction sector, and thus the shopping centers were seen frequently thereafter. The increasing speed of globalization, is the reason why shopping malls in Turkey are the successors of international shopping centers (Aksoy, 1996, p. 20). So, shopping centers requiring large capital investments, were called to Turkey in 1980s, along with the encouraging call for foreign capital to invest in Turkey within the framework of the neoliberal policies applied on the country at that time. "Shopping centers have become tools allowing the integration of different groups of capital in Turkey within the retail sector. Shopping centers have a key function during national and transnational capital uniting to capture and dominate the trade sector in Turkey" (Şahin, 2010, p.9).

Shopping centers secure the entering of international capital, but prevent the domestic capital to be domestic anymore. Opening of shopping centers in every country and the application of same shops and concepts in the whole world since the beginning of 1980s, are signs of vanishing distinction between domestic and foreign capital. This is also a monopolization of consumption and the spreading of a consumer culture carried from a single source. Because shopping centers have a mission to increase consumption and play an important role in the range of spatial and social relations.

Local production/consumption as well as local small businesses (grocer, tailor, pastry, ironmonger, café owner, etc.) surrender against the strong and large capital and extinction is a result of shopping centers' spreading and gaining popularity. This extinction not only brings spatial variations well as a change in social relations, but also the urban structure is not more, what it used to be. Solidarity, mutual recognition, greetings, asking "how do you do" s, buying on the cuff are replaced by credit card dependent communities without streets, sharing and solidarity. Capitalism, which builds the production process on alienation, is again spreading and deepening the alienation in the process of production. What makes this process of change interesting for Turkey at first glance, is that the process is being experienced rapidly during a period of a ruling government that calls herself conservative.

Consumption and Society

The condition for capital growth by production is not only supplied by steady production, but also by consumption. Continuity and steady increase in consumption is desirable for the growth of capital. Thus, consumption is not only limited to utilizing and satisfying basic needs. Continuous stimulation of consumption, by creating new “needs” and increasing the volume of this cycle is a necessity for capitalism. For this reason, the relationship between production and consumption is not only the realization of a simple supply-demand balance, as described in economy books (Yırtıcı, 2009, p.99). Baudrillard (1998) evaluates consumption as a different situation than just satisfying basic needs and defines today’s society as a “consumer society”. Because the distinction between real needs and artificial needs has disappeared. Now, individuals believe that buying and displaying consumer goods is a sign of social privilege and prestige.

Now that capitalism has created something like a consumer society, it performs an unplanned production with the objective of increasing capital accumulation. However, produced, but not consumed goods and services are useless for capital, this way, the capital cannot complete its cycle. People need to be directed and promoted to consumption even beyond their natural needs, in order to increase the consumption rate. This situation gives the people the permanent feeling that everything is temporary and subject to a rapid change, which again brings a deepening of alienation. At the same time, the imposition of a consumption-oriented life not only weakens the social memory and prevents its forming, but also prohibits solidarity and unification of the society. Because,

Consuming creates nothing, not even a relation between consumers, it only consumes; the act of consuming although significant enough in this so-called society of consumption, is a solitary act, transmitted by a mirror effect, a play with mirrors on/by the other consumer (Lefebvre, 1971, p.115).

There is a competition towards consuming what is greater and different than others as soon as possible. However, suggested needs are already determined by preferences directed on available goods on the market. Consumption is demand with payment power. For this reason, the increase in production and an excess of consumable goods have no effect on abundance as suggested by followers of neo-liberal policies. Because of the abundance of goods and services provided under capitalism has become a function for discrimination (Baudrillard, 1998, p.75-79). Shopping centers are open seven days a week to keep the demand with buying power alive, except when they are producing and sleeping, so that they can fulfill their

function as consumers of goods and services. For those who want to consume even on credit, “the most modern payment style”, the credit card (Baudrillard, 1998, p.21) prevents the inability to spend/consume within the limits of a month. In addition, with the convenience of paying provided by the credit card, the consumers is not afraid to go beyond the “list” (Akgün, 2010, p.163).

Modern man spends less and less of his life in production within work and more and more of it in the production and continual innovation of his own needs and well-being. He must constantly see to it that all his potentialities, all his consumer capacities are mobilized. If he forgets to do so, he will be gently and insistently reminded that he has no right not to be happy. It is not, then, true that he is passive. He is engaged in -- has to engage in -- continual activity. If not, he would run the risk of being content with what he has and becoming asocial (Baudrillard, 1998, p.80).

It a time when consumption is emphasized intensively, Lefebvre indicates that calling the society a “consumer society” is not wrong, but not satisfying (1971, pp. 66-69), adding that consumption alone is meaningless without production. He stresses that consumption is an ideological substitution and displacement for alienation and that this is an attempt to destroy the consciousness about alienation.

Lefebvre (1971), actually sees the attitude of modern society towards consumption as stated by Baudrillard. However, he expresses his concerns to the effect that calling the society a “consumer society” would cover the fact, that this concept was originally created by capitalism itself. Capitalist mode of production, increases the alienation based on production processes by consumption and considers the use of consumption as a major substitution for alienation. Alienation is a condition generated by the system and consumption is one of the tools used for alienation. Shopping centers created to increase consumption fulfill this task, while spreading alienation to all spaces and deepening it in the society.

New types of alienation have joined ranks with the old, enriching the typology of alienation: political, ideological, technological, bureaucratic, urban, etc. We would suggest that alienation is spreading and becoming so powerful that it obliterates all trace or consciousness of alienation.(...) What is new is that the theory of alienation is left with a diminishing philosophical referential and has become a social practice, a class strategy whereby philosophy and history are set aside so as to confuse the issue and successfully inhibit any consciousness of the actual state of total alienation (Lefebvre, 1971, p. 94).

Shopping centers as locations can be considered as classes, similar to the ones in schools (Baudrillard, 1998, p.65), institutions, where consumption is realized and the ideological organization of this class takes place. Shopping centers force people to embrace the ideology of the ruling class, teach them to comply, in short; it is an institution of ideological formatting.

Spatial Effects of Shopping Centers

Capitalism can always find a way out to overcome its crisis. The capitalist type of organization creates its own spatial organizations, related spatial fluidity and thus its own society-space relations (Yirtici, 2009, p.51). Current structure of the city and the society model to be created by consumption are complementary to each other and duplicate each other. The capital uses constructions, major projects, transformations and every inch of the city as a remedy to its crisis. Besides this, it builds shopping centers as locations that form a spatial and social structure, to ensure the continuation of the system.

The increase in enclosed, security-guarded residences, the displacement of poor social classes and their relocation into housing complexes in suburbs outside the city, the extinction of alleys and parks and the construction of shopping malls in every corner instead are scenes and views of contradictions of urban space. Now that parks, squares are disappearing, the streets are de-humanized. Instead, shopping malls are served as the new parks, streets and public spaces of the city. But shopping centers gather a consumer-oriented crowd on the one hand, and keep the individuals forming this crowd under control at the same time.

During their stay there, people are breathing in an extremely controlled and disciplined life. Fixed entrances and exits, fixed behavior. On the other side, they are being tracked, cameras everywhere, imaging devices. This also applies to consumption. Shop windows make up surfaces they cannot get away from in these places, where people stay as long as they can. There's something(s) for everyone here and people's interests, pleasure feelings, desires are constantly being driven. There are people who almost spend a life there (Kahraman, 2005).

In contrast to parks, squares and streets, shopping centers are insufficient for people who want to perform joint actions, encounter the contact necessary for ensuring synergy and thus the association. However, public squares are locations for gatherings for social problems, places for individuals and groups to come together

and express themselves, places of exchange and opposition. Streets are locations where children play and learn to socialize, as well as locations for shopping. Street trade is carried out by small shopkeepers. But the street trade was unable to withstand competition from shopping centers of large monopolies. The destruction of street trading emptied the street as well. Discharge of streets and the destruction of street culture, affects urban space as well as the social life.

Jacobs (1961) tells in *The Death and Life of Great American Cities* how the street forms social relations and how it ensures the safety. He sees streets as places, where children learn real life.

In real life, only from the ordinary adults of the city side-walks do children learn- if they learn it at all- the first fundamental of successful city life; People must take a modicum of public responsibility for each other even if they have no ties to each other. This is a lesson nobody learns by being told. It is earned from the experience of having other people without ties of kinship or close friendship or formal responsibility to you take a modicum of public responsibility for you (Jacobs, 1961, p.81).

It is no longer possible to learn public life and public responsibility in cities that lack streets and streets that lack a lively, public life. Feeling responsibility towards people we share our habitats with, solidarity with them, don't mean anything to those living isolated lives, crowds that do not come together in shopping centers unless for consumption reasons. Because liberalism's individualistic, selfish, consumer-oriented life is internalized as virtues, whereas created living spaces help consolidating and reproducing this again and again. Lefebvre refers to Jacob's work, where Jacobs supposes that streets prevent crime and ensure security, saying that spaces can be owned and human relations are principally being established here.

This appropriation demonstrates that use and use value can dominate exchange and exchange value. Revolutionary events generally take place in the street. Doesn't this show that the disorder of the street engenders another kind of order? The urban space of the street is a place for talk, given over as much to the exchange of words and signs as it is to the exchange of things. A place where speech becomes writing. (...). In the street, we merely brush shoulders with others, we don't interact with them. (Lefebvre, 2003, p.19)

The construction of shopping centers instead of parks and public squares in cities cause major transformations within urban spaces. With the spatial change

in the city, existing social relations and various lifestyles are being eliminated or at least being subject to major change, too.

Conclusion

Capitalism, rediscovering the cities, deals with urban spaces according to their “exchange value”, rather than dealing with their “use value”. The capital does not mind realizing any urban regulation that will contribute to its accumulation. In a period when capitalism implements neoliberal policies, shopping centers serve as systematic and multi-faceted structures in relation to urban spaces and social relations. Because the “space-human” relationship determine each other. Shopping centers not only destroy urban spaces of public places, but also destroy social relations existing in these places. While destroying existing social relations on the one hand, these consumption-oriented centers, form competitive, consumption-based new social relations on the other hand.

References

- Akgün, V. Ö. (2010). Modern alışveriş merkezlerinin tüketici davranışları üzerindeki etkisi ve Konya ilinde bir uygulama. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*. 12(19), pp. 153-163.
- Aksoy, A. (1996). Hipermarket dolu dizgin. *Ekonomik Forum*. 3(10), pp.20-22.
- Arslan, T. V. (2009). Türkiye'deki alışveriş merkezleri incelemelerine eleştirel bir bakış: yorumlar, eleştiriler, tartışmalar. *Uludağ Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*. 14(1), pp.147-159.
- Baudrillard, J. (1998). *The Consumer Society: Myths and Structures*. London: SAGE.
- Jacobs, J. (1961). *The Death and Life of Great American Cities*. New York: Random House.
- Kahraman, H. B. (2005). Çağdaş hapisaneler:AVM'ler. *Sabah Newspaper*, 5 June 2011, retrieved, 23 August 2013, <http://www.sabah.com.tr/Pazar/Yazarlar/kahraman/2011/06/05/cagdas-hapishaneler-avmler>
- Lefebvre, H. (1971). *Everyday life in the modern world*, (S. Rabinovitch, trans.). New York. Harper/Row Publishers,
- Lefebvre, H. (2003). *The urban revolution*. (R. Bononno, trans.). Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Mucuk, İ. (2001). *Pazarlama ilkeleri*. (13th ed.). İstanbul: Türkmen Kitabevi

- Şahin, S. Z. (2010). Alışveriş merkezlerinin evrimi ve geleceği sürdürülebilir bir geleceğe doğru. retrieved, 5 July 2013, <http://kurumsal.data.atilim.edu.tr/pdfs/100326.pdf>
- Yırtıcı, H. (2005). *Çağdaş kapitalizmin mekansal örgütlenmesi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Biyography

She received a Ph. D. in İstanbul University Public Administration in 2012. She still has been working as a research assistant in Kocaeli University in the department of political science and public administration. Interests, urban, spaces, migration etc.

Contact: msiriner@gmail.com

8

ÖZNEL KOŞULLAR: TÜRKİYE İMALAT SANAYİİNDEN ÖRNEKLER¹

Aslı Kayhan²

Özet

“Toplumsal Çatışma ve Dayanışma Hattında Alternatif Bir İletişim Modeline Doğru” başlığını taşıyan Tübitak projesinden temellenen bu makalede, işçi sınıfının karşı karşıya kaldığı yeni çalışma rejiminin üretim ve toplumsal yaşamın yeniden üretim alanlarında neleri dönüştürdüğü konusunu sınıf bilinci sorununu merkeze alarak tartışacağım. Sınıf bilinci sorunu özellikle, 1980 sonrası süreçte sosyal sınıfların varlığının bir göstergesi olarak önemli tartışma ve ayrışmalara neden olmuştur. Bu tartışmalarda, kuram ile pratiğin nasıl ilişkilendirileceği, yapı ile özne/pratik arasında nasıl bir belirlenim ilişkisinin bulunduğu ya da ekonomik öznenin (“kendinde sınıf”) toplumsal özneye (“kendi için sınıf”) nasıl dönüştüğü başat konulardı. Alan çalışmasında da, bu tartışmalara katkı sunabilmek için; çalışma, dayanışma, sömürü, tahakküm, çatışma, ayrımcılık kavramları seçilerek sorgulanmıştır. .Bu kavramlar, bir yandan sınıflararası mücadeleyi diğer yandan da sınıfın kendi içindeki mücadelesini ve katmanlaşmasını görmek açısından da önemlidir. Bu makalede de öznel koşullar yukarıda belirtilen kavramlardan çalışma ve işçi olma kavramları ele alınarak tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal sınıf ve tabaka, toplumsal mücadele, sınıf bilinci.

1 Bu makale, 2011 Eylül -Mayıs 2014 tarihleri arasında yapılmış olan “Toplumsal Çatışma ve Dayanışma Hattında Alternatif Bir İletişim Modeline Doğru” isimli TÜBİTAK projesinin alan çalışması verilerinin bir kısmından yararlanılarak hazırlanmıştır.

2 Kocaeli Üniversitesi

SUBJECTIVE CONDITIONS: EXAMPLES OF TURKEY MANUFACTURING INDUSTRY

Abstract

In this paper, the notion of class consciousness in manufacturing industry of Turkey will be discussed. This examination is based upon the project named “Toward Alternative Communication Model: On Line of Social Conflict and Solidarity”, Project of TUBİTAK (The Scientific and Technological Research Council of Turkey). Especially after 1980’s, the problem of concept of class consciousness as a signification of the social class was recognized by academic researchers. The basic questions are “how is the processes of class consciousness realized”, and “how is the relationship between the theory and practice reconstructed” in this discussion. Moreover, the second development was the debate on the concept of a class “in itself” and a class “for itself” re-appearance. I will discuss the relationships between the workers’ explanations of the “meaning of the work” and “how to be a worker” and the concept of class consciousness in Turkey where labours organize themselves in order to cope with their hard living conditions, under the very unfavourable and yet barely enforced framework of labour laws.

Keywords: Social class and strata, social struggle, class consciousness.

Öznel Koşullar: Türkiye İmalat Sanayiinden Örnekler

Sınıf Bilinci Çalışmalarına Genel Bir Bakış

Özellikle, 1980 sonrası sınıf tartışmalarında sosyal sınıfların varlığının bir göstergesi olarak sınıf bilinci konusu önemli tartışma ve ayrışmalara neden olmuştur. Bu tartışmalarda, kuram ile pratiğin nasıl ilişkilendirileceği, altyapının üstyapıya nasıl yansıdığı, yapı ile özne/pratik arasında nasıl bir belirlenim ilişkisinin bulunduğu ya da ekonomik öznenin (“kendinde sınıf”) toplumsal özneye (“kendi için sınıf”) nasıl dönüştüğü başat konular olmuştur. Görüş ayrılıklarının, hem tarih felsefesi hem de toplum ve siyaset çözümlemesi ile ilgili önemli boyutları vardır (Öngen, 2002).

Sınıfların nesnel varlığı (üretim ilişkileri içindeki yeri) ile rolleri (toplumsal ve siyasal alandaki tutumları) arasındaki ilişki sorunu, aslında özne yapı geriliminin kendisidir. Bu makale açısından da; bu gerilimin karmaşıklaşan yanı olan rolleri yani; hem sınıf içi farklılaşmaları hem de doğrudan emek sermaye çelişkisinden kaynaklanmayan çelişkilerle -toplumsal cinsiyet, etnisite gibi - sınıf çelişkileri arasındaki ilişkilerin nasıl ele alınacağı ve açıklanabileceği ana sorun olacaktır.

Öznel olanı bir bilinç sorunu olarak görmek gerekirse de bu süreç de nesnel olandan yalıtılarak incelemek olası değildir. Nesnel, çünkü insan zihninin bir ürünü değildir. Ancak dışsal da değildir; insanın gerçek varoluşundan, gerçek üretim ilişkilerinden ve gerçek üretim tarzlarından oluşur (Williams, 1989). Tarihsel, ilişkisel ve çelişkili olan bu bilgi ancak kavramsal olarak deşifre edilebilir. Burada nesnel olandan kasıt, tarihte belli şeylerin değişmeden kaldığını ima etmektir. Bu nedenle ‘sınıf’ı sınıf olarak tanımlarken yapı özne gerilimini aşılması gereken değil, sosyal analizlere yansıtılması gereken bir olgu olarak görmek gerekir.

Bu nedenle, tarihsel maddeci sınıf kuramıyla bakarak sınıflar değil sınıf ilişkileri ve etkileşimi -ilişkisel- esas alınacaktır. Buna durağan ve etkileşimli olan ilişkileri tüm boyutlarıyla görme dolayısıyla bu ilişkilere kategorik değil tarihsel oluşumları içinde bir süreç olarak ele alma çabası da denebilir (Özgül, 2008).

İnsan etkinliğinin, ürettiklerinin içinden bakılması gereken sınıf bilincine ilişkisel ünetmeden bilincin oluşumu ve bunun deneyimlerinin nasıl oluştuğu, nasıl devredildiği nesnel arasında nasıl bir bağ kurduğu üzerinden bakmak gerekir. Ancak, bireyler yaşam pratiklerinde kendi sınıf konumları üzerinden beklentilerinin ya da beklentilerine yükledikleri anlamın dışında etkilere de yol açabilmektedirler. Bu nedenle nesnel ve öznel olan arasındaki ilişkiden, verili mekanik bir ilişki değil tam da o işi yapan eyleyen ve yapıyla birlikte nesneliği oluşturan bir ilişkiden söz edilebilir. Biz eylemlerimizle yapıyı dönüştürürüz, ancak yapı da sürekli bize sınırlarımızı hatırlatır. Dolayısıyla sınıf oluşumu, toplumsal yapı,

yaşam tarzı, eğilim ve eylemlilikler faktörleriyle belirleniyor. Başka bir deyişle ekonomik, siyasi ve toplumsal faktörlerle ilişkisi içinde oluşur.

Bu tartışma hattında, ilk kuşak emek tarihçileri olan E.P. Thompson, R. Hoggart, R. Williams eylem ve deneyimi bir arada görerek ve sınıfla bağı kuran şeyi deneyim olarak ifade ederek emek tarihi çalışmaları yaparlar. 1960'lar da Kültürel Çalışmalar Okulu olarak kurumsallaşan bu sürecin ikinci kuşağı S. Hall, R. Fisk, J.Clark vd. ise yapısalcı belirlenimleriyle ideolojiyi kurucu merkeze alarak sınıf ve politik özneyi dışarıda bırakan eğilimi öne çıkarırlar. Bu makalede ise modern politik aktif bir özne olarak tanımlanan işçi sınıfının yaşam bağlarını görebilmek için ilk kuşak emek tarihçilerinin kuram ve ampirik çalışmaları daha önem kazanmıştır. Üretim ilişkileri ve sınıf arasındaki bağı kuran deneyim anlayışı makalenin temellendiği alan çalışmasında da daha görünür olmuştur. Kişilerin yaşam alanları içersinde ürettikleri maddi ve maddi olmayan kültür aslında kendi sınıflarının özgün niteliklerini taşımaktadır. İşçi sınıfı da kendi yaşam alanında üretirken ortaya çıkardığı bu kültürü deneyimler yoluyla aktarmaktadır. Ancak, bu deneyimi araçsal bir bağ olarak görmek ve onu tamamen merkeze almamak gerekir. Makalenin kuramsal ve amprik kısmında da vurgu daha çok deneyimin kendisini bütün toplumsal hayatı ve çelişkileri açıklayan olarak görmemek gerektiği doğrultusundadır. Sınıf bilinci açısından bir diğer düşünülmesi gereken hat da işçilerin üretirken deneyimleri aracılığıyla kendi sınıfsal bağlarını nasıl kurdukları ya da kuramadıkları konusudur.

Sınıf bilincinin ne olduğu, nasıl sorgulanması gerektiği tartışmalarında ciddi bir ölçek tartışması yapan ve sınıf bilincini kategorize etmeyi deneyen çalışmalar da bulunmaktadır. Bunlardan biri olan D. Lockwood (1975) çalışmasında, işçi sınıfının sınıf eşitsizliklerini içinde yaşadıkları dar çerçevede edindikleri deneyimlerle algıladıklarını düşünür. Buradan hareketle; geleneksel işçi ve bireyselleşmiş işçi tipolojileri tarif etmeye çalışır. Bu tipolojilerde ana eğilim olarak ikiye ayırır; biri hâkim paternalist yapılaraya boyun eğen ya da grup algısı düşük, yaşama iş üzerinden bakanlarla diğeri, biz duygusu gelişkin çatışma odaklı toplum tahayyülü olan, kader ortaklığı kurabilenlerdir. arasında farklılaşır.

M. Mann (1973) da, analitik ayrımını aşama aşama gelişen bir süreç olarak kategorize eder. Biri, işçi sınıfının kendi içinden başlayarak benzer koşulları paylaştığı toplumsal sınıf ve tabakalara yönelik algılarına dair olan süreç diğeri ise, kendisi ve benzer koşulları paylaştıkları kesimlerin dışındaki yapı ve ilişkilere yönelik algılara dair süreçtir.. Bu katkıyla, alan çalışmasında kendi sınıfından olanı bile farklı görecektir dederece karmaşıklaşan ve parçalanmış bir toplumsal yaşam ve üretim alanı içinde olunduğunun ayırına kolaylıkla varabildik.

Burada yine R.Williams'tan (1989) gündelik yaşam savaşı içindeki sınıf üyelerinin, kendilerine biçilen değil üretken faaliyetleri içindeki insan imgesinden ortaya çıkması gerektiğini hatırlayarak alan çalışmasının verilerini değerlendirebildik.

Daha da önemlisi; aile (mülkiyet ve iş örgütlenme biçimleri), yerel bölge ağları ve milliyet ve etnik bağlardan oluşan yaşam bağlarından gelişen toplumsala bakmak daha anlaşılır olmuştur.

Bu makalede, tüm bu tartışmalar verilerin analizinde katmanlı olarak yer almaktadır, yeri geldikçe hatırlanarak bu farklı noktaların analitik değeri ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Tartışma öznel koşullara, sınıf ilişkileriyle beraber sınıfın kendisiyle olan mücadele ve algısına da bakmaya çalışılmaktadır. Bunu açmak için de özellikle belirlenen kavramlar; çalışma, dayanışma, sömürü, tahakküm, çatışma, ayrımcılık gibi bir yandan sınıflararası mücadele içinde bir yeri olan ama diğer yandan da sınıfın kendi içindeki mücadelesi ve katmanlaşmasını görmek açısından da önemli bir yer tutan kavramlardır. Bu nedenle öznel koşullar, bu kavramlarla birlikte çok boyutlu olan sınıf bilinci sorununu tartışma kavramı olarak görülmelidir.

Burada işçi sınıfı etnografisi alanını açan M. Burawoy'u (2000) hatırlayarak üretim alanın yaşam alanları kadar önemli yanlarını vurgulamak gerekir; bu, işçi sınıfının bilincine dair "kendi-için-sınıf" kavramıyla yalnızca eğitim, siyaset gibi konulara gönderme yapılarak üretim sürecinin bu konudaki belirleyici etkisinin ihmal edilmemesi gerekliliğidir. Üretim süreci açık ve seçik olarak işçi sınıfının konum algısını belirler. Bu nedenle Burawoy (1985) üretim sürecini belirleyen düzenlemelerin de bir politik ve ideolojik süreç olduğunu görerek "emek rejimi" kavramını geliştirir. Biraz daha açmak gerekirse; işin örgütlenmesi ideolojik ve politik sonuçlara yol açar, çünkü erkek ve kadınlar üretim esnasında belirli toplumsal ilişkileri ve o ilişkilere dair deneyimleri de yeniden üretirler. Aynı zamanda, bu ilişkileri düzenleyen ayırt edici ideolojik ve politik aygıtlar da mevcuttur.

Üretim süreçlerinin nesnel gelişimi ile sınıfların varlığı arasındaki ilişki sorununu açığa çıkaran önemli alanlardan biri olan işçi sınıfının kendi konumunu tarif etme biçimi, üretim sürecinin bizzat bilgisine sahip olan bu kesimin, hem fabrikada hem iş yaşamı dışında bu durumu nasıl yaşamakta olduğunu bilgisidir. Bu nedenle alan çalışmasında yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme yönergeleriyle ve belirli müdahalelerle işçilerin duruma bakma biçimlerini de farklılaştıran bir tartışma biçimi kullanılmıştır. Bir diğer deyişle; görüşmeler bir bilgiyi birlikte ve yeniden üreten taraflar olduğu önkabuluyla yapılmıştır (Coşkun, 2012; Fantasia, 1988).

Alan Çalışması Hakkında

Makalenin temellendiği alan çalışmasını yürüttüğümüz kentler, özellikle son otuz yıllık dönemde (1980'den günümüze) hem kırdan kente, hem de bölgeler

arasındagerçekleşmiş olan göçlerle beraber sermaye birikim süreçlerinde aldıkları farklı roller ve bu rollerin zaman içindeki değişimi gözetilerek seçilen yerlerdir. Bu kentler aynı zamanda, bölgelerinin en çok göç alan kentleri olmaları, çatışma ve dayanışma örneklerini barındırmaları ve ülke ekonomisindeki paylarının büyüklüğü nedeniyle seçilmişlerdir. Bu kentler şunlardır: Antalya, İstanbul-Kocaeli (Havzası), İzmir-Manisa (Havzaları), Adana-Mersin (Havzası), Bursa, Gaziantep-Hatay (Havzası), Kahramanmaraş. Toplam görüşülen işçi sayısı 120 kadın, 470 erkek olmak üzere 590'dır.

Çalışmada, nitel yöntemin yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme ve grup tartışması teknikleri kullanılmıştır. Örneklem seçiminde üretim sanayiinin seçilen bölgelerde bulunan bütün alanları dikkate alınmıştır. 11 araştırmacıyla sürdürülen bu alan çalışmasında işçiler üzerinde bulunan yoğun baskıdan dolayı isim ve soyisim vermeleri konusunda ısrarcı olunmamış veri tasnifi kentler,sektörler, tarih ve görüşmeyi yapan kişinin adı ve soyadı kodlanarak yapılmıştır. Grup tartışmaları ayrıca belirtilmiştir. Makalede, görüşülen işçilerin kendi anlatımlarından doğrudan alıntı yapıldığında referans olarak çalışma sırasında belirlediğimiz kodlama biçimi kullanılmıştır. Bu kodlamanın açılım şu şekildedir. Kent,Yıl/Ay/Gün,Sektör,Görüşme Yapan Kişinin Adı ve Soyadının Baş Harfi, Gün İçinde Yaptığı Kaçınıcı Görüşme Olduğu. Örnek: (BUR121201metAG2): Bursa, 01.12.2012 tarihinde metal sektöründe, Aslı Güneş tarafından yapılan 2. görüşme

Çok boyutlu bir alan çalışmasından alınan verilerle sınırları çizilen bu makalede öznel koşullar yukarıda belirtilen kavramlardan çalışma ve işçi olma kavramları ele alınarak tartışılmaktadır.

Çalışmanın Etiği Ya da İşçi Olmanın Anlamı

“İşçi olmak”ın tarifi, bir çok farklı açıdan, görüştüğümüz kişilerin tüm yaşam yükülerinin ve bugünlerinin anlaşılmasında önemli ipuçları veren bir durum. Li-man, tekstil ve taşeron üretiminde işçi olmanın kaçınılmaz bir durum olduğu, okuma şansı bulamaması, göç sonucu tüm aile fertlerinin çalışmak zorunda kalması, kendilerine ait işlerin ‘batması’, kırsaldaki tarım ve hayvancılığın yeterli bir gelir kaynağı olmaması gibi olumsuz koşullarla beraber anılmaktadır. Ancak, en az lise mezunu olmanın ön koşul olduğu metal ve petrokimya gibi sektörlerde yabancı şirketler veya Aliğa gibi büyük fabrikalarda çalışmanın başlangıçta düzenli gelir, sosyal haklar, daha iyi çalışma koşulları, bölgenin en iyi işyeri olması gibi gerekçelerle olumlu tarifi de sözkonusudur. Yine de her iki kesim açısından da işçiliğin ekmek parası kazanmak gibi kaçınılmaz bir gereğin sonucudur. Ancak buna rağmen çocuklarına aktarılmak istenen bir durum olmadığı da açık bir gerçektir. Bu anlatıların arkasındaki büyük yapısal dönüşümler, 2008’de yaşanan kriz,

taşeronlaşma ve özelleştirmeler sonucu ortaya çıkan hak kayıpları “işçi olma” halini herkes için eninde sonunda kurtulunması gereken bir durum olduğu sonucuna doğru götürdüğünü de belirtmek yanlış olmaz.

Yine, çalışma kavramının ne olduğunu ya da nasıl olduğunu konuşmak işçilerin kendi sosyal ve sınıfsal konumlarını en açık ifade ettikleri yer gibi görünmektedir. İlk baştan mekan ve üretim sürecinin gittikçe parçalanmasının işçinin kendisini doğrudan yalnızlığa ve yılgınlığa ittiği söylenebilir. Yapılan işin “ekip işi gibi” hissedilememesi, hatanın doğrudan kişilerin sorumluluğunda olması gibi sorunlar büyü bir gerilimlere ve üretim sırasında çatışmalara yol açmaktadır. Bursa’da metal sektörü işçisi arkadaşın “eğer ekip işi gibi olsaydı yani folklor ekibi diyorlar ya iyi de kötü de olsa ekip olarak geçiyor. Bizim için de öyle olsa belki daha iyi olmazdı, belki kötü bir malzeme çıkardı ama herkes yapmış olurdu. Bir ortaklık olurdu o zaman. Yani orada sadece makineyi kullanan insan olmazdın da, onu hakikaten üretmiş insan olurdu” (BUR121201metAG2) ifadesi yaşadıkları yabancılaşmanın en yalın tariflerinden biriydi

Aslında bu tarz yalın betimlemeler ve birçok farklı ifade biçiminde, işçi olmak ve çalışmak üretkenlik olarak tanımlanmakla birlikte çalışma koşulları ve gerçek durumun bundan farklı olduğu algısı da açıktır. Teknoloji başat ve dinamik bir unsur olsa da genelde üretim anlayışı ve üretim rejiminin işçileri çalışmanın “üretken” bir faaliyet olması gerektiği duygusundan gittikçe uzaklaştırarak, neler ürettiklerinin farkında olmalarına rağmen, ticaretin daha “özgür” ya da “kazançlı” görülmesine yol açmaktadır.

Özellikle Gaziantep, Mersin ve Adana gibi üretimin taşeron işçi ve merdivenaltı atölyelerle sürdürüldüğü tekstil sektöründe işçi olmaya dair tanımlamalar daha da ağırlaşıyor.

Tekstilde, biliyorsunuz bu Çukurova bölgesi Adana. Belki Türkiye’nin en düşük bölgesi Adana. Yani nasıl diyeyim, işçi köledir ha. Özellikle tekstil işçisi. 96’da İstanbul’da işe girdim. O anki para, şu anki para, belki dünya kadar fark var yani. (...) Şimdi işçi insan, gerçekten günahıdır yani. Allah kimseyi işçi olarak dünyaya getirmesin. Yani işçi köledir bu zamanda. Adam diyor işine gelirse, kapı orada. Sadece ben kendi yerimi biliyorum. O kadar kendine hacı hoca diyorlar. Sen orada 20 yıl emek ver, yani işine gelmedi mi, kesinlikle gözünün yaşına bakmazlar. Öyle insanlar. Emeği düşünmezler yani. Herkes öyle yani. (ADA130630tekBK).

Şimdi abi çalışmak güzel bir şey de, emeğinin karşılığını alamamak kötü bir şey yani. 12 saat çalışıyorsun, artı yapılan haksızlıklar yani. Emeğinin karşılığını alamadığın zaman, çalışmanın hiçbir anlamı yok. Mesela insan sabahleyin işe giderken bismillahirrahmanirrahim çekerek gider yani. İnsanı bu duruma

getirmişler yani (ADA130702tekBK).

İşçi olmanın getirdiği ağır koşulları kendi kişisel sorunları olarak görme ve baş etme daha hâkim bir düşünce olmasına rağmen zaman zaman deneyimli işçiler meseleyi toplumsal bütüne bakarak görebilmektedirler. Toplumsal yapıların, ağır koşulların önündeki temel sorun olduğunu kavrayan bir tekstil işçisi de bunu açıkça ifade edebilmektedir:

Benim hayalim, 14 yaşından itibaren fabrikalarda çalıştım. Elektrik, fabrikalarda çalıştım. Her zaman şöyle düşünmüştüm. Yani bir dükkânım olsa. Dükkânım da vardı yani. Ama sonuçta gitti yani. Ben şuna inandım, yani çocuklarınıza apartmanlar, paralar bırakabilirsiniz. Bunun yarın kaybedilmeyeceğinin hiçbir garantisi yok. İyi bir ülke, iyi bir iş yasası, anayasa, yani kalıcı olan şey bunlar. Yani bunların farkına vardık. Yani istediğim kadar ben çocuğuma para bırakayım, yarın bunu kumar oynayıp ya da başka bir şey yapıp kaybetmeyeceğinin garantisi yok. Ama iyi bir anayasa, iyi bir sendika, iyi bir parti, iyi bir iş yasası, bunları bırakmak lazım, gelecekteki Türkiye'ye. Ben 30 yıldan beri çalışıyorum. 12 Eylül'den öncede çalıştım ben. O günkü şeylerle bugünkü şeyleri karşılaştırdığımda, dağlar kadar fark var (ADA130702tekAG).

Mardin'den göç etmiş ve 14 yaşından beri her türlü işi yapmış olan, metal sektöründe ilkökul mezunu bir kaynak işçisi kendisini meslek sahibi bir kaynakçı olarak tanımlamaktadır. Sendikanın ne olduğunu çok iyi bilmekle birlikte hiç sendikalı olmamış. O da çalışmaya dair sorunların aslında toplumsal olduğunun farkında:

İşten atma riski tabii var canım. Bunu Türkiye'de bunu bilmeyen yok. Ben bugün sendikalı olsam, birçok hak tanıyacak bana. 23 Nisanda işe gitmemem, bayram tatillerinin uzaması, yıllık izinlerimin, şu an biz çalışıyoruz, yıllık iznimiz yok. Bunu Türkiye'de bilmeyen var mı? Başbakan bilmiyor mu? Biliyor. Cumhurbaşkanı bilmiyor mu? Biliyor. Ne dedim? Bunu Türkiye'de 100 tane işyerinde 1 tane işyeri yapıyor. 99 işyeri yapmıyor. Ha ne olur? Buna devlet müfettişleri gelir, denetleme yapar mı? Yapar kardeşim, gözümüzle görüyoruz. Müfettiş gelir bir fabrikanın içinde, ya işadamlarının herhangi bir hükümetlerle işbirliği yapması, ne bileyim oranın yönetimine gelmesi, biliyoruz. Bugünlerde herhalde bir milletvekili aday olsa, herhalde sıradan, ben olmam. Ne olur? Bir işadamı olur. İşadamı, param var her şeyi ben koştururum, her atı ben koştururum. Bunların diyalogundan dolayı gelen müfettişler de boş. Ne olur? Aha Ke-

mal abimiz gelmiş. Hoş gelmiş sefa gelmiş (ADA130630metTH4).

Gelecek kaygısı umutlu olmasına engel olmayan bu işçi arkadaş toplumsal alanın diyalektiğini adeta görür gibi bir öneri getirmektedir:

Dediğim gibi, umutta da bir şüphe olur insanda. İki bir arada olması lazım. Şimdi hep umut olmaz. Hep böyle çok güzel olmaz. Bunun bir de kötü yansıması da olur. Ama bizim umudumuz, dilediğimiz inşallah bu memleketin huzurudur. Bu memleketin barışıdır. İşçi sınıfının dayanışmasıdır. Dindarı olsun, Kemalist'i olsun, sağcısı olsun, solcusu olsun (ADA130630metTH1).

İnşaat sektörü özellikle Mersin'de ve Kahramanmaraş'ta çok belirgin bir yükseliştedir. Bu sektörün ana işleme yapısı taşeron üzerine kurulu olduğundan ağır çalışma koşulları ve yoksulluk anlatılarına tekstilden sonra en fazla bu alanda rastlanılmaktadır. Son on yılın neoliberal ekonomi politikalarının en gözde sektörü olması mevcut siyasi konjonktürle bağını da daha dinamik kılmaktadır. Bu nedenle, inşaat sektöründe siyasi konumlarda bir kutuplaşma; milliyetçiler ve onların hedefi olan Kürtler olarak çok açık olarak görülmektedir. Taşeron sisteminin ayrımcılığı bizzat körüklediği, bu illerde inşaat sektörünün yoğun istihdam talebinden kaynaklı olarak yoğun bir göç ve yoksulluk da söz konusudur. Benzer durum, Suriye iç savaşından sonra Gaziantep'teki merdivenaltı tekstil sektörünün Suriye dahil tüm Doğu göçlerinin çekim merkezi olmasıyla şekillenmektedir. İnşaat sektöründe kendisi müteahhitlere taşeronluk yapan küçük gruplarda bu tür kutuplaşmanın doğal zemini de vardır. Bir diğer boyut da taşeron firmaların küçük ve tanıdıklardan oluşan gruplar olmasıdır. Bu akrabalık ya da ahabalık ilişkileri, patron işçi çelişmesini bir anlamda görünmez kılarak sömürüyü daha da arttırırken işçi olma bilincinin temeli olan karşıtlaşmayı da örtmektedir.

Tekstil sektöründeki aile atölyelerinde de görüşülen kişiler, kendilerini işçi olarak görseler bile karşıt muhatapları yani patronun kim olduğu sorusu muğlak kalmaktadır. Özellikle kadınlar açısından ek bir sömürü ortamı yaratan bu durum dikkat çekicidir:

Konfeksiyonda çalıştım. Atölyelerde çalıştım. Genelde kendimizin yani. (...) Başkasının yanında çalışmadım. Çünkü zaten çalışmazdım tam gün. Çocuk vardı. 5, 6, 7, 10 sene öyle çalıştım. Hani dedim bir yere geleyim ekonomi olarak. Sonra bir çocuk falan daha düşünüyorum. İstemedim. İş de olmadı. Bütün aile de baskı yaptı. Tekrar çocuk yapma kararı verdik. İki tane, o zaman da peş peşe oldu. O zaman çok sıkıntılar çektik (İST131006KarmakadınGRUP).

Burada da öyle. Mesela benle eşim aynı yerde çalışıyorduk, abimin

yanında. 90'larda falan sigorta yaptı. Ben dedim, abi benimkini de yap dedim. Abim böyle şey biri de değil, seninkini yapmayayım. Dedi seninki ara geçişlerdir, sen çalışmazsın. Kadına bakış açısı gerçekten de. Ben, eşiminkini yapıyor. O çalışacak emekli olacak, sen ne yapacaksın dedi. En azından öbürlerinin önünü kesme dedi. Aslında o zaman bilinçli olmuş olsaydım kesinlikle yaptırırdım yani. Biz bilmiyorduk bu durumu. Yeni yeni şey yapıyoruz (İST131006KarmakadınGRUP)

Özellikle inşaat sektöründe işçi olmanın farkındalığı, zaman zaman arkadaşlık üzerinden kurulabilen ortak dil ya da kader birliği anlayışıyla ifade edilebilmektedir:

İletişim kuruyorsun. Burası Türkiye. Türkiye'de iletişim kurmak çok kolay aslında. Dediğim gibi, ... patron, bir orayla ilişkin yoktur. Ama ben sen işçiyiz. Biz seninle anlaşırız yani. Biz senle diyaloga çok kolay gireriz. Bu konularda sıkıntı yok işçilerde. Tek sıkıntı veren işçiye, haksızlığın olması. Veya hakkın verilmemesi, sendikanın olmaması. Bugün hiç kimse 24 Nisan'da veya 19 Mayıs'ta çalışmak istemez (ADA130630metTH).

Sanayileşmenin erken dönemlerinden beri kapitalist üretimin, fabrika düzenini bütün bir toplum düzeni olarak tahayyül eden ideolojisi, çalışmanın normal, çalışmamanın anormal olduğu söylemiyle kurulmuştur. Bu ideolojinin yeni çalışma etiğini toplumun bütün kurumlarının ortak amacı olarak belirleme çabasını ete kemiğe büründüren şey açık bir sınıfsal çatışma ve bundan doğan bilinçlenme sürecidir.

Çalışmayı, öncelikle kendi ve daha sonra toplumun ihtiyaçları için üretmek olan yaratıcı özünden koparmayı, gelenekselden sanayi toplumlarına geçişin sorunu gibi gören, gösteren bu ideoloji 19. yüzyıldan bu yana sosyal bilimlerin de ana bilgi gövdelerinden biri olmuştur (Mill, 2008; Bentham, 2008; Weber, 1987). Her zamanki ihtiyaçları bir kez karşılandıktan sonra çalışmaya devam etmeyi anlamsız bulan "geleneksel" işçiye, kendisi için kanaatkâr ancak "toplum" için daha fazlasını ister hale getirmek bir kendini geliştirme fırsatı olarak sunulur. Bunu reddetmek için cahil, aptal ya da en büyük ahlaksızlık olan "aylak" olmak gerekir. Tüm cepheleleriyle açılan bu denetim ve itaat savaşının "kısmi" insanlara ihtiyacı vardır; küçük ruhsuz çarklara (Baumann, 1999).

Çalışmak bana göre, şu anki amacım para kazanmak diyebilirim. Çünkü belli bir yaşam şeklimiz var. Ben fazlasını aramıyorum ama benim bakmakla yükümlü olduğum insanlar var diye hissediyorum. Mecburum. Zevk almıyorum ama çalışıyorum. (...) İşimi sevmiyorum. Çünkü şu an yapmak istediğim işi

yapamıyorum. –Hayalindeki iş neydi peki?(...) Benim hayalimdeki, çok saçma gelecek ama uçak imal etmektir (ADA130702tekTH).

Üretici emeğin insani gereksinimlerinden koparılarak fabrika emeğinin gayri şahsi, gayri insani mekanik, rutin düzenine boyun eğmesi için kuramsal, politik ve gündelik hayatta sürdürülen bu sınıfsal mücadele birikimi günümüzün koşullarına bağlanmaktadır. Yapılan işin amacından başlayarak bütün üretim sürecine anlam veren, yaratıcı ve üretken bilgi ve deneyimin bir meta olarak başkalarının kontrol ve tayinine bırakılması için kurulan bütün hegemonyaya rağmen, kapitalist üretim ilişkilerinde bir uzlaşma yok.

Kendi işim olsa, şimdi şöyle bir şey var. En basiti istediğin gibi hareket edebiliyorsun. İstedğin zaman gidebiliyorsun, istediğin zaman gelebiliyorsun. Kimse karışmıyor. Emir altında değilsin, en önemlisi o. Güzel yanları bunlar. (...) Fabrikada hep kural. Hep emir altındasın. Elin işini yapıyorsun. Sıkıntısı o. Onun da güzel yanları var. Nasıl? Maaşın belli, gelirin belli, saatin belli. Efendime söyleyeyim iş girişin belli, kaçta evde olacağın belli. Burada öyle bir şey yok. Saat 6'da dükkânı kapatacağım dersin, bir iş gelir, 12'ye kadar çalışırsın. Ama fabrikanın öyle bir şeyi yok. Saat 5 dedi mi, kapatırsın. Çıkar gelirsin (MER130701metAK).

Biri bana bakıyor sürekli yani. Ne yapıyorsun, kaç saatte yapıyorsun. Süre var yani. Ya da bu hafta seni deniyorum, ne yapman lazım, ne yapıyorsun. Ya da bir kapı çıkardın, iki kapı çıkardın. Ya da bir tane teknenin bir tarafını sardım. Doğru mu? Onu yapmazsam adam diyor ki, ya bu adama niye yevmiye vereyim. İşte patronla işçinin arasındaki baskı ve süreç (MER130701metGRUPTAAG).

Hatta koşullar ne kadar ağırlaşırsa, hâkim söylemin için çelişkisi daha açık deşifre edilebilmektedir.

Antepli Bir Tekstil İşçisi;

Şimdi ben birazcık... Siz ayrımcılık dediniz ya. Şimdi uzun zaman önce Almanya'da bir araştırma yaptırılmış. Neonazi'ye soruyor, diyor ki, neden Türklere karşısınız? Türklerin buraya gelmesine neden karşısınız? O insan diyor ben hepsine karşı değilim. O insanlar buraya geldiler benim ekmeğimi daralttılar diye karşı çıktığını söylüyor... Köylü şehre geldi iş kapısına. Yıllarca, bir fabrikada bir işçi lazımkken yüz tane işçi kapıda birikiyor. Neden? Köyde üretim yok. Köyde üretim olmadığı zaman o bana tehdit

oluyor. Patron diyor ki, bak çıkarırım seni, ayağını denk al, kapıda yüz kişi var diyor. Kim o yüz kişi? Benim kardeşim, benim abim, benim dayımdır, dayımın oğludur (ANT130705disktekTANS)

Şimdi bir tarafta sermaye, bir tarafta emek. Bu da birbirine eşittir. Emek olmazsa sermaye olmaz, sermaye olmazsa emek olmaz. Ama biz orada gidip alınımızın terini sarf ediyoruz. Ama aldığımız ücret asgari ücret. Asgari ücretle bir insan kaç gün yaşayabilir? Ben senin fabrikana ortak değilim. Senden araba istemiyorum. Fabrikana ortak olmak istemiyorum. Ben burada çalışıyorsam, senin altında Mercedes varsa, ben de hiç olmazsa soframa iki zeytin fazla koyayım da çocuk çocuğumun rızkını kazanayım. Bu yok (ANT130705tekGRUPTANS).

Egemen hegemonya ile desteklenen gittikçe ağırlaşan çalışma ve yaşam koşullarına rağmen, görüşülen işçilerin çoğunluğu için çalışma bir hayal, bir gelecek tasarımı, bir politik amaç olarak olumlu anlamını korumaktadır. Her şeye rağmen çalışmanın insani yönü vurgulanmaktadır:

Çalışmak çok güzel bir şeydir. Ama güzel yerde çalışacaksın. Ben alışveriş merkezinde de çalıştım. Öyle yerlerde çalışacaksın. Şu an çıksam gene girerim yani alışveriş merkezine. Çünkü insanlarla iç içesin, diyalog halindesin. İnsan görüyorsun. Ama bizim şu an çalıştığımız sistem affedersin gel ahıra, git nahıra yani. Yani bayanlar da çalışıyor. Biz kimse merhaba edemiyorsun. Hemen diyorlar, yani yanlış anlaşılma oluyor, bilmem ne oluyor. Ya arkadaş, iş arkadaşlarımız. Yani serviste bile merhaba diyemiyorsun. Hemen farklı yerlere çekiyorlar. Çalışma ortamı yani sıfır burada. Tekstil olarak (ANT130705tekFK).

Ya fırsatım olsa kendime küçük bir tane market veya bir manav dükkânı açmayı düşünüyorum. Yani kendi işimin patronu olup, eşim ve çocuğumla beraber hem evime yakın bir yerde çalışmak, hem de bu çalışma sistemindeki risklerden ondan sonra ne diyeyim, disiplinli ortamlardan, riskler, insanın düşünceleri bunları bir nebze bir kenara koyup rahat çalışmayı, rahat bir şekilde sohbet etmeyi, arkadaşlarımla görüşmeyi tercih ederim (ANY130719petMM).

Gerçekten de yapısal belirlenim ile öznel etkinlik arasındaki gerilim, her tarihsel uğrağın somut koşullarında farklı farklı sonuçlanır. Bu alan çalışması sürecinde, bu farklılaşmanın taşeronlaşma ile başka bir boyuta taşınması, teknik işbölümünün sosyal ilişkileri de belirlemesi, aynı işi yapan kadrolu ve taşeronun çok farklı yaşam standartlarına sahip olması sınıf içi tabakalaşmayı daha da yoğunlaştırmaktadır.

Nesnel konumun bu yeni parçalanma biçimi sınıf bilincinin parçalanmasına yeni bir boyut katmakta ve karmaşıktırmaktadır.

Bunun yanı sıra, Bursa, Manisa, İzmit ve İstanbul illerinin dışında öznal koşulları belirleyen birçok farklı dinamik olduğunu da belirtmek gerek; özellikle Gaziantep, Mersin ve Hatay'da son on yılın ekonomi politikalarıyla yaşam koşulları keskin bir dönüş yaşayan işçi sınıfını ayırıştıran pratiklere yeni göçler, tarikat ve cemaat ilişkilerinin bariz baskısı da eklenmiştir. İşçilerin kendi konumlarını anlatırken bu anlamda son on yıllık sürece yaptıkları vurgu öne çıkmaktadır. Sınıf içi bölünmeler açısından bu bölgenin önemli bir diğer sorunu da yeni Suriye iç savaşının yarattığı göç dalgası olarak belirlenebilir.

Gaziantep, Mersin ve Hatay'da son on yılın ekonomi politikalarının ve buna bağlı olarak belirlenen hegemonyanın nasıl temellendiği açıkça gözlemlenebilmektedir. Sorunun, nesnel koşullar açısından sadece yeni istihdam rejiminin oluşturulması değil, aynı zamanda bu rejimin payandası olarak yeni bir sermaye grubunun da oluşturulması olduğu bu şehirlerde açıkça görülmektedir. Yoğun göçten dolayı nüfus baskısının en belirgin sonucu kentlerin görünür, açıkça hissedilir bir toplumsal gerilimi taşıyor olduğudur. Birbirleriyle kaynaşmak bir yana birbirlerinin varlıklarına bile tahammül edemeyen farklı grupların yanyanalığı bu kentleri huzursuz ve kaotik bir yapıya büründürmüştür. Diğer illerde gözlemediğimiz işçi sınıfında temel ayırım olan Kürt -Türk; alev - sunn ayrışmasına burada üçüncü kesim olarak Suriyeli göçmenler de dahil olmuştur. Söz konusu durum etnik ayrımcılık boyutunda çarpıcı sonuçlar doğurmuştur; en belirgin olanı Suriyeli göçmen işçiler karşısında Türk ve Kürt işçilerin ortaklaşan tepkisidir. Özellikle, çalışma koşullarının en ağır ve ücretlerin en düşük olduğu tekstil ve ayakkabı sektöründe Suriyeli işçilerin her tür koşulu kayıtsız şartsız kabulü diğer işçilerin kazanılmış konumlarını kaybettirmektedir. Bu olgu sınıf içi dayanışmayı da oldukça zayıflatmış ve yeni gerilim hatları yaratmış görünmektedir.

Yine, bu bölgede bazı işçilerin mücadele deneyimlerini bağlı oldukları tarikatlarının hâkim söylemi doğrultusunda yorumladıklarını buna bağlı olarak da mücadele içinde çelişkilerin keskinleşmesinin de her zaman sınıf bilincini dönüştürücü bir etkiyle sonuçlanmadığını da gördük. Öte yandan, tarikatların tüm yaşamı düzenleyen bildirimlerde bulunarak özellikle de sendikalara dönük çok açık karşı söylem üretmelerine karşın tarikat üyesi işçilerin bazıları sendikalı olmasa da direniş esasında arkadaşlarıyla birlikte olabilmektedir. Tarikatlara rağmen ekmek parası sorununda tercihini direnişte, "işçi arkadaşlarıyla" birlikte almakta görebilmekte, ancak direniş olumlu sonuçlansa bile yaşamını bir tarikat üyesi olarak sürdürmeye devam etmektedir.

Bugün emek rejiminin yaşam alanlarını üretim ve üretim dışı olarak tamamen birbirinden ayırmasının işçilerin sorunlarını da bütünlüklü görmelerinin olanağını kaldırdığı açık olarak gözlemlenmektedir. Fabrikadaki sorunlarında yan

yana durduğu insanları dışarda da “işçi” olma konumundan dolayı karşılaştığı sorunlarda ortağı olarak görmemektedirler. Bunun birçok nedeni bulunmakta; bunlardan biri özellikle sermayenin yaşam alanlarının tamamını belirleyen hegemonik söyleminin gücü olarak belirlenebilir.

Bunun tam tersi bir durum olarak eğer biraraya gelip tartışabilme olanakları ortaya çıkarsa son derece dinamik ve yaratıcı bir düşünce üretimine geçebilecekleri alan çalışması sırasında yapmış olduğumuz grup tartışmalarında açıkça göze çarpmaktaydı. Bu tartışmaların sık sık yapılabilmesini sağlayacak zaman yaratılabilirse ortaya çıkacak olan deneyim ve bilgi aktarım süreci yaşanan ağır koşulları hızla sorgulanabilir hale getirmektedir. Diğer bir ifadeyle, sınıf bilincinin oluşumu ve dönüştürücü gücünün olanakları bu süreç ya da süreçler sayesinde daha gerçekleştirilebilir görünmektedir.

Oldukça geniş kapsamlı sorgulamalara olanak sağlamış olan bu çalışmanın birkaç boyutu ele alınarak giriş düzeyinde kabul edilebilecek analizlerle oluşturulan bu makalenin uzun soluklu bir tartışmaya katkı sunmasını ummaktayız.

Kaynakça

- Lockwood, D. (1975). Sources of variation in working class images of society. (M. Bulmer, Eds). *Working Class Images of Society*. (pp.249-267) London: Verso.
- Mann, M. (1973). *Consciousness and action among western working class*. London: The Macmillan.
- Baumann, Z. (1999). *Çalışma, tüketicilik ve yeni yoksullar*. (Ü. Öktem. Çev.) (1. Basım). İstanbul: Sarmal.
- Burawoy, M. (1985). *The politics of production: factory regimes under capitalism and socialism*. New York: Verso Publications.
- Burawoy, M. (2000). Reaching for the global. in Burawoy. (M. Burawoy et all, Eds), *Global ethnography: forces, connections, and imaginations in a postmodern world*. (pp1-41). London: University of California Press
- Coşkun, M. K. (2012). *Sınıf, kültür ve bilinç: Türkiye’de işçi sınıfı kültürü sınıf bilinci ve gündelik hayat*. Ankara: Dipnot.
- Bentham, J.(2008). *An Introduction to principles of morals and legislation*. Read Books.
- Fantasia, R. (1988). *Cultures of solidarity: consciousness, action, and contemporary American workers*. London:University of California Press.
- Mill, J. S. (2008). *Özgürlük üzerine*. (T. Türk Çev.),(1. Basım), İstanbul: Oda.

Öngen, T. (2002). Marx ve sınıf. *Praksis Dergisi*, 8, 9-28.

Özüğurlu, M. (2008). *Anadolu'da küresel fabrikanın doğuşu: yeni işçilik örüntülerinin sosyolojisi*. (2. Basım), İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Weber, M. 1987. *Sosyoloji yazıları*. (T.Parla,Çev), (2. Basım), İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.

Williams, R.(1989) . *İkibin'e doğru*. (E.Tarım,Çev.), İstanbul:Ayrıntı.

Özgeçmiş

Aslı Kayhan, sosyoloji doçenti olarak, Kocaeli Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümünde çalışmaktadır. Doktorasını Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Genel Sosyoloji ve Metodoloji programından almıştır. Çalıştığı ve yayın yaptığı konular, sınıf kültürü, kültür sosyolojisi, müzik sosyolojisi ve sosyolojide yeni araştırma yöntemleridir. 2010 yılında, Grieg Academy, Department of Music, University of Bergen'de Visiting Guest Researcher olarak bulunmuştur

9

RECONSIDERING THE MIGRATION AND IMMIGRATION WITH THE NEW MARKET DYNAMICS

Duygu Şenbel Eser¹, Günay Gönüllü²

Abstract

In this study generally, the categories of 'religion, culture, ethnicity, class and gender' which are determining factors in the transformation process of society will be investigated with their 'human' reasons. Particularly, migration and immigration thematic will be discussed as the sub-category of the social system that has been shaped in parallel to neo-liberal politics. It will be reexamined that 'what kind of spaces occupy the migration and immigration in the transformation of societies' and that 'how are these concepts defined as problematic areas'. Certainly in this questioning, the migrant refers to a kind of social subject and migration-immigration refers to an act which is shaped according to motion and involvement of this subject. Therefore, migration / immigration discussion in this examination will also be the questioning of the social and political subject. This social subject which emerges depending on the migration phenomenon, namely migrant will develop in our analysis in the context of its interest with the Marxist theory of society, because it cuts the class-relations horizontal and vertical in the neo-liberal politics. In other words; questioning of the political and social subject constitutes the starting point of this article. Here, it is aimed to achieve the definition of a political subject with the social transformation and class analysis.

Keywords: Migration, immigration, political subject, neo-liberal politics.

1 University of Cologne

2 Kocaeli University

Reconsidering the Migration and Immigration with The New Market Dynamics

Introduction

“There is a huge chaos under heaven, the situation is excellent”

Mao Zedong

The analysis of contemporary social theories have some communal analysis categories which differ in some points and associate in some points. Many categories like “religion”, “culture”, “ethnicity”, “class”, “gender” can be considered among these categories. The analysis methods of these associating and/or differing categories and their reforming effects in society cause the variation of the communal theories to the same degree.

Principally, neo-liberal politics has the effort of converting all these communal categories into a political subject. However, it is not possible to read each communal category as a political subject because conceptualization as a political subject has to bring along the qualification of being a converter- reformer. The discussion of migration and immigrant in this study is the inquiry of a communal and political subject at the same time. In this study it is aimed to reach the definition of a political subject with the social change and class analysis. As made in many studies related to the immigration, instead of repeating the exposure of this identity or the sort of the fluid identity of the migration and immigrant in the neo-liberal world, the main problem of this study is to comprehend the immigrant as a social and political subject within the social changes and its factual aspects.

Reconsidering the Concepts of Migration and Immigration in the Axis of Neo-Liberal Politics

In the present day, the acceptance of the immigrants as a political subject in neo-liberal politics and remarking the conversion power of the immigrants principally shadow the conflict between the working class and bourgeoisie. The currents like postmodernism, multiculturalism, deconstruction that constitute the conceptual accumulation of the studies made in the field of social sciences for the last thirty years, reproduce this shielding in a strong way. In other words, the immigrants who are the outcome of the migration fact, are completely communal

subjects. The discussion which forms our starting point is whether the immigrant as a communal subject is a political subject or not at the same time.

Political subject applies constant pressure for the reconstruction of the public space. In another words the political subject is both breaker and builder as per its definition. For sure its qualification of breaker- builder is related with the position of the political subject in the production relationships. For example the bourgeoisie in 18th century showed the success to strengthen its own revolution and new regime with the strength that it took from the communal and political position.³ However, even in the period when aggrieved people played a key role in the same movement, they were not able to be a part of the new regime. Therefore the political subject in the general sense either has the opportunity to strengthen the new regime and convert a social regime with all its aspects or has the capacity to act against dominant regime on behalf of the oppressed and marginalized people and act together with them.

This conceptualization can be criticized over the whole changes not having the obligation to be radical revolutions. This criticism also has the rightfulness side. However this rightfulness can proceed till this limit: Those who do not cause social conversions, fulfil their roles in a public area which are determined only by the dominant classes, are not able to be political subjects. The meaning which we attributed to the political subject concept is to have the potential of being the breaker (demolishing regime) and builder (replacement of new regime). This is not always breaking and building. However it is the situation of having this potential.

When the immigrant and migration definitions in the last period are considered, two main distinctions are observed. The economical side with a postmodern approach are completely ignored and the migration situation is degraded to the discussion of cultural and social identity. On the other hand, a migration situation is defined which is completely isolated from the identity discussions and its economical power is emphasised. For example; in the neo-classical theories, international migration is only defined by considering the labour force market (Şenol Sert, 2012, p. 32). In both situations, the migration faces a prejudiced and non-complete evaluation. Therefore in every word which is told about immigration, its power and effect on the communal platform shall be considered without having an unidirectional decisiveness.

In most of the studies which the migration is mentioned, developmental stages, reasons and results, relations of the countries which emigrate and allow immigrants, state politics and migration process in international platforms must be fo-

3 There are kinds of studies about bourgeois revolution and this period including different ideas. In this study for the informations about this period, see: Marx, K. ve Engels, F. (1977), *manifest der kommunistischen partei*.

cused on. The prominent theory in this approach is the theory of world systems. Migration is a natural result of the extension globalization and international market. 'This theory considered the migration as a process rather than the movement of persons who are the strong element of their own lives' (Şenol Sert, 2012, p. 37). The studies which focus on the immigrant generally detail the integration process and the effect of the social structure to integration. It was mentioned that the structure and historical conversion of the communal formation can be explained with the migration process as procedural in Turkey.

The migration process in Turkey are accepted both for being a concept directly affects the conversion of the structure and is directly affected from the conversion of communal structure as well as the communal context in other regions (Saraçoğlu, n.d.).

For example; it is observed that the industrialization in Turkey before 1980 has been accelerated and in parallel to this the urbanization has also accelerated. By contrast with the industrialization and urbanization the unemployment in the urban regions has rapidly increased due to the mechanization in agriculture. The migration event becomes more dense from urban to city as similar to the changing socio-economical structure and it was not limited with a single region. This migration movement which was actualized nationwide rather than being regional, corresponds to the period when the urban unemployment increased and it is possible to read this period as displaying the urban population from their places as parallel to socio-political developments.⁴

After 1980 when we consider the internal migration process, we see the decisiveness of two main dynamics; Kurdish problem and non-liberal reorganization. For sure the detailed evaluation of the capital accumulation in these years, are beyond the main axis of our study. However in the process where the flexible capital movement was basis, the need for the cheap and non-organizational labour force are the main qualification for the competition in national and international scale with the corporatisation and planned liquidation of the public property. When the regions in eastern parts of Turkey as parallel to neo-liberal reorganization in world business are considered, the mechanization and the investments made to this region are decreased. This situation caused the impoverishment of the residents of this region. These conversions have set the economical foundation of the said migration wave in those years.

In the second half of 1990s, it is observed that the conflict ridden environment in the region has increased as parallel to the increase of Kurdish movement. Fol-

⁴ After 1950 about changing social structure of Turkey and urbanization process; see: (Keyder, 2008; Karpat, 2003; Kıray, 1999; İçduygu, Sirkeci ve Aydıngün, 2001).

lowing these conflicts, when the declaration of OHAL and the social and political pressures are combined, an obligatory migration wave has started from the region. As the result of this thousands of people migrated to the big cities and particularly to western regions with their families.

The interesting point here is that; the state has not carried out any settlement policy or re-settlement policy in the migrated region for the displacement (www.tesev.org, 2014) which is different from the previous period. In other words, the main needs of the population like the dwelling and job have not been met. The key area for our study is the position which the migration population occupy in economical and political life beside the reflections of the socio-economic conversion to the qualitative conversions in the migration process. The population who were traders or farmers have been turned into unqualified or illegal workers. The migrating groups has represented the unsecure working by meeting the needed labour power of neo-liberal period as we have mentioned above.

As known, the second half period of 80s corresponds to the period where the worker movement and work strikes were popular after the coup. In those years where '89 Spring movement, Zonguldak strikes occurred, worker strikes of more than 1,5 million were made. Although the neo-liberal politics and the accelerated corporatizations are interrupted with the strikes and demands of the working class after strike resulted with the unemployment of many workers and suppression of these movements. We must say that there is a determining relation between the cheap labour work as the result of the obligatory migration and the rapid increase of the flexible capital accumulation, informal economy and corporatization acts.

The picture in world-wide is similar to Turkey. As Hardt and Negri mentioned, 'transition from the organization where the financial production based on the manhandling is essential to the production relation where the intangible work is dominant as qualitative' (2004) has differentiated the communal relations. Labour force in world wide is started to be known as the guest worker program of the West particularly after Second World War. The migration in this program has been evaluated as the way of compensating the work power gap (Hollifield, 1992). The welfare difference which increased among the countries as parallel to this need, forced the labour to obligatory migration. Davidson supports this situation with these data in his study which he made in 2000:

Millions of people in China change places every year. With the obligatory migration program in Indonesia, 6.5 millions of people changed place in the last 20 years. There 300 thousand illegal workers in Japan except the Korans and 700 thousand workers had to migrate to other places for working every year from Philippines. The result occurring from this obligatory migration

which is imposed by the globalization is alarming. The workers in whole world are pulled to the global centres where they can find jobs in service sector (p. 43).

When we consider the examples of the worker migration in many regions in Europe we can see that there is a similar process. The migration movements in Europe started to form with the guest work power⁵ migration which started in 1960s and the provisional immigrants have become immigrants by obtaining a permanent qualification in the following years. It is observed that the international migration has increased in Europe and after 1970s. Germany among these countries has been in the first row of the list with America as the country where has the most immigrants in 1990s (Treibel, 2003). Secondly, according to the 2011 data of Germany Statistic Institution, 19.5 of the population is constituted by those who are immigrants. These immigrants who are almost constitute % 20 of the population do not establish a homogenous group when their ethnical identities socio-economic situation, religion and legal status are considered.

The immigrants who are unemployed or are worked in secure works with low salary are presented as the objects of the communal and corporal ostracization. The immigrant who are mostly affected from the limitations in education, health, culture and social field are labelled for covering the actual reasons of the social, economic and politic problems for preventing the deepening of the communal partition. The economic reasons like unemployment and/or political reasons like the conflict which are submitted as the reason of the obligatory migration, occur as the result of this process at the same time. These problems that induce the communal conflict and insecurity, increase the opposition potential of the as the said migration groups.

Conclusion

If we repeat again, it can be denied that the immigrants are affected from the policies of the migration receiving and migration giving states and they are the determiner subjects of the reproduction fields together with the other members of the community. To consider the communal reproduction fields and actors in a combined frame provides us to analyse the effects of the immigrants to the society in a better way. Therefore it is deceptive to restrain the whole of these sub-categories in social field and to deny their current powers. Besides as parallel to the discrimina-

5 The workers in the guest worker program are imagined as a work power and production entry and assumed that they can be excluded from all other humanistic aspect. Max Frisch expressed perceptions about guest workers in these words: We called workers, instead came human. (Wirriefen Gastarbeiter, und es kamen Menschen).

tion mentioned above, it is obligatory to separate the effect and conversion/ opposition potential of the immigrant which they created by themselves or with an integrity from the demolition of a politic subject. Why cannot these categories occurred in current system be a political subjects?

All or each categories do not have the converting power. They cannot establish a new regime over breaking and establishing. For sure they have a conversion power in specific field and opposition potential together with the other elements of the communal structure. In fact it opposes the reflection of the said system and the opposition instead of the whole system. Of course the groups or masses are not judged here. The resistance of the said categories to the symptoms of the capitalism are meaningful. However they do not have the power which shall convert the system in complete. The working class have an ontological problem with the capitalism. The existence of the capitalism establishes a problem for the working class and the working class does not have a choice besides removing the current class war because the must of the capitalism is the exploitation of the labour.

Beside the worker class cannot remain distant to the potential of oppositions which think that the immigrants are a part of it even the population which sees the workers as a political subject. This opposition or potential is meaningful. Because the periods when those who are qualified as political subject have the conversion ability, are the crisis time. Even if the persons who need to lead his process are those who are identified as the political subjects, all other communal subjects that have the opposition potentials, present their contribution as the supportive in the other communal subjects that have the opposition potential. Therefore as other many elements of the community, the status of the immigrant points out a social subject and has the specific opposition potential within the current system. However the immigrant is far from being a political subject with its form which we have mentioned above in detail. The comment of the opposition potential in such method may be the illusion which is submitted with in a neo-liberal structure.

References

- Davidson, A. and Castel, S. (2000). *Citizenship and migration: globalization and the politics of belonging*, London, UK: Routledge.
- Hardt M. and Negri A. (2004). *Çokluk: imparatorluk çağında savaş ve demokrasi*. (B. Yıldırım, trans.), İstanbul: Ayrıntı.
- Hollifield, J. F. (1992). *Immigrants, markets and states: the political economy of postwar Europe*. USA: Harvard University Press.

- İçduygu, A. Sirkeci, İ. and Aydınğün, İ. . (2001). *Türkiye’de iç göç*. İstanbul: Tarih Vakfı.
- Karpat, K. H. (2003). *Türkiye’de kentsel dönüşüm*, (A. Sönmez, trans.). Ankara: İmge.
- Keyder, Ç. (2008). *Türkiye’de devlet ve sınıflar*. İstanbul: İletişim.
- Kıray, M. (1999). *Modernleşmenin temel süreçleri, Bilanço 1923- 1998*. İstanbul: Tarih Vakfı.
- Marx, K. and Engels, F. (1977). *Manifest der kommunistischen partei*. Berlin: Dietz Verl.
- Saraçoğlu, C. (n.d.) *Türkiye’de göç çalışmalarında 1980 sonrası paradigma değişimi*. retrieved: 10.09.2013, http://www.politikadergisi.com/sites/default/files/kutuphane/turkiyede_goc_calismalarinda_1980_sonrasi_paradigma_degisimi.pdf
- Şenol Sert, D. (2012). *Uluslararası göç yazınında bütünüleyici bir kurama doğru, Küreselleşme çağında göç*. İstanbul: İletişim, pp.29-48.
- TESEV. (2000). Ülke içinde yerinden edilme sonrası vatandaşlık haklarının yeniden tesisi ve rehabilitasyon araştırma ve izleme grubu, Türkiye’de ülke içinde yerinden edilme sorunu: tespitler ve çözüm önerileri. retrieved, 07.09.2014, www.tesev.org,
- Treibel, A. (2003). Migration in modernen gesellschaften: soziale folgen von einwanderung, Gastarbeiter und Flucht, 3. Aufl, Weinheim/München: Juventa-Beltz.

Biography

Günay Gönüllü

Having completed her undergraduate degree in Kocaeli University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Political Science of Public Administration, the author also completed her graduate degree in the same university’s Department of Urbanization and Environment Problems with her dissertation titled “Local government’s influence on development of urban rights in Turkey in process of membership to European Union” in 2008. The author is currently a Ph.D. candidate at the Kocaeli University, Department of International Relations. The author has been working at Kocaeli University as a Research Assistant since 2006.

Contact: gunayaydin61@gmail.com

Duygu Şenbel Eser

The author is a Ph.D. candidate, majoring in political science and sociology. After completing her BA in Sociology at the University of Hacettepe, in 2005, she directly enrolled Kocaeli University's Political and Social Sciences Master program and started to work as a Research and Teaching Assistant at Kocaeli University for almost 4 years. Besides, in the 5. semester of her master education, she went to University of Kassel, Germany as an exchange student. For four years, she took many courses from divergent topics of political science and sociology. In 2010 she also went to University of Oldenburg and worked as a lecturer for one semester. She's currently a Ph.D. candidate at the University of Cologne and planning to finish by early 2015.

Contact: duygusn@hotmail.com

10

INFLUENCE OF ETHIC AND SECTARIAN ORIGINS ON POLITICAL CHOICES OF THE IMMIGRANTS FROM TURKEY IN LONDON

Tuncay Bilecen¹, Mustafa Saygın Araz²

*“Where is homeland to us, where is foreign land
Roads are our hometown”*
Murathan Mungan

Abstract

In this article, it is aimed to explore to what extent the ethnic (Turkish/Kurdish) and sectarian (Sunni/Alevi) identities of the immigrants from Turkey, who are called as the one and only self-sufficient community in London, have an influence on their political choices and political participation. The ethnic/sectarian factors in play in the immigrants' motivation for migration and the tendency to return to Turkey constitute another focus in this study.

Keywords: Migration, London, Turkish community, Kurdish community, political asylum

1 Kocaeli University

2 Marmara University

Influence of Ethnic and Sectarian Origins on Political Choices of the Immigrants from Turkey in London

Introduction

Immigrants from Turkey residing in the United Kingdom, who are mostly classified as Turkish-speaking community, vary in themselves across ethnicity, sect and political attitude. It is possible to observe various differences from their arrival dates to the United Kingdom to their motivations for coming, from the districts they locate to the social relations among themselves.

In this study, it is aimed to present the ethnic and sectarian factors in play in the motivation for migration and in the wish to return of the immigrants from Turkey residing in London. The main focus of the study is to explore to what extent the ethnic and sectarian belongings of the immigrants have an influence on their political choices.

The study was structured as a consequence of the fieldwork which was consisted of the questionnaires, interviews and observations that were conducted with 213 randomized participants in London in between June-September, 2013. In addition, drawing upon especially the recent studies in the literature on migration studies, this study applied a method that combines the data obtained from the abovementioned questionnaires and interviews with the relevant literature.

Once it is considered the fact that the population of the immigrants from Turkey in London is around 500 thousand, determining the sample space and selecting the right sample become extremely important in order to achieve the purpose of this study. Not only the relevancy of the participants involved in the study is ensured, but also the balanced composition of the participants in terms of age, gender, education and abovementioned belongings is regarded, and certain limits of the study are addressed in the text.

Migration from Turkey to Abroad

Migration from Turkey to abroad began in the 1960s along with the labour requirements in Europe after the World War II and with the international regulations on this matter. In the First Five-Year Development Plan (1962-1967) prepared upon the ratification of the 1961 Constitution, it was underlined that the exportation of labour would meet the country's foreign currency demand and decrease the

unemployment. In this context, with the agreement signed on October 31, 1961 with West Germany, it was permitted to export immigrants from Turkey to this country temporarily. Afterwards, similar agreements were signed with Austria, the Netherlands and Belgium in 1964, with France in 1965, with Sweden and Australia in 1967; and less extensive agreements were signed with the United Kingdom in 1961, with Switzerland in 1971, with Denmark in 1973 and with Norway in 1981 (Kirişçi, 2003, p. 83; Razum et al. 2005, p. 720; Castles, 2010, p.6; İçduygu and Sirkeci, 2001, p. 43).

In the beginning, it was thought that the immigrants would stay temporarily in these countries, and the agreements were prepared in accordance with this reflection. However, after a while, when it was allowed to bring their families, that paved the way for the immigrants to be permanent in the host countries (İçduygu, 2009). Even though Germany stopped the further recruitment of immigrants in November 1973 and other Western countries followed in this decision, the population of the immigrants from Turkey in Europe continued to grow through family reunification (Castles, 2010, p. 9; Ersanılı and Koopmans, 2011, p. 216). The immigrants preferred not to return to Turkey but stay in Germany during the 1973 oil crisis (Wets, 2006, p. 87).

Since the 1980s, the characteristic of the migration has changed, and the political asylum has become the most important motivation for the migration from Turkey. Especially from the early 1990s, Kurdish political refugees' migrations to abroad have begun. Following the economic crisis in Turkey in 2001, international migration grew again. In respect to this, Turkey has become a key country of Europe both for the issue of refugees and for transit migration (Kirişçi, 2003, p. 81).

As a consequence of all these migration flows, today, immigrants from Turkey, as a population of approximately 5 million, forms the biggest minority group in Europe (Wets, 2006, p. 85), 4,5 million of which is assumed to be residing in different countries of Europe, while 250, 000 reside in Canada and the United States, 100, 000 reside in Australia, 150,000 reside in the countries of former Soviet Union and in the Middle East (İçduygu, 2009, p. 135).

Migration from Turkey to the United Kingdom

Following the labour migration from the countries such as India, Pakistan and Jamaica for about two centuries, the first big migration flow to the United Kingdom come from Ireland, and that was followed by the Jewish migration from Central Europe and the Italian migration from North Italy (Sirkeci, 2001, p. 3; King et al.,

2008, p. 424).

Migration from Cyprus to the United Kingdom began in the 1920s, due to the British colonial laws so as to meet the labour demand. The first Turkish migration from Cyprus to the United Kingdom happened in between the years 1933 and 1934. It is significant that the migration grew in between the years 1940 and 1950. The Cypriots migrating to the United Kingdom since 1945 begun to run the restaurants of the Italians who had left after the World War II (Enneli et al., 2005, p. 4). Later on, tailoring became a required qualification among Cypriot immigrants, and following the men's bringing their wives to the country, immigrants turned towards apparel and garment industry. The mass settlement of the Cypriot immigrants to the United Kingdom begun in 1962 because of the social disturbance on the island. (Küçükcan, 2006, p. 247). Even though the immigration from Cyprus and Turkey to the United Kingdom continued in the 1970s, migration from Turkey in these years remained extremely limited. According to the 2001 Census data, the population of the Turkish Cypriot community in the United Kingdom was estimated around 120,000 (King et al., 2008, p. 426). Today, the population of the Turkish Cypriots residing in the United Kingdom is bigger than the Turkish population living in Cyprus, and that paved the way for the joke of "the capital of Turkish Republic of Cyprus is London" (Nielsen, 2003).

There was no visa requirement for the Turkish citizens until 1989 which made it easy for the immigrants from Turkey to enter the United Kingdom. Following the introduction of visa requirement in June 23, 1989, illegal entrances of the immigrants to the United Kingdom have begun (Taş, 2013, p. 170).

One of the distinctive features of the United Kingdom among other European countries is the higher amount of political refugees accepted since 1980 with comparison to the other countries. The civil war in Turkey, and the forced deportation of more than 3,000 villages, in fact, prompted Kurdish population to become political refugees (Sirkeci, 2006). Since the mid-1980s, it is estimated that 3,000-5,000 Kurds have been migrating to the United Kingdom each year (Taş, 2013, p. 171). Kurdish political refugees coming from the eastern cities of Turkey, Kahramanmaraş, Malatya and Sivas in particular, settled in Haringey and Hackney and started working in the textile factories in these areas. In the course of time, along with the withdrawal of the textile industry from London, Kurds, who became owners of small scale textile enterprises, turned towards departmental stores and restaurant industry (Karaosmanoğlu, 2013, p. 373; Enneli et al., 2005, p. 5). Studies reveal that the Kurds have severe disadvantages in comparison with the Turkish Cypriots and Turks. Kurdish population is in a worse condition than the other two communities in terms of employment, education and speaking the language of the

host country. These disadvantages are experienced more particularly by women (Tanyas, 2012, p. 706, Holgate et al., 2012).

The fact that Kurdish population is classified under the title of Turkish-speaking community and therefore, does not appear, for the most part, in the United Kingdom statistical data, results in the definition of Kurds as “invisible community” (Holgate et al., 2012). In fact, it seems impossible to accurately estimate the number of Kurdish population residing in London. The population of Kurdish community residing in London is estimated to be in between 100,000-180,000 (Taş, 2013, p. 170; Demir, 2012). It is estimated that 700, 000 Kurds reside in entire Europe (Wahlbeck, 2002, p. 224).

Another community in London displaying diasporic features, in terms of its structure, influence and force, is Alevis. As the migration flow to the United Kingdom came mostly from the cities having a large Alevi population, such as Maraş, Sivas and Kayseri, a significant Alevi community has developed in London. Alevism is a sect that crosscuts ethnic origin, language and identities (Hopkins, 2011, p. 448). While most of the Kurdish population in London is Alevi, it must be noted that some of the Kurds prefer to identify themselves mainly by their ethnicity (Erol, 2012, p. 840).

%80 of the Kurdish/Turkish population in the United Kingdom resides in London. The population of the immigrants from Turkey, who mainly located in North and East London, continued to grow in the 1990s (Holgate et al., 2012, p. 601; King et al., 2008). Nowadays, Hackney, Haringey, Enfield, Islington, Waltham Forest and Lewisham are the boroughs of London where the immigrants from Turkey mainly reside (Tanyas, 2012). It is estimated that the Kurdish/Turkish population in Hackney is around % 35-45. It is striking that most of the names of the stores in these areas, especially in Green Lanes, are in Turkish (Küçükcan, 2006, p. 247; King et al., 2008, p. 424). From the late 1990s, the immigrants coming from the cities Trabzon, Gümüşhane and Aksaray located in South London. Together with the Turkish Cypriots, the estimated population of the immigrants from Turkey is around 500, 000. In fact, due to their dense Kurdish/Turkish population and its projection on social, cultural and commercial life, certain areas of North London are called as “Little Turkey” (Enneli et al. 2005, p. 2; Holgate et al, 2012, p. 601).

Socio-demographic information on the participants

In the scope of this research, a total of 213 interviews were held. %34, 3 of the participants is female while %65,7 is male.

%39, 9 of the participants is Kurdish while %49, 8 is Turkish, and %10,3 is outside of these two groups of ethnic belonging.³ This last group, which we call as the “Other”, also involves the ones who belong to both of these ethnic origins (mixed). In terms of sectarian origin, % 47.4 of the participants is Sunni, % 44.6 is Alevi, and % 8 is Other.

Once one looks at the age distribution, %10.8 of the participants is between the ages 18-25, % 22, 1 is between 26-35, % 36, 2 is between 36-45, % 25, 4 is between 46-55, and % 5, 6 is above the age of 55.⁴

In terms of educational background, %17, 4 of the participants is primary school graduate, %11, 7 is middle school graduate, %36 is high school graduate, %26, 3 is college graduate, %8, 5 is postgraduate. Regarding the correlation between educational background and gender; % 19, 3 of the males and % 13, 7 of the females are primary school graduate; % 15 of the males and % 5, 5 of the females are middle school graduate, % 34, 3 of the males and % 39, 7 of the females are high school graduate, % 20, 7 of the males and % 37 of the females are college graduate, and % 10, 7 of the males and % 4, 1 of the females are postgraduate. To evaluate the educational background in relation to gender, it is important to note that the questionnaire is conducted in public space. Thus, as women who have limited access to social life are not involved in questionnaire data, it is possible to argue that the educational status of women indeed is much lower.

Motivation for migration to the United Kingdom

The % 39, 4 of the participants indicated that they immigrated to the United Kingdom due to economic reasons while % 16, 9 due to politic reasons and %17, 4 due to both economic and politic reasons. In addition, % 7 of the participants immigrated by marriage. To put “both economic and politic reasons” option among the answers is to be able to determine the migrations in the status of political asylum but due to economic reasons. In other words, a person who is in a political refugee status, therefore migrates by political reasons, might immigrate, in effect, in an indirect association with political reasons. For example, a person whose vil-

³ As the main focus of the study is to reveal the ethnic and sectarian aspects of the migration from Turkey and of the wish to return to Turkey, Turkish Cypriots are left outside the scope of this research.

⁴ In line with the research question, the participants are chosen among the immigrants aged over 18.

lage was burned had to immigrate to Istanbul, and after a while, s/he immigrated to the United Kingdom through compatriot connection. In this example, should the reason of immigration be considered as economic or political? In this respect, Sirkeci (2006) argues that it is very hard to distinguish the political refugee and economic migrant.

Mustafa, who migrated to the United Kingdom in 1985 and worked in the courts as an interpreter of the political refugees points out this matter:

Immigrants from Turkey intensely came in 1986, 1987, 1988, 1989... The number of political refugees who came here after 1980 is not more than 100. Arrivals from Turkey started after 1986. When we were here, there were illegals from Sivas and Maraş. They came because of economic reasons. I leave aside the ones who have political reasons behind economic ones. They were the ones who first had come to İstanbul and came here through textile connection. Their number was around 500-600... There is 90,000 entrance in the period that I mention. The large part of them is coming by political asylum. We can't know how many of them are coming by political asylum. For example, the person who is the head of association A applies from PKK (Kurdistan Workers' Party), but association A is in bad with PKK. The person who is the head of association B applies from Dev Sol (Revolutionary Left), but does not know anything about Dev Sol.

As it appears in these statements, it is very hard to detect whether the reasons of the migrations, especially in the late 1980s and early 1990s, are economic or political. On the other hand, whether it is either due to economic or politic reasons, there are also certain "micro dynamics" in play, apart from individual choices, in the realization of immigration. The political climate of Turkey in that era is the most important reason behind immigration. The same interviewee states these dynamics as follows:

The spread of war to the cities and to the West after the 1990s, its arrival to Antep-Maraş border brought along intense migration from these areas. In that intense migration, Turkey's political institution earned a bomb. One comes to Antep because of village deportation. Stays there 3-5 years. Loses 1-2 people from his family. I met these kinds of people. Then they say to this guy in Antep, go to İstanbul, see that guy there. He goes to truck parking area by police vehicle. Gives a certain amount of money to the police. A certain amount to the truck driver. Goes to truck parking area in Romania. He is turned over to another truck by a group which call themselves as members of PKK. (...) Hence, the state earned a lot of money because of this situation. Look at the state budget, especially in the era of

1989-1995, there is illegitimate money. They killed three birds with one stone. They did the same to the ethnic minorities in Turkey. For instance, the same happened to Greeks in the early 1970s.

International migration regime sets forth proofs regarding the socio-economic factors forcing people to migrate from one country to the other. However, in addition to socio-economic factors, social, political, cultural and demographic factors have an influence on the decision of immigration (İçduygu et al., 2001). Hence, the decision of immigration is related to class, gender, generation, ethnicity and many other social and political factors (Van Hear, 2010). Especially, migration networks with the inhabitants of the host country pave the way for migration.

Immigrants' motivations for coming to the United Kingdom according to their ethnic and sectarian identities are as follows:

Table 1
Immigrants' motivations for coming to the United Kingdom according to their ethnic and sectarian identities.

	Economic	Political	Both Economic and Political	Marriage	Education	I was born in England
<i>Ethnic origin</i>						
<i>Turkish</i>	56,6	4,7	8,5	8,5	12,3	9,4
<i>Kurdish</i>	25,9	29,4	29,4	4,7	7,1	3,5
<i>Other</i>	9,1	27,3	13,6	9,1	27,3	13,6
<i>sectarianorigin</i>						
<i>Sünni</i>	50,5	4,0	8,9	11,9	14,9	9,9
<i>Alevi</i>	30,5	26,3	27,4	2,1	8,4	5,3
<i>Other</i>	25,0	37,5	12,5	6,3	12,5	6,3

When motivation of migration to the United Kingdom is classified according to ethnic origin, the distinction between ethnic identities comes clearly in sight. For example, while % 56, 6 of the Turks states economic reasons as the motivation for migration, only % 4 of them indicates political reasons as their motivation. However, this rate is % 29, 4 in Kurds. The ones who state motivation for migration as “both economic and political reasons” is % 8, 5 in Turks and % 29, 4 in Kurds.

Thus, political and both economic and political migration of Kurds correspond to a total of % 60 of the motivation for migration. Yet, this rate is around % 13 in total in Turks.

A similar situation appears in the comparison of the sectarian origin. While % 50, 5 of the Sunnis state that they immigrated due to economic reasons, the percentage of the ones who immigrated due to political reasons is only around % 4. The percentage of the migration due to political reasons among Alevis is % 26, 3. Migration due to both economic and political reasons constitutes % 53, 7 of the motivation of the Alevis for migration. Yet, this percentage is % 12, 9 in Sunnis.

It can be seen from both charts that political factors appear as the most important motivation of Kurdish/Alevi migrants for migration. Economic reason comes along as a complementary factor for the decision of migration. As Sirkeci (2006) notes in his study on Kurdish migrants in Germany, ethnic conflict in Turkey appears as the most important reason behind Kurdish migration. These immigrants migrate, for the most part, through human trafficking.

Economic status

The classification of the participants according to occupation is as follows: business owner (tradesman) % 16, 4, service industry worker % 20, 7, unskilled worker % 7, self-employed % 5, 2, qualified specialist (free-lance and wageworker) % 14, 1, technical specialist (free-lance) % 11, 3, student % 8, 5, housewife % 7 and unemployed % 8, 9.

The history of migration from Turkey to the United Kingdom dates back to fifty years ago, however, the massification of migration only began in the late 1980s and reached its peak in 1989. Immigrants coming to London during those dates first engaged in textile sector. However, they lost their jobs along with the textile sector's withdrawal from London for a variety of reasons, and they turned towards small retail trades. Today, many of the grocery stores and kebab shops in North London are run by immigrants from Turkey. A wholesaler, immigrant from Maraş, with whom an interview was held in a fellow countrymen association, states that there is around 30,000 shops in London owned by immigrants from Turkey. Immigrants from Turkey who are traders in London are faced with certain financial difficulties. For example, as the ones who consider shop keeping and catering (especially kebab shops) as profitable businesses rapidly turns towards these areas, rapid financial collapses occurs due to competition and fall of the market share. As a matter of fact, advertising pages of *Olay*, a Turkish-language newspaper based in London, is

mainly full of notices of transferred shops. A woman, owner of a pancake shop in North London, states that the growth in the number of shops very much effected their business:

I opened the first pancake shop here. My business ticked along. Later, people around said, there is money in this business, let's do it. Shops doing the same thing have opened around. The ones doing doner kebab have started to do pancakes. In fact, I can sell doner. Why don't I sell? Because I think that everyone should do their own business, earn their own bread.

As an answer to the question of whether there is a merchant competition between Kurds and Turks, a restaurant manager replies as "competition has nothing to do with ethnic origin, on contrary, brothers and countrymen are competing with each other here".

The high number of workplaces belonging to the immigrants from Turkey maximizes the Turkish-speaking areas in London. In an environment where the hairdresser, butcher, pharmacist, restaurant owner, waiter speak Turkish, the immigrants continue their everyday life without a need to speak in English. Even though this situation seems to make some of the immigrants' lives easier, it becomes one of the main reasons of not being able to learn the language of the host country and also of experiencing an adaptation problem. For example, the immigrants ask "How much?" in Turkish while they do shopping.

The unemployment rate of the immigrants from Turkey is more than twice that of the United Kingdom average (Tanyas, 2012, p. 696). In addition, once the low educational status and language barrier are considered, it becomes almost an obligation for the immigrants from Turkey to turn towards trade or work in these businesses. Especially the first generation female immigrants are in a much more disadvantageous position regarding these qualifications. Defining the immigrants from Turkey as the most disadvantageous group among European immigrants, Demireva (2011) links the frequent tendency of the immigrants from Turkey to set up their own businesses to their favour of doing their own business over participating in labour market with low wage and being subjected to discrimination.

Immigrants' tendency to establish their own businesses results in choosing their workers among their immigrant communities. Hence, low educational status and lack of English language skills lead immigrants to work informally long hours for low wages. Many studies on the immigrants (Tanyas 2012; Enneli et al. 2005; Taş, 2013; Holgate et al. 2012) reveal that the socio-economic conditions of Kurds are worse than Turks. While the unionization rate among retail and catering sectors in the United Kingdom is around % 10, there are hardly union members among Kurd-

ish workers (Holgate et al. 2012, p. 602). The fact that most of the young people drop out of school lies behind occupational inability as the most important reason. The high unemployment rate of young population not only reduces the rate of the ones having a professional expertise, but also leads young people to work informally intra community.

Participants of the questionnaire mainly (% 33, 3) earn 10-20,000GBP per annum. The ones stating their annual income as under 10,000 GBP is % 14, 6, between 20-30,000 GBP is % 15, 5, between 30-40,000 GBP is % 8, 5, between 40-50,000 GBP is % 3, 8, and over 50,000 GBP is % 2, 8.5 As is seen, half of the immigrants belong to low income group whose annual income is under 20,000 GBP.

Influence of Ethnic and Sectarian Origin on Political Choice

There is a comprehensive literature on the migration from Turkey to the United Kingdom. However, studies on the immigrants in relation to aforementioned differences are very much limited. As it is in the case of the Turks, Turkish Cypriots and Kurds being put in the same ethnic category in the statistics data, it is observed that the religions of immigrants from Turkey in London, as is in other European countries, are categorized under the single title of “Muslim” . On the other hand, as the citizens of the host country are not usually aware of the difference between two terms, they define the community from Turkey as “Muslim and Turkish”. However, sect, as much as religion, has a strong effect on the construction of social identity (Verykuyten and Yıldız, 2009). For example, being an Alevi, may have an influence on one’s political choice, participation in social and political life, educational status and gender roles.

Immigrants continue to produce the identities in question through the “values” such as countrymanship, ethnicity, sect and ideological position by means of the non-governmental organisations that they establish. Hundreds of non-governmental organisations operating in London for that purpose strengthen the social, cultural and political ties among immigrants one the one hand, sharpens the boundaries between identities on the other. In this respect, immigrants’ active existence in political field paves the way for them to be defined as a political lobby group, such as Kurdish Diaspora, Alevi Diaspora, Turkish Cypriot Diaspora, Turkish Muslim Diaspora (Wahlbeck, 2002; Demir, 2012; Taş, 2013; Nielsen, 2003; Erol 2012; Küçükcan, 2006).

5 It must be noted that some of the immigrants avoided giving clear answers to the questions regarding their occupational and economic status in the course of the interviews. This is because the immigrants do not want their illicit works to be revealed as they are worried that it might cause the social assistance to be cut.

Despite the aforementioned ethnic and sectarian differences, immigrants from Turkey in London live together especially in North and East London. Almost all the stores lining up the street in Green Lanes area, where the immigrants from Turkey mainly live, belong to people from Turkey. One of the indicators of this situation manifests itself in the fact that restaurants, bakeries, patisseries and pharmacies with Turkish names are owned mostly by Kurdish immigrants.

It seems that the Turks and Kurds overcome their prejudices about each other as they live together in North and East London. An interviewee, restaurant manager coming from Bingöl to London as a political refugee, states regarding this situation:

I found asylum in the United Kingdom. I worked in a Turkish restaurant before I owned here. The owner of the restaurant was a member of CHP (Republican People's Party). Most of the workers were also *ülküçü*⁶. As they had listened to the incidents biased, they looked at me as if I was a booger when I first started working there. They were constantly needling me. In the end one day, I said "I listened to you a lot. Now you listen to me a bit." I told them what was happening in the East as much as I could. Eventually, as they knew me, their prejudices began to disappear. We broke the ice mutually... Years passed. Now, I run my own restaurant. The *ülküçü* guy who was working there now is working in my restaurant.

Coffee houses in North London that are run by immigrants notably have a characteristic of a sample "social laboratory" in order to observe aforementioned associations. It is possible to run across one of these coffeehouses on high streets, street alleys, anywhere where immigrants from Turkey live. Some of those service as fellow countrymen associations. For example, there are coffeehouses named after Maraş's almost all districts in North London where immigrants from Maraş mainly reside. In most of these coffeehouses, Turks and Kurds spend time together. During the questionnaire survey, two people chatting at a table tease each other's political views as follows: the one who calls himself as *ülküçü* points at the person sitting next to him and says, "this mate is a blithering separatist" while the other replies back, "this mate is a certified fascist", and they end the conversation with chuckles.

One of the questions in the questionnaire is whether their ethnic and sectarian origin has an influence on their political choices. The answers to the question to which five point Likert scale is applied are as follows:

6 An ultra nationalist political group.

Table 2
The effect of ethnic and sectarian belongings on political preferences.

	Not Influential at All	Not Influential	Neither Influential Nor Affectless	Influential	Absolutely Influential
Ethnic origin					
Turkish	27,4	34,9	5,7	29,2	2,8
Kurdish	16,5	12,9	8,2	43,5	18,8
Other	36,4	18,2	4,5	31,8	9,1
Sectarian origin					
Sünni	25,7	37,6	5,0	26,7	5,0
Alevi	20,0	12,6	8,4	45,3	13,7
Other	37,5	12,5	6,3	31,3	12,5

It appears in the charts that the answers of the Kurds and Alevis, and of Turks and Sunnis are close due to the abovementioned transitivity. When the answers of “certainly not influential” and “not influential” are summed up, % 62, 3 of the Turks and % 63, 3 of the Sunnis state that their ethnic/sectarian identities have no influence on the formation of their political views. For the Kurds and Alevis, it is the opposite situation. When the answers of “influential” and “certainly influential” are summed up, % 62, 3 of the Kurds and % 62, 6 of the Alevis state that their ethnic/sectarian identities have an influence on the formation of their political views. It is possible to interpret this result in two ways: First, as it is above indicated as regards to the difference in motivation for migration, the fact that the immigrants having Kurd/Alevi identities migrated due to political reasons has an influence on the formation of their political awarenesses/choices. Second, Kurd/Alevi identities, which remain in defensive position against the Turk/Sunni identities which are turned into dominant elements by the official ideology in Turkey, embrace their own belongings and form a political awareness through their own identities in the face of discrimination and oppression.

As Verkutyen and Yıldız (2009) argue in their study on the immigrants from Turkey in the Netherlands, religion plays an important part in the formation of social identity. On the other hand, Muslim immigrants are not homogenous as regards to beliefs, values and norms. Sectarian origin, in particular, may have an influence on the immigrants' political attitudes and behaviours.

Their arrival to the United Kingdom via political asylum makes Kurdish community extremely sensitive concerning the Kurdish question. Kurds established many non-governmental organisations in London with social and political agendas. Participation rate to these non-governmental organisations, where political lobbying activities are carried out with an intention of drawing attention to the Kurdish question and experiencing Kurdish identity, are very high. Certain studies (Wahlbeck, 2002, p. 232; Taş, 2013, p. 172) argue that Kurds have the characteristic of "diaspora" referring to their political organisations, media power and communication ties with other Kurdish communities in Europe.

Thought of Returning to Turkey

Most immigrants migrating to abroad had considered immigration, at first, as a temporary status, and when they achieved their economic goal they hoped to return. However, the observations regarding the immigration process reveal the difficulties of reverse migration.

First generation neither fully achieved adaptation to the United Kingdom nor got Turkey out of their minds. When an immigrant from Kayseri giving answers punctiliously to the questions comes to the question of "Do you consider moving to Turkey in the following ten years?" he summarizes his state of mind as follows: "I have been considering returning to Turkey every day for 23 years. For years, we are living as if our body is in London and our head is in Turkey."

Table 3**Do you consider moving to Turkey in the following ten years?**

	I absolutely disagree	I do not agree	I am indecisive	I agree	I absolutely agree
Ethnic origin					
Turkish	6,6	16,0	20,8	36,8	19,8
Kurdish	21,2	16,5	22,4	23,5	16,5
Other	13,6	13,6	27,3	36,4	9,1
Sectarian origin					
Sünni	7,9	13,9	21,8	35,6	20,8
Alevi	20,0	16,8	22,1	27,4	13,7
Other	6,3	25,0	25,0	31,3	12,5

Nevertheless, it is observed that the tendency of returning has increased in recent years. For example, according to Razun (2005), each year around 40,000 immigrants from Turkey in Germany return to Turkey, and in addition to economic reasons, emotional factors and values have an important part in that decision of return.

The answers to the question of “Do you consider moving to Turkey in the following ten years?” are as follows:

In both charts, the distribution of the answers “uncertain” according to ethnic and sectarian origin are so much close. On the other hand, there are severe differences between the Turks/Sunnis and Kurds/Alevis who “certainly consider” or “consider” returning to Turkey. While the rational sum of Turks considering to return is % 56, 6, this rate is % 40 in Kurds. The same rate in Sunnis is % 57, 5 and is % 41, 1 in Alevis.

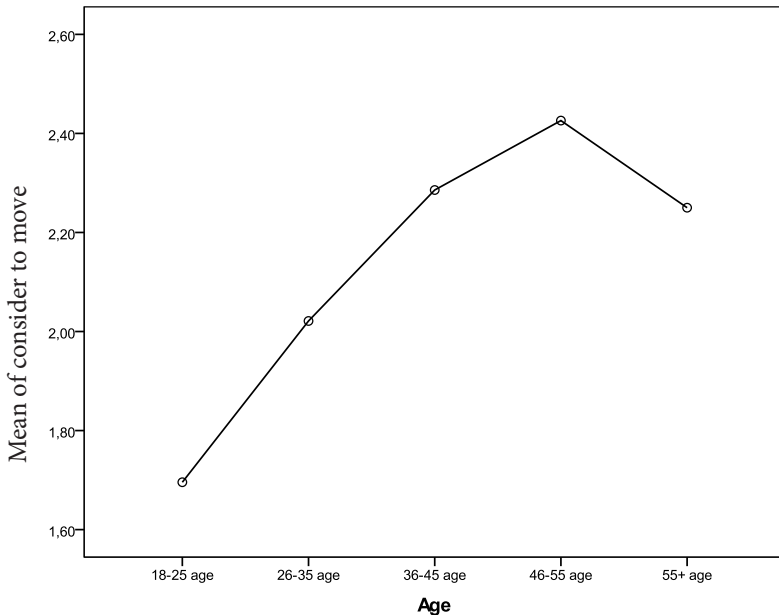
It was mentioned above that immigration of Kurds and Alevis occurred mostly due to political reasons, and similar situation also appears in the decision of return.

Interviews reveal that the immigrants do not want to return because of the political conditions in Turkey. An immigrant from Maraş residing in London answers the same question as follows: “ I consider, but it is impossible to return in these conditions. We are concerned about Turkey’s recent domestic affairs. But when peace and democracy comes genuinely, I won’t stay a minute longer.”

	Levene Test		ANOVA	
Groups	Levene Statistic	Prop.	F Statistic	Prop.
Age	1,535	0,193	3,785	0,005

An ANOVA test was conducted to calculate the effect of the age of the migrants on their desire to return to Turkey. The ANOVA test revealed that there is no meaningful difference among the age groups.

Figure 1
The relation between the decision of return and age.

Once we look at the relation between the decision of return and age, it is revealed that the tendency to return is low among young people and that it gains

strength with age. However, it is observed that there is a little decline in it from the age of 50. It is possible to explain this outcome with an adaptation to the host country and reluctance to leave the family members (children, grand children etc.) who are adapted to life the UK.

Conclusion

It is striking that the immigrants from Turkey in London participating in social and political life through different ethnic, sectarian and ideological belonging groups are considered in migration literature as a homogenous group under the title of “Turkish-speaking community”. However, as it is stated in the migration stories of Turks, Kurds and Turkish Cypriots, immigrants’ involvement in different belonging groups differentiate their expectations from economic, social and cultural life as well.

The immigrants belonging to Kurdish and Alevi identities mostly come to the United Kingdom as a political refugee and that has an influence on the political attitudes and behaviours of the members of this community. On the other hand, that does not infer that all Alevis or Kurds share the same political opinions. What is meant is that ethnic and sectarian identities of the immigrants have an influence on the development of their political choices. As Taş (2013) indicates, Turkey which forced Kurds to migration eventually make them a diaspora “by mistake”. As a consequence of the lobbying activities of Kurds and Alevis, it is achieved to put Kurdish language and Alevisism lessons in the curricula of certain elementary schools. Kurds and Alevis not only enhance their solidarity networks through the non-governmental organisations that they establish in London, but also develop a political awareness over their identities. Even though the members of Turkish/Sunni community undertake similar activities, development of political awareness through ethnic and sectarian origin is not strong as it is in Kurdish/Alevi identities.

Despite above mentioned differences of political attitudes, migrant community from Turkey lives together in the same areas in London. Hence, it is not possible to argue that the disintegration on the basis of identities reflects acutely on social life. In another words, even though political attitudes and behaviours take form under the influence of ethnic and sectarian identities, immigrants participate in social life through the same class position. Precarious and informal work enduring long hours pointing out flexible labour market is a mutual problem of many immigrants from Turkey, both Kurd/Turk and Sunni/Alevi.

References

- Castles, S. (2010). *Ethnicity and Globalization*. Sage.
- Demir, İ. (2012). Battling with memleket in London: The Kurdish diaspora's engagement with Turkey. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 38:5, pp.815-831.
- Demireva, N. (2011). New migrants in the UK: employment patterns and occupational attainment. *Journal of Ethnic and Migration Studies*. 37:4, pp.637-655.
- Enneli, P.; Modood, T. and Brandley, H. (2005). *Young Turks and Kurds, A set of 'invisible' disadvantaged groups*. Joseph Rowntree Foundation.
- Erol, A.. (2012). Identity, migration and transnationalism: expressive cultural practices of the Toronto Alevi community. *Journal of Ethnic and Migration Studies*. 38: 5, pp.833-849.
- Ersanlı, E.; Koopmans, R. (2011). Do Immigrant integration policies matter? A three-country comparison among Turkish immigrants. *West European Politics*. 34:2, pp208-234.
- Holgate, J., Keles, j., Pollert, A. and Kumarappen, L. (2012). Workplace problems among Kurdish workers in London: experiences of an 'invisible' community and the role of community organisations as support networks. *Journal of Ethnic and Migration Studies*. 38:4, pp.595-612.
- Hopkins, L. (2011). 'I feel myself to be a world citizen': negotiating Turkish and Alevi identity in Melbourne". *Social Identities*. 17:3, pp.443-456.
- İçduygu, A.. (2009). Foreword: Turkish migrant participation in civic and political life. *Turkish Studies*. 10:2, pp.135-137.
- İçduygu, A. Sirkeci, İ., Muradoğlu, G. (2001). Socio-economic development and international migration. a Turkish study. *International Migration*. 39:4, pp.39-61.
- Karaosmanoğlu, D. (2013). Globalised cuisine, non-national identities and the individual: staging Turkishness in Turkish-speaking restaurants in London. *Journal of Intercultural Studies*. 34:4, pp.371-386.
- King, R., Thomson, M. Mai, N. and Keles, Y. (2008). Turks' in the UK: Problems of definition and the partial relevance of policy. *Journal of Immigrant & Refugee Studies*. 6:3, pp.423-434.
- Kirişçi, K. (2003). The question of asylum and illegal migration in European Union-Turkish relations. *Turkish Studies*. 4:1, pp.79-106
- Küçükcan, T.. (2006). The making of Turkish Muslim diaspora in Britain. *Journal of Muslim Minority Affairs*. 24:2, pp.243-258.

- Nielsen, E. O. (2003). The democratic deficit of diaspora politics: Turkish Cypriots in Britain and the Cyprus issue. *Journal of Ethnic and Migration Studies*. 29:4 pp.683-700.
- Razum, O., Sahin-Hodoglugil, N. N. and Polit, K. (2005). Health, wealth or family ties? Why Turkish work migrants return from Germany. *Journal of Ethnic and Migration Studies*. Vol.31, No.4, July 2005, pp.719-739
- Sirkeci, İ. (2006). *The environment of insecurity in Turkey and the emigration of Turkish Kurds to Germany*. The Edwin Mellen Press.
- Tanyas, B.. (2012). Making sense of migration: young Turks' experiences in the UK. *Journal of Youth Studies*. Vol.15, No.6, pp.693-710.
- Taş, L. (2013). One state, plural options: Kurds in the UK. *The Journal of Legal Pluralism and Unofficial Law*. 45:2, s.167-189.
- Van Hear, N. (2010). Theories of migration and social change. *Journal of Ethnic and Migration Studies*. 36:10, pp 1531-1536.
- Verkuyten, M., Yıldız, A. A. (2009). Muslim immigrants and religious group feelings: self-identification and attitudes among Sunni and Alevi Turkish-Dutch. *Ethnic and Racial Studies*. 32:7, pp.1121-1142.
- Wahlbeck, Ö. (2002). The concept of diaspora as an analytical tool in the study of refugee communities. *Journal of Ethnic and Migration Studies*. 28:2, pp.221-238.

Biography

Tuncay Bilecen

Having completed his undergraduate degree in Kocaeli University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of International Relations, the author also completed his graduate degree in the same university's Department of Political History with his dissertation titled "Migrations That Occurred After the Balkan Wars and Their Reflections on the Ottoman Domestic Politics" in 2004. Following his PhD in Sakarya University, Department of Public Administration, with a dissertation titled "Perception of Democracy in the Birikim Magazine: A Socialist Approach to the Problems of Turkey" in 2010, the author has been working at Kocaeli University as an Assistant Professor.

Contact: tuncaybilecen@gmail.com

Mustafa Saygın Araz

After completing his undergraduate degree in Marmara University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Econometrics, the author continues his graduate studies in the same University.

Contact: msayginzara@hotmail.com

11

GÖÇ VE DIŞSALLIĞIN TÜRKİYE VE ALMANYA EKONOMİSİ ÜZERİNE ETKİSİNE YÖNELİK NİTEL BİR ARAŞTIRMA: BONN ÖRNEĞİ

Murat Aydın¹, Hıdır E. Çelik²

Özet

İnsanların, isteyerek ya da istemeyerek bulunduğu şehri, bölgeyi ya da ülkeyi değiştirmesi göç kavramını ifade etmektedir. Göç sadece dünün sorunu olmayıp aynı zamanda bugünün hatta geleceğin de önemli bir sorunu konumundadır. Çünkü beraberinde; ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel, vb. olmak üzere çok çeşitli olumlu ve olumsuzlukları getirmektedir. Başlangıçta sadece sanki göç eden ve alanı ilgilendiriyormuş gibi görünmesine rağmen, arka planda olayın tarafları dışındaki kişilere de sosyal faydalar sağlamakta ve/veya özel maliyetler yüklemektedir. Çalışmada başlıca göçün beraberinde yaratmış olduğu dışsallığın ekonomik boyutunun pozitif ve negatif yanları, sadece Türkiye ve Almanya örneğinde ortaya koyulmaktadır. Bu amaçla önce yazın taraması yapılmış, daha sonra Almanya'nın Bonn şehrinde Türkiye'den göç eden 10 kişi ile derinlemesine görüşmeler yapılarak, görüşmecilerin duyguları, bakış açıları keşfedilmeye çalışılmıştır. Çalışmada göçün yarattığı ekonomi konusunda durum tespiti yapılarak, zaman içindeki değişim ortaya konulmuş ve geleceğe ilişkin bakış açıları yansıtılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dışsallık, göç, Türkiye ekonomisi, Alman ekonomisi, Bonn.

1 "Bu çalışma YÖK bursuyla gidilen ve bir yıl Almanya'da kalınan süre içinde yapılmış ve çalışmanın ilk hali "Bonner Institut für Migrationforschung und Interkulturelles Lernen e.V" nin elektronik sayfasında ilk haliyle kısa bir süre yayınlanmıştır.

" Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İİBF, Maliye Bölümü, Öğretim Üyesi.

2 "" Bonner Institut für Migrationforschung und Interkulturelles Lernen (BIM) e.V.

A QUALITATIVE RESEARCH ABOUT THE EFFECTS OF IMMIGRATION AND EXTERNALITY OVER TURKISH AND GERMAN ECONOMY: THE CASE OF BONN PROVINCE

Abstract

The concept of immigration refers to change of a city, region or country of the people willingly or unwillingly. In fact, immigration is not only the problem of the past but also it is the problem of today and possibly the future. Because it brings together several negative and positive issues in economic, social, political, cultural areas. Although, it might seem that immigration is only related destination and host countries, it causes social benefits to third party individuals and/or particular costs. The study mainly stresses positive and negative sides of economic dimension of externality that is created by immigration for Turkey and Germany. In this aim, literature review was conducted and then in-depth interviews with 10 Turkish immigrants who continue their lives in the city of Bonn, Germany were conducted. Feelings and perspectives of interviewees were investigated. A situation analysis about the economy created by immigration and eventual change in time and future opinions of the participants were discussed.

Keywords: Externality, immigration, Turkish economy, German economy, Bonn

Göç ve Dışsallığın Türkiye ve Almanya Ekonomisi Üzerine Etkisine Yönelik Nitel Bir Araştırma: Bonn Örneği

Göç, 21. yüzyılda sadece birkaç ülkeyi ilgilendiren bir sorun olmanın ötesinde birçok ülkeyi ilgilendiren bir dünya sorunu konumundadır. Sorunun boyutu ve etki alanı ise bu konuda ülkelerin ekonomik, politik, sosyal, dini, vb. olmak üzere birçok alanda köklü düzenlemeler yapmasını hatta uluslararası kararlar alınmasını gerektirmektedir. Bu düzenlemelerin ve önlemlerin alınması gereken en önemli alanlardan birisi ise göçün yarattığı ekonomi alanıdır. Bu ilişki içerisinde genellikle gelişmiş ülkeler göç alırken, gelişmekte olan ülkeler göç vermektedir.

Göç veren ve alan ülke arasındaki ilişki başlangıçta göç veren ülke lehine işliyormuş gibi görünmesine rağmen süreç içerisinde bu ilişkinin boyutu farklılaşmaktadır. Bu farklılaşmanın neticesinde ise göçün ortaya çıkarmış olduğu pozitif ve negatif dışsallıklar çeşitlenmektedir. Burada amaç ise göçün yaratmış olduğu pozitif dışsallıkları arttırarak yaratabileceği negatif dışsallıkları minimize etmek olmalıdır.

Bu nedenle bu çalışmada, göçün Türkiye ve Almanya ekonomisine pozitif ve negatif etkilerinin neler olabileceği; gerek yazın taraması, gerekse nitel bir araştırma ile belirlenmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede ulaşılan sonuçlar, sadece Bonn şehrinde yaşayan Türkiye'den göç edenler için geçerli olmayıp, Almanya'nın diğer şehirlerinde yaşayan Türkiye'den göç edenler içinde geçerli olabilecek sonuçlar ortaya koymaktadır. Eğer göç konusunu her iki ülkede ekonomik anlamda kendi lehine çevirmek istiyorsa, bu çalışma her iki tarafa da yol gösterecek sonuçlar ortaya koymaktadır.

Göç

Göç, sadece bugünün sorunu olmayıp, insanlık tarihi kadar eski bir sorundur (Güvenç, 2011, s. 1). Ülke içinde ya da ülkeler arasında nüfusun; birey, aile, grup ya da topluluklar biçiminde yaşadığı yeri, doğal ve/veya doğal olmayan nedenlere dayalı olarak değiştirmesidir. Uluslararası ölçütler çerçevesinde “yerleşmek” ve/veya “çalışmak” amacıyla nüfusun şehirler, bölgeler ya da ülkeler arasında yer değiştirmesi olarak da ifade edilmektedir. Eğer bu yer değiştirme bulunduğu ülkenin sınırları içerisindeyse iç göçleri, sınırları dışına taşıyorsa dış göçleri oluşturmaktadır (Çelik, 2006, ss. 1-2; Göç Platformu, 2011, s. 19).

Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD)'nin 2009 yılında yapmış olduğu bir çalışmaya göre, 1970'lerde dünya nüfusunun yaklaşık %2,2'si, 2009 yılında ise %2,9'u yani yaklaşık 190 milyon kişi doğdukları ülkelerinin dışında

yaşamaktadır. Bu rakamlar ise her geçen yıl daha da artmaktadır (Keeley, 2009, s. 12). Bu rakamlardaki artış beraberinde toplumların; ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel yapısını etkileyerek köksüzleşme, mülksüzleşme ve yabancılaşma gibi birçok problemi beraberinde getirmekte (Güvenç, 20011, s.1), pozitif ve negatif dışsallıklara sebep olmaktadır.

Dışsallık

Dışsallık, bir ekonomik birimin üretim ya da tüketim kararı, eğer bir başka birimin refahını piyasa koşulları dışında etkiliyorsa ortaya çıkmakta (Klarl, 2013, s. 4), diğer ekonomik birimlerin menfaatleri üzerinde doğrudan etkide bulunmaktadır (Rady, 2007/08, s.1; Übelmesser, 2009/2010, s. 2). Bu etkiler, bir bireyin veya firmanın, başka bir bireyi veya firmayı olumlu veya olumsuz olarak etkilerken yarattığı maliyet ya da fayda nedeniyle herhangi bir tazmin yoluna gidememesidir. Bu da maliyetler yüklerken onların zararlarını telafi etmeyeceğini, fayda sağlarken de bunu fiyatlandıramayacağı anlamına gelmektedir (Stiglitz, 1994, s.92). Bir malın üretimi veya tüketimi o malla doğrudan ilişkide bulunmayanlara fayda sağlıyorsa ya da marjinal sosyal fayda, marjinal özel faydadan (maliyet) daha büyük ise (özel optimal çıktı sosyal optimal çıktının altında kalmış ise) pozitif dışsallık (Sankar, 2011, s.2) marjinal sosyal fayda, marjinal özel faydadan daha küçük ise bu sefer de negatif dışsallık söz konusu olacaktır.

Dışsal ekonomileri etkilerinin farklılığından dolayı farklı şekillerde sınıflandırmak da mümkündür. Üretim ve tüketim dışsallıkları, marjinal ve in-framarjinal dışsallıklar, bağımlı ve bağımsız dışsallıklar, kamu malı dışsallıkları, parasal ve parasal olmayan (teknolojik) dışsallıklar bunlardan bazılarıdır (Aydın ve Evrim, 2012, ss.5-6).

Göç ve Dışsallığın Türkiye ve Almanya Ekonomisi Üzerine Etkileri

Yazında göç hareketlerinin nedenleri üç yaklaşım altında sınıflandırılmaktadır. Bunlar: “fayda-maliyet yaklaşımı”, “seçkinlik yaklaşımı” ile “itici ve çekici” güçler ekseninde toplanmaktadır (Çelik, 2006, s.2). Fayda-Maliyet yaklaşımının temel düşüncesini, bireyin göç etme kararının arkasında göçün beraberinde getireceği fayda ve maliyet hesaplarını yaparak, göçün faydasının daha büyük olacağını düşünmesidir (Çelik, 2005, s.168). Seçkinlik yaklaşımı ise göç eden ile etmeyen arasında bir ayırım yaparak, göç eden kişilerin seçkin bireyler olduğunu savunmaktadır. Çünkü bireylerin sahip oldukları seçkin niteliklerinin sayısı (eğitim, yaş, cinsiyet, medeni durum gibi) göç etme eğiliminde pozitif rol oynadığı

kabul edilmektedir (Çelik, 2002, s.276). İtici ve çekici güçlerde ise ülkeler ve bölgeler arasında ekonomik açıdan eşitsizlik olduğu kabul edilerek bireylerin göç kararını almalarında bu faktörlerin belirleyici olduğu varsayımına dayanmaktadır (Çelik, 2006, s.150).

Türkiye ve Almanya arasındaki göç ilişkisinin nedenlerini kuşkusuz literatürdeki bu yaklaşımlara dayandırarak açıklamak mümkündür. Ancak bunları birbirinden ayırtmak çok da kolay değildir. Çünkü Türkiye'den Almanya'ya göçün başlangıçtaki neden ile sonraki dönemdeki nedenleri zamanla çeşitlenmiş ve farklılaşmıştır. Yapılan bir çalışmada Türkiye'den Almanya'ya göç dönemlere ayrılmış farklı dönemlerde farklı önceliklerin ön plana çıktığı ortaya konulmuştur. Bu dönemler altı başlık altında toplanmıştır (Sirkeci vd., 2012, s.374): Birinci dönem; 1950'lerde yaşanan hızlı kentleşmenin etkilerine, ikinci dönem; 1960'lardaki işgücü fazlalığının yurtdışına ihracına, üçüncü dönem; 1970 ve 1980'lerdeki aile birleşimlerine, dördüncü dönem; 1980'lerin mülteci akımlarına, beşinci dönem; 1990 sonrası sığınma için başvuranlara, altıncı dönem; ise 2000'li yıllardaki düzen-siz göçmenler ile karakterize edilmiştir.

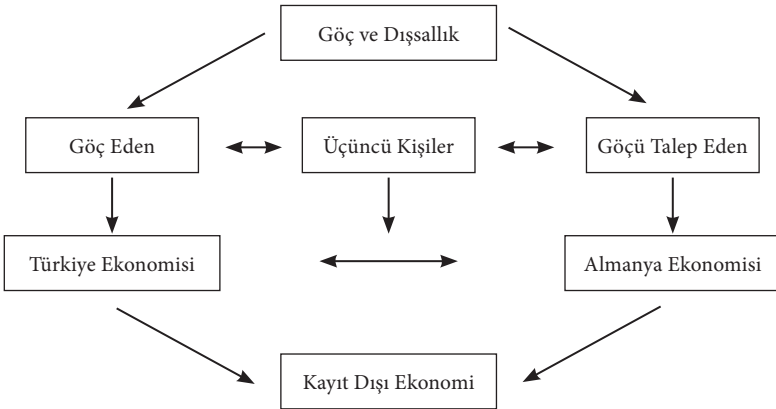
Türkiye'den Almanya'ya göç 1950'li yıllardan itibaren yoğun olarak başlamış³, başlangıçta ekonomik nedenler ön plana çıkmıştır. Zaten Birinci ve İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planlarında da devlet politikası olarak göçün yolu açılarak, işsizlere yurtdışında iş yaratılması, ülke içinde ise işsizliğin sayısının azaltılarak, kalan işgücüne yeni iş şanslarının açılması hedeflenmiştir (DPT, 1963; DPT, 1968). Türkiye'den Almanya'ya göçün belki de ilk 20 yılında en önemli sebebi, nüfus artışı ve işsizlik olmuştur (Kartal, 2009, ss.1-2). Türkiye ve Almanya arasında özellikle 1960'lara kadar göçü belirleyen süreç ise işgücü değişimi anlaşmalarıdır. Bu dönemde karşılıklı işgücü arzı-talebine dayanan çıkar ilişkisi gereği, Türkiye'den fazla işgücü Almanya'ya gönderilirken, Almanya'da ihtiyaç duyduğu işgücü talebinin bir kısmını Türkiye'den göç edenler ile karşılamaya çalışmıştır. Ancak bu ilişki süreç içerisinde ilk günkü geçerliliğini koruyamamıştır. Çünkü Türkiye artan nüfusa sürekli istihdam sağlayamamasından kaynaklı işsizlik problemi yaşamaya devam ederken, Almanya'nın işgücüne olan talebi zamanla azalmış bu ise Almanya'ya girişi sonraki süreçte zorlaştırmıştır. Ayrıca Türkiye'den göç edenlerin göç ettikleri ülkeler de çeşitlenince Almanya'nın bir hedef ülke olarak göç edilen ülkeler arasındaki payı azalarak, %75'lerden (1980'lerde) %45'lere (2010 yılında) düşmüştür (Sirkeci vd. 2012, s. 374-376, 383). Almanya'nın nüfusu 81 milyon 715 bin kişi olup, bunun 15 milyon 746 bin kişisini göçmen kökenliler oluşturmaktadır

3 II. Dünya Savaşının bitiminden sonra özellikle 1950'lerin ortasında güçlenen bir şekilde Avrupa'nın az gelişmiş bölgelerinden (özellikle de Akdeniz ülkelerinden) yüksek sanayileşmiş Avrupa ülkelerine yeni bir işgücü göçü başlamıştır. Bunun nedeni ise II. Dünya Savaşını takiben oluşan işgücü eksikliği ile yüksek sanayileşmiş Avrupa ülkelerinin ekonomik büyümelerinin özellikle tarım, inşaat, kömür ve çelik sanayi başta olmak üzere acilen işgücüne gereksinim duymaları olmuştur. Bkz. (Çelik, 2009, s.47).

(Statistisches Bundesamt, 2012a, 40). Spiegel'in yayına göre ise bu nüfus içinde göçmen kökenli olmayanların oranı %80,8 iken, göçmen kökeni olanların oranı %19,2'dir (Bu oranın ise %10,4'ünü göçmen kökeni Almanlar, %8,8'i yabancılar oluşturmaktadır). Bu göçmen kökenliler içinde %24,8 ile her dört yabancıdan birisini Türkiye'den göç edenden oluşturmaktadır. Bu göçenlerin %18,8'i yani 3 milyon 14 bin kişi ise Türkiye'den göç etmiştir (Spiegel, 2010). Almanya'da 31.12.2011 tarihine kadar (milliyet ve kalış süresi itibarıyla) kalan yabancılar içinde 1.607.161 kişi ile Türkiye'den göç edenler ilk sırada yer almaktadır (Statistisches Bundesamt, 2012b, s.63).

Türkiye ve Almanya arasındaki bu göç ilişkisi ise başlangıçta, göç eden ile talep eden arasındaki karşılıklı bir ilişki olarak algılanırken, beraberinde getirdiği dışsal maliyetler ve sosyal faydalar nedeniyle, farklı kesimleri etkileyerek her iki toplumda da pozitif ve negatif dışsallıkların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu etki Şekil 1'de de görüldüğü gibi çok yönlü ve çeşitlidir. Çünkü göç, göç edeni, akrabalarını, göç veren ülke vatandaşlarını ve ekonomisini etkilemekte, ayrıca göç talep eden firma, talep eden ülke vatandaşları ve ekonomisine de yansımaları olmaktadır. Göç resmi kayıtların dışında bir de kayıt dışı ekonomi doğurmaktadır. Bu gerek göç aşamasında, gerekse göç edildikten sonraki safhada gerçekleşmektedir. Bu nedenle göçün geniş bir ekonomik etki alanı bulunmaktadır.

Şekil 1 Göç ve Dışsallık

Bugün özellikle göçmenlerin göç ettikleri ülke ile göç edilen ülke toplumları arasında işbirliğini kuvvetlendirmek suretiyle gelişme faktörlerine potansiyel katkı sağladıkları kabul edilmektedir. Çünkü göçmenler gelirleri, yatırımları ve harcamaları yoluyla ya da yeni geliştirilen becerileri kendi ülkelerinde uygulamaya koymalarıyla, girişimcilik faaliyetleriyle ya da demokratikleşme ile insan hakları

için destek noktalarında gelişmeye katkı sağladıkları kabul edilmektedir (International Organization for Migration (IOM, 2012, s. 5). Bu nedenle göç beraberinde; sosyal, siyasal ve kültürel ve özellikle ekonomik açıdan birçok pozitif ve negatif dışsallığı beraberinde getirmektedir. Ekonomik açıdan göç ihraç eden Türkiye açısından doğurduğu ve/veya doğurması beklenen pozitif dışsallıklar (Kartal, 2009, ss.1-2; Şen, 1987, s. 66):

- Ödemeler dengesine olumlu katkı sağlaması⁴,
- Döviz gelirlerini arttırması⁵,
- Sermaye oluşumuna destek olması,
- Meslek edinimine zemin hazırlaması,
- İş piyasalarının yaşanacak rahatlama (işsizliğin azalması),
- İşsizliğin azalmasının iç piyasada ücretleri işçi lehine değiştirmesi,
- Ülke içerisinde gayrimenkul piyasasının (ev, arsa, arazi, gibi) ve diğer yatırım araçlarının canlanması,
- Beşeri sermaye birikimi,
- Demokrasi kazanımları,
- Girişimcilik bilgisi,
- Sosyal sorunlarda azalma,
- Yoksulluğu azaltma etkisi,
- Gelir dağılımına düzeltme etkisi,
- Yıllık izinlerinde Türkiye'ye dönüşlerinin yaratacağı ekonomik canlılık,
- Turizm sektörüne katkısı,
- Artan göçler nedeniyle Türkiye - Almanya arasındaki ekonomik ilişkilerin gelişmesi bunlardan bazıları olmuştur.

Bunlar tabii ki dış göçün Türkiye ekonomisi için arzulanan pozitif etkilerdir. Ancak göç beraberinde sadece pozitif dışsallıklar değil negatif dışsallıklar da getirmektedir. Bunlar (Kartal, 2009, ss. 1-2; Şen, 1987, s. 66);

- Nüfusun demografik yapısının değişmesi,

4 Türk işçileri 1960'ların başlangıcından itibaren her yıl yaklaşık 2 Milyar Alman Markı (DM) Türkiye'deki ailelerine para havalesi yapmışlardır. Bu para havalelerinin, Türkiye'de dış ticaret açığının büyük bir kısmının kapatılmasına yardım ettiği ifade edilmektedir (Çelik, 2009, s. 50).

5 Gelişmekte olan ülkeler için göç, döviz girdileri, yurtdışı deneyimi ve yurtdışı bağlantılar sağladığı için bir nimet olabilirken bazen de en parlak ve en iyileri alıp götürdüğü için lanet niteliğine de dönüşebileceği ifade edilmiştir. Döviz girdileri geliştirmekte olan birçok ülke için önemli bir dış gelir kaynağı konumundadır. 1995 yılında döviz gelirlerinin dünya çapında oranı 102 milyar dolar iken, 2005 yılında ikiye katlanarak 232 milyar doları aşmıştır. 2007 yılına gelindiğinde ise bu oran 318 milyar dolar ulaşmış olup, bunun yaklaşık %75'i yani 240 milyar doları geliştirmekte olan ülkelere (resmi kayıtlara yansiyana göre) giriş yapmıştır. Bu miktar ise büyümede tasarruf sıkıntısı çeken geliştirmekte olan ülkelerin büyümesinde önemli bir rol oynamaktadır (Keeley, 2009, s.123).

- Kalifiye iş gücünün azalması,
- Gönderilen (Türkiye'ye) işçi dövizlerinin enflasyon etkisi,
- Gönderilen dövizler nedeniyle ekonominin zayıf noktalarının görülememesi (uzun vadeli çözümler üretilmesini engellemesi),
- Yurtdışına göçün geride kalanlar açısından yaratacağı sosyal sorunlar ve bunlar için yapılacak harcamalar,
- Siyasi nedenlerle yurtdışına göç edenlerin yapacakları kötü tanıtımların Türkiye ekonomisine yansması (turizm, imaj maliyetleri gibi),
- Göç bölgeleri ile sanayi bölgeleri arasında eşitsiz uzun vadeli çözümlerin üretilmemesi bunlardan bazılarıdır.

Bu beklenen pozitif ve negatif dışsal etkilerin gelişimi ise kısmen beklenilenin dışında gerçekleşmiştir. Çünkü öncelikle dış göçün Türkiye'de iş piyasasını rahatlatması beklenmiş ancak gelenen noktada dış göç işsizliği azaltmamıştır. Sermaye etkisi de beklenen şekilde gerçekleşmemiş, işçi dövizlerinin büyük kısmı doğrudan yatırım alanlarının aksine tüketim alanlarına kaymıştır. Yatırım alanlarına kayanların büyük bir kısmı ev, arsa, bağ, bahçe şeklinde gerçekleşmiştir. Bu durumun ortaya çıkmasında savunulan düşünce ise genellikle daha elverişli seçeneklerin sunulamamış olması ile hükümetlerin çok sık değişmesi gösterilmiştir (Serin, 1980, s. 38; Şen, 1987, s.66). Dış göçün meslek edindirme etkisi bulunmuş, ancak meslek edinenler beklenenin aksine Türkiye'ye geri dönüş eğilimi sergilememişlerdir. Ayrıca Türkiye süreç içerisinde kalifiye elemanını sürekli elinden kaçırmıştır. Çünkü iyi eğitim gören 100 kişiden 59'u yurt dışına göç etmiştir (Yıldırımoglu, 2005, s. 5). Dış göçün en fazla olumlu etkisinin hissedildiği alan ödemeler bilançosu açığını kapatarak, ithalatı finanse etmesi olmuştur. Bu ise kalıcı bir çözüm sunmanın ötesinde dış ödemeleri işçi dövizine bağlı kılmış, ihracatın uzun bir dönem ihmal edilmesine sebep olmuştur (Kartal, 2009, ss.1-2). Dış göçün belki de en fazla olumlu olarak etkisini hissettirdiği alan turizm sektörü olmaktadır. Çünkü 2005 yılında yapılan bir çalışmada Türkiye'ye yapılan toplam ziyaretin %17'sini (3.604.881 kişi), yurt dışında yaşayan Türklerin oluşturduğunu bunun ise Türkiye turizmine yaklaşık 1/5 oranında katkı yaptığı ifade edilmiştir (Mutluer ve Südaş, 2008, s.31). Yurt dışında en fazla Türklerin yaşadığı ülke Almanya olduğu için Almanya'da yaşayanların bu katkıda önemli payı olduğunu ifade etmek mümkündür.

Almanya'ya göçün, Türkiye ekonomisinde yaratmış olduğu bu pozitif ve negatif makro etkilerin yanında kuşkusuz aile ve akraba bazında mikro düzeyde etkileri de söz konusu olmuştur. Örneğin, göç etmeye karar veren kişilerin göç etme kararı aldıklarında başlangıçtaki masraflarını karşılamak amacıyla ya sahip olduklarını satıp paraya çevirmesi, ya da borç (eş-dost-akraba) alması yeni

bir ekonomik etki ortaya çıkarmıştır. Ayrıca göç eden vatandaşların uzun bir süre Türkiye’de yaşayanlar ile sıkı ilişkilerinin devam ettirmesi, aile bağlantıları (eş, çocuklar, anne-baba ilişkisi) nedeniyle düzenli para göndermelerine neden olmuştur⁶. Her yıl düzenli olarak yıllık izinlerinde ülkelerine dönmeleri ise ayrı bir ekonomi oluşturmuştur. Çünkü dönüşlerinde hem para harcamalarına, hediye getirmelerine veya orada gördüklerini olumlu şeyleri burada yaşama geçirmelerine (çiftçilik alanında, teknoloji alanında) neden olmuştur. Burada satın aldıkları gayrimenkuller de ise anne-baba, eş, çocuklar veya akrabaların bedava veya çok ucuz şekilde oturmaları sonucunu doğurmuştur. Göç ile birlikte göç edenlerin geride bıraktıklarının büyük bir kısmının yoksul olduğu düşünüldüğünde belki de devletin bunlara yapması gereken sosyal yardımların da göç edenler tarafından karşılanarak devletin sosyal yükünün paylaşılması sonucunu da doğurduğu ifade edilebilir. Tüm bunlar ise aslında planlananın da dışında büyük bir ekonominin arka planda yaşanmış olabileceğini ortaya koymaktadır. Bu ilişkiler ise bazen pozitif yönde bazen de negatif yönde karşılıklı gelişmiştir.

Göç, sadece göç veren ile göç edeni (ve akrabalarını) ilgilendiren bir olay olmayıp aynı zamanda göç ithal eden tarafı da tüm değişkenleri ile birlikte etkileyen bir olaydır. İşgücü ithal eden ülkelerde belki sermaye bol, hayat standardı yüksek fakat beraberinde işgücü kıtlığı sorunu vardır (Serin, 1980, s.36). Bu da göç ithal eden ülke için işgücü ithalatı sırasında göç ihraç eden ülke gibi pozitif ve negatif dışsallıklar yaşamasına neden olmaktadır. Türkiye’den göç edenleri kabul eden Almanya açısından bu durumun yaratacağı ekonomik açıdan pozitif dışsallıklardan bazıları şöyledir:

- Firmaların üretim aşamasında yaşadığı kalifiye ve kalifiyesiz işgücü sorunu çözülmesi,
- Kalifiye işgücü kazanımı ile eğitime para harcanmaksızın, zamandan da tasarruf edilerek beşeri sermaye sorununun çözülmesi,
- Girişimcilik bilgisi kazanımları edinilmesi,
- Çalışan nüfus ile birlikte sosyal güvenlik fonlarının aktüeryal dengesine katkı sağlanması,
- Artan göçmenler nedeniyle Almanya-Türkiye arasındaki ekonomik ilişkilerin gelişmesi,
- Almanya ekonomisinin iktisadi kalkınmasına katkı sağlanması bunlardan bazılarıdır.

Türkiye’den Almanya’ya göç, beklenen pozitif dışsallıkların yanında kaçınılmaz

6 Şen’in (1987, s.66) de ifade ettiği üzere yurtdışında çalışan göçmenler özellikle Türkiye’deki aile üyelerine önemli yüksek yaşam standardı sunmuşlardır. Bundan yerli halkta faydalanmıştır. Ancak zamanla yurt dışında yaşayan göçmenler kendi ülkelerinde yabancılaşmışlardır. Bu sorun özellikle Federal Almanya’da doğan ikinci nesil doğumlularda açıkça gözlenmiş, bu iki kuşak arasında da anlaşmazlıklar yaşanmasına sebep olmuştur.

olarak negatif dışsallıkların da ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bunlardan bazıları:

- Zamanla işsizliğin artması,
- Sosyal yardımların artması (para yardımı, aynı yardımlar, işsizlik yardımları gibi),
- Türk vatandaşlarının ülkelerine gönderecekleri dövizler nedeniyle gelir transferi,
- Geri dönenler ile başlayan işgücü kaybı,
- Geri dönenler ile birlikte girişimcilik kaybı,
- İşyeri kapanmaları ile vergi ve istihdam yaratıcı alanların kaybı,
- Beyin göçü,
- Almanya'da kalan akrabaları açısından yaşanacak sosyal sorunlar ve sosyal sorunlar için devletin yapacağı ekstra harcamalar şeklinde sıralanabilir

1980'li yıllarda Federal Almanya'da Türklerin girişimcilik aktivitelerinin arttığı ifade edilmiştir. Türk girişimcilerinin sayısının resmi olarak 1986 yılında 17 bin iken, bunun muhtemelen 22 bin ile 30 bin arasında olduğu tahmin edilmiştir. Bunların ise kendi işyeri olup, çoğunlukla da küçük işletmeler olduğu, 2 ile 4 kişi arasında istihdam yarattığı ifade edilmiştir. 1998 sonrası son on yılda ise gastronomi, inşaat, besin, bina temizlik işlerinde istikrarlı bir şekilde Türkiye'den göç edenlerin girişimlerinde artış olmuştur (Çelik, 2009, s.54). 2009 yılında yapılan bir çalışmada, Almanya'da yaşayan Türklerin ekonomik gücünün yıllık 36 milyar Avro olduğu ve 400 binin üzerinde kişiye istihdam yaratıldığı ifade edilmiştir (Uğuz, 2009, s.180). Kuşkusuz bu durum Almanya ekonomisi için pozitif dışsallıklar doğurmaktadır. Ayrıca Türklerin yapmış oldukları döviz transferlerinin miktarı ise yıllar itibarıyla azalmıştır. Burada yapmış oldukları para transferlerinin ise Almanya için sadece negatif olarak değil aynı zamanda pozitif olarak da düşünülmesi gerektiği, çünkü bunların geri ihracat kazanımı olarak yeniden Almanya ekonomisine döndüğü ifade edilmektedir. Ve artık eskisi gibi Türkiye'den gelen göçmelerin daha fazla yatırımı Türkiye'de değil de Almanya'da yapmakta oldukları vurgulanmaktadır. Son zamanlarda ise sürecin tersine işlemeye başladığı çünkü Türkiye'deki evlerini satarak paralarını Almanya ekonomisine kazandırdıkları, daha fazla yerleşirken daha az Türkiye'de yatırım yaptıkları ifade edilmiştir (Çelik, 2009, ss. 55-56). Bu esnada işsizlik açısından Federal Almanya'da yaşayan Türk kökenli göçmenler ile yerli halk arasındaki işsizlik oranı iki katına çıkmış, göçmenler arasında ise en yüksek işsizleri Türkiye'den göç edenler oluşturmuştur (Yıldırımoğlu, 2005, s. 17).

Türkiye'den Almanya'ya göçün, Almanya ekonomisinde yaratmış olduğu bu pozitif ve negatif makro etkilerin yanında kuşkusuz mikro düzeyde etkileri de söz konusu olmuştur. Çünkü göç ile birlikte küçük esnafta bundan pozitif faydalanmış,

ayrıca gayrimenkul sahiplerinin kira gelirleri artışı veya düzenli kira geliri elde etmelerine neden olmuş, yapılan yıllık izinler esnasındaki alışverişler piyasaya canlılık katmıştır. Ayrıca kaçak yollardan Almanya'ya göç edenler için formalite evlilik olanağı sağlayan bazı Almanlar vatandaşları ya da Alman oturma hakkına sahip olanlar ekstra kazanç sağlamışlardır. İşletmeler ucuz işgücü çalıştırarak maliyet avantajı elde etmişlerdir.

Göçün beraberinde yaratmış olduğu bir diğer dışsallık ise kayıt dışı ekonomi boyutudur. Kayıt dışı ekonomi yasadışı göç safhasında başlamakta, bu safhada ise yasa dışı faaliyete aracılık eden taraflar (göç eden, göç alan ülke vatandaşları, hatta üçüncü ülke vatandaşları) bundan pozitif dışsallık sağlamalarına neden olmaktadır. Ayrıca sonraki safhada, Türkiye'den göç edenlerin kayıt dışı yollarla Türkiye'ye veya Almanya'ya soktukları paralar ve ekonomik değeri olan şeyler ise yeni kayıt dışı ekonomiler yaratmaktadır. Özellikle Almanya'da yaşayan ve kazançlarının bir kısmını Alman hükümetinden gizleyerek bunu nakit olarak Türkiye'ye aktaranlar veya Türkiye'deki kazançlarının resmi kayıtlara sokmak amacıyla önce Almanya'ya kayıt dışı sokup, sonra buradaki akrabalarından borç ve ödünç alınmış gibi kayıt altına sokanlar bazen Türkiye'nin, bazen de Almanya'nın lehine pozitif dışsallıklar yaşanmasına sebep olmuş ve olmaktadır.

Türkiye'den Almanya'ya göç eden vatandaşların belki ilk düşünceleri belli bir süre Almanya'da çalışıp para biriktirmek ve bu suretle Türkiye'de kendisi ve bakmakla yükümlü olduğu kişilerin geleceğini güvence altına almak kaygısı ve endişesi olmuştur. Ancak vatandaşların yaşam tarzında meydana gelen; ekonomik, sosyal ve kültürel değişiklikler ile yeni neslin Almanya'da kalma istekleri Türk vatandaşlarını Almanya'da konuk işçilikten çıkararak, ulus ötesi yurttaşlığa taşımıştır (Yıldırım, 2005, s.1). Bu durum ise göçün ortaya çıkarmış olduğu dışsallıkların yeniden gözden geçirilmesini gerektirmektedir.

Nitel Bir Araştırma (Derinlemesine Görüşme)

Nitel bir yöntem olan, derinlemesine görüşmenin bu çalışmada seçilmesinin amacı, "Göçün Türkiye ve Almanya Ekonomisi Üzerindeki Pozitif ve Negatif Etkilerini" Almanya'ya göç ederek burada yaşayanların (kadın-erkek, farklı kuşaklar, farklı sektör) "duygularını, bakış açısını, perspektiflerini derinlemesine keşfetme" (Baş ve Akturan, 2008, s.111) amacı olmuştur. Özellikle yanıt oranı, soru sayısı, anlık tepki, veri kaynağının teyit edilmesi gibi güçlü yönler (Yıldırım ve Şimşek, 2008, s.123) derinlemesine görüşmenin tercihinde belirleyici olmuştur. Bu amaçla, Almanya'nın Bonn şehrinde Türkiye'den göç eden 10 kişi ile derinlemesine görüşme yapılmış, Türkiye ve Almanya ekonomisi üzerine göç ve dışsallık odaklı 15 adet

açık uçlu, keşif odaklı sorular sorulmuştur⁷. Son soruda ise sorulması gereken ama sorulmayan veya kendilerinin söylemeleri gereken bir şey olup olmadığı sorulmuş, 10 görüşmeciden saptanan anahtar kelimeler ile görüşmecilerin “göç ve dışsallığın Türkiye ve Almanya ekonomisi üzerine” etkileri konusunda ne düşündükleri hakkında öngörülerine ulaşılmıştır.

Yapılan derinlemesine görüşmede, görüşmecilere göç kavramı konusunda ne düşündükleri sorulduğunda, birinci kuşak görüşmecilerin verdikleri cevapların ortak noktası “hareketlilik, daha iyi yaşama istediği” olmuştur. İkinci kuşak görüşmeciler ise göçün kendi tercihleri olmadığını anne ve babaları burada olduğu için burada olduklarını, kendileri için bir şey çağrıştırmadığını ifade etmişlerdir. Farklı olarak bir görüşmeci ise “aşk” yüzünden Almanya’da olduğunu belirtmiştir. Göçün nedenlerini ise bir görüşmeci şu şekilde özetlemiştir:

Göç insanların yaşam seviyelerini yükseltebilmek, eğitim seviyelerini ve dolayısıyla ekonomik durumlarını yükselmek için, çocukları ve aileleri için daha iyi ortam bulabilmek için veya yaşadığı ülkelerdeki politik, siyasi nedenlerden dolayı kaçan insanları ifade ediyor (C. C., Sivil Toplum Kuruluşu (STK)).

Almanya’ya göç etmelerinin nedenleri sorulduğunda ise görüşmecilerin cevapları üç noktada toplanmıştır. Bunlar; ekonomik nedenler, ailesinin burada olması ile öğrenim amacı olmuştur. Bir görüşmeci ise gelmesinin nedeninin duygusal aşk olarak tanımlamıştır.

Görüşmecilerin tamamı halen Türkiye’de devam eden birinci, ikinci ve üçüncü derecede akrabalık ilişkilerinin olduğunu, arkadaşlık, dostluk ilişkilerinin ise bir şekilde devam ettiğini belirtmişlerdir. Geride kalanlara ile bu ilişkinin gerek duygusal, gerekse ekonomik boyutta olduğu belirtilmiştir. Görüşmecilerin %70’i Türkiye’de yaşayan aileleri, akrabaları ve arkadaşlarına bir şekilde zaman içerisinde yardım ettiklerini ifade etmişlerdir. Bu yardımların boyutu ise; iş kurlmaları, ev almaları, eğitim-öğretim desteği, çocuklara verilen ufak çaplı paralar, parasal yardımlar, normal giderlerinin karşılanması, cep harçlığı, hastalıkta doktor parası, kışın yakacak parası şeklinde olduğunu dile getirmişlerdir. Bu yardımların yanı sıra evimizde oturup kira vermiyorlar, dükkânı kullanıyorlar, kiralari toplayıp bundan bir miktar da olsa onlar da kazanıyor şeklinde ifadelerde de bulunulmuştur. Görüşmecilerin bir kısmı yardımlarımız sayesinde iş sahibi olup kendi ayakları üzerinde duruyorlar ve devlet yardımına gereksinim duymuyorlar, demiştir. Bu konuda bir görüşmeci görüşünü şöyle ifade etmiştir:

7 Araştırma kapsamında, etik kurallara uyularak, görüşmecilere kayıt cihazı ile kayıt yapılacağı, isimlerinin açıklanması eğer istenmezse açıklanmayacağı belirtilmiş, çalışma hakkında ön bilgi verilerek, derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Bu kapsamda üç görüşmeci adının açıklanmasını istemediği için A.A, B.B, C.C olarak ifade edilmişlerdir.

(...)kardeşimin ticari yaşamı var şu anda o ilk ticari yaşamına atıldığında kendisine para verilerek ekonomik destekte bulunulmuştu. O parayla tabi kendisinin de parası vardı o şekilde ticarete atıldı. Bugün yanında birkaç kişiyi çalıştıracak düzeyde bir ticari yatırımı var (A. A., Kamu Sektörü).

Bu yardımları ise düzenli yardımlar olarak tanımlamışlardır. İki görüşmeci ise “bizim onlara değil onların bize küçük çaplı katkısı oldu” diye ifade etmişlerdir. Bir başka görüşmeci ise her iki tarafında kendi ayakları üzerinde durduğunu belirterek ekonomik bir ilişkinin olmadığını belirtmiştir. Türkiye ile ekonomik anlamda olan ilişkinin yönü konusunda bir görüşmeci ise durumu şu şekilde özetlemiştir:

Buradan biz oraya para gönderiyor ve yardım ediyoruz. Ama oradan bize hiç maddi anlamda yardım para gelmedi. Ama bizde tatillere oraya gittiğimizde onlar da bize gezdirme- gösterme, hediyeler anlamında yardımda bulunuyor tabii ki (D. Ö., Kamu Sektörü).

Almanya’ya göç edenler ile Türkiye’de bulunanlar arasındaki bu ilişkilerin ise genel anlamda zaman içerisinde değiştiği vurgulanmıştır. Bu durum ise şöyle anlatmıştır:

Bu ilişkiler eskiden çok güzel duygusal ve iyi şekildeydi. Yakın zamanda bu ilişkiler değişti. Geçmişte hem ekonomik hem de çok sosyal ilişkilerim vardı bunlar değişti. Diğer insanlarda benzer sorunlar yaşıyor. ...Çünkü art niyet, suiistimal her şey var bunun nedeni içinde (B. B., STK ve Geçmişte Kendi İşyeri).

İlişkilerin değişmesinde iletişim olanakları, insanların çalışıyor olmasının da etkisinin olduğu konuşmalar esnasında vurgulanmıştır. Bugünkü ilişkilerinin boyutunun ise halen devam eden tatilden tatile bir ilişki ile telefon boyutunda olduğu birçok görüşmeci tarafından ifade edilmiştir. Ancak bir görüşmeci bu ilişkinin boyutunu ekonomik açıdan şu şekilde ifade etmiştir.

Türkiye’ye her sene gitmemizin tabii ki bir ekonomik boyutu var. En azından hava yolu maliyeti var. Onun dışında telefon boyutu var. Gidince hediye alıyorsun hediye boyutu var. Arada akrabalar ve arkadaşlar buraya geliyorlar onların boyutu var. Gelme, kalma burada yeme içme burada harcama masrafları var, bu Almanya ekonomisine katkı sağlıyor. Bunun tersi bizim Türkiye’ye gittiğimiz de ortaya çıkıyor. Çünkü bu sefer bunları biz harcıyoruz (M. K., Kamu Sektörü ve Kendi İşyeri).

Görüşmecilerin çoğunluğu Türkiye’de şu anda bir yatırımı olmadığını an-

cak anne ve babadan gelen mal varlıklarının; ev, arsa, arazi, işyeri bazında halen olduğunu ifade etmişlerdir. İki görüşmeci ise geçmişte anne-babasının ya da kendisinin ev alıp sattığını ifade etmiştir. Her iki görüşmeci de bu süreçte bazı sorunlar yaşandığını ifade etmiştir. Görüşmecilerden birisi yaşadığı sorunu şu şekilde dile getirmiştir:

(...)geçmişte Türkiye’de bir ev aldım, bir de yazlık aldım kısa süre sonra sattım. Çünkü bana bir katkısı yoktu bir de her yıl onlar için Türkiye’ye gitmek zorunda kalıyordum ilgilenmesi zordu. ...birisine kiraya veriyorsun kiranı alamıyorsun Mersinde yazlık almıştım her yıl gitmek zorunda kalıyorsun. Memlekette bir ev aldık kirayı alamadık(...) (İ. Y., Kamu Sektörü).

Bir görüşmeci de Türkiye ile ilişkilerinin şimdi farklı noktalarda geliştiğini bundan ise mutluluk ve haz aldığını ifade etmiştir. Çünkü ekonomik ilişkiye yeni bir boyut kazandırmıştır;

Türkiye’deki bazı eğitime katıldım ve onun karşılığında para aldım. Ama bu benim Türkiye’de çalışarak aldığım bir paraydı. Bu ise lisanı ve başka sosyal ağları geliştirmekten kaynaklı kazandığım paraydı. Bu arada gidip gelmeler neticesinde de Antalya’da arsa aldım. Ama bu yeni açılımlar ve ilişkiler sonucunda verdiğim bir karardı (C. C., STK).

Görüşmecilere Almanya’daki kazanımları ile nerede iş yapmak istedikleri sorulduğunda sadece bir görüşmeci hariç diğerleri öncelikle Almanya’da bir şeyler yapmak istediklerini ifade etmişlerdir. Bunda ise belirleyici olan faktörlerin; ailelerinin ve iş yerlerinin burada olması ile Almanya’daki ekonomik ve siyasal istikrar gösterilmiştir. Ama çoğunluğu gelecekte Türkiye’de de yatırım yapabileceklerini özellikle emeklilik döneminde kısmen Türkiye’de zaman geçirebileceklerini bunun için de ev ve arsa alabileceklerini ifade etmişlerdir. Ancak tüm bunların yanı sıra Türkiye için bazı endişelerin olduğu görüşmelerden ortaya çıkmaktadır. Bu endişelerin ortak noktasını: siyasi istikrarsızlık, aracı kişilerin güvenilmezliği, evkircacı konusundaki yasal mevzuatın Almanya’daki gibi yerleşmiş olmaması almıştır.

Görüşmecilere Türkiye’de geliriniz var mı varsa Almanya’ya yatırım için getirir veya üçüncü bir ülkede de yatırım yapmayı düşünür müsünüz? Diye bir sorulduğunda görüşmecilerden birisi anne ve babasından kalan düşük bir kira geliri olduğunu onu ise zaten Türkiye’ye tatile gittiğinde harcadığını ifade etmiştir. Bir diğer görüşmeci ise Türkiye’de geliri olmasına rağmen onun Almanya’ya getirilmesinin söz konusu olmayacağını şöyle ifade etmiştir;

Eğer Türkiye’de bir yatırım yapmışsak gelirimiz varsa o gelir orada yakınlarımızın akrabalarımızın kullanabileceği gelir oradan buraya bir şey gelmiyor. Daha çok giderse buradan oraya bir katkı sağlanır.

Ama oradan burayı düşünmüyoruz (Mehmet Emin Güngör, Kendi İşi).

Bir görüşmeci ise eğitime gittiğinde kazandığı paradan kaynaklı gelirinin olduğunu dile getirmiştir. Diğer görüşmeciler ise parasal anlamda düzenli bir gelirlerinin olmadığını, mallarının olduğu ama bunun satılıp Almanya'ya getirilmesi noktasında sorunlar olduğunu ifade etmişlerdir. Bir görüşmeci ise yasal noktaya dikkat çekerek Almanya'da devlet yardımı ile geçildiğini ama Türkiye'de mal-mülkü varsa kişi bunu satın buraya getirdiğinde yasal sorunla karşılaşabileceğini ve olanı da kaybedebileceğini ifade etmiştir.

“Almanya'da kazandığınız gelirleriniz konusunda Türkiye'deki hükümetler tarafından Türkiye'de sunulacak cazip öneriler, dövizlerinizi Türkiye değerlendirilme kararınızı etkiler mi? Bu konuda yaşadığınız deneyimler varsa paylaşır mısınız?” diye sorulduğunda görüşmecilerin %70'i ise cazip, rasyonel bir teklif olursa yatırım yapabileceğini ifade etmiştir. Görüşmecilerin %30'u ise etkilemeyeceğini dile getirmiştir. Bunun nedenleri olarak ise: siyasi istikrarsızlık ve geçmişte yaşanan kötü tecrübeleri ifade etmişlerdir. Bir görüşmeci bu durumu kısaca şu şekilde özetlemiştir.

Bir ara devlet tahviline yüksek faiz veriyordu -2001'lerde Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası ile yaşanan duruma vurgu yapılmıştır-, ya da bir ara X Şirketi ve Y şirketleri buradan para toplayıp götürdüler mesela devlet garantisi olsa olabilir. Geçmişteki deneyimlerin büyük çoğunluğu başarısız oldu. Bunun için insanların bir kısmı kredi çekti, biriktirdiğini verdi, altınlarını sattı veya daha fazla kazanmak için komşularından borç aldılar. Ama bunların hepsi kötü sonuçlandı imaj kötü oldu. Burada devletin kesinlikle gelir ve anapara garantisi vermesi gerekir. Geçmişteki durumu kötü imajı düzeltmek mümkün değil belki başarılı olmuş olanlarda vardır ama duymadım belki de vardır (Nejat Bakış, Özel Sektör).

“Türkiye'de kazandığınız gelirleriniz konusunda Almanya'daki hükümetler tarafından Almanya'da sunulacak cazip öneriler olsa, Türkiye'deki gelirlerinizi Almanya'da değerlendirilme kararınızı etkiler mi? Veya bu konuda yaşadığınız deneyimler varsa paylaşır mısınız?” diye sorulduğunda 3 görüşmeci geliri olmadığını, 4 kişi ise eğer gelirim olsaydı Almanya'ya getirirdim diye ifade etmiştir. Türkiye'deki gelirlerin Almanya'ya getirilme noktasında görülen neden ise “enflasyon, siyasi anlamda istikrar sorunu ve geleceğe ilişkin garantinin olmaması” gibi sebepler ileri sürülmüştür. Ancak görüşmecilerden iki kişi ise Türkiye'den Almanya'ya para getirmenin hiçbir şekilde söz konusu olmayacağını ifade etmiştir. Bir görüşmeci soruya şöyle cevap vermiştir;

Türkiye'den bu tarafa getirme bize ters düşüyor sanki verdiği bir

şeyi geri isteyip alıp geri getirmeye benziyor. Biz Türkiye'ye aitmişiz gibi hissettiğim için ne götürebilirim götüreyim orada kalsın diye düşünüyorum. Ama burada daha çekici bir şey var tabii iş adamı olarak alıp getirip burada kazanayım ama yine götüreyim düşüncesi var. Alıp çalıştırma amacıyla bir şey yapabilirsin ama alıp burada çalıştırıp burada bırakmayı düşünmüyoruz (Mehmet Emin Güngör, Kendi İş).

Diğer bir görüşmeci ise durumu net olarak "Satma olmaz. Satılsa bile yine kardeş, abi, dayıya yine aile içinde birine satılır. Küfür ederler yani satılması mümkün değil" (İlhami Yazgan, Kamu Sektörü) diye belirtmiştir.

Görüşmecilerin tamamı, hem Türkiye, hem de Almanya ekonomisine değişen miktarlarda katkısı olduğunu ifade etmişlerdir. Bu katkının Türkiye ekonomisine; aile bireylerine destek noktasında, yılda birkaç sefer Türkiye'ye gidip gelmek (uçak bileti, para, hediye, düğünlerde takılar), düşünsel ve hizmet anlamında, geçmişte Türkiye'de çalışma noktasında, arsa ve ev alma gibi noktalarda olduğu ifade edilmiştir. Ancak görüşmeciler üretim anlamında bir katkılarının olmadığını ifade etmişlerdir. İki görüşmeci durumu şöyle özetlemektedirler;

Mesela senede birkaç sefer gidip geliyoruz. Ben bir iki hafta kafamı dinlemek istediğimde ilk aklıma gelen Türkiye hem o kadar gezilecek görülecek yerleri var ki. Bu nedenle ilk aklıma hep Türkiye geliyor. İster istemez de oraya katkı yapıyorsunuz (Mehmet Emin Güngör, Kendi İş).

Almanya'ya tabii ki katkı vardır. Burada yaşadığım, oturduğum, okuduğum için, çalıştığım ve işyerim olduğu için katkı oluyor. Çoğu yabancılar için örnek bir yaşama sahibim bu anlamda da önemli bir katkı olduğunu düşünüyorum. Türkiye'ye daha fazlasını da yapabilirdim. Ancak orada olamamam, enflasyonun olması (eskiden), halen çoğu şeylerin ilişki üzerinden yürümesi büyük bir dezavantajdır. Bu da güvence değildir çünkü arkadaş, amcanın falan olması beraberinde sıkıntılar getiriyor. Bu da Türkiye'deki yatırımları ikinci hatta üçüncü, dördüncü ve beşinci sıraya atıyor" (İmam Eray, Kendi İşyeri).

Almanya ekonomisine katkıları sorulduğunda; tüm yatırımlarını burada yaptıklarını, sosyal yaşama ve işveren olarak istihdama katkı sağladıklarını, vergilerinin verdiklerini, emeklerini verdiklerini, eğitim, sağlık, vb. her şeyi buradan talep ettiklerini belirtmektedirler. Almanya içinde de turizme katkı sağladıklarını, bankalardan kredi alıp yine burada kullandıklarını, sinemaya, yemeğe, kültüre, vb. yönelik harcamalar yaptıklarını ifade etmişlerdir.

"Geri Türkiye'ye tüm yatırımlarınız ile kesin dönüş yapmayı düşünür müsünüz?" diye bir başka soru sorulduğunda görüşme yapılanların %70'i kesin dönüş değil

de her iki tarafta birlikte yaşamak istediklerini (birkaç ay burada birkaç ay orada gibi) ifade etmişlerdir. Bunun sebepleri olarak ise; çocuklarının “buralılaşması”, işyerlerinin ve işlerinin burada olması, Türkiye’deki siyasi ortama ilişkin endişelerin gibi düşüncelerin etkili olduğu görülmüştür. Türkiye’de ise kısmen yaşanmak istenmesinin tercih edilmesinde özellikle, “iklimin, emeklilikte Almanya’da aldıkları paranın Türkiye’de daha yüksek satın alma gücüne sahip olmasının, akrabalarının” önemli bir etken olduğu ifade edilmiştir. Türkiye’de kalınacak dönem içerisinde ise kirada değil de bir ev alınabileceği, ticaret yapılabileceği ve deneyimlerinin Türkiye’de üretime dönüştürülebileceği de bazı görüşmeciler tarafından çok açık olarak ifade edilmiştir. Bir görüşmeci:

(...).ekonomik bir şeyler yapılabileceğini gösteriyor daire alınması, ticaret yapılması, arsa alınması dışında da daha çok şeyler düşünebilir. Orada üretim de yapılabilir. Avrupa’ya hatta dünyayaatabilirsin. Teknikte buna imkân sağlıyor (İmam Eray, Kendi İşyeri).

Görüşmecilerden birisi geleceği tahmin edemediğini ifade ederken, iki görüşmeci ise hiçbir şekilde kesin dönüşü düşünmediklerini ifade etmişlerdir.

Derinlemesine görüşme yapılanların çoğunluğu, her iki ülkede de ekonomik anlamda geleceğe ilişkin bir sorun görmediğini ifade etmişlerdir. Bir görüşmeci “Türkiye’nin her tarafında sorun var Irak, İran, Suriye gibi hepsinde sorunlar var. Belki bunlar gelecekte Türkiye’ye de sıçrayabilir bu nedenle bir tehlike görüyorum” (Dilan Örs, Kamu Sektörü) diye ifade etmiştir. Bir başka görüşmeci ise Türkiye’nin Doğu’su ve Batısı arasında ayırım yaparak, Doğu’da sorunlar var bu nedenle Doğusunda değil de Batısında yatırım yapabileceğini ifade etmiştir. İki görüşmeci ise üçüncü bir ülke de de yatırım yapabileceğini ifade etmiştir. Bunun nedenleri olarak “risk dağıtımı ve eşlerinin yabancı uyruklu olması” önemli bir etken olarak gösterilmiştir. Bu görüşmecilerden birisi durumu şöyle anlatmaktadır;

Bizim eşlerimiz Romen bu nedenle beraber olduğun eşinde önemli ama o iki ülkenin dışında eşinde başka bir ülke de ise o ister istemez ailesini düşünüyor bu nedenle üçüncü ülke de de yatırım düşünülebilir... Almanya’ya başka ülkelere dinlerden kültürlerden gelenler var bu nedenle ikinci ve üçüncü kuşak mutlaka değişik kuşaklarla birlikte yaşıyorlar. Bu nedenle ekonomik yatırımlar Almanya ve Türkiye dışında üçüncü bir ülkede olması sonucunu doğuruyor (Mehmet Emin Güngör, Kendi İşi).

“Almanya’da beşeri sermaye anlamında (bilgi anlamında) edindiğinizi kazanımlarınızı Türkiye ile paylaşmak veya Türkiye’de değerlendirmek ister misiniz? Bu konuda Türkiye’deki hükümetler tarafından yapılacak ne tür öneriler sizin geriye dönük beyin göçü gerçekleştirmenizde etkili olur veya etkili olacağını

düşünüyorsunuz?” diye sorulduğunda görüşmecilerin çoğunluğu “bunu isterim” diye ifade etmişlerdir. Bunun içinde bürokratik engellerin aşılması, standartların oturtulması, beyin göçünün cazip hale getirilmesi, ekonomik masrafların üstlenilmesi, düşünce özgürlüğünün sağlanması önerilerinde bulunmuşlardır. Bunlar yapılırsa bunun Türkiye’de eğitime katkı sağlayacağı ve önünün açılacağı ayrıca ifade edilmiştir. Bunun sadece eğitim bazında değil yabancı arkadaşlarının da Türkiye yönlendirilmesi ve yatırımlar açısından da teşvik edici olacağı belirtilmiştir. Bir görüşmeci görüşünü şöyle dile getirmektedir;

Almanya’da çok yetenekli insanlar gençler var burada her zaman yeteneklerine uygun bir iş bulamıyorlar eğer böyle bir şey sunulursa faydalı olur diye düşünüyorum hepimiz gidip katkıda bulunmak bilgimizi paylaşmak isteriz (Nejat Bakış, Özel Sektör).

Göçün ortaya çıkardığı kayıt dışı ekonomi konusunda düşünceleri sorulduğunda kayıt dışının Almanya’da da olduğu, özellikle Türkler arasında yaygın kullanıldığı bu durumun yabancılarda yoğun yaşandığı ama az da olsa Almanlar arasında da olduğu ifade edilmiştir. Kayıt dışı yollar olarak; kişilerin kayıt altına girmeksizin çalışıp, devletten sosyal yardımlar aldığı, yasal olmayan yollarla gelip sahte evlilik yaptığı, yasal olmayan yollardan gelince getirenlere kayıt dışı paralar verildiği, burada kazanılan gelirin bir kısmının gösterilmeyip nakit yollarla Türkiye’ye gönderildiği gibi yollarla kayıt dışı ekonomi yaratıldığı ifade edilmiştir. Almanya’da biriktirilen bu paraların burada yakalanmak endişesi ile değerlendirilemediği için Türkiye’de yatırıma (ev, arsa, arazi, gibi) dönüştürüldüğü ifade edilmiştir. Bu konuda görüşmecilerin bazılarının yorumu ise bunun aslında devletin de bir politikası olabileceği çünkü insanlar kayıt dışı kazanıyormuş gibi görünmesine rağmen aslında kazananın yine Almanya olduğu çünkü bu durumun hem işverenlerin hem de Almanya hükümetinin işine geldiği belirtilmiştir. Bunun nedenleri; yabancılardan çok düşük ücretle çalıştıkları, bazen çalışıp paralarını dahi alamadıkları, aldıkları paranın büyük bir kısmını yine Almanya ekonomisinde harcamak zorunda kaldıkları, emeklilik hakkı elde edemedikleri, üretimin ve hizmetin Almanya içinde yaratıldığı gibi nedenler ifade edilmiştir. Kayıt dışı ekonomi konusunda bazı görüşmecilerin ifadeleri şöyledir:

30-40 yıl önce gelenler normal yollardan geldiler ama bundan 20 sene önce Türkiye’den çoğu kişi buraya sığınmacı olarak göçmen olarak geldiler. Politik olaylardan dolayı buraya hiç o anlamda Türkiye’de sorun yaşamamış olanlar da geldiler ve onların bir kısmı legal yollardan gelmediler. Onlar olanı satın (ev, arsa, vb.) illegal yollardan getirecek kişilere para vererek buraya geldiler daha fazla kazanabilmek için. O arsayı sattım burada daha fazla kazanıp onu

tekrar alırım mantığı var. Burada illegal yoldan çalışsam bile daha fazla kazanırım mantığı vardı. (...) ve buraya geldikten sonra hep sığınmacı kalamıyorsun kendini sağlama sağlayacaksın evlilikler de var ille de Alman olması da şart değil ama Alman olunca daha sağlam olur bu nedenle para ile evlenip 3 sene burada kalmak için Alman kadınlarına paralar da verildi. Oradan da bir sürü para kazanıldı. Almanlar da kazandılar daha çok bayanlar çoğunluğu da işsiz olan bayanlar o teklifi iyi değerlendirip kullandılar. 10.000-15.000 Euro normal bunu duyuyoruz. Bazıları onu duyup bunu meslek yapıyorlar ben evelenirim ama önce şu kadar para vermen gerekir deyip parayı alıp kaçanlar da oldu (Mehmet Emin Güngör, Kendi İşyeri).

Türkiye'ye havale yapmak masraf gerektirdiği için özel kuryelerle para gönderiyorlar. İnsanlar havale parası vermemek ve burada kayıtlarda görülmemesi için kayıt dışı kazançlarını Türkiye'ye gönderiyorlar. Bu da kayıt dışının Türkiye'nin lehine olduğunu gösteriyor. ... Adam sapa sağlam... 6 hafta hastalık raporu alıyor ve bunu bir de övüne övüne anlatıyor. Oysa güzel bir işi var güzel para alıyor ama bu sistemi kullanıyorlar... (Mehmed Karamustafa, Kamu ve Kendi İşyeri).

Çok paranın da döndüğü bir alan, burada ben Almanya'nın günahını da görüyorum. Gerekli bilgi ve güvence vermiyor. ... Yabancılarda da bu sorun dili bilmemelerinden, kanunları tanımamalarından, biraz kurnazlıklarından ortaya çıkıyor ama Almanlarda da kara para söz konusu söz konusudur (C. C., STK).

(...)2-3 Euro'ya çalışıyorlar. Burada çalışıyorlar hem az paraya alıyorlar, bazen çalıştığı parayı alamıyorlar, ama yarattıkları değer hep Almanya'da kalıyor (evler, arabalar her şey ülke içerisinde). Bu para ve yaratılan değerler Almanya da kalıyor ki bunda daha büyük faydası Almanya'ya oluyor(...) Kıdem tazminatları yok ürettikleri burada kalıyor bu nedenle buraya fayda sağlıyor. Burada hükümette de işçiler kaçak çalışıyorlar çünkü devlet taşeronu taşeron başka firmaya veriyor yani suyunun suyu çıkınca arada en alttaki firmalar kapanınca bunun takibi de olmuyor böyle yapıyorlar. Bu durumda her zaman işçi kaybediyor. Hem fazla çalışıyorlar, hem ucuz çalışıyorlar, bazen paralarını alamıyorlar ayrıca ürettikleri şeyler ülke içerisinde kalıyor yani Almanya bundan büyük oranda kazanıyor (Nejat Bakış, Özel Sektör).

Görüşmecilere önemli olduğunu düşündükleri ve ekleyecekleri herhangi bir şey olup olmadığı sorusuna göç ile toplumların birbirini tanımaya başladığını belirtmektedirler. Bunun ise beraberinde yeni dışsallıklar yarattığı şu şekilde ifade edilmiştir:

Almanya'daki insanlar bir Türk imajı ve Türk toplumun görüyorlar bu başlangıçta bir merak uyandırıyor. Komşusu oluyor, gelini oluyor çocuğunun arkadaşı Türk oluyor. Veli toplantılarında çocuklarının aileleri ile tanışıyorlar. Bu ise Almanlarda Türkiye'de de yaşayan Türkleri tanıma ve tatil için Türkiye'ye gitme hatta Türk marketine gitme ve orada alışveriş yapma gibi bir durum ortaya çıkarıyor. 3-4 bin tane Türk marketi var. Buradan alışveriş yapan Almanlar da var. Artık bu marketlerden Almanlar da alıyorlar. Burada Etnik marketi de tanındılar. Artık Almanlar da Almanya'da Türk reklamı veriyorlar. Volkswagen, Mercedes de Türkçe reklam veriyor. Bazı firmalar reyonlarında Türk mallarını sergiliyorlar bu da başka bir ekonomi yaratıyor. (...) Artık Türkler yaşamın içinde bunu bir şekilde kabulleniyorlar ve bu da ister istemez Türkiye'ye gitmek, Türk malları satın almak isteği yaratıyor. Ayrıca Türk firmaları Beko gibi, Bak-Tat gibi burada bir çok şeye sponsor oluyorlar. Beko birinci lig basketbol takımının sponsoru burada. Bunlar ise Almanya ekonomisine olumlu katkı sağlıyor. Bugün Türk göçmenlerin başarılarının da getirdiği pozitif taraflar var (Mehmed Karamustafa, Kamu ve kendi işyeri).

Sonuç

Ekonomik, siyasi, toplumsal, coğrafi, dinsel, doğal koşullar ya da benzeri nedenlerle insanların tek tek ya da gruplar halinde veya topluluklar halinde yaşadıkları yeri uzun süreli ve kalıcı olarak iste(me)yerek değiştirmeleri göçü ortaya çıkarmaktadır. Göç ise beraberinde dışsallıklar doğurmaktadır. Çünkü bir ekonomik birimin üretim ya da tüketim kararı, eğer bir başka birimin refahını piyasa koşulları dışında etkiliyorsa yani sosyal fayda ya da özel maliyetler yüklüyorsa ortaya pozitif ya da negatif dışsallıklar çıkmaktadır.

Göçün yarattığı ilişkinin ekonominin boyutu da bu nedenle, pozitif ve negatif dışsallıklar doğurmaktadır. Çünkü göç; göç eden, göç edenin çevresi, göç edeninin ülkesi, göç alan ülke, göç edenleri çalıştıranları, göç edilen ülke vatandaşlarını (komşuları, iş arkadaşları, ortakları) ve bunların dışında kayıtlara girmeyen kişileri olmak üzere geniş bir çevreyi etki alanına almaktadır.

Türkiyeden Almanya'ya göç yazın taraması ve derinlemesine görüşme analizler-

inde de görüldüğü gibi her iki ülkeye de pozitif katkı sağladığı gibi negatif dışsallıklar da yüklemektedir. Çalışma kapsamında yapılan derinlemesine görüşmelerde de görüldüğü gibi; Türkiye'den göç eden kişilerin Türkiye ile halen devam eden akrabalık, arkadaşlık ve dostluk ilişkileri devam etmektedir. Bu ilişkilerinin ise bir ekonomik boyutu söz konusudur. Başlangıçta bu ilişkilerin ekonomik boyutu ciddi boyutlarda iken zamanla ilişkilerde yaşanan değişime bağlı olarak ekonomik boyutunun da değiştiği ifade edilmiştir. Görüşmecilerin çoğunluğu artık ekonomik anlamda yatırım olarak Almanya'yı tercih ettiklerini, eskisi kadar Türkiye'ye para göndermediklerini belirtmişlerdir. Görüşmecilerin tamamına yakını ise kesin dönüşü düşünmediğini ifade etmişlerdir.

Yaşanan değişim içerisinde ise halen Türkiye'nin her anlamda önemini koruduğu görülmektedir. Çünkü tatil için Türkiye'yi tercih ettikleri (yılıda bir iki kez gittikleri), ufak da olsa orada ihtiyacı olanlara halen yardım yapıldığı, iş ilişkilerinin olduğu (iş için Türkiye'ye seminerlere gidiği), gelecekte emekli olduklarında bir ayaklarının da Türkiye'de olmasını istedikleri (bunun için ise ev alınabileceği, hatta gelecekte yatırım yapılabileceği) ifade edilmiştir. Bu arada akrabalık ilişkilerinin azalmasına rağmen yine de düşünlerde takılarının takılmaya devam edildiği, telefonlarla konuşulduğu, belirtilmiştir. Almanyada kazandıklarını Türkiye'de değerlendirme konusunda ise ekonomik anlamda olmasa bile; siyasi istikrarsızlık, komşu ülkelerden kaynaklı sorunlar, geçmişte yaşanan kötü deneyimlerden, Türkiye'ye gittiklerinde özellikle dolandırılmaları ve bazı yasaların ev sahibi-kiracı gibi Almanyadaki kadar güven vermemesi, gümrükte yaşadıkları sorunlar gibi nedenlerden kaynaklı endişelerinin olduğu görülmektedir. Ancak halen Türkiye'de olan aileden kalan malların satılıp Almanya'ya getirilmesi konusunda ise geleneksel düşüncelerini korudukları anlaşılmaktadır.

Süreç içerisinde yaşana bu değişimin Almanya ekonomisine daha fazla katkı sağladığını söylemek mümkündür. Ancak bu değişim neticesinde Türkiye'ye yönelik pozitif değişimlerin de olduğu konuşmalar esnasında ifade edilmiştir. Almanların Türkiye'den gelenleri tanıyarak, tatillerini Türkiye'de yapmayı tercih etmelerine sebep olması, Türkiye'den gelen malları kullanmaları ya da Türkler ile ortak iş yapmaları gösterilmiştir.

Türkiye'den Almanya'ya göçün her iki ülkenin de resmi kayıtlarına girmeyen kayıt dışı ekonomiye sebep olduğunu söylemek bu çalışma kapsamında mümkündür. Ancak bu ilişkinin Türkiye ekonomisine mi yoksa Almanya ekonomisine mi daha büyük katkı yaptığını söylemek bu çalışmanın kapsamını aşarak başka bir çalışmanın konusunu oluşturmaktadır.

Kaynakça

- Aydın, M. ve Perk, E. (2012). Boğaz Köprüsü ve dışsalılık: Çanakkale'ye yönelik nitel ve nicel bir inceleme, *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 12, Sayı: 24, Ekim, ss.1-30.
- Baş, T. ve Akturan, U. (2008). Nitel araştırma yöntemleri nvivo 7.0 ile nitel veri analizi, (1. Basım), Ankara: Seçkin Yayınları.
- Çelik, F. (2002). İç göçlerin seçkinlik yaklaşımı ile analizi, *Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 13, ss. 275-296.
- Çelik, F. (2005). İç göçler: teorik bir analiz, *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 14, Sayı 2, ss. 167-184.
- Çelik, F. (2006). İç göçlerin itici ve çekici güçler yaklaşımı ile analizi, *Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi*, Sayı 27, ss. 149-170.
- Çelik, H. (2009). Einwanderung zwischen assimilation und ghetto –arbeitsmigration aus der Türkei in der bundesrepublik Deutschland, *Free Pen Verlag*, Bonn.
- DPT(Devlet Planlama Teşkilatı). (1963). Birinci beş yıllık kalkınma planı (1963-1967), Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı.
- DPT(Devlet Planlama Teşkilatı). (1968). İkinci beş yıllık kalkınma planı (1968-1972), Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı.
- Göç Platformu (2011), Zorla Yerinden edilenler için ekonomik, sosyal ve kültürel haklar araştırma raporu (S. Güvenç, Proje Koordinatörü), Can Matbaası.
- Güvenç, S. (2011). Zorla yerinden edilenler için ekonomik, sosyal ve kültürel haklar araştırma raporu, Can Matbaası.
- International Organization for Migration (IOM). (2012). 2013 in support of development, international organization for migration, Prepared by the Donnor Relations Division, Switzerland, November.
- Kartal, Z.i (2009). .Türk iş göçü ve ekonomik kalkınmadaki önemi: seçilmiş Türkçe ve Almanca literatürlerin Türk dışgöçünü değerlendirmesi, *Kazancı Hakemli Hukuk Dergisi*, Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Sayı 53-54.
- Keeley, B. (2009). International migration: The human face of globalisation, *OECD Insights*, September.
- Klarl, T. (2013). Einführung in die finanzwissenschaft externe effekte, Universität Augsburg, Sommersemester.
- Mutluer, M.ve Südaş, İ. (2008). Yurtdışında yaşayan Türk vatandaşlarının Türkiye turizmüne katkısı ve turizm eğilimleri, *Ege Coğrafya Dergisi*, 17/1-2, ss. 27-34

- Rady, S. (2007/2008). Externalität und öffentliche güter”, AVWL I Mikro (Winter).
- Sankar, U. (2011). Enviromental externalities, <http://coe.mse.ac.in/dp/envt-ext-sankar.pdf>, (05.03.2011).
- Serin, N. (1980). İktisadi kalkınma açısından işgücü ihracatı ve ithalatı: Orta Doğu tecrübesi, 6. Dünya Ekonomi Kongresi, 4-8 Ağustos, ss. 35-39.
- Sirkeci, İ., Cohen, H.J. ve Pınar Y.(2012). Türk göç kültürü: Türkiye ile Almanya arasında göç hareketleri, sosyo-ekonomik kalkınma ve çatışma, *Migration Letters*, Volume 9, No 4, December, ss. 373-386.
- Spiegel Online (2010). Einwanderungsland Deutschland –Der anteil von ausländern und aigranten an der bevölkerung, 15.10.2010, <http://www.spiegel.de/fotostrecke/grafiken-zur-migration-in-deutschland-wer-kommt-wer-geht-der-faktencheck-fotostrecke-60502.html>, (26.06.2013).
- Statistisches Bundesamt (2012a). Statistisches jahrbuch Deutschland und internationales, Statistisches Bundesamt, Wiesbaden.
- Statistisches Bundesamt (2012b). Bevölkerung und erwerbstätigkeit: Ausländische bevölkerung ergebnisse des ausländerzentralregisters, Fachserie 1 Reihe 2, Statistisches Bundesamt, Wiesbaden.
- Stiglitz, J. E. (1994). *Kamu kesimi ekonomisi*. (2. Basım), (Ö. F. Batırel, Çev.), , İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayın No: 549.
- Şen, F. (1987). Die künftigen beruflichen chancen der Türkischen Jugendlichen in der Bundesrepublik Deutschland, in: Akçaylı, N./Şen, F.(Hrsg.): Berufliche Integration der zweiten Türkengeneration, Frankfurt a. M.
- Übelmesser, S. (2009/2010). Externe Effekte, LMU München, WS, http://www.fwi.wvl.uni-muenchen.de/lehre/archiv/vorlesungen/200910_allokation/allokation_kap5.pdf, (09.06.2013).
- Uğuz, S. Ç. (2012). Göç ve turizm: Türkiye-Almanya örneği, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, Cilt 10, Sayı 19, ss. 177-185.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*, (7. Basım), Ankara: Seçkin Yayınları.
- Yıldırımoğlu, H.(2005). Uluslararası emek göçü- Almanya’ya Türk emek göçü, *Kamu-İş*, Cilt: 8, Sayı: 1, ss. 1-24.

Özgeçmiş

Murat Aydın

Murat Aydın, 1971 yılında Mersin'de doğdu. 2001 yılından bu yana Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümünde öğretim üyeliği yapmaktadır. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mali İktisatta doktoraşı olup, Mali İktisat alanıyla ilgili “makale, tebliğ, kitap”, başta olmak üzere birçok farklı ulusal ve uluslararası yayınları bulunmaktadır. Ayrıca farklı projelerde de yer almıştır.

Hıdır E. Çelik

Hıdır E. Çelik, 1960 yılında Tunceli'de doğdu. 1988 yılından beri F. Almanya'da yaşayan yazar. 1995 yılından bu yana Bonn, Göç Araştırmaları ve Kültürlerarası Öğrenme Enstitüsü başkanlığı yapmaktadır. Bonn Üniversitesi siyaset bilimi ve sosyoloji bölümünü bitirdikten sonra, aynı üniversite de siyaset bilimi uluslararası ilişkilerde doktoraşı olup 1998 yılından beri Köln üniversitesi Kültürlerarası Pedagojide ders de vermektedir. Türkçe yazılmış şiirler ve düz metinleri bulunmaktadır. Ayrıca 1990 yılından bu yana Almanca yayınlanmış; şiirleri, hiciv yazıları, kısa hikâyeleri ile öğretici kitapları bulunmaktadır. 2006 yılında ise Ren bölgesi Bellediyeler Birliği tarafından kültürlerarası ve edebiyat alanında yaptığı hizmetlerden dolayı Rheinlandtaler yaşam boyu kültür ödülü ile onurlandırılmıştır.

12

YÖNETİM KURULLARINDA CİNSİYET FARKLILIĞI: BİST 100 ARAŞTIRMASINDA KADIN YÖNETİM KURULU ÜYELERİ

Meltem Akca¹

Özet

İstihdam politikalarında cinsiyet ayrımcılığı konusu kurumsal yönetim yaklaşımları ile birlikte ön plana çıkmaktadır. Dünyanın birçok ülkesinde bu ayrımcılığın önüne geçmek için çalışmalar yürütülmektedir. Bu faaliyetlerin amacı iş hayatındaki cinsiyet farklılığı kaynaklı sorunları engelleyerek bireylerin eğitim, gelişim ve refah düzeylerinin yükselmesini sağlamaktır. Yönetim kademelerindeki kadın yönetici sayıları tatmin edici düzeylerin altındadır. Hem dünyada hem Türkiye’de kadınların yönetim kurullarında temsil edilme oranları arzu edilen seviyelere ulaşmamıştır. Yasal zorunluluklar, kamusal baskılar ve kurumsal yönetim felsefesinin örgütlerde kendine yer edinmesi sonucunda bu oranların artması beklenmektedir. Başarıya giden yolda kadın erkek birlikte adım atılması gerekmektedir. Kadınların yönetim kurulunda temsil edilmesine yönelik hazırlanan bu çalışmada yerli ve yabancı birçok kaynaktan yararlanılmıştır. Yönetim kurulunda faaliyet gösteren kadınlara ilişkin güncel bilgiler sunulmuş ve dünya genelinde konu ile ilgili yapılan çalışmalara değinilmiştir. Türkiye’de yönetim kurullarında kadınların temsil edilmesine yönelik BIST 100’ de yer alan şirketler incelenerek bazı sonuçlar elde edilmiştir. Çalışmanın sonuçları konu ile benzer araştırma sonuçlarıyla kıyaslanarak elde edilen verilerin paralellik sağladığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Kurumsal Yönetim, Yönetim Kurulları, Cinsiyet Farklılığı, Kadın Üye, BIST 100

1 İstanbul Üniversitesi.

GENDER DIVERSITY IN BOARD OF DIRECTORS: WOMEN IN THE BOARD OF DIRECTORS IN BIST 100 COMPANIES

Abstract

Gender diversity on employment gets popularity with corporate governance approaches worldwide. The diversity problems of women at global firms get academic and politician eyes on this topic. There are some researches around the world to prevent these issues in staffing. The aim of these researches are to prohibit diversity on corporations and to increase the education and welfare levels of women. Women employments in management levels are less than expected and are not sufficient generally. Women representation as a member of board has not reached to the desirable levels in Turkey. Legal obligations, public pressures, and corporate governance notions in companies will raise these levels. It should take a step for sustainable performances in corporations with women and men together. The politics and precautions which are not involved in diversity problems will affect the development of regions and societies. Increased women employment in the society will contribute to the improvement of economic and socio-economic issues.

In this research it is aimed to demonstrate the representation levels of women in the board of directors in BIST 100 companies. Data will be obtained from the annual reports and websites and documents of companies. The results of study will be benchmarked with the similar researches.

Keywords: Corporate Governance, Boardrooms, Gender Diversity, Women Board Member, BIST 100

Yönetim Kurullarında Cinsiyet Farklılığı: BIST 100 Araştırmasında Kadın Yönetim Kurulu Üyeleri

Giriş

Küreselleşme hareketleri ile birlikte toplumların gelişmesi, kadına tanınan hakların genişletilmesi sonucu kadınların eğitim düzeyleri yükselmiş ve iş hayatında kendilerine yer edinmeye başlamışlardır. Bu yer edinme sürecinde kadınların iş yaşamlarında bir çok haksız uygulamalara muhatap kaldıkları görülmektedir. Uzun yıllar boyunca önemsenmeyen bu ayrımcılık yaklaşımları 1990'lı yıllar itibariyle kurumsal yönetim kavramının dünya genelinde hızla yayılması sonucu gün yüzüne çıkmaktadır. İstihdam politikalarında kadın çalışanlara yönelik taraflı tutumlar üst kurullarda da kendini göstermektedir. Kurumsal yönetim yaklaşımları içerisinde istihdam politikalarında eşitsizliklerin ortadan kaldırılması amaçlanmaktadır. Bu yaklaşım çerçevesinde toplumların gelişmişlik düzeylerinin artması, toplumsal ve bireysel ilişkilerin güçlenmesi arzu edilmektedir. Ülkelerin gelişmesi ve ilerlemesi, cinsiyet farklılığı gözetmeyen istihdam politikalarının ve eşitlik ilkesinin hâkim olduğu ortamlarda hız kazanmaktadır. Kadınların çalışma hayatında aktif olarak yer alması ülkenin geleceğini olumlu yönde etkileyecek bir faktör olarak ele alınmalı ve bu amaca ulaşmak için gerekli yatırımlar yapılmalıdır. Kadınların da iş hayatında söz sahibi olabilmesi, bağlı buldukları örgüte ve topluma değer katabilmesi için fırsatlardan yararlandırılması gerekmektedir.

Yönetim Kurulunda Kadınlar

Amerika ve gelişmiş ülkelerde yaşanan Enron olayı(kurumsal görünen bir şirketin yönetim hatalarından iflas ettiği olay) gibi skandallar 1990'ların sonu itibariyle kendini gösteren kurumsal yönetim anlayışını daha sıcak bir şekilde gündeme getirmiştir (Burke, 2003). Kurumsal görünen ülkelerde yaşanan bu olaylar yönetim kurullarına yönelik araştırmaların da hız kazanmasına sebep olmuştur. Yönetim kurullarındaki cinsiyet farklılığı politikaları da bu araştırmalara örnek teşkil etmiştir. Yönetim kurulu yapılanmalarında kadın üye sayılarının yetersizliği dikkat çekici olmakla birlikte yapılan araştırmalar kadınların yönetim kurullarında daha çok yer almasının topluma ve örgütlere yarar sağlayacağını ortaya çıkarmaktadır. Kadının yönetim kurulunda yer alması kurumun, kurumsal itibarını arttırarak paydaşların perspektifinde değer kazanmasına olanak sağlamaktadır (Burke, 2003). Kadınların örgüte ve topluma kazandıracığı bu değerlere rağmen hak ettikleri yerde olamamalarının bir takım nedenleri bulunmaktadır. Kadın üyelerin

yönetim kurullarında çok fazla sandalye sahibi olamamasına neden olan faktörler aşağıda belirtilmektedir:

- Kaliteli, yetenekli, yeterli donanıma sahip kadın yönetim kurulu üyesi adayının az oluşu,
- Kadın üye bulundurmamanın yasal bir cezasının olmayışı,
- Yönetim kurulunda cinsiyet farklılaştırmanın önemsenmemesi,
- Kadın yönetim kurulu üyelerinin kurula dâhil edilmesi ile karar verilecek işlerin karmaşıklaşacağına yönelik inanıştır (Burke,1994).

Kadın çalışanlar, kendi başarısı ve iş hayatındaki öneminden dolayı yönetim kuruluna gelmek istemekte ancak, bu kadınların çoğu hak ettikleri halde bu pozisyonlara gelememektedirler. Yönetim kurulunda kadın sayısının yetersiz oluşu kurumsal yönetim açısından bozulma, aksama göstergesi olarak ele alınmaktadır. Oysa bu yetenekli kişilerin kaçırılması, fırsatların da yok olmasına neden olabilmektedir (Burke, 1994). Kadın üyeler, yönetim kuruluna yeni beceriler, yetkinlikler getirerek organizasyonun yönetiminde çalışan ve müşteriye yönelik ilişki yönetiminde önemli rol oynamaktadırlar.Kadınlara yönelik ürün üreten şirketlerdeki kadın yönetim kurulu üyeleri, stratejik karar belirlemede daha etkili olmaktadır (Daily, Certo ve Dalton, 1997; Brammer, Millington ve Pavelin, 2009).Yapılan çalışmalar göstermektedir ki kadın yönetim kurulu üyeleri, kadın çalışanları ve birbirlerini daha rahat savunabilmektedir. İş yaşamından getirdikleri deneyimleri, tutumları, becerileri ve konulara karşı gönüllü davranışlarıyla yönetim kurulundaki diğer üyeler arasında gerginlik yaratacak durumları yumuşatabilmekte ve kurulu daha canlı tutabilmektedirler(Vinnicombe, Singh, Burke vd., 2009).

Şirketler, kurumsal olduklarını medyaya göstermek için yönetim kuruluna bir, iki kadın üye dâhil etmekte ancak, karar verme sürecinde aktif rol almalarına yönelik istek göstermemektedirler. Kadın üye, yönetim kuruluna farklı bir deneyim getirmektedir. Kadının deneyiminin arkasında politik, kültürel çeşitlilik faktörleri bulunmaktadır. Ürün ve hizmetlere yönelik alışverişin %85'inin kadınların yönlendirmesi ile gerçekleştiği ifade edilmektedir. Bu da kadınların temsil edilme gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır (Rosenborg, 2008).

Liderlik tarzları da yönetim kurullarının yapısını etkileyebilmektedir. Dönüşümcü liderlik gün geçtikçe önem kazanan bir konu haline gelmektedir. Kadınların bu liderlik tipine daha uyumlu oldukları belirtilmektedir. Kadınların dönüşümcü liderlik özelliklerine daha rahat adapte olabildikleri vurgulanmaktadır (Pollitt, 2005).

Erkek üyelerin finansal göstergelere önem verdiği ve sayısal veriler ve değerleri performans ölçütü olarak tercih ettikleri ifade edilmektedir. Kadınlar ise sosyal ve beşeri değerleri de göz önüne almaktadır. Nitel performans ölçülerini de göz önüne alarak kurumsal sosyal sorumluluğa daha çok önem vermektedirler(Nielsen

ve Huse, 2010). Erkek yönetim kurulu üyeleri ve üst düzey yöneticiler enstrümantal davranışlara yönelmektedir. Geleneksel liderlik modelini taşımaktadırlar. Kadın yöneticiler ve kurul üyeleri sosyal liderlik özelliklerine sahip olmaktadır. İletişim ve anlam gücüne önem vermektedirler (Nelson ve Levesque, 2007).

Williams (2003)'a göre yönetim kurulunda kadın üye sayısının fazla olduğu şirketlerin daha hayırsever ve sosyal sorumluluk sahibi oldukları ifade edilmektedir. Yönetim kurullarında görev alan kadınların artması, toplumsal, kültürel hizmet programlarının artmasına, sanatsal ve hayırsever faaliyetlerin hız kazanmasına neden olmaktadır. Böylelikle çalışan, paydaş, müşteri tatmini önem kazanmakta ve toplum için değer yaratma, sürdürülebilir olma kavramları gün yüzüne çıkmaktadır. Kadın çalışanın fazla olduğu endüstrilerde yönetim kurulunda çalışan kadın sayısı artmaktadır. Kozmetik, kimyasal, hizmet, bankacılık sektörlerinde kadınların üst düzey kademelerde daha fazla yer aldıkları ifade edilmektedir(Harrigan,1981). Ayrıca kadın yönetim kurulu üyeleri farklı şirketlerdeki kadın yöneticilerle bağlantı kurmada sınır belirleyici rolü de üstlenmektedir. (Hillman, Shropshire ve Cannella, 2007).

Farklı Ülkelerde Yapılan Araştırmalar ve Kadınların Temsiline Yönelik Düzenlemeler

Yönetim kurullarında kadınların önemi ve yeri üzerine yapılan araştırmalar incelendiğinde literatürde; ABD, İngiltere, Norveç, Fransa, Avustralya, Kanada gibi ülkelerin çalışmalarına sıkça rastlanmaktadır. İstatistiksel verilerden faydalanmak isteyen araştırmacılar, çalışmalarını genellikle dünyanın önde gelen borsalarına dâhil olan şirketler üzerinden gerçekleştirmektedir (Singh ve Vinnicombe,2003).

Avustralya

Yönetim kurullarında kadınların temsiline yönelik çalışmalarda okyanus ötesi dikkati çeken ülke konumunda olan Avustralya, bünyesinde barındırdığı araştırmalar ve içerisinde örgütlenen kadın dernekleriyle konunun güncel tutulmasını sağlamaktadır. Şirket yönetim kurullarında çok az sandalyeye sahip olan kadınlar, yeni düzenlemelerle karar alma sürecine dâhil olmak için sabırsızlanmaktadırlar(Sheridan ve Milgate,2003). Avustralya'da kadınların yönetim kuruluna dâhil edilmesine yönelik yasal zorunluluk olmamakla birlikte Avustralya Menkul Kıymetler Borsası endekslerinden ASX200'deki şirketleri normatif baskılardan ötürü kurullarına kadın üye dâhil etmeye çalışmaktadır.

İngiltere

Dünyanın gelişmiş toplumları arasında ön sıralarda yer alan İngiltere’de kadınların şirketlerin üst kurullarında temsil oranı olması gereken düzeyin oldukça altındadır. İngiliz şirketlerine yönelik yapılan çalışmada Londra borsasında işlem gören en büyük 100 şirketin hisse senetlerinin yer aldığı endeks olan FTSE 100’e ait bankalarda yönetim kurulunda üye kadınların sayısı %9 olarak ortaya çıkmaktadır. Erkeklerin %90’dan fazla bir orana sahip olması kadının çalışma hayatında karşılaştığı cam tavana örnek olabilmektedir (Icaew,2010). Cam tavan olgusu, kadın çalışanı yetersiz görme ve bir noktada karşılaştığı soyut tavan sebebiyle geri plana itme durumudur. İngiltere’de kadın üye sayısının artırılmasına yönelik kamusal yöneticilerin tavsiyeleri gündeme gelmekte ve icra kurulunda yeterli sayıda kadın üye olmayışının altı çizilmektedir. Londra Borsası’nın dünyanın önde gelen borsaları içerisinde yer alması ve bu borsada hisseleri işlem gören şirketlere yönelik yapılan araştırmaların kurumsal yönetim konularına da yoğunlaşması nedeniyle İngiltere örneği Avrupa Birliği üyesi ülkelerinden ayrı olarak ele alınmıştır.

Amerika

Dünya ekonomisinin lokomotifi olarak adlandırılan ABD’nin yönetim kurullarında kadınların temsil edilme oranı hayal edilenin çok altında gerçekleşmektedir. Amerika’nın ünlü borsası Fortune 500’e yönelik yapılan çalışmada 2001 yılında yönetim kurulunda kadınların oranının %12; 2010 yılında ise %15 olduğu ortaya çıkmıştır. Dokuz yılda yönetim kurullarındaki kadınların sayısında büyük bir artış gözlemlenmemiştir (Dalton ve Dalton, 2009). Amerikan Menkul Kıymetler Borsası 2010 yılında şirketlere yönelik bir kural getirmiştir. Kurala göre, şirketlerin yönetim kurullarına yönelik atama prosedürlerinin paydaşlara açıklanması istenmektedir. Kurumsal yönetime yönelik bu kurallar şeffaflık ilkesini de desteklemektedir. Bu kural sayesinde aday gösterme sürecinde yaşanabilecek cinsiyet ayrımcılıklarının azaltılması amaçlanmaktadır.

Norveç

İskandinav ülkelerinde kadınların çalışma hayatındaki yeri önem arz etmektedir. Yönetim kurullarında da kadının temsilinde dünyanın ve Avrupa’nın parlayan yıldızı olarak kabul edilen Norveç, kadınların iş hayatında sürdürülebilir başarı elde etmesi için büyük özen göstermektedir. Kadınların yönetim kurulunda temsil oranı 2000’li yıllardan önce % 6 iken, Norveç 2000 yılında aldığı kota kararıyla bu oranı 2005 yılında %22’ye çıkarmıştır. Norveç kota uygulamasıyla dünyanın dikkatini çekmiştir. Ancak bazı yazarlar devletlerin uyguladığı kota sistemini eleştirmektedirler. Fazla bulunan kota oranları ile yönetim kurulu üyesi olmak için gerekli niteliklere sahip olmayan kadınlarında yasal nedenlerden ötürü şirket

yönetim kurullarına dâhil edilecekleri endişesini taşımaktadırlar (Churchard, 2011). Norveç hükümeti yönetim kurullarında kadının temsil edilmesine yönelik aldığı kararla 2007 yılı itibariyle belirtilen yönetim kurullarında kanunun aktif hale getirilmesini sağlamıştır. Hükümet yönetim kurullarında en az %40 kadın üye olması gerekliliği üzerine bir kota koyarak dünyada kadınlara bu konuda destek veren ilk ülke olma şöhretini de yakalamıştır.

Fransa

Fransa, kadınların işgücünde artan oranlı temsiline destek vermeyi arzulayan ülkelerdendir. Kota çalışmalarının Avrupa'da popüler olmasıyla birlikte konu ile ilgili otoriteler ve dernekler geniş çaplı araştırmalar başlatmıştır. Fransa'da bazı şirketlere yönelik kota kararının uygulanmasıyla birlikte 2016 yılında yönetim kurullarında kadın oranının %40'a ulaşması hedeflenmektedir. 2013 yılında ise yönetim kurullarındaki kadınların oranının da %20'yi geçmesi beklenmektedir. Bu kararla birlikte Fransa'da CAC-40 (Büyük çoğunluğunu Fransız şirketlerine ait hisse senetlerinin oluşturduğu ve uluslararası birçok şirketin hisse senetlerinin de yer aldığı Fransız Borsası endeksidir) şirketlerinde kadın yöneticilerde %50 artış gözlemlenmiştir. Fransız şirketlerinde yasalarca getirilmiş olan kadın üye kotasının sağlanması için şirketlerin yetenekli yönetim kurulu üyesi arayışı içine girmeleri de bu konuda rekabet ortamı yaratılacağına işaret etmektedir (L'Helias, 2010). Fransa'da kadınların yönetim kurulunda temsil edilmesi adımları, Avrupa Birliği uygulamalarından daha hızlı olduğu için ülke örneği ayrı bir başlık altında ele alınmıştır.

Avrupa Birliği

Bünyesinde birçok gelişmiş ülkeyi barındıran birlik yönetimi ilk başlarda kadınların yönetim kuruluna katılımına dair oluşumlara direkt etki etmek istememiştir. Normal şartlarda süregelen değişimlerin ilerleyen yıllarda da devam edebileceği düşüncesini dikkate almıştır. Ancak dünyada konu ile ilgili hızlı gelişmelere kayıtsız kalmayarak kadınların işgücüne katılımına yönelik raporlar yayınlamaya başlamıştır. Avrupa Birliği'nde istihdamda cinsiyet ayrımının önüne geçmek için yoğun çaba gösterilmektedir. Bu çabaların içinde şirket yönetim kurullarında kadınların artan oranla temsiline yönelik gelişmeler bulunmaktadır. Avrupa Birliği'nin yönetim kurullarındaki kadınlara yönelik çalışmasında da kota beklentileri ortaya çıkmaktadır. Oranın %20 olması gerekliliği üzerinde durulmaktadır (Kingsmill,2011). Avrupa Birliği'ne üye ülkelerdeki kadın üyelerin ortalaması %12'dir. Birlik içerisinde bu oranın %20 olmasına yönelik kota çalışmaları mevcuttur. Almanya da normatif baskıların olması gelecek birkaç yıl içinde yasal bir takım önlemler alınması gerekliliğini gündeme getirebilecek-

tir. Alman Dax 100 borsasındaki şirketlerin yönetim kurulundaki kadın üye oranlarının artması beklenmektedir. İspanya'da kota uygulamasına geçen ülkelerdendir. %40 kota uygulaması ile (2015) çalışan sayısı 250'den fazla olan şirketlere yönelik zorlayıcı bir baskı ortamı oluşturulmuştur. İzlanda'da ise 2010 itibarıyla kota uygulamasına geçilmiştir. 50 çalışandan fazla personele sahip halka arz etmiş şirketlerde %40 kota uygulaması gerçekleştirilmek istenmektedir. Belirlenen hedeflere ulaşma konusunda çalışmalar devam etmektedir. Finlandiya için şirketlerin yönetim kurulunda en az bir kadın üye olması ve kadın üye oranının %40'a çıkarılması yönünde çalışmalar sürdürülmektedir. Hollanda ise %30 kota koyacağını ancak kesin belirlemenin 2016 yılına kadar kamuoyuna açıklayacağını ifade etmektedir (European Commission Report,2011).

Diğer Ülkeler

Diğer bazı çalışma, rapor ve uluslararası vizyonlarda Finlandiya, İzlanda, İspanya ve İrlanda gibi ülkelerin %40 kotayı uygun gördükleri ve İsrail, Güney Amerika ve Danimarka'nın da %30 orana sahip olabilmek için gerekli işlemleri başlattıklarına değinilmektedir. Kotalar önce devlet kontrolündeki şirketlere, oradan da özel sektör yönetim kurullarına yönelik oluşturulmaktadır (Hillman, 2007). Uzakdoğu ve Asya bölgesinde kadının istihdam oranı yüksek olmasına rağmen üst düzey çalışan kadın sayısı oldukça azdır. Bu bölgede çalışan kadınlar alt kademelerde istihdam edilmektedir. Ortadoğu ve Arap ülkelerinde kadınların istihdama katılımları oldukça düşüktür. Özellikle Arap ülkelerinde kadınların istihdama katılımı çok düşüktür. Bu sebeple kadın istihdam oranını temsil edecek kadın yönetim kurulu üyesi de yok denecek kadar azdır.

Araştırma

Araştırmanın amacı Türkiye'deki yönetim kurullarında cinsiyet farklılığı olup olmadığını ortaya koymaktır. Araştırmanın bu bölümünde ICOPEC 2013 kongresinde sunulan çalışmanın verileri güncellenmiştir. 30 Mayıs 2014 tarihli Kamuoyu Aydınlatma Platformu verilerine göre ülkemizdeki Menkul Kıymetler Borsası'nda işlem gören ilk 100 şirketin oluşturduğu BIST 100 endeksinde yer alan toplam 100 şirketin yönetim kurulları incelenmiştir. Yönetim kurulları ile birlikte kadınların yönetim kurulu komitelerinde ne oranda yer aldıkları detaylı bir şekilde belirlenmiştir. Kurullar incelenirken sadece şirketlerin web sitelerinde verilen yönetim kurulu listelerine bağlı kalınmamış, ayrıca yönetim kurulunun belirlendiği son ilgili genel kurul tutanaklarından da web sitesinde yer alan listeler teyit edilmiştir. Bu yönüyle raporda ortaya çıkan verilerin sağlıklı bir şekilde kullanılabileceği ve yorumlanabileceği düşünülmektedir.

Araştırmanın Bulguları

Elde edilen verilere göre şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Kadın yönetim kurulu üyesi bulunan şirketler: BIST 100 endeksindeki 100 şirketin bilgilerine ulaşılmıştır. Bu şirketlerin 62'sinde (%62) en az 1 kadın yönetim kurulu üyesi bulunmaktadır. Geriye kalan 48 şirketin yönetim kurullarında kadın üyeye rastlanmamıştır.

Yönetim kurulu üye toplam sayıları: Endekste yer alan 100 şirketin yönetim kurullarında toplam 828 üye yer almaktadır. Bu üyelerden 91'i (%10,99) kadındır.

Kadın yönetim kurulu üyelerinin aile durumları: Yönetim kurullarında yer alan toplam 91 kadın üyenin %50'den fazlası aile üyelerinden oluşmaktadır. Ayrıca aile üyesi olmayan kadın üyelerin de içerden olarak tabir edilen şirket veya ortaklıklarında icracı oldukları tespit edilmiştir. 91 kadın üyenin 18 tanesi bağımsız üyedir. Kadın yönetim kurulu üyelerinin %20'ye yakını bağımsız üye olarak tanımlanmaktadır.

Kadın yönetim kurulu başkanları: BIST 100 endeksinde yer alan 100 işletmenin sadece 7 tanesinde yönetim kurulu başkanı kadındır. Kadın yönetim kurulu başkanlarının büyük bir kısmı aile üyelerinden oluşmaktadır. Ayrıca üç şirketin başkan vekilliği ve üç şirketin başkan yardımcılığı koltuklarında da kadın üyeler yer almaktadır.

Komitelerdeki kadınlar: Kadın üyelerin en çok tercih ettikleri komite Kurumsal Yönetim komitesi olarak tespit edilmiştir. Ayrıca sırasıyla riskin erken saptanması komitesi, denetim komitesi, kredi komitesi, icra komitesi, ücretlendirme ve aday gösterme komiteleri kadın üyelerin bulunduğu diğer komiteler arasında yer almaktadır.

Diğer bilgiler: Meslekleri belirtilmiş olan kadın üyelerin çoğunun sırasıyla işletmeci, bankacı, yönetici, finansçı, ekonomist, avukat, mühendis, akademisyen, iktisatçı olduğu ortaya çıkarılmıştır. Şirketin bulunduğu sektöre göre eczacı, biyolog, muhasebe mesleklerine sahip kadın üyelerinde kurullarda yer aldığı görülmektedir.

Sonuç

Araştırma sonucunda BIST 100 endeksindeki şirketler incelenmiş ve yönetim kurullarında sandalye sahibi kadınlara yönelik bulgular belirtilmiştir. Yapılan araştırma sonucu kadın üyelerin toplam üyeler içindeki oranı %10,99'dur. Cinsiyet farklılığının iş hayatında ve karar alma mekanizmalarında ortadan kaldırılmasına yönelik düzenleme ve çalışmalar ülkelerin zorlayıcı baskılar oluşturmasına neden olmaktadır. Kadınların artan oranda temsil edilmesine yönelik popüler hale gelen kotalarla birlikte şirketler hem yasal kaynaklı zorlayıcı baskılara, hem de kamuoyu, dernek ve çevre kaynaklı normatif baskılara maruz kalmaktadır. Yeni Türk Ticaret Kanunu'nda yönetim kurullarına yönelik kanunlarda kadın üyelere ilişkin sevindirici bir gelişme gerçekleşmemektedir. Ancak Sermaye Piyasası Kurulu'nun yönetim kurulları ile ilgili yayınladığı tebliğde yönetim kurulunda zorunlu olmamakla birlikte en az bir kadın üye bulunur ibaresi getirilmiştir. Bu tavsiyeli karar ile Türkiye'deki yönetim kurullarında kadın sayılarının artabileceğini söylemek mümkündür. İlerleyen dönemlerde Türkiye'de de kota uygulamaları, kadın üye sayısını arttırmak için bir politika olarak kullanılabilir. Ülkemizde kadın üyelerin diğer ülkelerde de benzer şekilde olduğu gibi kurumsal yönetim komitesinde aktif rol oynadıkları görülmektedir. Kadınların iş hayatında, üst kurullarda temsiline yönelik çalışmalar ilerleyen yıllarda kadınların lehine gelişmeli ve konu ile ilgili araştırmalar uygulamacıların stratejik karar alma süreçlerine yol göstermelidir.

Kaynakça

- Brammer, S., Millington, A., Pavelın, S. (2009). Corporate reputation and women on the board. *British Journal of Management*, Vol. 20, pp. 17-29.
- Burke, R. J. (1994). Women on corporate boards of directors. *Women in Management Review* 5 , pp.3-10.
- Burke, R. (2003). Women on corporate boards of directors: The time is right. *Women in Management Review*, 7. pp. 346-348.
- Churchard, C. (2011). Boardroom Quotas Fail to Convince Senior Women. *News Daily* .
- Daily, C.M., Certo, S.T. ve Dalton, R.D. (1997). A Decade of corporate women: some progress in the boardroom none in the executive suite. *Strategic Management Journal*
- Dalton, R.D., Dalton, M.C. (2009). Women gain ground in the boardroom. *Harvard Business Review*.

- European Commission Report.(2011). *Strategy for Equality Between Women and Men 2010-2015*. Publication of European Union, Belgium, 6-48
- Fahmy, D. (2011). *Women on Boards*. Usbanker Press,3 2-33
- Harrigan, R. (1981). Numbers and positions of women elected to corporate boards. *Academy of Management Journal*, pp. 619-625.
- Hillman, A.J., Shropshire, C. Cannella, A.A.(2007). Organizational predictors of women on corporate boards. *Academy of Management Journal*, Volume 50, No 4, pp. 941-952
- Huse, M. N. (2009). Women and employee-elected board members and their contributions to board control tasks. *Journal of Business Ethics*, 89 , pp. 581-597.
- Icaew (2010). NewsPress. Accountancymagazine.com, 85
- Kingsmill, D. (2011). Women must get aboard. www.managementtoday.com
- L'Helias, S. (2010). Women on board in France. *Board Diversity*, 31
- Nielsen, S., Huse, M. (2010). The Contribution of women on boards of directors: going beyond the surface. *Corporate Governance*, Volume 18, No 2, 136-148
- Nelson, T., Levesque, L.L. (2007). *The Status of Women in Corporate Governance in High-Growth*. High-Potential Firms, Baylor University Press
- Pollit, D. (2005). What women can bring to the boardroom in the post-enron era. *Human Resource Management International Digest* , 36-38.
- Rosenborg, S. (2008). Why aren't there more women on boards ?, www.directorship.com
- Sheridan, A., Milgate, G. (2003). "She says,he says". women's and men's view of the composition of boards. *Women in Management, Review* 3, 147-154
- Singh,V., Vinnicombe,S. (2003). The 2002 female FTSE index and women directors. *Women in Management Review*, Volume 18, Number 7.
- Vinnicombe, S., Singh, V., Burke, R.J., Bilimoria, D., Huse, M. (2009). Women on corporate boards of director. *Corporate Governance* 17, 661
- Williams, J. (2003). Women on corporate boards of directors and their influence on corporate philanthropy. *Journal of Business Ethics*, 42 , 1-10.

Özgeçmiş

Meltem Akca, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesinden lisans, İstanbul Üniversitesi Ulaştırma ve Lojistik Yüksekokulu'ndan yandal mezunudur. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Finansman Bilim Dalında yüksek lisans yapmıştır. Aynı enstitüde Yönetim ve Organizasyon kürsüsünde doktora çalışmalarına devam etmektedir. DHMİ bünyesinde hava trafik yönetimi eğitimi almıştır. İstanbul Üniversitesi Ulaştırma ve Lojistik Yüksekokulu'nda araştırma görevlisidir. Lojistik işletmelerinde yönetim uygulamaları, Hava Trafik Yönetimi, Havalimanı Yer Hizmetleri, Hava Terminal Planlaması, Yönetim ve Organizasyon derslerini asiste etmektedir.

İletişim: meltemy@istanbul.edu.tr

13

CONVERSION OF MILITARY BUREAUCRACY IN THE PROCESS OF CAPITAL STOCK

Seydi elik¹

Abstract

Capitalism has shaped the whole superstructure institutions such as now lives in every country where economics, politics, culture, art, morals education system. It has been published many studies on the effects of the industrial revolution to the present capitalization process in Turkey. In the same way, many works produced over bumps, shocks and other soldiers with a variety of tools have addressed and how it affects society and politics. In fact, both the capitalization process of being affected by the military bureaucracy and blow through both the needs of the capitalist system by taking part in the formation of the social model, affects the capitalization process. In our article, it were revealed that capital accumulation process of the military bureaucracy constitutional and institutional position to the effect focused, military bureaucracy, state/societal transformation is not in the process himself conversion / transformation and that this produces results. Therefore, this article was written that is not to demonstrate the dynamics of the capitalization object that has been seen as published enormously, process but the process of Turkey's military transformation of the bureaucracy to watch over and Turkey on "military re-organization" which it's seen as facts and events of the other plans in the capitalization process of the yacht and actually converted the only state, and finally the socio-economic is not structure of society but also it can be demonstrated the military itself.

Keywords: Military bureaucracy, capital accumulation, coup d'etat, political economy, military-civilian relations.

Conversion of Military Bureaucracy in the Process of Capital Stock

Introduction

The world have changed and been in constant transition since the industrial revolution. With the development of the capitalist economy, the influence of the re-organization of the new state system, which were demanded by such a development, on the all countries irrespective of which whether had they stepped or not stepped into industrial era has not lasted long? If it is needed to focuses on the processing which separation of capitalism around the world, we will see that the form of capitalist relationships separate depending upon spatial extension. Capitalist establishments and legislative regulations need to be removed for the purpose of providing to these relationships form for becoming an ongoing situation out of Europe geographically. Modern states affect the process and they were affected from it because they are an institutionalization which is dependent to capitalist stock. Therefore, it is obvious that the concepts of fund stock/capitalization are not mere technical concepts which are not evaluated in the economy, exactly. At the same time, these technical concepts immanent to transformation/changes in social relationships which were made obligatory by the process because of alluding to a process. Accordingly, it is unavailable that all sociopolitical actors will get involved to converts/changes in that communal process due to the process of capitalist fund stock has a sociopolitical qualification. Getting involved consists of affecting and being affected because, after the industrial revolution, transformations are on not only economical but political, juridical and social institutions are in relation with act and react by means of the process of capitalist fund stock. Consequently, it's obvious that just economy science will be inadequate when we clarify the transition from which restricted producing to separate producing, industrial society to information society, the world of nation states to global world and modernist thoughts to post-modern thoughts. Concordantly, all these economic changes, at the same time, include that the state need to be reorganized and specify the relationships between state and citizen.

Western Europe (especially England) finalized the industrial revolution and move away to abroad for the purpose of increasing her needed market after the essential restructuring of nation state. The history is filled with samples of changes, transformations, and effects of these evolvments. Hence, it should be indicated that transformations in Turkey, are not independent from the transformations which become around the world, on the contrary, they are related with these transformations.

In fact, during the process of reorganizing of fund stock again, an analysis should be done, in this way, it can be learned how to be reorganized the institutional architecture, shaped of inter and non-class correlation. However, this analysis will exceed the essay limits because it is focused on effects of constitutional and institutional position of military bureaucracy. Lots of searches about effects of the process of capitalization were broadcasted since industrial revolution. The purpose of this essay is not explain the dynamics of the process of the capitalization that were as if there were a lot of being broadcasting, but following from Turkey's transformation of military bureaucracy and indicate that in history of Turkey, it is known as 'once more organization of soldier', however; actually being converted things are not mere state, socioeconomic form and society but it is soldier. Really, lots of work which have been inspired from military coups mention how to soldiers converted the society by means of coups and the other implements. In fact, it can be indicated that coups means once more organization of the soldiers. Thus, the underlined phenomenon is not that military bureaucracy converts the state/society but the soldiers convert/converted to themselves and conclusions of it.

The Process of Capital Accumulation in Turkey

Many classification trials have done from Ottoman to today about the process of capitalization on the Turkey's economic history. It is being considered that it is able to be evaluated the Ottoman economy politics in 19th century in 4 periods and economy politics of the republic period can be 5 periods. The first period was until 1826 years. In this period, protective politics were applied, the using of monopolies and staples dominated. The second period (1826-1860) was described as taking up with the economy of west and keeping up with existing economic conditions. Ottoman bazaars were opened to the outside and trading was liberalized on condition that inter-markets would be liberalized. Ottoman's traditional, closed, provisional, fiscal economy ended and her integrated process with western economy began with the Baltalimani trade convention. In 1838, the first attempt to found a bank in the Ottoman Empire. The third period was between 1860 and 1908 years. Although there was liberal economy in this period, the protectionist tendencies increased; at least those who are in favor of protection of the domestic economy, the resistance was raised with the customs. The fourth period (1908-1923), starting with the Young Turk Revolution to the First World War was an ongoing period. During this period, struggle and conservationists have been going completely "national economy" advocates of free trade supporters have prevailed in (Quataert, 2004). The first period began with the proclamation of the Republic from 1923-29 and liberal was the period of the first republic. To Westernized, not only social-political insti-

tutions of the West but also economic institutions believed in the necessity of the adoption of the economy in this period before a drift or incentive system was tried to be guided by. Sixth period between 1929-1946 and 1929 due to the world economic crisis all over the world as well as the state's economy, which has passed under the domination of Keynesian involved in policies. Seventh period was between 1946-60 and liberal economy was the period of the second republic. Turkey in the framework of the Marshall Plan, which opened to the West, the UN and NATO relations with internationalization was a period. The private entrepreneurship in the country was the period, when it was opened to the city with the road infrastructure and market integration. It was the eighth period between 1960-1980. This period was dominated by import substitution development, under the name of planning of the state, but in the economy was in this period. The last period, the world due to the foreign countries and with the support of Turkey's integration with the global capital has been directed to the liberalism. The transition period which we try to all that the capital accumulation process of restructuring, internal and external dynamics with the effect of economy as well, politics, the culture, the art, the community's cooperative structure, the morality, the education system also shapes as the military bureaucracy constitutional and institutional location also visible on the era of change and transformation is occurring. This process of transformation of the military bureaucracy in Turkey at the same time the power struggle in Turkey operating in foreign countries and international background of the relations with the capital sector and as the history of social transformation may well studied. It will be appreciated that the subject intricately formed interdisciplinary work requirements and the Ottoman Empire to the present form will be considered to be an article borders easily will overcome, it was studied a late capitalized country, Turkey's capitalization process at different stages of corresponding, but not similar to each other we have seen periods and over we will focus on the transformation of the military bureaucracy. In this context of our study, the history of Turkey's as the most important breaking as it was seen in 1826 dated Janissaries of the removal to the present day military bureaucracy redesigned over the fast walk and we will try to show these events with the main lines that the socio-economic transformation with the Horsehead sure that the pull on the basis of political economy.

Of the Ottoman Empire before 1826, the capital accumulation process does not contain significant improvement in terms of our articles were excluded. According to Quataert, in the first stage which until 1826 under the auspices of local manufacturers who viewed economic policies, the state monopoly on the use and domestic production of raw materials has been given to the application (Quataert, 2004, p.888). Therefore, we will examine the first period was the period from 1826-1860, one of the most important breaking of the Ottoman Empire and the state corre-

sponding to the capitalist economic relations began with an event that was stuck into the network. This event is the oldest military institutions of the Ottoman Empire, which is the event of the abolition of the Janissaries. Therefore, with the signing of the Treaty of Baltalimanı in 1838 the Ottoman acceptance into the process by which capitalism, it made on the military bureaucracy has begun a transformation. As it will be seen later each threshold periodization above, but also on military bureaucracy change / transformation refers to the process.

“Auspicious Event” For Capitalism

Superior power of the age of the Ottoman state that one of the cases, only military occupation of a professional military force set up to nurture social and economic system that allows for is that it's created. In this way, the state, although a multinational empire, the power of the central government may establish and overcome the problems of internal security as a state have the opportunity to take care of foreign affairs comfortably. (McNeill, 2002, p.379; Goffman, 2004, p.101.). However, as a result of a deteriorating economy entered a period of decline as a result of the changes undergone by the Ottoman Empire, such as social care in the military field undergoes change and transformation. One of these changes to the janissaries, due to the difficulties in the payment of salaries to do jobs outside of the military was to give permission. Ottoman Empire which have a large part of the Treasury as spoils of war, consisting of war taken in the last period, the state had lost a huge income. Thus, a military unit that proceeds from the treasury janissaries had started to create a financial burden to the state.

Janissaries who were seen as a military oligarchy (Timur, 1998, s.150.), with the named as “hazine mande” method, they would be a tradesman on the condition that they would give their salaries to treasure (Genç, 1991, p.103). When considering that this situation has long taken the janissary corps of trades there are, it meant the demilitarization of the janissaries quickly. According to Timur's chronicler historian Esad Efendi quoted that the janissaries, now tradesman doing, painting, carpentry, tailoring, porter, boating in occupations such as they are active, the price to intervene and fruit and vegetable trade to control the construction industry (Timur, 1998, p.144.) and professional organizations in an important place in the guild, clerk, crier, guard, lookout, was to take on new tasks as (Quataert, 2004, p. 89; Genç, 1991, p.103). Thus, the various elements of the economy, which has become janissaries' changes in the economy and economic policy, had become important. As a result, the Janissaries, entered into relations with the economic aspects of society and in our political system as well as socio-economic aspects of

the specific gravity of the situation had come to a center of gravity.

Beside these developments the 18th century, which took place in industrialization revolution also thrust the Ottoman central government from which western capitalist states who gain privileges and immunities advantage of the empire enter the markets (Quataert, 2004, p.887) and be a judge thinks especially in 1820 occurred in the Napoleonic wars in the wake of Ottoman interact were busy with. Protectionist policies to develop local industry, particularly the Ottoman Empire as sources of raw materials and finished goods market for Western states are considering making changes in economic structure and restructuring of the Ottoman Empire (Pamuk, 1988, p.200; Yerasimos, 2000, p.556; Sencer, 1999, p.29). First of all they have achieved through capitulation concessions to be implemented in the market for a large Ottoman Empire was important to maintain the integrity of the political (Tanör, 2004, p.79). For this, the Ottomans were curious as to the strengthening of the central organization. Thus, in the case of one-stop shopping new concessions and exemptions from the central government thinks they were easier to obtain (Quataert, 2004, p.887). The biggest economic obstacle in front of it in the Ottoman Empire was seen monopolies and domestic customs (Keyder, 2000, p.45). The present time, however, due to the capitulation low customs of foreign countries with cheap goods entering the Ottoman artisans and craftsmen difficult situation sufficiently reduces the manufacturing industry was adversely affected too. Finally, central government especially in England, at the urging of European traders to abandon their current economic policies tended to. The one of the biggest problem for the new economic policy was janissary because they also had been taking advantage of old system so they didn't want it to be changed to new ones. Here in this era of increasing rebellion of the Janissaries, and so to intervene under management, from the small shopkeepers to industrialists, among them rising from their communities to share their complaints that they too lay (Armağan, 2002, p.287). Center position of power to be able to obtain a traumatic situation as these strong social and political positions of the Janissaries, the Ottoman center as there will be no elements common to the power of the state was unacceptable for a disallowed (Kunt, 1992, p.20). Therefore no longer janissary protection of the under monopoly and domestic tariff rate instead of the "new order" to substitute hoped to benefit from the European traders, and especially Britain, the Ottoman Empire, the janissaries liquidation also includes a series of "opening" the necessity of making to convince the difficulty.

Really, he saw the brake function that in the first time that has served to strengthen the center of the Janissaries, now against the central government's unlimited ambitions, along with the ulema, almost like a modern political party (Karal, 1977, p.279). Janissaries who were available with traditional structures for the implemen-

tation of protectionist policies, plays the sultan's pleasure populist as a barrier to levy and transfer to the center of public role (Kunt, 1992, p.11). At the end of the XVII century in the Ottoman Empire was written on the military situation in a foreign works, quarry, clan members and the ulema, almost that time in France *Etats-Generaux*, a view was expressed that the task (Timur, 1998, p.123). The work comes stratified, sultans change, imprisonment, and even murder and necessary laws to change the actual status as a right has described this state of the Ottoman Empire polity, works by the author, more irregularity was reminiscent in style "democracy" were close. Rebecca in another Janissary Corps was not just a war machine, a kind of traditional structure and a large community that guards effectively, even with today's concept of a "civil society" organization, is seen as a kind of "party" (Başkaya, 1999, p. 182-184).

Absolute power of the state functions as a mechanism to control the Janissary Corps in 1826 after the destruction of the military command authority of the sultan partitioning between different authorities so central to strengthening the work was started immediately (Bayramoğlu, 1996, p.227). However, not only within the state military force had penetrated the complex economic and social structure of an organization at a time of destruction, shaking the social structure had led to the formation of a large communal space (Turhan, 1969, p.227). This situation in the economy, great roles and a state's civil and military responding to the needs goods producing, but also a wealth of important tax-saving guilds, undermining the strongest and best organized under the auspices supporters abolished. Finally, in 1838, the British and the Ottoman Empire with the Treaty of Balta Liman forced to give concessions that were the result of such an environment. As a result of this treaty, political and economic logic of the Ottoman Empire in the framework of European capitalism have been included towards the institutionalization and the *laissez-faire* economy period has started (Quataert, 1999, p.22). According to the treaty, a British citizen when trading within the borders of the Ottoman Empire Ottoman citizens would pay even less tax. For example, from Thessaloniki to Istanbul forwarding Muslim indigenous traders state transit duty while paying British traders exempt from this tax has been and Muslim traders another Ottoman city cost to send, to trade higher taxes because of the *de facto* possibility left. Now, paying fair prices through the demand that can be found in a foreign merchant of the Ottoman Empire itself, even before the grain grown in his own country had lost the right to receive. Kept open to anyone who wants to join the European states to sign the treaty was a race. Between the years of 1838-1841 in France, Sweden, Norway, Spain, the Netherlands, Belgium, Denmark and Prussia joined the ranks of states that signed the treaty (Yerasimos, 2000, p.555). Capitulations system, which consolidates the Ottoman craft and industrial decline of the meaning of the state to other states borrowing that led to the 1875, the financial bankruptcy will result in

these treaties, they will resist a major power, janissaries, with the abolition of been possible (Pamuk, 1988, p.200). Ports operating in the janissaries / porters, even if they cause difficulty to foreign traders and local artisans because they have taken a stance in favor of the interests of the place, brought from the eastern provinces to the Armenians left (Armağan, 2002, p.288).

After the abolition of association, military security bureaucracy re-designed and tightly connected to the center and behind the new “evolutions” has come. 1839 Gulhane Hattı Humayunu, in application of legal documents such as the 1856 Reform Edict of Tanzimat expansions are inserted from them. Remarkably economic liberalization that led to this expansion of the Ottoman runs in parallel with the commercial agreements. 1,839 of Gulhane Hattı Hümayunu Trade Agreement back in 1838, the first borrowing dated 1854 Reform Edict of 1856 and the Treaty of Berlin in 1878 promised reforms laid down in the text after it was declared bankrupt in 1875. These treaties which Ottoman’s collapse prepare, serious unhindered, Yerasimos by the expression “the western powers reforms screens, the itself under the revealing of the guardianship weight gradually” increase and its nationals, with Greek and Armenian broker a wider range of motion and an increasing intervention opportunity will bring (Yerasimos, 2001, s.50). In the face of all these developments, according to newly established and more disciplined Asakir-i Mansuri Muhammadiyah Army, because it was in complete control of the center of the Janissaries, would be expected to take over the function.

After 1826, inevitably face of capitalism to return to the rest of the Ottoman Empire experienced after all these economic changes and transformations, and the state’s own bourgeoisie creation policies, self-Republic era also moved, in this period, the new social and political refraction, soldiers among civilians new areas of conflict to exit caused.

The Republic and Transformation of the Military Bureaucracy in the Capitalization Process

At the beginning of the work of the republic’s administrative staff Izmir Economy Congress held in 1923, in the economic sense to him with a map to determine the direction and wealthy classes of society, an effective political and social contact with the effort shows. Decisions and encourage private initiative priority was primarily a mixed economic model had predicted that the congress. Anglo-American-style liberal-market development model which was due to the lack of capital accumulation was abandoned in 1929 with the world economic crisis. Then in Lausanne debts incurred for payment of the Ottoman state was studied on the

other hand will start the process of capital accumulation, economic institutions and decisions had been taken. Turkey Is Bank of Industry and Mine Bank, private insurance and the establishment of partnerships, in 1927 the adoption of the Law on the Promotion of Industry, studies such as the establishment of sugar factories are among them. In the economic field transformations, political and social fields will be changes and transformations are added, different segments of society with the war of independence gave military and civilian bureaucracy that emerged between the multi-angle tensions, especially in the early republican years to have marked. Just janissaries liquidation as in, where the republic founder of the team deems necessary several “openings” to be done, arms monopolies holding the military’s opposition elements rid it of completely new regime in the service to ensure that it had been necessary. Later in 1929, the world economic crisis, the emergence, with its economy in order to protect the same date, the interest in the customs laws of the multiparty era, the state of the economy only to intervene, but also certain duties personally assume and state-owned enterprise established in a period that has been started. However, with private entrepreneurs until 1929, after this date, the state capitalism transitioning prefer this drastic change in the country’s economic policy was designed in 1923 despite an extraordinary transformation occurred on the military bureaucracy. Mustafa Kemal, Fevzi Çakmak and İsmet İnönü generals formed “troika” of influence and above the said liquidation provided with military-civilian relations stabilization period has been entered and that stability longed until 1944 (Çelik, 2008, p.141-149).

One of the important of fracture moments in Turkish political history during the period of the republic was 1944. Because of World War II and the impact of developments in the world this year was the beginning of many new social, political and economic transformations for Turkey. Firstly, resulting in the defeat of German fascism in the United Nations was founded after the war (1945) and Turkey has been involved in this organization. Depending on the quest for a new world order and the rise of democratic tendencies in the framework of economic and military aid to the Turkish-American rapprochement of Turkey towards multi-party system became compulsory. With the transition to multi-party political life in 1946, to integrate the Turkish economy into the world economy towards economic liberalization measures to be taken with a turning point. In fact, 7 September 1946 for one dollar from 1.28 Turkish liras to 2.80 by subtracting the first major devaluation of the Republic, it will be done for integration. In addition, continuous monitoring of this closed period of 16 years, conservationists, based on the external balance and introverted as statist and interventionist economic policies relaxed step by step; freed and the greatly increased imports; began to chronic external deficits; therefore, foreign aid, loans and foreign investment standing with a period of economic

structure has been settled (Boratav, 2005, p.104).

In 1944, one of the dynamics that cause this transformation in the war in Eastern Europe immediately after the Union of Soviet Socialist Republics (USSR) standing close to the block was the establishment of a new socialist regime. USSR who was trouble by the expansion policy of t, the Western European countries and the United States in 1949 as a precaution against the Council of Europe and NATO (North Atlantic Treaty Organization) was established. Two poles (the USSR and the USA) which was the beginning of the world as a result of these developments the world, the “cold war” which finds expression in a political climate has entered the positioning of all the nations of the world had itself accordingly. Turkey prefers to located In the Western alliance in favor of the capitalists and will be a member of the Council of Europe. United States who want to create a security belt around the USSR particularly, within the framework of the Truman Doctrine, military and financial aid to many countries would do well to include Turkey in the impact of this transformation has been an encouraging factor. In September 11, 1947 in the U.S. Congress approved in the framework of Marshall Aid, which will be held in various countries to receive U.S. aid in 1947 Turkey had prepared an economic development plan. Turkey openly declared that economic development had relied on private enterprise with mining, energy, iron and steel and railroads outside the state-owned economic enterprises would be privatized once promising of these plans. Although the RPP (CHP) government did not implement the plan, the general principles, in 1950, came to power in the Democrat Party has adopted and later that year, applied political economy important measure has been (Tekeli and İlkin, 2009).

This period which will redefine a new economic policy and Turkey’s political position and, which is based on private entrepreneurship and liberal economic approaches this period, the state apparatus and its place in the course of the military bureaucracy is a period of restriction. At the beginning of the period since 1924, the General Staff have refused to make concessions to the autonomous status of the Chief of Staff Fevzi Pasha and with the potential to resist this restructuring retired by all major pashas were liquidated. Then, the United States, assistance to be provided regarding Turkey’s interlocutor is not certain, and military affairs of the government authority in the hands of the collection at the request Turkey (Erhan, 2003, s.537), the government has linked all the military bureaucracy with NATO’s founding 15 days after May 30, 1949 the same day three adopted law. Indeed, Chief of Staff to the autonomous status which ended the three laws, one of 5398 numbered law, the Chief of Staff, Defense Minister attached to the Supreme Defense Council, 5399 numbered law, the National Defense Supreme Council restructured under the name and the 5400 Law No and, with the Supreme Military Council, the

government's weight had increased. As a result, the international economic system in the West that was created in the cold war process, forcing a liberal structure of Turkey and Turkey, the United Nations (UN) and then all the international organizations established by the United States was obliged to become a member. Turkey joined to World Bank on February 14, 1947, to the IMF on March 11, 1947 and to NATO on 18 February 1952. Turkey has entered to the period in which this global integration and the army of the Republic of Turkey to NATO's military transformation, following the impact of the political process are often interrupted by military coups. In this process, which resulted in the 1960 coup, it emerged new fractures and new aspects between civilians and soldiers.

Democrat Party Period: 'I Govern the Army with Sergeants'

The DP which was in power between 1950 and 1960 periods, the economy in the field of private initiative were based in this period, a national bourgeoisie creation and strengthening re-focused in foreign trade, "free trade" policy has been adopted, the external economic relations are also wished to develop in this direction (Eroğul, 1990). At the same time, DP signed an important decision beside many liberal policies which is about our topic, and joined to NATO. This condition for many years "autonomous" to the Turkish Army, which was founded after the abolition of the Janissaries "new" charge of the military in a manner similar to the introduction of Western commander, at a time that an international force was put under NATO command. Turkish military bureaucracy who thought that it had lost his autonomous structure Chief of Staff to the Minister of National Defense who connecting the now come under the auspices of NATO, was suffering the concussion. This is the result of many social, political influence, along with the military bureaucracy, an important psychological effect was the army so far, management of the country "military" leaders due to the presence (these leaders liberation struggle themselves in the Commander in Chief and commanders had done), they live with the feeling loss of regime of identification and power.

In addition, on the other hand, the civil-military bureaucracy was carrying concerns about the capitalist western block of the Soviet bloc in the world; a new order will make continuous efforts on the effects of the republican regime. Against a possible change of power in this regard, the political changes forced by external conditions inside the package, he will put some provisions to seen as the solution to guarantee the guardianship regime. For this, the Supreme Council of National Defense was established in 1949 and the Board of power into the hands of a new actor in case of deviation from the regime was equipped with mechanisms to prevent.

Even some of the decisions of the Board may be exercised directly to the Board, the Council of Ministers identity had won almost. With this arrangement, the regime soldiers created through a safety valve, to give an example with metaphor, even though the captain of the ship's rudder control was intended to be achieved.

However, Inonu almost liquidated the selection following the success of this expedition Celal Bayar and Adnan Menderes, the only power to not be able also to be June 6, 1950 "senior military officers of the pulse was in preparation of the" claims by introducing the Turkish Armed Forces, a large initiate liquidation, supporters of İnönü think that would curtail the military's high command. Moreover, the Menderes government's policies are designed to identify and control regime and the Supreme Council of National Defense should be gathered every month during their gathering was very rare; it seems to render the device (Çelik, 2008).

NATO, under the command is entered, the Prime Minister Menderes further be strengthened as in the 1954 elections after his "I Govern the Army with Sergeants" (Özdağ, 1997, p.52) I like the descriptions and anti-democratic practices, respect from discomfort, deteriorating economic situation also added, for years an autonomous state with a managed military bureaucracy, multiparty feed system and the newly established parties had begun to think that insecurity was empty. All these developments have revived the tendency of autonomy in the military bureaucracy. As a result, -beside, seemingly invisible all other reasons- military bureaucracy out of the system for the maintenance of response, as a result of autonomy of the request and economic status also colonel and some lower-ranking officers have done a coup on 27 May 1960 (Ahmad, 1994, p.44).

The Political Economy of Coup

After the coup d'état of May 27 1960-1962 years, there has been a transition, a new generation/conversion circuit. A new constitution that the redefinition of the state's institutions rights and freedoms and new arrangements involving constitutional institutions prepared and it were adopted. During this period, the perception of the social state and the state settled socio-economic obligations have been introduced. Given a separate place in the public sector in the economy, the KIT has been installed to the specific assignments. Economic and social area "planning" has been dominated by the idea that it is important, in this context; to conduct a study of the State Planning Organization (SPO) was established.

After this coup military security bureaucracy, the name of "the regime to preserve and protect" the jurisdiction, the economic sphere, the intelligence from the

National Security Council to a wide range of acquired, has been included with the powers and privileges inside of the constitutional system. By going outside of the chain of command, the small-ranking military officers who staged the coup to seize control of the army and his chief of staff have been arrested, the effects has a traumatic effect that will last longer in the army. In the early years of the coup the military bureaucracy on the one hand trying to design social and political life, on the other hand was located within its own order and command completely degraded with the reestablishment of order and would deal with hierarchy. For this first "14 incident" made in the army, including many takeout for establishing this hierarchy has deteriorated. After that, the whole blows at the same time will re-design the army itself, it would adapt to the conditions of the new era. For this, to be done on each pulse purges within the army and the army would ensure the establishment of internal hierarchy. DP government during the 1960 coup applied unplanned and unscheduled liberal economic policies as a reaction against the planned development before and after the transition by providing an understanding of import-substituting industrialization was instrumental in the economic field. Domestic industry is using technology imported from abroad, the necessity to continuously due to the significant foreign exchange loss would bring to a halt after a while imports. Therefore, technology refresh industrialists unable to reduce manufacturing costs of the remedy as labor rates reduces the sight of a new social actors emerged as found and of the 1961 Constitution recognizes freedom under the trade unions organizing a major force get working class response had caused. Downturn of the country, depending on political and social unrest in the country to show the beginning and the constitutional rights of the workers' resistance, such as strikes increase production, productivity and profitability have led to the fall. The crisis of the political realm of the assembly's social problems cannot solve the becoming and politicians this crisis as a cause of the 1961 constitution, rights and freedoms of regulations on indications, the 1971 military intervention took place and democratic and political rights, were made to limiting the way the rising social brakes to opposition. However, the oil crisis emerged at the beginning of in 1974 and Cyprus military intervention to Turkey after the embargo with the effect of increasing economic contraction bill them to cut considering social groups, even if it was scythed, it was the constitution libertarian mood was influenced by a variety of platforms to respond to the continued increasing labor peace was impaired due to strikes and lockouts. On the other hand, due to the domestic market was saturated, the declining profitability industrialists legal arrangements aimed at increasing exports and they have meant that it was need to opening up of the economy in this direction. Entering the foreign currency financing of the economy since 1977 crisis abandonment of import substitution policy was based upon the idea that the exit way (Yeldan, 2005, p.38; Başkaya, 2004, p.123-124). The economic stabilization

measures applied in 1977-1978, and the absence of a solution 24 new economic decisions were taken in January 1980 (Kepenek and Yentürk, 2005, p.296-297). With the liberal economic decisions that international capital, especially by means of the World Bank, the markets in which inside and outside against market liberalization principle, this liberal economic decisions and the (Boratav, 2005, p. 148) import substitution policies have been abandoned, instead, export-oriented-export substituted-industrialization policy was adopted (Karluk, 2005, p.497). However, the political and social awareness in the country and it means the economic crisis, the international and domestic capital against labor, did not allow strengthening the implementation of this policy. Here, 12 September 1980 military interventions in the country to stop the political and social crisis, as well as the implementation of the January 24 decisions were made to create a suitable environment. Turgut Özal who was undersecretary of the State Planning Organization, by going three times to explain to the soldiers that he explains the stabilization measures of the January 24 should be sought on here (TBMM Report, November, 2012).

On the other hand, with military interventions in 1960, 1971 and 1980, he would takeout personals who would design the interior also make its own military bureaucracy and adapts them. In 1960, 235 soldiers and four thousand 171 officers, 600 officers in 1971, the 397 officers in 1980, 176 non-commissioned officers and 447 military students thrown or was removed from the army by making retirement process.

The 1960 military coup also has an importance in terms of Turkey's capitalization; after the Turkish Janissary military bureaucracy, including the economic area as an actor was that it would again. Indeed, the military bureaucracy in 1961, "the Turkish Armed Forces to members of the social assistance" to provide for a "military aid agency" with the mission established, but especially the 1980s, in the middle of an increasingly profit-making and dividend paying almost a capitalist holding impersonate the Armed Forces Pension Fund (OYAK) through has become one of the country's economic elements. Except the war industries and military spending in the area of establishment classic military-industrial complex mechanism, out of the army itself a collective capitalist group to act as from OYAK, and have many sectors to direct investments, itself a global capitalist system has integrated (Akça, 2010, p.10). These institutions' effects on Turkey's economic system because of social and political consequences would exceed the limits of our article; we will deal only the military bureaucracy has on the social and political effects.

Before the 1960 coup, the majority of officers belonging to lower middle-class families who are recruited from the children, the officers-but-frequently changed they lived 'in the public'. With 1980s, the middle and upper class members and ser-

geants' children begun to prefer in order to officer corps, then, the housing policy and social media as the officers of the officers' clubs by pulling the "people" in the case of a the moving away of the military bureaucracy virtually closed to the outside of a caste into has paved the way to arrive (Laçiner, 2009, p.24). Indeed, the cheaper and maxi credits that were given by OYAK caused to elite and separate from the public. 1960 prior to the economic situation worsened military bureaucracy after the coup and OYAK through in case a noticeable improvement has been, in parallel among the officers radical tendency decreased against the status quo of political attitudes and behavior alignment has occurred (Şaylan; 1978, p.414). After that, both inside and outside the huge investments in the case of a holding OYAK the capitalist system through integrating the Turkish Armed Forces, the capitalist system, "the protector and guard will be". Indeed, in the National Security Council (NSC) of the Welfare Party and the True Path Party coalition government imposed the National Security Policy Document (NSPD) in 28 February 1997, the military's global capitalism, its commitment to a concrete indication as to exemplify the need. "Red Book" of this document, also known as the government and other state organs those are important for binding. These documents that political literature "February 28 post-modern coup" as the transition that led to the state's secret constitution considered, the government and other state organs wants West point and "Turkey's integration with the world for privatization, including economic efforts to increase." At the same time, it has been installed that no other organization recognized by the privileges and immunities (Parla, 2009, p.204-205). OYAK made outside of the hierarchy after the 1960 coup that disrupted an important function in the army to re-establish the hierarchy (Akyaz, 2006, p.370).

Instead of the Result

Capitalism has shaped the whole superstructure institutions that now live in every country where economics, politics, culture, art, and morals education system. As it is known, since the late Ottoman period, Turkey has turned its face towards an economic model to capitalism and therefore is in the quest to share this embodiment has taken over from it. We can be read many on all the elements that changed and transformed in this process of change. In our study, that have an impact on how and in what way it tried to show that changes disappoint the capitalization process in Turkey on military bureaucracy. While this essay were being written which has topic of periodization of capitalism in Turkey, our goal was demonstrate that all economic break / change / transformation periods, but also periods when military bureaucracies are designed to. However, when it was discovered that the size of the article as editorial, should be short and I had to make a choice

between these periods. It will be appreciated that during this period has been the scene to extremely important in all of its historical development and history of Turkey for capitalization are milestones which cannot be ignored. Therefore, within the dimensions of the article highlights some of this period, it had to make a choice that some of them referring to, some of the pass, indeed, it has never mentioned. Therefore, we tried to show on this study, returning of the military bureaucracy (down mixed) menu of the currently existing economic structure, the power struggle in Turkey and foreign countries and the relations established between segments of global capital how much it is determining.

As it is known that in the Ottoman palace of the property belongs to preclude and it was a prohibitory building in terms of the emergence of the capitalist dynamic. The Ottoman central government which “Foreign” commercial bourgeoisie did not rely on the process of disintegration and in the management of property and wealth was left to the discretion of the state bureaucracy. , Military and civilian bureaucratic power that previously beyond their control of the productive forces development, hence capital accumulation did not give consent, and then their own under the supervision of commercial bourgeoisie creating wealth wants dimensions and proportions shared in Ottoman and Republican periods. Being the state of the source of enrichment in Turkey has led to the emergence of shareholders which was described as riches of Mehmet Altan’s “Official Newspaper”. Moreover, the distribution of rent control and the “state” and used his hand to the government to decide who will become rich, not an element of the state of the economy has made itself present and it has created economic background of the tradition of repressive state. Political power of social groups that want to become wealth, the “state capture” hence, this is the reason why not fight over. Turkey’s military and civilian government bureaucracy, “the guardianship duties” have provided as representatives of the status quo have figuring in political life since from the beginning, From time to time after 1950, although “provincial representatives” were allowed to rule the state, it has been always under the supervision of the military bureaucracy (Altan, 26 May 2014).

It’s known that Turkish military bureaucracy, modern armies are its primary function, the foreign military security of the area, as well as various institutions and instruments through political, social, cultural, ideological fields a wide field of activity since Ottoman Empire. Until 1960, Turkey’s military-civil bureaucracy based on the domination of a state structure in the political and social structures to modernize an actor who could be described as the military bureaucracy, after this date will perform pulse with independent from the system but the system constantly involved would be political structure was established. Indeed after the 1960 coup the military bureaucracy, the Supreme Military Council (YAS) and the

National Security Council (NSC)-like organs of a constitutional identity by giving himself in the political system, has become a brand new place when obtaining OYAK through the janissaries as in the economy element. With the difference that the janissary soldiers of the exchange the traditional economic relations networks in the “laissez-faire” capitalism seen as a threat, the TSK, OYAK owned as tax exemptions, economic relations of capitalist will install inside the system with many advantage. The military bureaucracy that increases its privileges and powers of in the system after each pulse, but also through the liquidation will be made in the re-design itself will thus would comply with the requirements of the political economy of the period. Now that, OYAK which there are both inside and outside the huge investment in the capitalist conglomerate in the case through integrating the capitalist system only “to preserve and protect”, but capitalism in the country, no one will ever change “establishment of a statute” would become the duty.

References

- Ahmad, F. (1994). *Demokrasi sürecinde Türkiye 1945-80*. İstanbul: Hil.
- Akça, İ. (2010). *Türkiye’de askeri-iktisadi yapı: Durum sorunlar çözümler*. İstanbul: Tesev.
- Altan, M. (26 May 2014). *Nasıl olacak?*, <http://www.gazete360.com/Yazarlar/mehmet-altan/akp-icin-yol-bitti/1884>
- Aktan, C. (Ed.). (2000). *Haklar ve özgürlükler antolojisi*. Ankara: Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu Yayını.
- Akyaz, D. (2006). *Askeri müdahalelerin orduya etkisi*. İstanbul: İletişim.
- Armağan, M. (2002). *Osmanlı; insanlığın son adası*. İstanbul: Ufuk.
- Başkaya, F. (1999). *Yediyüz, Osmanlı beyliğinden 28 Şubata: Bir devlet geleneğinin anatomisi*. Ankara: Ütopya.
- Başkaya, F. (2004). *Devletçilikten 24 Ocak kararlarına*. Ankara: Maki.
- Bayramoğlu, A. (1996). *Türkiye’de askeri otorite-sivil otorite ilişkileri (1920–1927 Dönemi)*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Boratav, K. (2005). *Türkiye iktisat tarihi:1908-1985*, (11th ed.), Ankara: İmge.
- Çelik, S. (2008). *Osmanlı’dan günümüze devlet ve asker*. İstanbul: Salyangoz.
- Erhan, Ç. (2003). *ABD ve NATO’yla ilişkiler. Türk dış politikası, Kurtuluş Savaşından bugüne olgular belgeler yorumlar*. (B. Oran, Ed.). (1.Cilt). (7th ed.). İstanbul: İletişim.

- Eroğul, C. (1990). *Demokrat parti tarihi ve ideolojisi*. Ankara: İmge.
- Genç, M. (1991). 18. yüzyılda Osmanlı sanayi. *Toplum ve Ekonomi Dergisi*, sayı: 2, pp.100-108.
- Goffman, D. (2004). *Osmanlı dünyası ve Avrupa 1300–1700*. (Ü. Tansel, Tr.) İstanbul: Kitap.
- Karal, E. Z. (1977). *Osmanlı tarihi*, Vol.: VII, Ankara: TTK.
- Kepenek, Y. and Yentürk, N. (2005). *Türkiye ekonomisi*, (17th ed.), İstanbul: Remzi.
- Karlık, S. R., (2005). *Cumhuriyet'in ilanından günümüze Türkiye ekonomisinde yapısal dönüşüm*, (10th revised edition), İstanbul: Beta
- Kunt, M. (1992). *Siyasal tarih 1600–1789. Türkiye tarihi 3 - Osmanlı Devleti 1600–1908*, (S. Akşin, Ed.) Vol.:3, İstanbul: Cem.
- Keyder, Ç. (2000). *Türkiye'de devlet ve sınıflar*. (6th ed.) İstanbul: İletişim.
- Laçiner, Ö. (2009). *Türk Militarizmi I, Türk militarizmi, bir zümre, bir parti Türkiye'de ordu*. İstanbul: Birikim.
- McNeill, W. (2002). *Dünya tarihi*, (A. Şenel, Tr.) İstanbul: İmge.
- Özdağ, Ü. (1997). *Menderes döneminde ordu-siyaset ilişkileri ve 27 Mayıs ihtilali*. İstanbul: Boyut.
- Pamuk, Ş. (1988). *100 Soruda Osmanlı-Türkiye iktisadi tarihi 1500-1914*, İstanbul: Gerçek.
- Parla, T. (2009). *Türkiye'de merkantilist militarizm 1960-1998, Türk militarizmi, bir zümre, bir parti Türkiye'de ordu*, İstanbul: Birikim.
- Quataert, D. (1999) *Sanayi devrimi çağında Osmanlı imalat sektörü*. (T. Güney, Tr.) İstanbul: İletişim
- Sencer, M. (1999). *Osmanlı toplum yapısı*, İstanbul: Sarmal.
- Şaylan, G. (1978). *Ordu ve siyaset, AÜSBFD Kanuni Esasi'nin 100. Yılı Armağanı*, Ankara: AÜ.
- Tanör, B. (2004). *Osmanlı-Türk anayasal gelişmeleri*, İstanbul: YKY.
- Tekeli, İ. and İlkin, S. (2009). *Savaş sonrası ortamında 1947 Türkiye iktisadi kalkınma planı (Türkiye belgesel iktisat tarihi 3)*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Timur T. (1998). *Osmanlı çalışmaları ilkel feodalizmden yarı sömürge ekonomisine*. (3rd ed.), Ankara: İmge.
- Turhan, M. (1969). *Kültür değişimleri*. İstanbul: Çamlıca.
- TBMM Report (November, 2012). *Türkiye Büyük Millet Meclisi Darbe ve Muhtıraları Araştırma Komisyonu Raporu*.
- Quataert, D. (1999). *Sanayi devrimi çağında Osmanlı imalat sektörü*. (T. Güney, Tr.)

İstanbul: İletişim.

- Quataert, D. (2004). İslahatlar Devri 1812–1914, *Osmanlı İmparatorluğu'nun ekonomik ve sosyal tarihi 1600–1914*. (H. İnalcık, and D. Quataert, Ed.) Cilt:2, İstanbul: Eren.
- Yerasimos, S. (2000). *Az gelişmişlik sürecinde Türkiye I, Bizanstan günümüze*. (7th ed.). (B. Kuzucu, Tr.) İstanbul: Belge.
- Yerasimos, S. (2001). *Az gelişmişlik sürecinde Türkiye II, Tanzimattan 1. Dünya savaşına*. (7th ed.). (B. Kuzucu, Tr.) İstanbul: Belge.
- Yeldan, E. (2005). *Küreselleşme sürecinde Türkiye ekonomisi bölüşüm birikim ve büyüme* (11th ed.), İstanbul: İletişim.

Biography

Seydi Çelik was graduated from department of Philosophy and Faculty of Law at Istanbul University. He took doctorate on the department of Law at the same university. In the field of General Public Law, he had several published articles and a book named “Devlet ve Asker”. Çelik who is an deputy dean at the Faculty of Law in Kocaeli University and a father of one child. He is still a lecturer at the Faculty of Law in Kocaeli University.

14

HEGEMONYA İLİŞKİLERİNDEKİ DÖNÜŞÜMÜ ANLAMAK: NEO GRAMSCIAN BİR ANALİZ

Yeliz Sarıöz Gökten¹

Özet

Kapitalist sistem, farklı dönemde farklı aşamalardan geçmiştir. Bu süreçte güçlerini ve iktisadi ilişkilerini sürdürmek için mücadele veren Birleşik Eyaletler, Birleşik Krallık ve ABD yükseliş ve düşüşler yaşamıştır. Söz konusu ülkelerin yükseliş ve düşüşlerinin nedenleri, hegemonya ilişkilerinin nasıl biçimlendiğine ışık tutacaktır. Bu bağlamda Birleşik Eyaletler, Birleşik Krallık ve ABD'nin hegemon olma süreçleri, hegemonyanın bir ülkeden diğerine geçişinin sistemde yol açacağı etkiler bu çalışmanın temel sorunsallarını oluşturmaktadır. Çalışmada bu üç ülkenin hegemonya tahtına oturuşları ve onları bu konumlarından eden/etmekte olan dinamikler Neo Gramscian bir yöntemle analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Hegemonya, Neo Gramscian Yaklaşım, Birleşik Eyaletler Hegemonyası, İngiltere Hegemonyası, ABD Hegemonyası.

1 Niğde Üniversitesi

RECOGNIZING THE TRANSFORMATION OF HEGEMONY
RELATIONSHIP:
A NEO GRAMSCIAN ANALYSIS

Abstract

The capitalist system has passed through different stages in different periods. In this process, the United Provinces, the United Kingdom and the United States has experienced the rise and fall in order to maintain their power and economic relations. The causes of the rise and fall of the given countries that shed light on how hegemony relations are formed. In this context, the process of being hegemon and the impacts of hegemonic transitions on the system generate the major problematic of article.

Keywords: Hegemony, Neo Gramscian Approach, United Provinces Hegemony, United Kingdom Hegemony, U.S. Hegemony.

Hegemonya İlişkilerindeki Dönüşümü Anlamak: Neo Gramscian Bir Analiz

Giriş

Hegemonya kavramı genellikle Realistler, Liberal Kurumsalcılar ve Eleştirel Okul olmak üzere üç ekol çerçevesince ele alınır. Realist/Neorealist teori, kavramı sadece askeri güç unsuruna indirgeyerek süreçte devletin egemen rolüne vurgu yaparken; Liberal Kurumsal ekol özellikle 1970'lerden itibaren sistemde devlet kurumunun rolünün azaldığını, ulusötesi aktörlerin önem kazandığını ve yine bu aktörlerce yönlendirilen bir ilişkiler ağının ortaya çıktığını savunmaktadır. Eleştirel teorinin çatısı altında olan Neo Gramscian görüşe göre ise, hegemonya kavramı baskı ve rıza unsurlarını birlikte içermelidir. Yine bu görüş, hegemonyanın sürekli bir değişim halinde olduğunu, bu değişimin de üretim tarzında ve toplumsal ilişkilerde ortaya çıktığını ifade eder.

Bu çalışmada Neo Gramscian bir analizin benimsenmesindeki en önemli neden, Realist ve Liberal Kurumsal ekolün yöntem olarak pozitivizmi benimsemiş olmalarıdır. Böyle bir bakış açısı sistemin işleyişini, toplumsal gelişmeleri ve aktörler arası ilişkileri açıklamakta yetersiz kalacaktır. Yine Realistler ve Liberal Kurumsalcılar devletin sistemde en önemli unsur olduğunu ileri sürer. Neo Gramscian yaklaşımda devletin sistemde önemli bir yeri bulunmakla birlikte, devlet sistemdeki en önemli aktör olarak görülmez. Neo Gramscian yaklaşımın seçilmesindeki son neden, hiçbir hegemonyanın bir diğeri ile aynı olamayacağıdır. Her şey değişim halindedir. Genel geçer kuralların olmaması hegemonyanın da tek tip olamayacağını bir göstergesidir. Geçmişin, günümüzün ve geleceğin hegemonyasını açıklayan genel geçer bir model yoktur. Bu durum Birleşik Eyaletler hegemonyasında olduğu gibi Birleşik Krallık (İngiltere) ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) örneğinde de değişmemiştir. Aşağıda öncelikle Birleşik Eyaletler ardından da İngiltere ve ABD'nin hegemonya süreçleri irdelenecektir.

Birleşik Eyaletler Hegemonyası Üzerine

1625-1675 arası Birleşik Eyaletler'in² hegemon olduğu dönemdir. Bununla birlikte ülkenin iktisadi kalkınmasının 1580'lerden itibaren başladığı söylenebilir. Bu dönemde ülke çapında bir proto endüstriyel sanayileşme başlamış ve el işçiliği giderek azalmıştır. Üretim artışı, sermayenin merkezileşmesi, proleterleşme, küçük

2 Çalışmada Birleşik Eyaletler (United Provinces), yedi eyaletin bileşimini kapsayacak şekilde kullanılmıştır. Bu eyaletler; Hollanda, Zelanda, Utrecht, Gueldre, Overysse, Frizya ve Groningendir.

çiftçilerin ülkeden ayrılması, yarı proleter zanaatkârların önemli ihracat endüstrilerinden çekilmesi gibi unsurlar karşılıklı olarak bu sürecin gerçekleşmesine katkıda bulunmuştur (Zanden, 1993, s. 35). Yine bu dönemde küçük çaplı üreticilerden büyük çaplı üreticilere doğru toprak mülkiyeti devrinin yaşandığı gözlenmektedir. Üretim araçlarından ve topraklarından koparılarak ücretli emek haline getirilen sınıfın yükselişi, iktisadi ve toplumsal anlamda yapısal dönüşümün en temel unsurudur. Bu dönüşüm, feodalizmden modern/kapitalist topluma geçişi sağlamıştır. Bu yaratılan “özgür” insan tipi, emeğini piyasada satmak durumunda bırakılmış, böylece emek piyasasında rekabet ortaya çıkmış ve bu sınıfın iktisadi ve toplumsal durumu değişmiştir. Bu dönüşüm, toprak ve sermayenin de piyasada değişimine, metalaşmasına neden olmuştur (Bavel, 2010, s. 48).

XVII. yüzyılda Birleşik Eyaletler, sadece ticari kapitalizmin lideri değil aynı zamanda işgücünün büyük bir kısmının kent proletaryasına dönüştüğü en büyük proleter sınıfa da sahip olan ilk ülke konumundadır. Yaşanan değişim toplumsal ve politik açıdan incelendiğinde, feodal yapının ortadan kalkarak burjuva oligarşisinin baskın hale geldiği görülmektedir.

XVII. yüzyılda ülkenin tekstil endüstrisinde de yapısal bir değişim yaşanmış, bu değişim çıktıyı ve endüstriyel konumu belirlemiştir. Aynı zamanda işgücünün doğası değişmiş, tarımsal sektör bu durumdan büyük ölçüde etkilenmiş, ev üretimi ve piyasalaşma da yeniden biçimlenmiştir. Tarımdaki uzmanlaşma ve kırsal endüstrilerin yaygınlaşması, hane halkının üretimden uzaklaşmasına ve ihtiyaçlarını piyasadan temin etmeye yönelmesine yol açmıştır. Endüstriyel malların ticari bir amaç için üretilmesi teknolojik yenilikleri gerekli kılmış, ticari genişlemeye olanak tanımış ve bu da kırsal nüfusta yeni bir toplumsal sınıfın oluşmasına yol açmıştır. Ucuz emek temininde hiç zorluk çekmeyen kırsal endüstrinin yaygınlaşması, bu endüstriye bağımlılığı arttırmıştır. Birleşik Eyaletler’de tarımsal alanlar, tekstil üretiminin merkezi haline gelmiştir (Vries, 1976, ss. 109-111).

Basit yeniden üretimden kapitalizme geçiş genel olarak dört temel faktörle ifade edilir. Bunlar; a) piyasaya dönük üretim için gerekli yatırımların artmasını sağlayan sermaye birikimi, b) üretimin piyasa ihtiyaçları doğrultusunda ve piyasa için gerçekleştirilmesi, c) feodal yapının çözülmesi ve toprağın metalaşması, d) üretim araçlarından koparılmış bir ücretli işgücünün yani proletaryanın yaratılmasıdır (Cox, 1987, ss. 56-57). Bu dört unsurun da Birleşik Eyaletler örneğinde gerçekleştiği görülmektedir. Birleşik Eyaletler’i hegemon olmaya iten unsurlar, en genel ifadesiyle üretim tekniğinde ve ardından toplumsal yapıda ortaya çıkan değişimlerdir. İlk olarak ülkede toprak mülkiyetinde küçük üreticiden büyük çaplı üreticiye doğru bir dönüşüm gerçekleşmiştir. İkinci olarak lonca sistemi aşınmış, serf-lord ilişkisi çözülmüş, yine bu süreçte bir tarafta emeğini satarak geçimini sağlayan “özgür” emek diğer tarafta onun artığı ile sermaye birikimini gerçekleştiren bir tüccar sınıf doğmuştur. Tüccar sınıf elde ettiği birikimi dönemin endüstriyel alanları olan başta

tekstil olmak üzere gemi yapımı, salamura, bira üretimi gibi alanlara yatırmıştır. Yine bu tüccar sınıf elde ettiği servet sayesinde politik bir güç elde etmiş feodalizmin temel sınıflarını sistemden dışlayarak yönetimde söz sahibi olmuşlardır. Bununla birlikte dönemin temel tarihsel blokları olan kilise ve papalık kurumları yıpranmış, bu kurumların baskısı azalmıştır.

Hegemonyasını 1675'e kadar koruyan Birleşik Eyaletler'in sonunu hazırlayan en önemli unsur, dünya çapında uzun yol ticaret rotalarına hâkim olma, ticari ve finansal liderlik sağlama peşinde olan tüccar oligarşisinin, iç piyasadaki iktisadi büyümeyi ve endüstriyel gelişmeyi göz ardı etmesidir. Sermaye birikimi tek başına ülkenin gücünü korumasına ve geliştirmesine yetmemiştir (Cox, 1987, s. 57). Birleşik Eyaletler üstünlüğünü yitirmeye başlamış, dış ticarete büyük engeller konulmuş, rakiplerinin Birleşik Eyaletler'in üretim tekniklerini taklit etmesiyle birlikte ülkenin üretimdeki üstünlüğü aşınmış, savaşlar maddi kayıplara sebep olmuştur.

İngiltere: Bir Dünya Hegemonyası

XIX. yüzyıl ile XX. yüzyılın yaklaşık olarak ilk yarısı (1945'e kadar) İngiltere'nin hegemonyasını ilan ettiği dönemi ifade eder. İngiltere serbest ticaret, karşılaştırmalı avantajlar ve altın standardı gibi evrensel uygulamalar sayesinde rakiplerine üstünlük sağlamış, Avrupadaki güç dengelerini kontrol etmeyi başarmıştır (Cox, 1993a, s. 60).

İngiltere'nin küresel bir hegemon haline gelme sürecinde dünya düzeninde bir dizi değişiklik ortaya çıkmıştır. Bu süreçte devlet, özel sermayenin oluşumunu sağlamış ve kapitalist gelişme için gerekli unsurları serbestleştirmiştir. Bunun hemen akabinde toprak ve emeğin meta haline dönüştürülmesi ve piyasa üzerindeki kısıtlamaların ortadan kaldırılması gerçekleştirilmiştir. İkinci olarak tarımsal üretim tarzı gerilemiştir. Bu dönemde ortaya çıkan üçüncü değişim, tarihsel bloğun eskisinden daha fazla nüfuza sahip olmasıdır. Son değişim, eski dünya düzeniyle ilgilidir. XVIII. yüzyıla gelindiğinde, kurullarla yönetilen devlet temelli dünya düzeni şeklindeki yeni evrensel anlayış devlet çıkarlarıyla çelişen güç dengelerini harekete geçirmiştir. Bunun bir sonucu olarak politik ekonominin yasaları "doğal düzen" şeklinde yeniden biçimlenmiştir. Böylece dünya ekonomisinin "ulusların refahı" vizyonu için belirlenmiş olan politikası, bir diğer deyişle sürekli barış sağlanmıştır (Cox, 1987, ss. 117-119).

İngiltere'de burjuva hegemonyasının ve dünyada da İngiltere hegemonyasının oluşmasının hemen ardından liberal devlet yapısı ve liberal dünya düzeninin eşanlı olarak ortaya çıktığı söylenebilir. Güç dengelerini yönetmeyi başaran İngiltere, bu yolla dünyayı birbirine eklemleyebilmiştir. Üretimin uluslararası bir

boyut kazanması, dünya düzenin ve devletlerin yeniden biçimlenmesinde önemli rol oynamıştır. Aynı şekilde devletin küresel bir boyut kazanması da üretimin küreselleşmesini desteklemiştir. Üretimin küreselleşmesi ayrıca toplumsal gücü harekete geçirmiş, bu da devletlerin yapısının ve dünya düzeninin yeniden biçimlenmesine yol açmıştır. Liberal bir devlet ve liberal bir dünya düzeni inşa eden İngiltere, ülkeler arasında bağ kurarak güç dengelerinin yönetimini ele geçirmiştir. Devletin bu yeni biçimi, uluslararası düzlemde gerekli olan güvenliği ve özgürlüğü birleştirmiş, serbest ticaret kişilerin ve malların serbest dolaşımı ve altın standardından oluşan liberal ekonomi, temeli çıkara dayalı evrensel bir ideolojinin oluşmasını sağlamıştır. Liberal dünya düzeni hiyerarşik bir yapılanma oluştururken, İngiltere de sermaye kontrolleri, ticaretin prensipleri, piyasa kurallarının belirlenmesi ve askeri dengelerin korunması yoluyla bu sistemin merkezinde yer almıştır. Küresel iktisadi genişleme, hem üretim ilişkilerini hem de devlet yapısını büyük oranda etkilemiştir (Cox, 1981, ss. 140-147; Cox, 1987, ss. 123; 145).

XIX. yüzyılın temel özellikleri; sermayenin merkezileşmesi, kapitalistlerin tüm üretim sürecini kontrol altına alma çabaları, en yüksek seviyede getiri temin edecek şekilde emeğin standartlaştırılması ve süreci tamamlayacak şekilde makineleşmenin sağlanmasıdır. Ayrıca sermaye ve/veya güç kaynaklarının merkezileşmesi ile birlikte üretim süreci yeniden biçimlenmiş, üretim ve istihdama uygun olacak şekilde işgücü uyumlaştırılmış, tarımsal sektördeki proletaryanın tarım dışı sektörlerde istihdam edilmek üzere topraktan koparılması sağlanmış, daha önceki endüstriyel alanların tasfiyesi gerçekleşmiştir. Bu değişiklikler, şehirlerde endüstriyel üretimin adeta patlama yaşamasına ve tarımdan radikal bir biçimde kopuşa yol açmıştır (Tilly, 1983, s. 134).

1880'den itibaren İngiltere'de üretim süreci tamamen değişime uğramış, kalifiye işgücü gerekliliği doğmuş, işgücü üzerindeki kontroller değişmiştir. Uzun dönemde işgücü için yeni organizasyon modelleri ortaya çıkmıştır. Sermaye, yeni teknolojik yenilikleri yakalayabilen büyük firmalarda merkezileşmiş, monopolcü ve rekabetçi sektörler arasındaki ayırım güçlenmiş, devlet ve sermaye ilişkileri yeniden belirlenmiş, birikimin bu yeni yapısında devlet merkezi bir rol üstlenir hale gelmiştir (Cox, 1987, ss. 159-160). Korumacı politikaların yaygınlaşmaya başladığı bu dönem İngiltere hegemonyasının da aşınmasına neden olmuştur. 1873-1896 Depresyonu da İngiliz hegemonyasını devletlerarası güç vizyonundan uzaklaştırmıştır. Hegemonyanın İngiltere'den ABD'ye geçişi sürecinde de ülkeler ve eyaletler arasındaki çatışmalar oldukça artmıştır (Silver ve Slater, 1999, ss. 172-189).

Yeni Dünya Düzeni ve ABD Hegemonyası

İngiltere'nin dünya gücüne meydan okunmasıyla birlikte, ülkenin devletlerarası sistemi yönetme kabiliyeti gerilemiş ve dünya üstünlüğünü elde etme mücadeleleri yeniden başlamıştır. Avrupadaki güç dengeleri sistemi yerini güçler arası çatışmaya bırakmış, İngiltere de bu süreçte dengeleyici güç olma özelliğini yitirmiştir. Yine bu dönemde yaşanan iki Dünya Savaşı ve 1929 Bunalımı, sistemin yeniden biçimlenmesine neden olmuş, II. Dünya Savaşı'nın sona ermesinin ve güç ekseninin çökmesinin hemen ardından ABD, küresel bir hegemon haline gelmiştir (Arrighi, 1993, s. 176; Cox, 1980, s. 379).

1945-1970'ler arası dönemde Dünya Bankası (World Bank-WB) ve Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund-IMF) gibi kurumlar oluşturulmuş, sabit döviz kuruna dayalı Bretton Woods sistemi devreye sokulmuş, uluslararası serbest ticaret ile ulus devletlerin kendi refahlarını korumak adına yaptıkları müdahaleler bir bütün halinde sistemde işlemiştir. Korumacılık ile ifade edilen Keynesyen refah devleti, kamu harcamaları ile tam istihdam düzeyini sağlama yoluna gitmiştir. Kapitalist düzeni etkisi altına alan ABD menşei Fordist birikim rejimi ile toplumsal üretim ilişkileri; kitle üretimi, tüketimi ve hükümet-şirketler-emek koalisyonları şeklindeki üçlü dayanışma organize edilmiştir (Bieler ve Morton, 2004, s. 94).

ABD'nin hegemon haline gelme sürecinde Bretton Woods Konferansı'nın önemli bir yeri vardır. 1944'de gerçekleştirilen Konferans'ta kurulmasına karar verilen IMF ve WB, ABD'nin küresel iktisadi genişleme ve sürdürülebilir büyümesini garanti eden Amerikan barışının (pax Americana) en önemli destekçisi olmuştur. 1948'de ABD tarafından Batı Avrupa'da ticari birlikleri cazip hale getirmek amacıyla uygulamaya sokulan Marshall Planı da, Batı Avrupa'nın aşamalı olarak ticari liberalizasyonunu ve döviz kurunda konvertibilitreyi sağlamış, Neoliberal devletin oluşturması için gerekli merkez sağ temelli iç politikalarını geliştirmelerine olanak tanımıştır.

Bu gelişmelere ilaveten ABD'yi hegemon haline getiren en önemli unsur kuşkusuz Fordist üretim sistemi ve bunun dünya ölçeğinde yayılımıdır. 1939'dan önce ABD dışındaki gelişimi oldukça yavaş seyreden Fordizm, savaş sonrası dönemde ya doğrudan politik dayatmayla ya da Marshall Planı ve ABD'nin doğrudan yatırımları aracılığıyla dolaylı olarak yayılma göstermiştir. Fordizm özellikle 1945-1973 arasında egemen hale gelmiş, kapitalist ülkelerde büyüme oranları hızla artmış, yaşam standartları yükselmiş, kapitalist devletlerarası olası savaşlar engellenmiştir. Devlet yeni roller üstlenmek ve yeni kurumsal kapasiteleri geliştirmek zorunda kalmış, sermayenin güvenli bir biçimde hareket edebilmesi adına bazı küçük ödünler vermiş, Fordizm güçlü bağlarla Keynesçiliğe bağlanmıştır (Harvey, 1992, ss. 127-137).

1970'lerde yaşanan kapitalizmin dünya krizi, bir taraftan Bretton Woods'un sabit

kur, altın standardı, çok taraflılık gibi temel ilkelerinin sürdürülemez olduğunu ortaya çıkarırken diğer taraftan Fordist ekonomik ve toplumsal yapının sarsılmasına neden olmuştur. 1970'lerin ortalarından itibaren de Keynesyen doktrin ve Fordizm sona ermiş ve yerini Neoliberal küreselleşmeye ve Post Fordizm'e bırakmıştır (Cox ve Schechter, 2003, s. 94-101).

Yaşanan gelişmeler bir taraftan yeni bir iktisadi sistem olarak Neoliberalizmi ve onun yeni sınıfı olan ulusötesi yönetici sınıfı oluştururken, diğer taraftan üretim tarzı da yeni bir şekil almıştır. Ekonomide ulusötesileşme egemen olmuş, işgücü uluslararası bir boyut kazanmış, yeni finansal piyasalar küreselleşmiş ve iletişim devrimiyle birbirlerine eklenmiştir. Post Fordizm ile birlikte ayrıca toplumsal ve kültürel yapı da değişmiş, katmanlaşma ve kutuplaşmalar artmıştır (Amin, 2003, s.4). Üretim sürecinin yeniden yapılandırıldığı bu modelde güç de emekten sermayeye geçmiştir. Güneyden kuzeye doğru kitlesel göçler başlamış, evlere iş verme şeklinde (putting out) gerçekleştirilen üretim sistemi yeniden doğmuş, Kuzeyin gelişmiş ülkelerindeki hizmet sektöründe düşük ücretli istihdam artmıştır (Cox, 1993b, s. 261). 1970'lerde ABD, hegemonyasındaki gerilemeyi Post Fordist üretim sistemi, Neoliberalizm ve ulusötesi yönetici sınıf- ulus ötesi proleterya ile durdurmayı başarmıştır. Neoliberal düzenle birlikte özelleştirme, Merkez Bankası'nın bağımsızlığı, liberalleşme, emek piyasasının esnekleştirilmesi, kamu sektörünün daraltılması, ademi merkeziyetçilik, regülasyonların kaldırılması gibi pek çok yeni iktisadi politikanın uygulamaya sokulduğu ve özellikle 1970'lerin ortalarından itibaren ulusötesi bir yapılanmanın gerçekleştirildiği doğrudur. Ancak bu gelişmeler ABD hegemonyasının sonunu getirmek için değil sistemin devamı adına atılan adımlardır. ABD IMF ve WB'nin da desteği ile hegemonyasını korumayı başarmıştır.

2008'e kadar hegemonyasını muhafaza eden ABD, bu krizin ardından gerileme sürecine girmiştir. Bu sistemik kriz, yeni bir küresel sistemin oluşturulmasına dair de bir fırsat yaratmıştır. Kriz sonrası karşı hegemonik hareketlerin doğduğuna yönelik çok fazla gösterge bulunmama ile birlikte Çin'in, BRIC Ekonomilerinin (Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin), Avrupa Birliği'nin ve G20'nin sistemde yeni hegemon olacakları yönünde tartışmalar ortaya çıkmıştır. Görülen o ki 2008 sonrası sistem artık tek bir ülke hegemonyası egemenliğinde ilerleyemez bir hal almıştır. Artık ne ABD ne de başka bir ülke; Avrupa Birliği'nin, BRIC ekonomilerinin, G20'nin ve Çin ve hatta sistemde adı geçen diğer ülkelerin desteğini almadan sadece baskı unsurları üzerinden hegemonyasını sürdüremez bir durumdadır.

Sonuç

XVI. yüzyılın sonlarından itibaren oluşmaya başlayan modern devlet yani kapitalizm sürekliliği gelişmiş ve evrim geçirmiştir. Sistem kendisini yeniden üretecek iktisadi, toplumsal ve politik yapıyı biçimlendirmiş ve gerekli kurumların oluşturulmasıyla da bunu desteklemeyi bilmiştir. Hegemonya da varlığını borçlu olduğu kapitalist sistem gibi değişim ve gelişim halindedir. Tarihin üç hegemonyası incelendiğinde, her üç ülkede de öncelikle üretim ilişkilerinde ortaya çıkan değişimin toplumsal yapıyı belirlediği, toplumsal yapının da devlet yapısını yeniden biçimlendirdiği görülmektedir.

XVII. yüzyılda Birleşik Eyaletler'in toplumsal yapısındaki değişim incelendiğinde, feodal dönemin serf-lord ilişkisinin çözülerek yerini tüccar kapitalist-proletarya şeklindeki ikili yapıya bıraktığı görülmektedir. Bir tarafta emeğini satarak varlığını idame ettiren “özgür” emek, diğer tarafta onun üzerinden elde ettiği artıktla sermaye birikimi gerçekleştiren bir tüccar sınıf doğmuştur. Üretim araçlarından koparılan proleter sınıf, daha çok şehirlerde endüstriyel alanda istihdam edilmiştir. Kırsal kesimde kalanlar ise dışarıya iş verme sisteminin bir uzantısı olarak tüccarlar için üretim gerçekleştirmiştir. Sonuç olarak, üretim tarzında değişim ortaya çıkmış, toplumsal yapı yeniden biçimlenmiş, ülke bir devrim gerçekleştirerek feodal yapıdan kapitalist toplum yapısına geçişi gerçekleştirmiştir. Böylece Birleşik Eyaletler, tarihin ilk hegemonu olmayı başarmıştır.

İngiltere de hegemon haline gelirken Birleşik Eyaletler'e benzer bir süreç izlemiştir. İngiltere serbest ticaret ideolojisi ve kapitalist dünya ölçeğinde kabul görmüş altın standardı sayesinde rakiplerine üstünlük sağlamayı bilmiştir. Birleşik Eyaletler örneğine benzer bir biçimde İngiltere'nin hegemon olma süreci de üretimde ortaya çıkan değişimle başlar. Üretimin küreselleşmesi ayrıca toplumsal gücü harekete geçirmiş, bu da devletlerin yapısının ve dünya düzeninin yeniden biçimlenmesine yol açmıştır. Bu yeni üretim tarzı, bir tarafta burjuva sınıfı diğer tarafta ücretli işçi haline getirilen bir sınıfı doğurmuştur. Ayrıca İngiltere'de aristokrat kesim ile burjuva arasındaki işbölümü, İngiltere'nin dünya hegemonyası haline gelmesinde önemli rol oynamıştır.

ABD'nin hegemon olma sürecinin de kendinden önceki iki hegemon ile benzerlikleri bulunmaktadır. Ülke 1945-73 döneminde Fordist üretim tarzı ile Keynesyen politikalar ile dünya düzeninde tahakküm kurmayı başarmıştır. Bu süreçte toplumsal üretim ilişkileri yeniden biçimlenmiş, uluslararası kapitalist sınıf ve uluslararası proletarya ortaya çıkmıştır. Bu dönemde ABD, IMF ve Dünya Bankası ile de gücünü perçinlemeyi başarmıştır. Yine 1974 sonrası Post Fordist üretim sistemi ve Neoliberal politikalar ile sistemde yerini korumayı bilmiştir. Neoliberal düzenin, Post Fordizm'in ve ulusötesi yönetici sınıfın desteğiyle ABD hegemonyasını

sürdürmeyi başarmıştır. 2008 krizinin ardından ABD hegemonyası aşınmış, yerine geçmesi muhtemel olan ülke veya oluşumlar tartışılmaya başlanmıştır. ABD hegemonyasının gerilediği günümüzde ülkenin hegemonyasının sonuna mı geldiği, ya da aşınmakta olan ABD hegemonyasının yerini hangi ülke veya birleşmelerin alacağı literatürdeki tartışmalı niteliğini uzun bir süre daha koruyacağı benzetilmektedir. Bununla birlikte yeni düzende sistemin tek bir ülke hegemonyası altında devam etmesi çok da olası görülmemektedir.

Kaynakça

- Amin, A. (2003). Post fordism: Models, fantasies and phantoms of transition, A. Amin (Ed.). *Post fordism a reader*. (pp. 1-39). Oxford: Blackwell Publishers Ltd.. DOI: 10.1002/9780470712726.ch1
- Arrighi, G. (1993). The three hegemonies historical capitalism, S. Gill (Ed.). *Gramsci, Historical materialism and international relations*. (pp.148-185). Cambridge: Cambridge Press.
- Bavel, V. B. (2010), The medieval origins of capitalism in the netherlands. *BMGN-LCHR*, Volume 125, pp. 45-79. http://mpira.ub.uni-muenchen.de/49555/1/MPRA_paper_49555.pdf
- Bieler, A. ve Morton, A.D. (2004). A critical theory route to hegemony, world order and historical change: Neo-Gramscian perspectives in international relations. *Capital & Class*, 2,004; 28; 85, pp. 85-113. doi: 10.1177/030981680408200106
- Cox, R. (1980). The crisis of world order and the problem of international organization in the 1980s. *International Journal*. Vol. XXXV, No.2, (pp. 370-394). <http://www.jstor.org/discover/10.2307/40201868?uid=3739192&uid=2&uid=4&sid=21104150549877>
- Cox, R. (1981). social force, states and world orders: beyond international relations theory, *Journal of International Studies*. Vol. 10, No 2, (pp. 126- 155), doi: 10.1177/03058298810100020501
- Cox, R. (1987). *Production, power and world order social forces in the making of history*. New York: Columbia Univ. Press.
- Cox, R. (1993a). Gramsci, hegemony and international relations: an easy in method, S. Gill (Ed.), *Gramsci, hstorical materialism and international relations*. (pp.49-66), Cambridge: Cambridge Univ. Pres.
- Cox, R. (1993b). Structural issue of global governance: implications for europe. Stephen Gill (Ed.). *Gramsci, historical materialism and international*

- relations* (pp.259-289), Cambridge: Cambridge Univ. Press.
- Cox, R. ve Schechter G. (2003). *The political economy of a plural world critical: reflections on power, morals and civilization*. Routledge Press.
- Harvey, D. (1992). *The condition of postmodernity an enquiry into the origins of cultural change*. Oxford: Blackwell Press.
- Silver, B. ve Slater, E. (1999). The social origins of world hegemonies. G. Arrighi ve Diğerleri (Ed.). *Chaos and governance in the modern system*. (pp. 151-216), Minnesota: University of Minnesota Press.
- Tilly, C. (1983). Flows of capital and forms of industry in europe, 1500-1900. *Theory and society*, Vol. 12, No. 2, 123-142. http://deepblue.lib.umich.edu/bitstream/handle/2027.42/43639/11186_2004_Article_BF00157009.pdf?sequence=1
- Vries, J. (1976). *The Economy of Europe in an Age of Crisis, 1600-1750*. Cambridge: Cambridge Univ. Press.
- Zanden, J. L. (1993). *The rise and decline of Holland's economy merchant capitalism and the labour market*. Manchester Univ. Press.

Özgeçmiş

Lisans öğrenimini Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü'nde 2001 yılında tamamlayan Yeliz Sariöz Gökten, 2002 yılında aynı üniversitede araştırma görevlisi olarak çalışmaya başlamıştır. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde başladığı yüksek lisans eğitimini “Türkiye’de 1990 Sonrası Uygulanan Yatırım Teşvikleri ve Ekonomik Etkileri” başlıklı teziyle, doktora eğitimini “Hegemonya İlişkilerinin Tarihsel Dönüşümü: 1870-2010” başlıklı teziyle tamamlamıştır. Yazar halen Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü'nde öğretim üyesi olarak görevini sürdürmektedir. İlgili Alanları: İktisat Metodolojisi, İktisat Tarihi, Ekonomi Politik, Küresel Ekonomi Politik.

İletişim: yezsarioz@hotmail.com

15

KAPİTALİST GELİŞMENİN ŞAFAĞINDA ÜTOPYACI SOSYALİZM VE KOMÜNİST MANİFESTO: BİR KAŞILAŞTIRMA DENEMESİ

Tolga Tören¹

Özet

Bu çalışmada, kapitalizmin erken dönemlerinde ütopycacı sosyalistler olarak tanımlanan düşünürler tarafından kaleme alınan metinler ve Karl Marx ile Friedrich Engels tarafından kaleme alınan Komünist Manifesto tarihsel bağlamı içerisinde ele alınmaktadır. Çalışmada, ütopycacı sosyalistlerin kapitalist üretim ilişkilerinin sonuçlarını eleştirmelerine rağmen, önerdikleri politikaların, kapitalist üretim ilişkilerini aşmaktan çok onun yeniden üretmeye hizmet ettiği vurgulanmakta, bu bağlamda, Komünist Manifesto'nun bu eserlerden epistemolojik ve ontolojik bir kopuşu ifade ettiği argümanı dile getirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ütopya, ütopycacı sosyalizm, sanayi devrimi, kapitalizm, Komünist Manifesto

¹ Mersin Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, Çiftlikköy Kampüsü, Mersin, tolgatoren@gmail.com

UTOPIAN SOCIALISM AND COMMUNIST MANIFESTO IN THE DAYLIGHT IN OF CAPITALIST DEVELOPMENT: AN ATTEMPT TO COMPARISON

Abstract

In this paper, texts by the utopian socialists and the Communist Manifesto by Karl Marx and Friedrich Engels in the early period of capitalism are discussed within a historical framework. In the paper, it is emphasized that although utopian socialists criticized the results of industrial revolution (or of capitalist production relations), the policies suggested by them serviced the reproduction of the system, rather than servicing the overthrowing of the system, and in this context Communist Manifesto represented an epistemological and ontological breaking from the utopian thinking.

Keywords: Utopia, utopian socialism, industrial revolution, capitalism, Communist Manifesto

Kapitalist Gelişmenin Şafağında Ütopya Sosyalizm ve Komünist Manifesto: Bir Karşılaştırma Denemesi

Giriş

Ütopya kavramı ilk olarak, Ütopya isimli eserle birlikte ütopya yazınının yaratıcısı Thomas Moore tarafından, Yunan'daki "u" yoksunlayıcı öneki ile yer anlamına gelen "topos" sözcüğünün birleştirilmesi ile ve "olmayan yer", "yok yer" ya da "hiçbir yerdeki" anlamında kullanılır (Sarcey, Bouchet & Picon, 2003, s. 256).² Bu tarihten sonra daha iyi bir topluma ya da dünyaya dair birçok ütopya kaleme alınır. Peki, insanlığın farklı zaman dilimlerinde farklı düzeylerde açığa çıkan alt üst oluşlarla birlikte hayal gücünün sınırlarını zorlayarak ortaya koyduğu bu düşünsel çabalar gerçekten olmayan bir yeri mi ifade ediyor? İletişim olanaklarında yaşanan gelişmelerden, çeşitli uluslararası birliklere kadar uzanan ve geçmiş çağlarda birçok ütopyacının zihninde önemli yer işgal eden birçok olgunun bugün sıradan hale gelmesine bakıldığında, böyle olduğunu söylemek mümkün görünmüyor. Bu anlamda, "olmayan yer" olarak tasarlananın, aslında olası olanın ipuçlarını verdiğini, dahası onu öngördüğünü söylemek mümkün.³ Ancak bu ifadeler, ütopyaların hangi koşullar altında kurgulandığı sorusunu yanıtlamıyor. Bu sorunun yanıtını ise şu sözleriyle Alex Callinicos (aktaran Çoban, 2007, s. 171) veriyor;

Her dönemin ardından gelecek dönemi imgelerde gördüğü rüyada, bu gelecek dönem tarih öncesinin –yani sınıfsız bir toplumun- öğeleriyle görülür. Kolektif bilinç dışında depolanan bu toplumun deneyimleri, yenile etkileşime girerek, izlerini sürekli yapılardan gelip geçici modalara kadar bin türlü olası biçimde bırakan ütopyaları doğurur.

Buradan hareketle ütopyaları, insanlığın tarihsel seyri içerisinde ulaştığı her limanda, gördüğü ufku farklılaşması olarak değerlendirmek ya da insanlığın

2 Kimi yazarlar Eflatun'un Devlet çalışmasının ilk ütopya olarak kabul edilmesi gerektiğini belirtirler. Kaldı ki, Sabahattin Eyüboğlu da (1971), Eflatun'un Devlet'ine yazdığı "Önsöz'de, Eflatun için "...En iyi devletin bir ütopya olduğunu biliyor elbet, biliyor ama, kurulsun kurulmasın, herkesin böyle bir devlete, yani en doğruya yönelmekle adam olacağına inanıyor. Herkes böyle bir devleti var sayıp onun kanunlarına göre yaşasın, diyor" ifadesini kullanır.

3 Bu noktadan hareket edildiğinde, Seyla Benhabib'in (2005: 32) ütopya ve norm kavramlarını, "tamamlayıcı politikası" ve "biçim değiştirme politikası" olarak ayırdıktan sonra, biçim değiştirme politikasının, eskiyi kırıp içinden ütopya gizilgücü çıkardığı, yeni ihtiyaçları, toplumsal ilişkileri, birlik tarzlarının belirlenmesine hizmet ettiği; Michele Riot Sarcey'in ise (2003: 6) üstü örtük bir biçimde olsa da dün gerçekleşmeyen bugün güncel hale geldiği fikrini de içeren ve ütopyaların güncellik olduğu, gerçekleşmemiş bir geçmişin bir kalıntısı olduğu yönündeki vurguları büyük önem arz ediyor.

çinde şekillendiği üretim, dolaşım ve bölüşüm ilişkileri değiştikçe karşı karşıya kaldığı sorunların da değişmesi olgusuna paralel olarak, talep ettiği yaşam biçimini haykıran bir çığlık olarak tanımlamak mümkün.

Tarihsel süreç içinde, üretim, dolaşım ve bölüşüm ilişkilerinin farklılaşması; sosyal gerçekliği açıklamaya dönük bilginin, bu bilgiyi üreten öznenin sosyal gerçeklik karşısındaki konumunun ve yeni bir dünya tahayyülünün dile getiriliş biçiminin farklılaşmasını ortaya çıkarır. Bu durumun en güzel yansımalarından birisi ütopyacı sosyalistlerin Aydınlanma düşüncesinin etkisiyle ortaya koyduğu çalışmaların yarattığı etkinin, zaman içerisinde yerini, bilimsel sosyalizmin temsilcilerine bırakmasıdır. Bu durum, bilimsel sosyalizmin temsilcilerinin ütopyacı sosyalizmden beslenmediği anlamına gelmezse de ütopyacı sosyalizmin 'insan' olgusuna, insanın diğer insanlar için de iyi olanı isteyeceği inancına dayanan 'naif iyimserliğinin' yerini Komünist Manifesto ile birlikte, ayakları yere daha sağlam basan, 'yıkıcı iyimser' bir eleştirinin aldığı vurgulamak gerekiyor ki, bu tespit çalışmanın argümanını ifade etmektedir.

Çalışmada, kapitalizmin erken dönemlerinde ütopyacı sosyalistler olarak tanımlanan düşünürlerin kapitalist üretim ilişkilerinin sonuçlarını eleştirmelerine rağmen, önerdikleri politikaların, kapitalist üretim ilişkilerini aşmaktan çok onu yeniden üretmeye hizmet ettiği vurgulanmakta, bu bağlamda, Komünist Manifesto'nun bu eserlerden epistemolojik ve ontolojik bir kopuşu ifade ettiği savunulmaktadır.⁴ Çalışmada öncelikle, verili sistemi yeniden üretme biçiminin görülebilmesi açısından ütopyacı sosyalistlerin temel eserlerinin tarihsel bağlamı içerisinde bir değerlendirmesi yapılacak, sonrasında ise, ütopyacı sosyalistlerden epistemolojik ve ontolojik bir kopuş olarak değerlendirilen Komünist Manifesto –tarihsel bağlamı içerisinde- ele alınacaktır.

4 Kuşkusuz bu konuda farklı yaklaşımlar da söz konusudur. Örneğin Fredric Jameson (2005: 9 - 10) konuyla ilgili olarak şunları yazmaktadır: "... Marx ve Engels'in Komünist Manifesto'daki Ütopik Sosyalizme dair tarihsel analizlerinden eleştirelilikten uzak dersler çıkaran eski Marxist gelenekler, aynı zamanda Bolşevik geleneği de takip ettiklerinden, Manifesto'nun Ütopyacı rakiplerini bir faillik ya da siyasal strateji anlayışına sahip olmadığı gerekçesiyle reddettiler ve Ütopyacılığı gerçek anlamıyla siyasal olana kökten ve yapısal olarak aykırı bir idealizm olarak nitelendirdiler. Ütopya ile siyasal olan arasındaki ilişki, keza Ütopyacı düşüncenin pratik-siyasal değeri ve Ütopya'nın sosyalizmle özdeşleştirilmesi hakkındaki sorunlar, Ütopya'nın siyasal bir slogan ve siyasal açıdan dinçleştirici bir perspektif olarak canlılığını yeniden kazandığı bugün de önümüzde çözülmeyi bekleyen sorular olarak duruyor." Michael Löwy (1999: 40) ise "Marksizmin yaratıcı gelişimi ve şimdiki 'kriz'inin üstesinden gelmesi onun ütopyacı boyutunun yeniden kurulmasını gerektirir" vurgusunu yaptıktan sonra, dünyanın devrimci bir tarzda dönüştürülmesi sorununun alternatif topluma ve geleceğe ilişkin bir ufka sahip olmadan çözülemeyeceğinin altını çizer.

Aydınlanma, Fransız İhtilali, Sanayi Devrimi ve Düşünsel Yansımaları

Yukarıdaki vurguların daha iyi anlaşılması, ütopyaların ortaya çıktığı tarihsel sürece bakılmasını gerekli kılıyor. Çalışmanın ilerleyen kısımlarında, öncelikle, sırasıyla Aydınlanma dönemi, Fransız Devrimi ve sanayi devrimi ele alınacak, sonrasında da bu dönemlerde ortaya çıkan ütopyacı düşünürlerden bir kısmının, ütopyacı sosyalistlerin görüşleri değerlendirilecektir.

Aydınlanma ve Fransız Devrimi

Aydınlanma öncesi dönemde yaşanan coğrafi keşifler, yani insanoğlunun ‘yenidünya’ları tanıdığı dönemler, insan-insan, insan-doğa ilişkilerinde ve her ikisinin anlaşılması için oluşturulan epistemolojik çerçevenin dönüşümünde önemli rol oynar. Söz konusu süreç, bilinebilir bir yerkürenin varlığına olan inancı pekiştirdiği ölçüde, coğrafi bilginin önem kazanmasından, her bir mahal- lin dış dünyanın etkisine açık bir yapıya bürünmesine, zaman ve mekân algısının değişmesine kadar birçok düzeyde etki yaratır. Yaşanan gelişmelerin ardından za- man kavramı, sermaye birikimine hizmet edecek şekilde -kar oranı, faiz oranı, saat başı ücretin ölçülmesi gibi- işlevsel kılınırken, yaşananların insan faaliyetinin bir ürünü olması, zaman ve mekânda gerçekleşen her olgunun kaynağı olarak ka- bul gören tanrı inancının yara almasına, dahası tanrının soyutluğunun “insan”ın somutluğu ile yer değiştirmesine hizmet eder (Harvey, 1996, s. 283; Riyazanov, 1990, s. 46). Bir diğer ifade ile üretim, dolaşım ve bölüşüm ilişkilerinin farklılaşması, zamanın, mekânın ve bunlara bağlı olarak üretilen bilginin ele alınış sürecinin de farklılaşmasına yol açar. Elbette bu süreç önemli toplumsal çalkantılarla birlikte ilerler ve bu çalkantılar sonucunda mevcut aktörler ya da paradigmlar alaşağı edil- irken yeni aktörler ya da paradigmlar ortaya çıkar. Aydınlanma dönemi olarak adlandırılan sürecin ardından, 1789 tarihinde başlayan, 1793’te doruk noktasına, ulaşan 1794’ten sonra gerilemeye başlayan Fransız Devrimi (Riyazanov, 1990, s. 18) söz konusu çalkantıların en önemli örneklerinden birisini oluşturur.

Fransız devrimini önceleyen zaman diliminde Fransa’nın yönetim biçimi olan mutlakiyetçi monarşi, gelirini topraktan sağlayan kır aristokrasisinin yargısal ve siyasal otoritesini büyük ölçüde kısıtlar. Jean Baptiste Colbert döneminde hayata geçirilen merkantilist politikalar da ticaret ve zanaatlarda sermaye birikimi sü- recinin hızlanmasının zeminini hazırlamakla birlikte köylülüğü, devlet aygıtının finansmanını sağlayan vergilerin elde edileceği bir kaynak olarak değerlendirir. Ancak bu durum söz konusu dönemde Fransa kırında feodalitenin klasik biçiminin çözülmeye başlamasını engellemez (Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklo- pedisi -STMA-, 1988). İlerleyen dönemlerde ise, yerel düzeyde dolaylı yönetim

sahibi olan araçlara, rahip ve soylulara dayanan Fransa devletinin, Amerikan Savaşı'nın finansmanı için para toplamaya çalışması, hükümet karşıtı koalisyonun rejimle önemli bir çatışmaya girmesine yol açar (Tilly, 2001). On sekizinci yüzyıla gelindiğinde Fransa hala mutlak monarşi ile yönetilen bir ülkeyse de sözü edilen para sıkıntısı, gelişen finans ve ticaret burjuvazisinin iktidara ortak olmasının zemini hazırlar (Riyazanov, 1990, s. 18).⁵

Gelişen süreçte kendine yeterliliğin yerini kar güdüsü alırken, reform hareketleri ile birlikte kilisenin sosyal yapı üzerindeki etkisi kırılır. Sonuçta sınıflar arasındaki hassas dengeler yerinden edilerek yeni bir toplumsal ilişkiler bütünü ortaya çıkar (STMA, 1988, s. 2716). Aynı zaman diliminde özellikle kırsal bölgelerde, farklı aktörlerin katılımını içermekle birlikte burjuvazinin önderliğinde gelişen ve her büyük şehirde farklı biçimde açığa çıkan isyanlar baş gösterir. 1789 yılında ise devlet aygıtını ele geçiren burjuvazi, eski düzenin aktörlerini hızla devreden çıkarır. Özellikle devlet aygıtında, eski yargı kurumlarının kaldırılması, cemaatlerin çoğunun komünler biçiminde örgütlenmesi, öşür ve diğer feodal vergilerin feshedilmesi, meslek birliklerinin ayrıcalıklarına son verilmesi, kilisenin ve soyluların mallarına el konulması gibi önemli değişiklikler gerçekleştirilir (Tilly, 2001).

Devrimin düşünsel atmosferini hazırlayan Fransız filozofları, bu dönemde yerleşiklik kazanmış her şeyin açıklayıcısı ya da yargılayıcısı olarak "us" a başvururlar. Bir diğer ifadeyle bu süreç aynı zamanda, ona aykırı olan her şeyi reddetmek ya da ortadan kaldırmak, devletin ve toplumun ussal olmasını sağlamak yönündeki bir çabayı, dolayısıyla, "us" un fetişleştirilmesini beraberinde getirir (Engels, 2004, s. 45). Ansiklopedistler'in sistemli çalışmaları, Voltaire'in kiliselere yönelttiği sert eleştiriler, Newton'un evren tasarımının popülerleşmesi, Hume'un dinin kökenleri üzerine görüşleri, Kant'ın, 'insanın kendi yüzünden girdiği bir engin olamayış durumundan kurtulup usunu kullanmaya başladığı' bir dönem olarak tanımladığı bu dönemi ifade eden başlıca düşünsel gelişmelerdir.

5 Ancak bu ortaklığın çerçevesi kalın çizgilerle çizilir. Burjuvazi bu dönemde kimi kısmi kazançlar ya da haklar elde ederse de krala danışmanlık yapmanın ötesine geçecek, kralın yetkilerini sınırlayacak kurumları inşa edecek güce sahip olmayı başaramaz. Burjuvazinin egemenliğini ilan etme noktasında yeterli güce erişemediğini de işaret eden bu durum aynı zamanda Fransa'da kapitalist gelişme sürecinin yavaş ilerlemesinde de önemli rol oynar. Bir diğer ifade ile, tarıma dayalı üretim ilişkilerinin belirleyici olduğu Fransa'da kapitalist üretim ilişkilerinin yaratılması yönündeki gelişmeler, aristokrasinin gizli ve açık engelleri karşısında önemli bir direnç gösterir. Bu konuda bkz. STMA(1988). Bu dönemde ulusal gelirinin ezici bir çoğunluğu küçük üreticiliğe dayalı tarımdan elde edilen Fransa'da, tarımdaki verimliliğin düşük olması da tarımsal ekonominin geçimlik kalmasında önemli bir rol oynar. Feodal üretim ilişkileri ve bu ilişkilerin açığa çıkardığı devlet yapısı, burjuvazinin meşruti monarşi karşısında elde ettiği hakların kısıtlı olmasına, devrimin karşısında yer alacak iki sınıf olarak küçük köylülük ile küçük şehir burjuvazisinin işbirliği içinde olmasına ve küçük köylülerin sosyal yapı içerisinde oynadığı önemli role rağmen, ticari sermaye birikiminin günden güne hız kazanması, meta mübadelesine dayalı ilişkilerin günden güne derinleşmesi gibi olgular karşısında fazla dayanamaz. Bu konuda bkz. Kılıçbay (1988).

Rousseau'nun "Toplum Sözleşmesi"yle birlikte insanın özgür doğduğu, ama her yerde zincirler altına alındığı; Kant'ın "evrensel barış", Concordet'in "ilerleme", Diderot ve d'Alembert'in bilgiyi yayma doğrultusundaki görüşleri de bu dönemin izlerini yaratan diğer düşünsel çabalar (Arslantunali, 1988).

Üretim, bölüşüm ve dolaşım ilişkilerine paralel olarak düşünsel alanda yaşanan bu dönüşümlerin sonucunda 'klasik bilim' anlayışında, kesin bilgiye ulaşılabileceğini savlayan 'Newton Modeli' ile bilmenin farklı yollarına vurgu yapan 'Kartezyen Düalizm' arasında ayrım ortaya çıkar. Doğa bilimleri ile felsefenin birbirinden kopması, 'kesin', yani 'işlevsel' bilginin 'kesin olmayan' bilgiden üstün olduğu anlayışını doğururken, sosyal bilimlerin küçümsenmesini de beraberinde getirir. İnsan aklına duyulan güvenin arttığı ya da aklın fetişleştirildiği bu süreç aynı zamanda, toplum hayatında da doğa kanunları gibi değişmez yasalar olabileceği düşüncesinin gelişmesi sonucunu doğurur. Dahası, insanın kendisi için daima en iyiyi isteyeceğine dair duyulan güven, doğal bir yasa mertebesine yükselir (Gulbenkian Komisyonu, 1998).

Fransız aydınlanma hareketinin ikinci aşaması olarak adlandırılan süreçte, 1758'de ise François Quesnay'in Ekonomik Tablo'su yayınlanır (Buhr vd., 2006, s. 29). Söz konusu çalışma sonrasında kendisine Fizyokratlar adı verilen bir grup Fransız düşünürü, merkantilizmin ticaret sermayesi lehine gerçekleştirdiği devlet müdahalelerine karşı çıkararak, toplumsal düzenin doğal yasalara dayandırılması, tanrı yasalarına devletin müdahale etmemesi gerektiği gibi fikirleri dile getirir. Söz konusu akımın sahiplendiği temel slogan ise, ilerleyen dönemlerde İngiliz düşünürlerini de etkileyecek olan bir şiar "bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler" olur (Köymen, 2007).

Dönem boyunca, mülkiyetin feodal engellerden kurtuluşu, küçük burjuva ve küçük köylü kitlelerinin elinde bulunan küçük mülklerin büyük toprak sahipleri lehine el değiştirmesine yol açar. Dolayısıyla insanın kurtuluşu olarak anılan süreç daha çok küçük mülk sahiplerinin mülklerinden kurtuluşu biçimine dönüşür, sanayinin kapitalist bir temel üzerindeki hızlı gelişimi, işçilerin yoksulluk ve sefaletinin daha da hızlanmasına yol açar (Engels, 2004, s. 46). Burjuvazi, henüz doğuşunda karşıtının ağırlığını üzerinde taşımaya başlarken, sınıf çelişkileri giderek derinleşir. Ortaçağ loncalarının burjuvazisi git gide modern burjuvazi durumuna, lonca kalfası ile özgür gündelikçi de aynı ölçüde proleter durumuna gelir. Soyluluğa karşı verdiği savaşta burjuvazi, çeşitli emekçi sınıfların çıkarlarını da savduğunu öne sürerse de (Engels, 2004, s. 44) bu durum, Fransız İhtilali'nin doğurduğu önemli bir sosyal konumu ifade eden 'yurttaş'ların, ödediği vergilere göre aktif/pasif olarak ikiye bölünmesini, siyasal katılımın sadece birincilere açılmasını ya da yoksulların dışlanarak burjuvazi ile monarşinin uzlaşmasını engellemez (Ergut, 2004). Kaldı ki, Fransız İhtilali'nin henüz ilk yıllarında, işçiler tarafından kurulacak her türlü dernek "özgürlüğe ve insan hakları bildirisine karşı girilmiş bir fiil" ya da 'hainlik'

olarak damgalanır, böyle bir girişimde bulunanlara para cezasının yanında bir yıl yurttaşlık hakkından men etme cezası verileceği açıklanır (Marx, 2004, s. 705).

Saint Simon: Bilimsel Din ve Endüstri

Eserlerini yukarıda aktarılan toplumsal gelişme süreci içerisinde veren Saint Simon'un fikirlerini, dahası ütopmalarının işlediği temaları temel olarak üç başlık altında toplamak mümkün. Din, Avrupa toplumunun yeniden yapılanması ve endüstri ya da üretim. Simon'un üç konuya dair akıl yürütme biçimi de Aydınlanma döneminin 'insanlık'a dair bilgi üretme özelliğini fazlasıyla yansıtır. Bir diğer ifadeyle her üç alanda da Simon'un kaygısı Aydınlanma döneminin temel düsturları olan "insanlık" a hizmet edecek, 'insanlık' ıleri taşıyacak koşulların ortaya çıkarılmasıdır. Ancak Simon'un özellikle dine dair yaptığı vurgular, Aydınlanma döneminin, 'insan', 'us' ya da 'pozitif bilgi'yi yücelten akıl yürütme biçiminin en çok yansımaları bulduğu alandır.

Simon'a göre Fransız İhtilali döneminin "üçüncü sınıf"ı ile ayrıcalıkları arasındaki karşıtlık devrim sonrasında "emekçiler" ile "aylaklar" arasındaki karşıtlığa dönüşmüştür. Bu noktadaki en önemli sorunsal toplumu kimin yöneteceği. Simon bu soruya, reform hareketlerinden bu yana bozulmuş olan birliğini yeniden kurmaya dönük yeni bir dinsel bağın, zorunlu olarak mistik bir hiyerarşinin, yani "yeni hristiyanlığın" birleştireceği bilim ve sanayi yönetmelidir yanıtını verir (Engels, 2004). Dolayısıyla Simon, hem kendi yaşadığı dönem öncesinin dünyayı açıklama biçimi olan teolojik bilginin kendi döneminin temel paradigması olan 'bilim'e ya da 'akla' itaat etmesini savlayarak Aydınlanma geleneğini sürdürür, hem de feodal üretim ilişkileri karşısında sanayiye savunarak ilerlemeci bir çizgi benimser.

1802'de yayınlanan ilk eseri olan Cenevre'de Oturan Birinin Çağdaşlarına Mektupları'nda, dinin yerine geçmeye aday olan bilime duyduğu güveni işler. Gördüğü bir rüyada tanrı kendisine Newton'un dinini açıklamıştır. Tanrının temsilcisi olan; üçü matematikçi, üçü fizikçi, üçü kimyacı, üçü fizyolojist on iki kişilik birinci sınıf ve üçü edebiyatçı, üçü ressam, üçü müzisyen dokuz kişilik ikinci sınıf bilim insanından oluşan, yirmi bir kişilik Newton Konseyi insanlığı İngiliz, Fransız, Alman ve İtalyan olmak üzere dört bölüme ayıracaktır. Bir matematikçinin başkanlık ettiği bu grubun bölümlerden her biri bir yönetici konseye sahip olacaktır (Mattelart, 2005, s. 126).

Yukarıda da vurgulandığı üzere Simon'un yeni toplumun ya da yeni bir dünyanın kuruluşunda önemli misyon yüklediği bir başka konu da üretimdir ya da üreticidir. Simon'a göre on sekizinci yüzyılın en önemli işlevi yıkmaktır. Oysa bugün yapılması gereken yeni bir binanın temellerini atmaktır. Öte yandan, bugüne kadar toplumun

ortak çıkarlarına dair bir akıl yürütme gerçekleşmemiştir ve bugün bu çıkarlar ele alınmalıdır. Bu noktada politika, ahlak, felsefe gibi alanlar önemli rol oynayabilirse de, bu rolün hakkıyla oynanması, uygulama değeri olmayan akıl yürütmelere değil, toplumun mutluluğunun sağlanması yolundaki işlevselliğe bağlıdır. Bu ise ancak bütün toplumun üretime dayanmasıyla ya da varlığını endüstri ile temellendirmesiyle gerçekleşebilir. Yeni toplumun endüstri ile temellenmesinin koşulu ise, üreticiler sınıfının ve endüstri şeflerinin yönetiminde maddi manevi bütün güçlere el konması, asilzadeler ve rahipler gibi asalak sınıfların ise ortadan kaldırılmasıdır (Meriç, 2007, s. 55).

Simon'un kurmayı tasarladığı yeni düzende aylakların yeri yoktur ve herkes sadece topluma faydalı işler becermek kaygısıyla çalışmalıdır. Yeni düzen iki güce dayanacaktır: Bilginlerin ifade ettiği manevi güç ve "toplumun çeşitli üyelerinin ihtiyaçlarını ve fizik zevklerini karşılayacak bir veya birçok maddi vasıtayı üretmeye veya üretilen malları fertlere ulaştırmaya çalışan adam" olarak tanımladığı "endüstriyel"lerin gerçekleştireceği maddi güç (Meriç, 2007, s. 52). Bu anlamda endüstriyel, üretici sınıfının bir üyesidir. Bu süreçte kredi de önemli rol oynayacaktır. Bankacıların yöneteceği bir ortak sermaye fonu oluşturulmalı, bankaları merkez bankası kontrol etmeli, merkez bankasını da mesleki bir kamuoyu kontrol etmelidir. Dolayısıyla başlıca görevi bütün teşebbüsleri desteklemek, en becerikli, en faal üreticilere kredi dağıtmak olan bankerler genel üretici sınıfının bir üyesidir. Emek ise sosyal bir ödevdir. İş bir boyunduruk, bir ceza olmaktan çıkarılmalı, bir zevk haline getirilmeli, toplumda, çalışanlar sınıfı olarak adlandırılan tek bir sınıf kalmalıdır. Simon'a göre devlet bir çalışanlar şirketi, toplum bir atölyedir. Aylaklar yani çalışmadan yiyenler ise eşek arılarıdır ki bunlar, rahiplerden, askerlerden, toprağa alın terini katmayan mülk sahiplerinden oluşmaktadır. Tüccarlar, fabrikatörler, çiftçiler, bankacılar, bilginler, sanatçılar, memurlar, işçiler ise bal arılarıdır (Meriç, 2007, s. 61).6

Simon'un buraya kadar ele alınan görüşleri, yazarın içinde yaşadığı dönemde üretim yapmadan önemli bir statü sağlayanların ya da toplumsal yapıda deren eşitsizlikler bulunduğu farkında olduğunu ortaya koymaktadır. Bunların görülmesi ve içinde yaşanan dönemin eşitsizliklerine çözüm aranması elbette ki tek başına bile değerli bir uğraştır. Bununla birlikte Simon'un çizdiği çerçevenin, eşitsiz ilişkilerin olmadığı bir toplumsal sistemi getirmektense içinde yaşanan to-

6 Simon Parabol adlı taşlamasında bu görüşlerini şu sözlerle dile getirir: "Tutalım ki Fransa bir anda en büyük elli fizikçisini, elli kimyacısını, elli fizyolojistini, elli mühendisini elli şairini, elli fabrikatörünü, elli bankacısını kaybetti. Ne olur. Bu üç bin üreticinin kaybı Fransa'yı cansız bir bedene çevirir. Şimdi de hükümdarın bey kardeşini, tüm kral ailesini, saray nazırlarını, mabeyncileri, sandalyeli, sandalyesiz bakanları, müsteşarların hepsini, en zenginlerinden on bin toprak ağasını... yani kibar bir hayat süren on bin kodamanı kaybettik diyelim. Üzülürdük şüphesiz ama iyi kalpli olduğumuz için üzülürdük. Fransa'nın yaşayışında ne değişirdi? Hiç. Bosalan yerleri yüz binlerce insan hemen doldurabilirdi. Demek bizi eşek arıları yönetiyor, demek tepetaklak bir düzen bu..." Simon'dan aktaran Meriç (2007, s. 33).

plumsal sistemin, yani kapitalizmin farklı zamanlarda ihtiyaç duyduğu politikaları ya da söylemleri çağrıştırdığına da dikkat çekmek gerekiyor. Bunun için her şeyden önce Simon'un, diğer ütopyik sosyalistler gibi Aydınlanma dönemi düşünürlerinden devraldığı 'insanlık' ortak idealinin günümüzde, özellikle egemen sınıflar tarafından dillendirilen 'hepimiz aynı gemideyiz' söylemiyle karşımıza çıktığını hatırlatmak gerekiyor.

Simon'un üretken sermayeye, üretken sermayeye hizmet ettiği ölçüde bank-erlere ya da genel olarak üretim kavramına atfettiği anlam için de yukarıdakine benzer şeyler söylenebilir. Örneğin 'kapitalizmin altın çağı' olarak adlandırılan 1945-1970(ler) arası dönem üretim ya da sanayi kavramlarının sistem için elzem hale geldiği bir zaman dilimini ifade eder. Bununla birlikte, 'toplum' için işlevsel bilgi üretmek ya da mevcut sorunlara çözüm önerisinde bulunmak için ulusal kalkınmacı bir perspektiften hareketle, spekülatif sermaye olarak tanımlanan para sermayeye karşı üretken sermayenin yüceltilmesi de günümüzde oldukça sık rastlanan bir perspektiftir. Oysa Simon'da fazlasıyla izlerini bulan bu yaklaşım, fetişleştirilen üretim kavramı ile sınıfsal ayrılıkların üzerini örten bir tül vazifesi gördüğü gibi, sermayenin farklı formlarının arasındaki ilişkileri ya da bir formun diğer forma dönüşmesinin sermayenin toplam sosyal döngüsü içerisinde zorunlu bir ilişki olduğunu da görmezden gelir. Simon'un üretime hizmet ettiği ölçüde para sermayeyi yücelten bu görüşlerine Marx da (1997a: 536) benzer bir eleştiri getirir:

(...) her şeyden önce bu, sermayenin, sanayiciler ve tüccarlar tarafından, geçici olarak para rezervi ya da yatırılacak sermaye şeklinde, boş duran para biçiminde tuttukları kısmıdır. Şu halde bu aylak sermayedir, ama aylakların sermayesi değildir. Sonra, genellikle bu, bütün gelir ve tasarrufların, geçici ya da sürekli olarak biriktirilecek kısmıdır. Her ikisi de banka sisteminin niteliğinde esastır... kredi sistemi, toplumsal üretim araçlarının özel kimse-lerin tekelinde bulunmasını öngörür ve kendisi, bir yandan ka-pitalist üretim tarzının özünde taşıdığı bir şekildir, öte yandan da, onun en yüksek ve nihai biçimine ulaşmasında itici güçtür.

Fourier: İletişim Yoluyla Falanjist Kurtuluş

Aydınlanma döneminin düşünsel atmosferinden beslenen bir başka ütopyacı sosyalist Jean Baptiste Joseph Fourier ise, Simon'un aksine, Aydınlanma çağının ardından ortaya çıkan üretim, endüstri, ticaret gibi kavramlara insanlık adına büyük anlamlar yüklenmesini eleştirir. Toplumların tarihini, yabanılık, barbarlık, ataerkillik ve burjuva toplum anlamına gelen uygarlık olmak üzere dört evreye

bölen Fourier'e göre, uygarlık, bir 'kısır döngü' içinde, her zaman elde etmek istenen şeyin karşısına erişebileceği, çeşitli çelişkileri de içinde barındıran bir dönemdir. Bir diğer ifadeyle uygarlık dönemi, düşünsel düzeyde insan olgusu ön plana çıkarılırsa da, 'us' gibi insanın daha da ilerlemesine hizmet edecek kavramlar fetişleştirilirse de, tüm insanların lehine olacak gelişmeleri garanti etmez (Engels, 2004, s. 51-52). Fourier bu anlayışını "uygarlıkta yoksulluk, bolluğun kendinden doğar" sözleriyle ortaya koyar (Fourier'den aktaran Engels, 2004, s. 51-52). Böylelikle bir yandan erken bir dönemde, Marx ve Engels'in çalışmalarının temelini de oluşturacak olan diyalektiğin, diğer yandan da içinde yaşadığı ilişkiler bütününe çelişkili doğasını ya da Aydınlanma düşüncesinin ortak iyiye hizmet etmeyeceğinin farkında olduğunun da işaretlerini verir.

Fourier, içinde yaşadığı toplumsal düzenin sadece aktörlerini eleştirmekle kalmaz, aktörlerin davranışları ile üretim ilişkilerini ilişkilendirir ve açlık, yoksulluk gibi sorunların kaynağı olarak da bu üretim ilişkilerini görür. İçinde yaşanılan 'üretme deliliği'nin, üretici ya da ücretli için zenginlik artışı getireceğinin garantisi yoktur. Tersine, kurulan birçok endüstri bölgesi, dilencilerle doludur. Bu anlamda Fourier, toplumların farklı çıkarlara sahip öznelerden oluştuğunu ve endüstri, üretim gibi ortaklaştırılmaya çalışılan ideallere karşın, toplumsal sınıflar arasındaki çelişkinin derinleşerek devam ettiğini vurgular.

Tasarladığı geleceğin alternatif toplumunu Uyum olarak adlandırır. Bu toplum, falanj adı verilen 1600-1800 kişilik küçük birimlerden oluşan topluluklardan oluşacak ve bu topluluklar falanster adı verilen büyük binalarda yaşayacaktır. Bu küçük birimler zaman içerisinde birbirleriyle iletişim halinde çoğalacak ve nihayetinde tüm dünyayı kapsayacaklardır (Yıldırım, 2005, s. 63). Falanj üyeleri, ekonomik durum bakımından eşit olmayan üç yüz aile tarafından seçilecek, üyelerin 7/8'i çiftçi ya da imalatçılardan, geri kalanları ise kapitalistlerden, bilginlerden ve sanatçılardan meydana gelecektir. Fourier'in ideal toplumunda özel mülkiyet ve ekonomik sınıflar ortadan kaldırılmaz; ancak yoksullar, orta halliler ve zenginler olmak üzere üç sınıftan meydana gelmiş toplumda sınıfları birbirine yaklaştırmaya çalışılır. Bir diğer ifadeyle söz konusu sınıfların aralarında gelir düzeyi ve toplumsal konum bakımından uçurum bulunmamasına gayret edilir (Yıldırım, 2005, s. 63).

Fourier binalar, sokaklar, çalışma salonları, toplantı alanları, avlular ve yapının sakinleri arasındaki iletişimi teşvik etmeye yönelik bahçeler tasarlar. Bir diğer ifadeyle Fourier'in tasarımında hem doğal çevreye hem de insanların birbirleriyle kurduğu ilişkilere önem verilir ki, bu bir nevi kırsal kenttir. Buğday tarlaları ya da her dizinin işleyeceği arazinin meyve ekimleri 'gürgen ağaçları, sütunlu ve küçük kuleli evler' ve çiçeklendirilmiş alanlarla' ayrılır. Fourier tarımı imalattan ön plana alır. Bununla birlikte çalışma ortamının düzenli olmasına önem verir. Örneğin çalışmaya şarkı söyleyerek gidilecek, iş toplantıları çalışmayla oyunu uzlaştıran biçimde gerçekleştirilecektir. Çalışmanın zevkle yapılması için çalışma

süreleri günde sekiz kez değişecek ve bir kişi günde bir buçuk ya da iki saat sürekli aynı işte çalışacaktır (Mattelart, 2005, s.156). Her falanj üyesinin giyim, barınma gibi asgari ihtiyaçları karşılanacak, ortak gelirden bu zorunlu ihtiyaçlar için bir pay ayrıldıktan sonra geri kalan herkese çalışmasının karşılığı ödenecektir (Yıldırım, 2005, s. 64).

Fourier'in içinde yaşadığı döneme yönelttiği eleştiriler Simon'la karşılaştırıldığında çok daha sağlam temellere dayanmaktadır. Yukarıda da vurgulandığı üzere, Fourier her şeyden önce üretim kavramının sınıfsal karşıtlıklarla birlikte ele alınması gerektiğini vurgular, bu anlamda, tarımı imalattan daha ileri bir noktaya yerleştirir. Düşünsel düzeyde Aydınlanma döneminin 'ilerleme' kavramına yüklediği anlam bir hesaplasmaya girer. Ancak tüm bunlar, tıpkı Simon'un ütopyalarında olduğu gibi Fourier'in ütopyalarının da ilerleyen dönemde kapitalist sistem için işlevsel hale gelmesini engellemez. Bu durumun en önemli göstergesi, Fourier'in bütün sert eleştirilerine karşın önerdiği çözümlerdir. Fourier, her şeyden önce içinde yaşadığı toplumda ortaya çıkan eşitsizliklerin en temel kaynağı olan mülkiyeti ortadan kaldırmayı düşünmez. Bununla birlikte, üretim ilişkilerine yalnızca, çalışma koşullarının iyileştirilmesi noktasında odaklanır; ancak bölüşüm ilişkileri Fourier'de oldukça önemli bir rol oynar. Kaldı ki, savunduğu en önemli görüşlerden birisi, gelir düzeyi farklılıklarının ortadan kaldırılmasıdır ki, diğerleriyle birlikte Fourier'in bu yaklaşımı, günümüz sosyal demokrat yaklaşımların en önemlim tezlerinden birisidir.

Sanayi Devrimi, İngiltere'de Kapitalizmin Gelişimi Ve Düşünsel Yansımaları

Fransa'da Aydınlanma ve Fransız Devrimi'ni ortaya çıkaran sosyal dönüşüm hızla ilerlerken İngiltere'de, insanlık tarihinde üretim ilişkilerinin kökten dönüşmesini sağlayacak bir başka gelişmenin, Sanayi Devrimi'nin ön koşulları oluşur. 1760'larda başlayan, on sekizinci yüzyıl sonlarına doğru doruk noktasına ulaşan ve 1830'larda sona eren sanayi devriminin sonuna gelindiğinde İngiltere'de üretimin teknik temellerinde önemli değişimler yaşanır. Sanayi devrimi sürecinde eski araçların yerini yeni makineler alırken, sanayi daha çok kentlerde yoğunlaşır ki, kapitalist üretim ilişkilerinin derinleşmesi anlamına gelen bu süreç, mülksüzleşmeyi de beraberinde getirir (Riyazanov, 1990, s. 16).

Sanayi devrimi işçi sınıfı üzerinde önemli etkiler doğurur. Her şeyden önce üretim sürecinde makine kullanımının artışı, kas gücünün vazgeçilmezliğini ortadan kaldırdığı ölçüde çocuk emeği istihdamının artmasında önemli bir rol oynar. Nitekim yaş ve cinsiyet farkı gözetmeden işçi ailelerinin tüm üyelerinin doğrudan sermayenin egemenliği altına girmesi uzun sürmez (Marx, 2004, s. 380). Üretim sürecinde makine kullanımının yaygınlaşması, işçi sınıfının yalnızca bileşiminde

değil çalışma koşullarında da önemli farklılaşmalar yaratır. Makineleşme sürecinde nispi artı değer artarken, emek gücünün yeniden üretimi için gerekli metaların fiyatları, dolayısıyla emek gücünün değeri ucuzlar. Öte yandan makineleşme, makine sahibinin çalıştırdığı emeğin daha nitelikli bir emek haline gelmesine yol açtığı ölçüde, üretilen malın toplumsal değerinin bireysel değerinin üzerine çıkmasına hizmet eder. Bu durum kapitaliste günlük ürünün daha küçük bir değeri ile emek gücünü yerine koyma olanağı sağlar. Tüm bu gelişmeler, bir yandan, zaten tekel konumunda olan makine kullanan işletmelerin daha yüksek kar elde etmesini, diğer yandan da olabildiğince uzatılmış işgünü sayesinde bu karın daha da artırılma yönündeki güdüye hizmet eder. Sonuçta makineleşme süreci bir yandan işgücünün alabildiğine uzamasına, diğer yandan kapitalistin yeni kitleleri işçileştirmesini ve yeni işçileşenlerin yerlerini aldığı işçilerin fazladan işçi nüfusu haline gelmesini sağlar (Marx, 2003, s. 390).

Kapitalizmin gelişimi kıır-kent ilişkilerinde ve kırsal alanda da önemli dönüşümler yaratır. Hatta büyük sanayinin tarımsal alanda yarattığı etkiler diğer bölgelerde yarattığından daha büyük olur. Bu durumun en önemli nedeni, sanayileşme sürecinin köylüyü yok ederek onun yerine ücretli işçiyi koymasındır. Bu süreç aynı zamanda kırsal alan ile kentsel alan arasında kimi benzerliklerin ortaya çıkmasını sağlar. Bir diğer ifadeyle kırdaki, eski usul üretim yöntemlerinin yerine yeni üretim yöntemlerinin kullanılmaya başlanması sınıf karşıtlıklarının kent düzeyine yükselmesini sonucunu doğurur. Tarımda yaşanan modernizasyon sonucunda toprağın verimliliği, kısa zaman için artarken, kalkınma hızı ile doğru orantılı olarak nüfus büyük şehirlerde toplanmaya başlar (Marx, 2004, s. 481–482). Bu süreçte kırdaki bağımsız küçük çiftçilerin yerini kiracı çiftçiler alırken, devlet emlakı/komünal topraklar yağmalanır, sermaye çiftlikleri ya da tüccar çiftlikleri ortaya çıkar ve bunlara paralel olarak kırsal nüfus sanayi proletaryasına dönüşmeye başlar (Marx, 2004, s. 689).

Tüm bu gelişmeler, tıpkı Fransız İhtilali döneminde olduğu gibi, kendisine uygun bir düşünsel atmosferin oluşmasını da sağlar. Bu durumun en önemli örneği, görüşlerini, duygularını ve aklının kontrol altına alabilen, çıkarını her daim en üst düzeye yükseltebilen rasyonel bireye, bir yandan da Sanayi Devrimi döneminde ortaya çıkan sosyal eşitsizliklerin meşrulaştırılmasına hizmet eden Tanrı'nın "doğal düzen"i imgesi üzerinden yükselten klasik ekonomi politiğin ortaya çıkışıdır (Köymen, 2007, s. 30). Ancak klasik ekonomi politiğin doğuşuna zemin hazırlayan koşullar sınıf mücadelelerinin derinleşmesine paralel olarak olgusal gerçekliği dönüştürme kaygısı güden düşünsel akımların oluşumuna da hizmet eder ki, bir başka ütopyacı sosyalist olan Robert Owen bu kategoride değerlendirilebilir.

Robert Owen: Eğitim Yoluyla ve Yöneticiler Eliyle Toplumsal Çevrenin Yeniden Yapılandırılması

Ütopycı sosyalistlerin önemli isimlerinden birisi de, görüşleri yukarıda ifade edilen gelişmeler paralelinde şekillenen, Avrupada oldukça önemli etkiler yaratmış olan ve Aydınlanma çağı materyalist filozoflarının, insan özyapısının bir yandan doğuştan gelen ama özellikle de kendisini çevreleyen koşulların ürünü olduğu yolundaki öğretisini benimseyen Robert Owen'dır (Engels, 2004, s. 53). 1848 yılında kaleme aldığı *İnsanlığın Bilinç ve Pratiğindeki Devrim Ya da Akılsızlıktan Akla Dönüşüm* başlıklı çalışmasında, insanın bütün zaafalarının çevresinden kaynaklandığını, insanın kendi ahlak ve karakterini oluşturamayacağını ve ancak toplum tarafından biçimlendirilebileceğini vurgulayan Owen, yalnızca çevresel koşulların insan üzerindeki etkilerine dikkat çekmez, Aydınlanma dönemi düşünürlerinin, özellikle de İngiliz düşünürü Locke'un insan-çevre teorisini daha da geliştirerek, çalışan sınıflara uyarlar (Usta, 2006).

Owen'i tanımlayan bir başka özellik, Fransız ütopycı sosyalistlerinin aksine eleştirilerini feodalizme değil kapitalizme yöneltmesi, kapitalizmin aşılmasının kaçınılmaz olduğunu, en mükemmel toplumun sosyalist toplum olduğunu vurgulamasıdır. Owen'a göre kapitalist düzenin zaafaları olan özel mülkiyet, din ve burjuva aile yapısının ortadan kaldırılması, mevcut toplumsal sistemin ortaya çıkardığı sorunları da ortadan kaldıracaktır. Bununla birlikte, Owen da, diğer ütopycı sosyalistlerde olduğu gibi, sosyalist bir düzenin akıl ve adalet duygusuyla gerçekleşeceğini ileri sürer, hatta sınıf mücadelelerinin bunu engelleme potansiyeli taşıdığını vurgular (Usta, 2006). Bu anlamda Owen'ın da diğer ütopycı sosyalistlerle aynı çerçeveyi, insan aklının daima ortak iyinin benimsenmesi yönünde çalışacağı fikrini benimsediğini söylemek gerekiyor.

1800 yılından 1829 yılına kadar İskoçya da bulunan New Lanark fabrikasını yöneten Owen, 1817 yılında iş saatlerinin sınırlandırılması ve fabrikadaki çalışma koşullarının iyileştirilmesi konusunda girişimcileri ikna etmeyi başaramayınca, yoksulları, emeğin ve karın ortak paylaştırıldığı kooperatifler içinde barındırmayı önermiştir (Sarcey, Bouchet § Picon, 2003, s. 184). İlerleyen dönemlerde bu fikrini kendi fabrikasında hayata geçiren Owen, İngiltere'de New Lanark'ta yönettiği işletmesinde kendi ilkelerine göre bir sistem oluşturur. Çoğu suça bulaşmış ve sayıları zaman içerisinde 2500'e varan bir insan topluluğunu, sarhoşluk, polis, yargı, duruşma, toplumsal yardım ya da yardımseverlik gereksinmesi gibi olguların bilinmediği bir koloni haline getirir (Engels, 2004). Söz konusu işletmede karlar, işçilerin yaşam standartlarının yükseltilmesi için kullanılır, işçilerin çocukları için okullar, aileleri için de insanca bir yaşamı olanaklı kılan düzenlemeler hayata geçirilir (STMA, 1988, s. 2748). Tüm bunlar çalışanların verimliliğinin artmasına, suçların önüne geçilmesine hizmet eder ve sonuçta Owen, dünyanın ileri gelen

reformcuları arasında anılmaya başlanır. Bu süre zarfında, Avrupa'da daha çok başarılı bir işletme sahibi olarak anılmaya başlanan Owen, 1820 yılından sonra girişimcilikten elde ettiği bütün servetini satarak 5000 kişiyle birlikte Kuzey Amerika'ya yerleşir ve burada Eşitler Anayasası'na göre yönetilen New Harmony (Yeni Uyum) adında eşitlikçi bir düzen kurar. Ancak bu deneyimden istediği sonuçlara ulaşamaz ve nihayetinde servetini ve umudunu kaybetmiş olarak İngiltere'ye geri döner (Usta, 2006). İlerleyen dönemlerde ise, New Lanark deneyiminin işçiler arasındaki popülaritesinin de etkisiyle işçi hareketinin önemli figürlerinden birisi haline gelir (STMA, 1988, s. 2748).

Bu süre zarfında hem görüşlerini ifade eden çeşitli denemeler yayınlar, hem de bu görüşlerini dönemin yöneticileri ile paylaşarak, onları fikirlerine ikna etmeye çalışır. Örneğin Britanya İmparatorluğu Veliahıtı'na yazdığı bir mektupta, bu yöndeki düşüncelerini de destekleyen denemelerinin amacını şu sözlerle ifade eder:

Bu denemeler, o sefaletin kaynağının, hükmedenlerin ve yönetilenlerin cahilliği olabileceğini göstermek, bu cahilliğin herkes tarafından bilinmesini ve açıkça görülmesini sağlamak ve tamamıyla önleyici bir sistem üzerine inşa edilmiş olup, dedelerimizin yaptığı hatalardan tam tersi ilkelerden çıkarılmış olan, uygulaması kolay bir Plan'ın ana hatlarını çizmek için yazıldı (Owen, 2006, s. 24).

Owen'a göre daha iyi bir yaşama ulaştırılacak olan kesimler de böyle bir düzenin gerçekleştirilebileceğine ikna edilmelidir. Bunun için Owen Britanya Kamuoyu'na başlığı ile bir başka mektup kaleme alır ve kötülüklerin kaynağının ele alındığını, bunlara çözüm önerildiğini, şayet başarıya ulaşacağına dair inanç oluşturma işlevini yerine getirirse, denemelerde öne sürülen toplum tahayyülünün insanların kalbine ve çocukların beynine bir daha silinmeksizin yerleşeceğini ifade eder (Owen, 2006, s. 29).

Kuşkusuz bu süreçte engeller, zorluklar da ortaya çıkacaktır; ancak bunlar, toplumda etkili olan insanların işin uygulamada olan yararlarını öngörmeleriyle ya da zorluklarla mücadele etmeye ikna olan kişiler tarafından ortadan kaldırılabilir (Owen, 2006, s. 38). İnsanların daha iyi bir toplum için şekillendirilebilmeleri için yapılması gerekenlerin başında, bütün ülkelerin yönetici güçlerinin, vatandaşlarının karakterlerinin oluşumunu sağlamak amacıyla akılcı planlar yapması, onlara beklilik döneminden itibaren, iyi alışkanlık edinmeleri için eğitim vermeleridir. Owen, beden sağlığı ile düşünsel gelişimi hiçbir zaman birbirinden ayırt etmez. İnsanların gelişimi için hazırlanan planlar, aynı zamanda beden sağlıklarının daha iyi olmasına hizmet edecektir ki, bu daha iyi bir düşünme süreci için olmazsa olmazdır (Owen, 2006).

Bir Önceki Denemedeki İlkelerin Sürdürülmesi ve Kısmen Uygulamaya Konması başlığını taşıyan ikinci denemesinde ise, bir önceki denemede çerçevesi çizilen

genel ilkelerin uygulanması sonrasında elde edilebilecek faydaları sergileme amacı güder. Owen'a göre bir önceki denemede çerçevesi çizilen ilkelerin en önemli faydası insanları ikna edici nedenleri yaratma gücüne sahip olmasıdır. Kaldı ki, Owen, bu görüşlerinin, daha önceleri hayırsever bir pamuk imalatçısı tarafından işletilen ve işçilerin çoğunluğunun hırsızlık, sarhoşluk, aldatma, sahtekarlık gibi işlere de bulaşmış olduğu Lanark'taki bir fabrikada sınıandığını anlatır. Yönetici ilk başlarda, işçilerin güvenini kazanmayı başaramamıştır, ancak zaman içerisinde, onları anlamak yönünde çaba sarf etmek, söz konusu olumsuzlukların doğmasına yol açan gerçek nedenler üzerine kafa yormuş ve sabrına hâkim olarak işçilerin güvenlerini kazanmayı başarmıştır. Owen'a göre her şey güvensizlik, düzensizlik ve birleşmemekten kaynaklanmaktadır. Ve görülmüştür ki, bu durum ortadan kaldırıldığında, insanlara cezai yaptırımlar uygulanmadan, ikna ederek, kötülükleri anlatarak ya da olumlu davranışta buldukları durumda daha fazla kazanç elde edecekleri anlatılarak suçluları engellemek mümkündür (Owen, 2006, s. 65).

Önceki Denemelerdeki İlkelerin Belirli Bir Duruma Uygulanması başlığını taşıyan üçüncü denemede ise Lanark'ta gelişen süreç içerisinde hayata geçirilen kimi uygulamalar anlatılır. Bunlardan ilki, fabrika arazisinin tam ortasına 'Yeni Kuruluş' adı verilen bir bina ve binanın yakınına küçük çocuklar için oyun alanı inşa edilmesidir. Böylelikle çocuğun eğitim ve öğretim alamamış ana babasının davranışlarından uzaklaşması planlanır. Söz konusu kuruluşun en üst katı ise, Okul Konferans Salonu ve Kilise olarak dizayn edilir. Oyun alanında ve okulda bireylerin toplumun refahı ve mutluluğa götüreceği alışkanlıklar kazanmasına dair eğitim verilmesi hedeflenir. Buna ek olarak, özellikle okulda, erkek ve kız çocuklarına çabuk ve hızlı okuma, aritmetik gibi alanlarda, yalnızca kız çocuklarına ise, biçki, dikiş, ekonomik yemek hazırlama gibi konularda, ev düzenleme ve mutfak gibi konularda eğitim verilmesi hedeflenir (Owen, 2006).

Dördüncü makalesi *Önceki Denemelerin Yönetime Uyarlanması*'nda kötülüklerin dayandığı temelini bugünkü kuşağın zihnine ataları tarafından nakşedilmiş olan hatalar olduğunun altını çizer. Bu hataların en büyüğü ise, cehaletten kaynaklanan ve insanların kendi karakterlerinin kendilerinin şekillendirdiği fikridir (Owen, 2006, s. 105). Bu durumu ortadan kaldırmak ve akılcı bir sistem kurmak için yapılması gereken ise, bundan kaynaklı sonuçları; ama aynı zamanda insanları suça sürükleyen bazı yasaları ortadan kaldırmaktır. Ancak bu yasaları değiştirirken kimsenin halen almakta olan gelirin elinden alınmasına izin verilmemelidir. Ulusal reformun ikinci adımı, kilisenin yeniden yapılandırılması oluşturmaktadır. Bunun ilk yolu ise, vicdanen herkesin katılamayacağı inanç taahhütlerinin ortadan kaldırılmasıdır. Böylelikle insanların akıllarını karıştıran ve evrensel uyumsuzluk yaygın bütün teolojik farklar ortadan kaldırılmış olacaktır (Owen, 2006, s. 107).

Owen denemelerinde ele aldığı görüşlerini, kaleme aldığı "Lanark İli'ne Rapor" başlıklı çalışmasında daha da derinleştirir ve Lanark Bölgesi'nin ileri gelenlerinin

değerlendirmesine sunar. Söz konusu çalışmada el emeğinin, zenginliklerin ve refahın kaynağı olduğu, toplum için emekçinin rahat yaşamasını da sağlayacak kadar değerli olduğu ve bunun ilerleyen yüzyıllarda da süreceği teması işlenir (Owen, 2006, s. 145). Owen'a göre bu gün için yaşanan işsizliğin en önemli nedeni her alanda ortaya çıkan üretim fazlasıdır ve bu sorunun üstesinden gelmek için mevcut değer sisteminin değiştirilmesini, emeğin her üretim kalemindeki değerinin belirlenmesini ve değişim değerinin de buna göre belirlenmesini önerir. Owen doğal değer sistemi adını verdiği bu sistemin aynı zamanda aşırı üretim sorununu ortadan kaldıracak şekilde pazarı düzenlerken emekçileri daha da iyi yaşamasını sağlayacağını öne sürer (Owen, 2006, s. 152–153).

Bu noktada işçi sınıfından kooperatifçi iktisatçılara kadar geniş bir kesim üzerinde etkili olan, anaokullarının ilk bulucusu ve uygulayıcısı olarak tanınan (Sarcey, Bouchet & Picon, 2003, s. 184) Owen'ı ve görüşlerini nasıl değerlendirmek gerekir sorusu ortaya çıkmaktadır. Her şeyden önce Owen'ın da Aydınlanma dönemi düşünürleri ve kendinden önceki ütopyacı sosyalistlerde olduğu gibi, hem yöneticilerin hem de iyimserlerin sahip olduğu "akıl"a, iyimser bir güven duyduğunu söylemek gerekiyor. Öte yandan Owen'ın akla duyduğu bu güvenin, mülkiyetin kaldırılmasını, yöneticilerden isteyecek kadar naifleştiğini ve böylelikle Owen'ın da diğer ütopyacı sosyalistler gibi, olguları değiştirmek istemesine rağmen o olguları açığa çıkaran temel dinamikleri ve onun aktörlerini görmezden geldiğinin altını çizmekte de fayda var. Owen'ın bu durumu, yöneticilerin toplumsal koşulları kökten değiştirmesini istemesinin dışında, en net biçimde ortaya koyduğu alan ise, para sistemi üzerine geliştirdiği düşüncelerdir. Owen'ın para üzerinde geliştirdiği bu düşünceler, meta üretimi ile hiç bağdaşmayan bir üretim biçimi olan dolaysız ortak emeğin önceden kabul edilmesine dayanır. Ancak Owen, meta üretiminin kendisini sağlayan koşulların ortadan kaldırılmasına dair bir fikir geliştirmez (Marx, 2004, s. 104) Dolayısıyla, değerın açığa çıkış biçimini ifade eden para olgusunda kimi değişiklikler önerse de, epistemolojik düzeyde mevcut üretim ilişkilerinin dışına çıkmaz.

“İmkânsız Gerçeklik”e Davet Olarak Komünist Manifesto

19. yüzyılın ortalarından itibaren Aydınlanma ve Sanayi Devrimi gibi süreçlerin ortaya çıkardığı düşünsel atmosferden, epistemolojik ve ontolojik düzeyde önemli bir kopuş gerçekleşir. Sanayi devriminin etkilerinin, en azından erken kapitalistleşmiş ülkelerde iyiden iyiye hissedildiği, işçi sınıfı örgütlenmelerinin ve sınıf çatışmalarının hız kazandığı, daha da önemlisi Aydınlanma düşüncesi etrafında şekillenmiş olan ütopyacı sosyalizmden, daha iyi bir insanlık adına umudun kesildiği bir zaman dilimini ifade eden bu dönemde söz konusu kopuşun en

önemli figürü kuşkusuz ki Karl Marx'tır. Marx'ın düşünsel gelişimi, bilginin ele alınış sürecini kendisinden önceki düşünürlerden farklı olduğu ölçüde, bir diğer ifade ile bilginini kendisinden çok bilginin oluştuğu toplumsal koşullara odaklanmaya çalıştığı ölçüde bir önceki dönemden epistemolojik kopuşu ifade eder. Bununla birlikte Marx, kendisini gerçekliğini karşısındaki konumlandırışıyla da, kendinden önceki dönem filozoflarından önemli farklılıklar barındırır. Dolayısıyla kopuşu sadece epistemolojik değil, aynı zamanda ontolojiktir. Her şeyden önce Marx, gerçekliği, yani dünyayı sadece anlamanın peşinde değil, aynı zamanda dönüştürmenin de peşindedir ve bu durum, döneminin düşünsel atmosferden farklılaşmasının yanında olgusal dünya karşısındaki konumlanışı üzerinde de belirleyici olur. Bununla birlikte tüm bunlar, Marx'ın kendinden önceki dönem filozoflarından etkilenmediği ya da bu filozofların Marx'ın düşünsel gelişiminde rol oynamadığı anlamına gelmediği gibi, Aydınlanma dönemi filozofları ile hesaplaşmasının Hegel eleştirisi şeklinde temellenmesine engel oluşturmaz. Marx'ın Hegel'e yönelttiği eleştirinin temeli, belirleyici faktörler ile belirlenen faktörler arasındaki ilişkinin Hegel'de tersine çevrilmiş olmasından, bir diğer ifade ile Hegel'in akıl yürütmesinde (eleştirel) düşüncenin temel dönüştürücü faktör olarak değerlendirilmesinden kaynaklanır (Marx, 1997b, s. 17). Örneğin, Hegel'de diye yazar Marx (1997b: 17),

(...)Koşul kendi tersine, koşullanana dönüşür, belirleyen öge belirlenen öge olarak koyulur ve üretici öge kendi ürününün ürünü olarak görünür; gerçek İdea, aile ve burjuva sivil toplumun 'sonluluk'una, ancak bu sonluluğu yürürlükten kaldırarak kendi sonsuzluğuna sahip olmak ve ona yol açmak için alçalar; gerçekten İdea işte bu ereğe erişmek içindir ki, 'kendi sonlu gerçekliğinin gerecini'...yani bireyleri bu alanlara dağıtıyor.. Devleti bireyler yığını yapıyor ve bu olgu burada İdea'nın bir edimi olarak, onun kendi özel 'gereci' yardımıyla gerçekleştirdiği bir 'dağıtım' olarak gösteriliyor. Gerçek olgu şudur ki devlet, aile üyeleri ve burjuva sivil toplum üyeleri olarak varolan yığından türüyor (abç).

Marx, devletin ortaya çıkışının burjuva üretim ilişkilerinden doğduğunu, bir diğer ifade ile fenomenlerin üretim ilişkilerinden soyutlanarak, üretim ilişkilerinin ise sınıflar arası mücadeleden bağımsız ele alınamayacağını ortaya koyarak, ilerideki zamanlardaki çalışmalarında ortaya koyacağı yaklaşımın izlerini ele verir. Engels ile birlikte kaleme aldığı Kutsal Aile'de ise Almanya'daki sol-Hegelciler ya da yeni Hegelcilerle düşünsel bir hesaplaşma içine girer. Marx ve Engels söz konusu çalışmada, Yeni Hegelcilerin tarihsel idealizmlerini eleştirerek, yalnızca yığınların kendi somut çıkarları uğruna savaşmalarının tarihi ilerletebileceğini ve emeğin sömürsünün böylelikle ortadan kalkabileceği tezini işler (Milhau, 1992).

Marx ve Engels'in buradaki sorunsalı da, sol-Hegelcilerin düşünceye ya da eleştirel düşünceye, dönüştürücü bir rol atfetmeleridir. Marx ve Engels (1995: 79) sol-Hegelcilerin bu yaklaşımına karşın şunları yazar:

Eleştirel eleştiriye göre, tüm kötülük, sadece işçilerin 'düşüncesinden' ileri gelir. Oysa İngiliz ve Fransız işçileri, kendi elbirliklerinden kaynaklanan, 'büyük', 'engin' gücün çok derin ve yaygın biçimini göstermeleri bir yana, birbirlerine işçi olarak dolayumsuz gereksinimleri konusunda karşılıklı bilgi vermekle yetinmedikleri ama insan olarak gereksinimlerini de öğrendikleri birlikler kurmuşlardır. Ama bu Yığın işçileri, örneğin Manchester ve Lyon atelier'inde çalışan bu komünist işçiler, onları patronlarından ve kendi öz pratik alçalmalarından 'arı düşünce'nin kurtaracağına inanma yanılgısına düşmezler. ..Onlar mülkiyetin, sermayenin, paranın, ücretli emeğin vb. hiç de kendi inceleme yetilerinin yalın yaratıları değil ama varlıklarının yabancılaşmasının çok pratik, çok somut sonuçları olduklarını, öyleyse insanın sadece düşüncede, sadece bilinçte değil ama yığın varlığında da, yaşamda da insan durumuna gelmesi için, onların da pratik, somut biçimde kaldırılmaları gerektiğinin bilirler.

Marx'ın Hegel ile hesaplaşmasının bir başka yansıması ise Hegel'in öğrencisi olan ve mutlak idea kavramını ya da Aydınlanma öncesi dönemin tanrı buyruğunu tersyüz ederek onun yerine insan mutluluğunu; tanrısal ilkeye karşı insansal ilkeyi öne süren Feurbach eleştirisinde somutlanır (Riyazanov, 1990: 55). Söz konusu çalışmada Marx, İngiliz iktisatçıları ve Fransız sosyalistlerinden ama aynı zamanda Londra devrimcilerinden esinlenen tezler ile sezgisel materyalizmi, doğal insan bilimini ve Feurbach hümanizminin pedagojik yanılsamalarını reddeder (Milhau, 1992). Marx, söz konusu çalışmanın ön sözünde yazdığı satırlar ile Feurbach'in gerçekliğin algılanışına ve değiştirilme yollarına karşı görüşlerini, şu sözlerle eleştirir:

İnsanlar, şimdiye kadar, kendileri hakkında, ne oldukları ya da ne olmaları gerektiği hakkında her zaman yanlış fikirlere sahip olmuşlardır... Kendi beyinleri ürünleri, onları yaratan beynin üstüne çıkmıştır. Yaratıcılar, kendi yarattıkları şeyler önünde secdeye varmışlardır... Biri insanlara, bu yanılsamaları değiştirip, yerine insanın özüne uygun düşen düşünceler koymayı öğretelim diyor, bir başkası, bu yanılsamalara karşı eleştirci bir tutum almayı öğretelim onlara diyor, bir üçüncüsü ise, bunları kafalarından çıkarıp atmalarını öğretelim diyor... (Marx, 1992: 30).

Marx, düşünsel gelişimini sürdürdüğü dönemde yalnızca, Aydınlanma

düşüncesinin ‘insan’ olgusunu kutsayan ya da ‘düşüncenin arılığı’na önem atfed-en yanı ile hesaplaşmaz. Kendi döneminde, kapitalist üretim ilişkilerini, mülkiyet ilişkilerini devrimci bir eleştiriye tabii tutan sosyalist ya da anarşist düşünürlerle de önemli polemikler yürütür. Örneğin anarşizmin önemli temsilcilerinden ve aynı zamanda kendini yetiştirmiş bir işçi olan Proudhon’u, burjuva mülkiyet ilişkilerini veri almakla, değişim değeri olgusunu yanlış yorumlamakla ve sosyalizmin küçük burjuvaca yorumunu yapmakla eleştirir (Marx, 1979).

1843 yılından 1847 yılına kadar olan zaman diliminde yaşadığı bu düşünsel gelişim, 1848 yılında, Uluslararası Komünistler Ligi’nin talebi üzerine Engels’le birlikte kaleme alınan Komünist Manifesto ile bir üst aşamaya çıkar. Öte yandan Manifesto sadece Marx ve Engels’in kendilerinden önceki dönem düşünürlerinden köklü bir kopuşun politik yansımaları ifade etmez. Batı Avrupa’da sınıfların kapitalizmin ve modern işçi sınıfının sosyalist hareketlerle ortaya çıkışıyla aynı dönemde kaleme alınan bu metin, devrimin patlak vermesinden hemen önce kaleme alınmakla birlikte, yaşanan devrimci iklimin ürünlerinden birisi olarak bu dönemi devrimci bir eleştiriye de tabii tutar (Wood, 2007, s. 230 – 231).

Bu sıçrayış kuşkusuz ki Marx’ın, artık kendinden önceki filozoflarla hesaplaşmanın ötesine geçmesiyle ve modern toplumun yarattıklarını da gören bir yerden onun aşılmasının çerçevesini çizmesinden kaynaklanır. Ancak, buraya kadar ele alınanların da gösterdiği gibi, Engels ile birlikte Marx modern toplumun aşılmasını, insan aklına ya da insanın eleştirel düşünce gücüne değil, sınıf mücadelelerine bağlar. Nitekim Komünist Manifesto’nun ilk bölümünün ilk cümlesi de bu durumu doğrular niteliktedir: “Günümüze kadar bütün toplumların tarihi sınıf mücadeleleri tarihidir” (Marx & Engels, 1995, s. 29). Bu cümle ile başlayan Manifesto dört bölüme ayrılır. Yazarlar ilk bölümde “Burjuvalar ve Proleterler” başlığı altında, ilk olarak hem kapitalizmin gelişimini hem de bu gelişimin temel sürükleyici aktörü olan burjuvazinin yarattığı dünyayı ele alırlar. Burjuvazinin temel aktörü olduğu bu değişim sürecinde insan-doğa ve insan-insan ilişkilerinin, insan-insan ilişkilerinde ise sınıflar arası ilişkilerin dönüşümünü anlatırlar. Yazarlara göre kapitalizmin gelişme sürecinde insan-doğa ilişkilerinin yaşadığı en önemli dönüşümlerden birisi insanın doğa üzerinde kurduğu egemenliğin artması ya da insanın doğa üzerindeki engellerden büyük ölçüde kurtulmasıdır. Bu, burjuvazinin yepyeni alanlarla tanışmasına, oraları pazar haline getirmesine, dahası, feodal toplum içinden yükselen devrimci bir özne konumuna gelmesine hizmet etmiştir:

Amerika’nın keşfi, Ümit Burnu’nun dönülmesi, gelişmekte olan burjuvaziye yepyeni alanlar açtı. Doğu Hindistan ve Çin pazarları, Amerika’nın sömürgeleştirilmesi, sömürgelerle olan ticaret, mübadele araçlarının ve metallerin artması, ticarete gemiciliğe ve sanayiye o zamana kadar görülmemiş bir itiş ve dolayısıyla

yıkılış halinde olan feodal toplumun içindeki devrimci unsurun gelişmesine büyük bir hız sağladı (Marx & Engels, 1995, s. 30).

Burjuvazi, doğanın koyduğu engellerden kurtularak üretim ilişkilerini dönüştürecek devrimci bir özne haline geldikçe, insan ilişkilerinde de önemli dönüşümler yaratmıştır. Marx ve Engels'in deyişiyle (1995, s. 32) "İktidarı ele aldığı her yerde... feodal, pederşahi, duygusal ilişki olarak her ne varsa" sona erdirmiş, feodal bağları hiç acımadan koparmış, "insanla insan arasında soğuk menfaat ve 'peşin ödemedem' başka bir bağ" bırakmamış, hekimi, hukukçuyu, papazı, ozanı, bilim adamını ücretli hizmetlileri haline getirmiştir". Manifesto'da burjuvazinin daha önceki toplumsal sistemlerin egemen sınıflarından önemli bir farkı da vurgulanır: Devrimci yan. Burjuvazi der, Marx ve Engels (1995, s. 34-35) "...üretim ilişkilerinde ve yani sosyal ilişkilerin tümünde durmadan devrim yapmadan yaşayamaz... Oysa, daha önceki bütün sanayici sınıflar için eski üretim tarzının değişikliğe uğramadan kalması varlıklarının ilk şartıydı". Böylelikle Marx ve Engels, hem yeni ortaya çıkan öznenin devrimci yanını vurgularlar, hem de sosyal gerçekliği ele alış biçimlerinin Aydınlanma dönemi düşünürlerinden ve ütopyacı sosyalistlerden önemli farklar taşıdığını ortaya koyarlar. Nitekim Marx ve Engels'e göre üretim ilişkileri ile sosyal ilişkiler birlikte anılmak durumundadır. Dolayısıyla, ütopyacı sosyalistlerin vurguladığının aksine, mevcut üretim ilişkilerini ve onu ortaya çıkaran sosyal ilişkileri ortadan kaldırmadan, kendiliğinden bir 'insani uyanış' ya da insanların iknasına dayanan bir toplumsal yapılanma söz konusu olmayacaktır. Bir diğer ifadeyle, Marx ve Engels, bütün tahlili, modern dünyanın sermayenin yükselişinin bir ürünü olduğunu ileri sürmek olan Manifesto aracılığıyla kapitalizmin sosyo-ekonomik ilişkilerini analiz etmenin yanında kapitalizmin hem gelişmesi hem de ortadan kalkmasının sınıf ilişkileri dolayımında belirleneceğini ortaya koyarlar (Savran, 1998). Burjuvazinin devrimciliği, hem feodal sınıfın bağrında ortaya çıkmıştır, hem de bu süreçte, burjuvazi, kendi gelişimini sağlayacak yıkıcı rolü fazlasıyla oynamıştır. Ancak burjuvazi eskiyi yıktığı, sermaye birikiminin derinleşmesine hizmet edecek bir inşayı başardığı ölçüde, feodalizme karşı kullandığı silahların kendisine çevrilmesine de hizmet etmiştir. Bir diğer ifadeyle burjuvazi bir yandan kendine ölüm getiren silahları hazırlamış, diğer yandan da bu silahları kullanacak insan kitlelerini yaratmıştır: Proletarya. Bu olgu sosyal ilişkilerin bundan böyle temelde, birbirine karşı iki sınıfın mücadelesiyle belirlenmesine hizmet eder (Marx & Engels, 1995, s. 35-38). Böyle olduğu içindir ki modern kapitalizmin doğurduğu tek sınıf, yani proletarya, burjuvazinin karşısındaki tek devrimci sınıfı ifade etmektedir. Burjuvazi karşısında yok olmamak için mücadele eden orta sınıflar ise, tarihi geri döndürmeye çalıştıkları ölçüde gerici bir konuma düşeceklerdir (Marx & Engels, 1995, s. 45).

Marx ve Engels, ütopyacı sosyalistleri proletarya ile burjuvazi arasındaki mü-

cadelenin gelişmediği dönemlerde ortaya çıkan, ancak sınıf çatışmalarını ya da egemen toplum biçimindeki parçalayıcı unsurların etkilerini görebilmiş olan bir akım olarak tanımlarlar. Ütopycacı sosyalistler, proletaryanın bağımsız bir politik hareketi olabileceğini yani proletaryanın maddi şartlarını gör(e)memişlerdir. Proletarya onlar için yalnızca acı çeken bir sınıf olarak kalmıştır. Bu koşullar altında kendilerini sınıf çatışmalarının üzerinde görerek ütopycacı sosyalistlerin için yapılan tek şey, toplumdaki bu sınıfın şartlarının düzeltilmesini talep etmek olmuştur. Dolayısıyla amaçlarına barışçı yollarla ulaşmak istemişler ve bunu başarısız olmaya muhtaç kimi deneylerle göstermeye çalışmışlardır (Marx & Engels, 1995, s. 75-77). Ancak tüm bunlar Marx ve Engels'e göre ütopycacı sosyalistlerin değerini azaltmaz. Ütopycacı sosyalistler her şeyden önce işçi sınıfının aydınlanması için önemli malzeme sağlamışlar ya da işçi sınıfına sınıf çatışmalarının ortadan kaldırılması gerektiğini göstermişlerdir:

(...)bunlar, işçi sınıfının aydınlanması için çok değerli malzemeyle doludurlar. Bu yayınlarda gelecek toplum bakımından önerilen pratik tedbirler; bütün bu öneriler, sadece, o zaman henüz belirmeye başlamış olan ve tamamlanmamış ilk biçimleriyle boy gösteren sınıf çatışmalarının ortadan kalkması gereğine işaret etmektedir. Onun içindir ki, bu öneriler katıksız ütopycacı bir niteliktedir (Marx & Engels, 1995: 77)

Marx ve Engels'e göre, sınıf çatışmalarının derinleşmesi, kendi dönemlerinde önemli işlevler edinen bu çatışmaların teorik değerinin ortadan kalkmasına yol açmıştır. Bundan dolayı, ütopycacı sosyalistleri izleyenler, hala bu teorilerde ısrarlı olduklarından dolayı, kurucularının aksine gerici bir noktaya düşmüşlerdir (Marx & Engels, 1995, s. 78).

Sonuç

Buraya kadar ele alınanlardan da görüleceği üzere, Marx ve Engels, ütopycacı sosyalistlerin kendi dönemlerinde oynadıkları role önem atfederler. Kuşkusuz, bu durum, ütopycacı sosyalizm olarak adlandırılan akımın, mevcut üretim ilişkilerinin ortaya çıkmaya başladığı dönemlerde bu ilişkilerinin yakıcı ve yıkıcı sorunlarını görmelerinden kaynaklanır. Bir diğer ifade ile Marx ve Engels, sınıf çatışmalarının henüz derinleşmediği bir dönemde, ütopycacı sosyalistlerin işçi sınıfını politik mücadele verebilecek bir aktör olarak değerlendirmemelerini eleştirmeyerek, her hangi bir düşünsel akımı içinde olduğu koşullarla birlikte değerlendirmenin önemini ortaya koyarlar. Kaldı ki, onların bu akıl yürütmesi, sınıf çatışmalarının derinleştiği, yani proletaryanın politik bir güç olarak tarih sahnesine çıktığı bir

dönemde, ütopyacı sosyalistlerin değilse de, onların izinden gidenlerin gerici olarak değerlendirilmesini de beraberinde getirir.

Çalışmanın başında ütopyacı sosyalistlerinkiler de dahil olmak üzere, ütopyalar, insanoğlunun içinde şekillendiği, üretim, bölüşüm ve dolaşım ilişkileri ya da yaşadığı gerçeklik değiştikçe karşı karşıya kaldığı sorunların da değişmesi olgusuna paralel olarak, talep ettiği yaşam biçimini haykıran bir çığlık olarak tanımlanmıştı. Kuşkusuz ki, bu çığlık farklı zamanlarda farklı biçimlerde yükselir. Bir başka ifadeyle, üretim, dolaşım ve bölüşüm ilişkilerinin farklılaşması; hem sosyal gerçekliği açıklamaya dönük bilginin hem bu bilgiyi üreten öznenin sosyal gerçeklik karşısındaki konumunun, hem de yeni bir dünya tahayyülünün dile getirilişi biçiminin farklılaşmasını ortaya çıkarır. Bu durumun en güzel yansımalarından birisini de ütopyacı sosyalistlerin Aydınlanma düşüncesinin etkisiyle ortaya koyduğu çalışmaların, zaman içerisinde yerini, bilimsel sosyalizmin temsilcilerine bırakmasıdır. Elbette ki bu yazılanlar, bilimsel sosyalizmin temsilcilerinin ütopyacı sosyalizmden beslenmediği anlamına gelmez. Ancak gene de, ütopyacı sosyalizmin 'insan' olgusuna, insanın diğer insanlar için de iyi olanı isteyeceği inancına dayanan 'naif iyimserliği'nin yerini Komünist Manifesto ile birlikte, ayakları yere daha sağlam basan bir eleştirinin, 'yıkıcı iyimserliğin' aldığı, bu anlamda Manifesto'nun kendinden önceki düşünsel akımlardan epistemolojik ve ontolojik bir kopuş gerçekleştirdiğini söylemek gerekiyor. Kuşkusuz iyimserliğin 'yıkıcılığı', varolan toplumsal ilişkiler setinin, kendisine içkin olan kriz olgusu ile tarihsel özne olarak sınıfın mücadelesinin bir aradalığı sonucunda ortadan kalkabileceği ihtimalinin varlığından; yıkıcılığın 'iyimserliği' ise, yıkılanın yerine kurulacak olanın insanın ve doğanın kurtuluşunu sağlayacağına duyulan inançtan kaynaklanır.

Kaynakça

- Arslantunali, M. (1988). Aydınlanmanın diyalektiği, *Sosyalizm ve toplumsal mücadeleler ansiklopedisi* Cilt 8 içinde, (2706–2707). İstanbul: İletişim.
- Benhabib S. (2005). *Eleştiri, norm ve ütopya*, (İ. Tekerek, Çev.), İstanbul: İletişim.
- Buhr, M; Schroeder, W; Barck K. (2006). *Aydınlanma felsefesi*, (V. Atayman, Çev.). İstanbul: Yeni Hayat.
- Çoban, B. (2007). Tarih, metinlerarasılık ve altın çağ bağlamında toplumsal başkaldırı ve Şeyh Bedrettin hareketi. (B. Çoban, Ed.), *Tarih ütopya isyan Şeyh Bedrettin*, İstanbul (155–212). İstanbul: SU.
- Engels, F. (2004). *Ütopik sosyalizm ve bilimsel sosyalizm*. (Sol Yayınları Çeviri Grubu, Çev.). Ankara: Sol.

- Engels, F.(1997). *İngiltere’de emekçi sınıfın durumu*, (Y. Fincancı, Çev.). Ankara: Sol.
- Ergut, F. (2004). *Demokratikleşme ve çatışmalı siyasetler*. (Ed.:S. İlkin, O. Silier, M. Güvenç), *İlhan Tekeli’ye Armağan Yazılar* (447 - 469). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Eyüboğlu, S. (1971). *Önsöz, Devlet* (5 - 14), Ankara: Remzi.
- Gulbenkian Komisyonu (1998). *Sosyal bilimleri açın*. (Şirin Tekeli, Çev.). İstanbul: Metis.
- Harvey, D. (1996). *Postmodernliğin durumu*. (Sungur Savran, Çev.).İstanbul: Metis.
- Jameson, F. (2009). *Ütopya denen arzu*, (F. B. Aydar, Çev.). İstanbul: Metis.
- Kılıçbay M. A. (1998). Fransız devrimi örneği çerçevesinde, burjuvazinin burjuva devrimlerindeki rolü, *Sosyalizm ve toplumsal mücadeleler ansiklopedisi*, Cilt 8 (2718–2719). İstanbul: İletişim.
- Köymen, O. (2007). *Sermaye birikirken*, İstanbul: Yordam.
- Löwy, M. (1999). *Dünyayı beğıştirmek üzerine: Karl Marx’tan Walter Benjamin’e siyaset felsefesi denemeleri*, (Y. Alogan, Çev.) İstanbul: Ayrıntı.
- Marx, K. (2004). *Kapital Cilt I*, (A. Bilgi, Çev.). Ankara: Sol.
- Marx, K. (2003). *Kapital Cilt II*, (A. Bilgi, Çev.). Ankara: Sol.
- Marx, K. (1997a). *Kapital Cilt III*, (A. Bilgi, Çev.) Ankara: Sol.
- Marx, K. ve Engels, F. (1995). *Komünist manifesto*, (E. Dilli, Yay. Haz.). İstanbul: Ulusal Kültür.
- Marx, K. ve Engels, F. (1994). *Kutsal aile*, (K. Somer, Çev.), Ankara: Sol.
- Marx, K. (1997b). *Hegel’in hukuk felsefesinin eleştirisi*, (K. Somer, Çev.), Ankara: Sol.
- Marx, K. (1992). *Alman ideolojisi (Feurbach)*, (S. Belli, Çev.) Ankara: Sol.
- Marx, K. (1979). Proudhon üzerine J.B.Schweitzer’e mektup, *Felsefenin sefaleti*, (A. Kardam, Çev.) (176–185). Ankara: Sol.
- Mattelart, A. (2005). *Gezegensel ütopya tarihi*, (Ş. Çiltaş, Çev.), İstanbul: Ayrıntı.
- Meriç, C. (2007). *Saint-Simon ilk sosyolog ilk sosyalist*, İstanbul: İletişim.
- Milhau, J. (1992). *Sunuş, Alman ideolojisi (Feurbach)*, (7 - 20). (S. Belli, Çev.), Ankara: Sol.
- Owen, Robert (2006). *Yeni toplum görüşü ve Lanark raporu*, (L. Akalın, Çev.), İstanbul: Kaynak.
- Riyazanov, D (1990). *K.Marx/F.Engels hayat ve eserlerine giriş*, (R. Zarakolu, Çev.). İstanbul: Belge.
- Sarcey, M. R., Bouchet, T., Picon, A. (2003). *Ütopyalar sözlüğü*, (T. Ilgaz, Çev.),

İstanbul: Sel Yayıncılık

Sarcey, M. R. (2003). Giriş, *Ütopiyalar sözlüğü* (5 - 9), İstanbul: Sel.

Savran, S. (1998). Geçmişten geleceğe tutulan ayna 150 yıl sonra komünist manifesto, *Sınıf Bilinci*, 20, .97–114.

Sosyalizm ve toplumsal mücadeleler ansiklopedisi (STMA) (1988), Cilt 8, İstanbul: İletişim.

Tilly, C (2001). *Zor Sermaye ve Avrupa devletlerinin oluşumu*, (K. Emiroğlu, Çev.), Ankara: İmge.

Yıldırım, Y. T. (2005). *Ütopyanın kadınları kadınların ütopyalari*, İstanbul: Sel.

Usta, S. (2006). Sunuş, *Yeni toplum görüşü ve Lanark raporu*, (L. Akalın, Çev.), İstanbul: Kaynak.

Wood, E. M. (2007). *Marx'a dönüş*, (E. Dinçer, Çev.), İstanbul: Kalkedon.

Logic of Our Age: The Individual and Society in the Market's Grasp

This book consists of the selected papers presented at the International Conference of Political Economy, the fifth in a series of political economy conferences. As the previous four, the fifth conference was held in Kocaeli, on October 23-24, 2013 and organized by Kocaeli University in collaboration with the University of Westminster, UK, Silesian University in Opava, Czech Republic, Institute for Economic & Social Research of Piedmont (IRES), Italy, Ostrava Technical University, Czech Republic, Pontifical Catholic University of Peru, Lima/Peru. The conference has been supported by Turkish Social Sciences Association, The Journal of Industrial Relations and Human Resources, Work & Society Journal, International Journal of Politics & Economics, Research in Political Economy, Academia Social Sciences Index, IJOPEC Publishing and financially assisted by The Scientific & Technological Research Council of Turkey, Central Bank of Turkey, Isbank, Kocaeli Chamber of Industry, Greatest Municipality of Kocaeli, United Metal Workers' Union, Union of Petroleum Chemical and Rubber Workers of Turkey, turkey Cooperatives, Commerce and Office Workers' Trade Union, Union of Cement, Glass, Earthen-Ware and Ceramic Industry Workers of Turkey and Public Services International.

We would like to thank all supporters and contributors to the conference, including the invited speakers and the scientific committee, as well as other participants.

UNIVERSITY OF
WESTMINSTER

Slezská univerzita v Opavě
Obchodně podnikatelská fakulta v Karviné

ISBN: 978-0-9932118-0-5

